

عَلَيْهِ السَّلَامُ

ابا افضل العباس

(جلد اول)

بہ قلم:

قاسم رحمان

رجیبیان، قاسم

ابالفضل العباس علیه السلام / نوشته: قاسم رجیبیان

قم: عصر رهایی، ۱۳۹۳

ج ۱، ۶-۶۲-۹۶۴-۹۷۸-۷۰-۷۳-۲-۲ ISBN978-964-2760-73-2 ISBN978-964-2760-70-1 دوره 1

ج ۱ (چاپ اول: ۱۳۹۳) (فینیا)

عباس بن علی علیه السلام. ۲۲۶-۶۱ ق.

BP ۴۲/۴/ع ۲۳، ۱۳۹۳

۲۹۷/۹۵۳۷

۳۵۵۵۱۱۵

شناسنامه کتاب

نام کتاب: ابالفضل العباس عليه السلام (جلد اول)

نویسنده: قاسم رجیبیان

تعداد صفحات: ۴۴۸

نوبت و تاریخ چاپ: اول / ۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰

ناشر: عصر رهایی

قطع: وزیری

شابک: ۶-۶۲-۲۷۶۰-۹۶۴-۹۷۸

شابک دوره: ۱-۷۰-۲۷۶۰-۹۶۴-۹۷۸

مراکز پخش: ۱- قم - انتشارات عصر رهایی - همراه ۰۹۱۲۲۵۱۰۸۲۹

۲- اصفهان - ۰۹۱۰۹۶۶۰۸۲۹-۳ - کرمان - ۰۹۱۰۰۱۱۰۸۲۹

۴- شیراز - ۰۹۱۷۷۲۱۰۳۴۴

خوانندگان عزیز و گرامی می‌توانند از راههای زیر با مؤلف کتاب در ارتباط باشند:

تلفن همراه: ۰۹۱۲۷۵۷۱۲۸۵

آدرس اینترنتی مؤلف: www.rajabiyar.com

قیمت ۲۲۰۰۰ تومان

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ

سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ الْمُرْسَلِينَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنَ
عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ وَالْمُنْتَظَرِ الْمُهَيَّبِ

تقديم به:

قمر بنی ہاشم

حضرت ابا الفضل العباس عليه السلام

مقدمه

استاد عزیزم (جانم به فدایش) دائماً می‌فرمایند: سالک الی الله باید برای خود میزانی حسّاس و دقیق و بدون خطا و اشتباه برای اعمال و عقائد و افکارش در نظر بگیرد و صد در صد خود را با آن میزان تطبیق کند.^(۱)

ایشان مکرر فرموده‌اند: بدون تردید تاریخ گذشتگان به خصوص پاکان و بالأخص پیشوایان معصوم اسلام ﷺ برای آنهایی که اهل تعمق و تفکر و مغزند، پند و اندرزی است که آنها را به همه خوبی‌ها راهنمایی کرده و از همه بدی‌ها دور ساخته و بلکه اطلاع از آن، از ضروریات بقاء انسان محسوب می‌شود.

تاریخ، انسان را به حقایق و مطالبی آگاه می‌کند که او با تجربه شخصی نمی‌تواند به آنها برسد و بالاخره تاریخ آئینه دورنمایی است که انسان می‌تواند به وسیله حالات گذشتگان به همه تجربیات و نفع و ضررهائی که به انسان ممکن است برسد اطلاع پیدا کند.^(۲)

و همچنین می‌فرمایند: انسان به دلائلی باید همیشه به امام و رهبری اقتداء کند و در هر کاری به خصوص کارهای مهم و خطرناک باید الگوئی داشته باشد و اگر انسان از حالات و خصوصیات امام و رهبر و الگوی خود اطلاعی نداشته باشد چگونه ممکن

۱- سیر الی الله جلد: ۱ صفحه: ۳۹.

۲- رسول اکرم ﷺ صفحه: ۹ الی ۱۰.

است به او اقتدا کند و هدایت شود؟^(۱)

من نیز مدتی بود که پیرامون شخصیت عظیم الشان حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام فکر کرده و متعجب بودم که چرا شخصیت به این بزرگی مجهول و مظلوم مانده است؟ چرا چنین شخصیتی که به نظر من بعد از ائمه اطهار عليهم السلام "لا يقاس به احد" است باید تا این اندازه مجهول بماند، لا يقاس به احد است چون از طرفی ائمه اطهار عليهم السلام فرموده‌اند: "نَحْنُ أَهْلَ الْبَيْتِ لَا يُقَاسُ بِنَا أَحَدٌ فِينَا نَزَلَ الْقُرْآنُ وَفِينَا مَعِدَةُ الرَّسَالَةِ"^(۲) پس هیچ کسی هر چند حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام باشد با آنها قابل قیاس نیست و از طرف دیگر آن حضرت خود را به مقامی رسانده که امام سجاد عليه السلام در وصف شان می‌فرمایند: برای عموم عباس مقامی هست که تمامی شهداء به حال وی غبطه می‌خورند،^(۳) لذا حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام آن قدر مقام و منزلت دارد که هیچ احد الناسی با ایشان قابل قیاس نبوده و نیست.

البته شاید تعجب من به جا نبوده، چون ایشان فرزند همان حضرت علی بن ابی طالب عليه السلام است که آن قدر مظلوم و مجهول بود که آیه شریفه **إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا**؛^(۴) در شأن ایشان نازل شده است.^(۵)

به هر حال به خاطر مطالب گهرباری که از استاد عزیزم (جانم به فدایش) یاد گرفته‌ام که می‌فرمایند: اولیاء خدا باید معرفی گردند، چون آنها الگوی بشریت هستند و در کتاب خویش نوشته‌اند شرح حال اولیاء خدا را بیان کردن خیلی مؤثر است من

۱- امام مجتبی عليه السلام صفحه: ۷.

۲- عیون اخبار الرضا عليه السلام جلد: ۲ صفحه: ۶۶.

۳- امالی صدوق صفحه: ۴۶۳.

۴- سوره احزاب: آیه: ۷۲.

۵- البرهان فی تفسیر القرآن جلد: ۴ صفحه: ۴۹۹.

تجربه دارم یکی از چیزهایی که در بیداری مردم مؤثر است نقل شرح حال اولیاء خدا است، به خدا قسم کوتاهی می‌کنند آنهایی که حالاتی از اولیاء خدا را دارند و زیاناً و یا قلماً در اختیار مردم قرار نمی‌دهند، همچنین آورده‌اند: قرآن برای بیدار کردن مردم نازل شده خود قرآن مبتکر این برنامه است که شرح حال اولیاء خدا را بیان می‌کند که چه کسی با چه کسی و از چه راه‌هایی به کمالات رسید و کدام شخص از چه راهی به پستی افتاده، در قرآن افراد خوبی را معرفی می‌کند که در اثر کارهای بد از اوج اعلا به پستی افتاده‌اند و بعضی‌ها هم در اثر کارهای خوب، از ذلت اوج گرفتند و به قدرت و عظمت رسیدند، لذا بهترین چیز برای بیدار شدن افراد از خواب غفلت شرح حال اولیاء خدا است.^(۱)

لذا من با خود تصمیم گرفتم در یک کتاب شرح احوالات این ولی بسیار بزرگ خدا یعنی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را جمع آوری کنم، زیرا با وجود این که ایشان در واقع مظهر صراط مستقیم و مظهر اتم کمالات روحی هستند اما گاهی مردم مسلمان در اثر جهل و عارف نبودن به مقام ایشان یک سری مطالبی به این بزرگوار نسبت می‌دهند که هم توهین و هم بی‌ادبی به مقام شامخ ایشان هست و حتی مردم مسلمان اکثر قریب به اتفاق مطالبی که مربوط به این بزرگوار هست را نمی‌دانند و از حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فقط چند لحظه آخر عمرشان در کربلاء می‌دانند که آن هم متأسفانه بعضاً آغشته به خرافات گردیده و از اصل موضوع دور شده‌ایم.

گاهی اوقات که بعضی می‌خواهند از ایشان توصیف کنند مطالبی می‌گویند که اصلش غلط نیست اما بسنده کردن به همان صفت واقعاً بی‌انصافی است، مثلاً آن حضرت بسیار زیبا و خوشرو بودند، همان طور که بعداً در همین کتاب مطالعه خواهید

۱ - سیر الی الله جلد: ۲ صفحه: ۲۸.

نمود من نیز نقل کرده و قبول دارم که ایشان بسیار خوش رو و زیبا بوده‌اند اما حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بی نهایت صفات و کمالات روحی دارند که باید در کنار زیبایی ایشان برای مردم نقل شود، و اگر حقیقتش را بخواهید باید کمالات و فضائل آن حضرت مطرح باشد، زیبایی چهره‌اش نیز در کنار آن همه فضائل و کمالات نقل شود. شما خودتان قاضی، اگر اطاعت محض و بی چون و چرای آن حضرت از خدا و امام زمانش برای مردم نقل شود بهتر است یا تنها به زیبایی چهره‌اش بسنده شود؟

آیا اگر هیبت و عظمت و شجاعت آن حضرت به گونه‌ای که دشمنان حتی از آوردن نام ایشان به لرزه می افتادند برای مردم نقل شود بهتر است یا تنها اکتفاء به داشتن حال هاشمی و چشم درشت ایشان شود؟

آیا اگر وفا داری و محبت و خدمتگزاری ایشان در تمام عمر شریف شان حتی از همان دوران طفولیت نسبت به امام زمانش و اولیاء خدا برای مردم نقل شود بهتر است یا فقط قد بلند و چشم درشت ایشان را بازگو کنیم؟

ما در این کتاب علاوه بر این که حال هاشمی، نور چهره، زیبایی، قد بلند و چشمان درشت ایشان را تأیید و وصف کرده‌ایم به دیگر کمالات روحی و علم و تقوای زیاد ایشان نیز پرداخته‌ایم.

قابل ذکر است برای تهیه و تنظیم این کتاب کتب مختلفی اعم از کتابهای منبع شیعه و سنی، عربی و فارسی را مورد فحص و جستجو و مطالعه قرار دادم تا بتوانم آن چه از نظر خودم صحیح و مطابق با واقع و در شأن مقام شامخ حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام هست را از بین روایات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و نقل تواریخ سنی و شیعه به دست آورده و در این کتاب بیاورم.

کتاب هائی که در پاورقی کتاب و همچنین در فهرست منابع در آخر همین کتاب

می‌بینید آن دسته از کتبی هستند که مورد مطالعه قرار گرفته و مطالبی از آن کتاب‌ها را در این کتاب استفاده کرده‌ام، چه بسیار کتاب‌هایی که مورد مطالعه قرار دادم و چون مطالبی از آنها در این کتاب آورده نشده است نامشان در فهرست منابع ذکر نشده است. مسأله مهمی که در این کتاب رعایت شده این است که قضایا و جریانات نقل شده هر کدامش که مربوط به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بوده مفصلاً و جزء به جزء توضیح داده شده، اما جریاناتی که مربوط به دیگران است را توضیحی اجمالی و گذرا داده‌ایم، چون اگر غیر از این بود کتاب از موضوع اصلی خود خارج شده و باید چندین جلد کتاب می‌نوشتیم.

در این کتاب فقط به توضیح جریانات زندگی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از بدو تولد تا لحظه شهادت ایشان پرداخته‌ایم، همچنین توضیحی اجمالی در مورد شخصیت‌هایی که به نحوی مربوط به آن حضرت بوده‌اند داده شده و از نقل و توضیحات درباره دیگر شخصیت‌های واقعه جانسوز کربلاء خودداری شده و اگر کسی بخواهد شرح ما وقع واقعه جانسوز کربلاء بنویسد ده‌ها جلد قطور کتاب باید بنویسد و باز هم قطعاً نمی‌تواند حق مطلب را ادا کند چون قضایائی که در این باره موجود است همه و همه آن جریاناتی هستند که به دست ما رسیده، چه بسیار جریانات و مطالبی که در طول تاریخ از بین رفته و به دست ما نرسیده است.

در این کتاب حتی المقدور سعی کرده‌ام از مطالبی استفاده کنم که مورد تأیید سنی و شیعه باشد، لذا اکثر قریب به اتفاق مطالب کتاب حاضر، مطالبی است که مورد تأیید شیعه و سنی بوده و آنها در کتب معتبر خود به آن اذعان داشته‌اند و البته اگر می‌خواستم فقط مطالبی که شیعه نقل می‌کند، یعنی فقط از دید شیعیان بنویسم قطعاً بیشتر از این مطالب می‌توانستم بنویسم.

در این کتاب بدون هیچ تعصبی و همان طور که از منابع استفاده شده پیداست با

بی طرفی کامل فقط آن جریاناتی که در گذشته اتفاق افتاده و شیعه و سنی بر آن اتفاق نظر داشته و تاریخ نیز به آن گواهی می دهد را جمع آوری و نقل کرده و از جسارت و حتی لعنت کردن پرهیز نموده ایم تا بی طرفی خود را تا آخر کتاب حفظ کرده و فقط آن چه اتفاق افتاده و تاریخ گواهی می دهد را نقل کنیم و خباثت و طهارت باطنی و روحی افراد را به خود خوانندگان عزیز محوّل کرده ایم.

همچنین در نقل جریانات هر کجا لازم بوده اغلاط ادبی، عقیدتی و نگارشی آن را تصحیح نموده ایم.

در این کتاب علاوه بر شرح احوالات حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و دیگر افراد مربوط به ایشان به بعضی از شبهات که بعضاً از طرف افراد مغرض و با هدف گمراهی جوانان در جامعه مطرح می شود به صورت استدلالی پاسخ گفته ایم که امیدوارم در رفع شبهه مردم مسلمان مخصوصاً جوانان، بالاخص اهل علم، مفید واقع شود.

ضمناً همان گونه که از استاد عزیزم (جانم به فدایش) یاد گرفته ام هدف از نوشتن این کتاب داستان نویسی و یا نقل رمان نبوده بلکه هدف این است که شخصیت بزرگ و با عظمت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به طور صحیح و مطابق با واقع معرفی گردد تا کسانی که می خواهند در راه تزکیه نفس به ایشان اقتداء کنند بدانند که ایشان از لحظه ورود به دنیا تا لحظه شهادت شان چگونه زندگی کردند، چه اعتقاداتی داشتند، نسبت به چه کسانی تولی و نسبت به چه کسانی تبری داشته و خلاصه از همه جوانب ایشان را بشناسند و به طور صحیح به ایشان اقتداء کنند.

البته من خیلی کوچک تر از این حرف ها هستم که بخوام دست به قلم ببرم و ولی خدائی مانند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را معرفی کنم، اصلاً به یک دید اگر بخوایم بنگریم متوجه خواهیم شد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به هیچ وجه نیازی به معرفی ندارند، ایشان به قدری کریم و با عظمت هستند که همه اقشار مردم اعم از

مسلمان و غیر مسلمان، متدین و غیر متدین، حتی کسانی که با دین و معنویات بیگانه هستند به حضرتش ارادت داشته و مجذوب ایشان می باشند.

من نیز اگر قلم به دست گرفته و این اثر را نوشته و جمع آوری کرده‌ام به خاطر این بود که باقیات الصالحاتی باشد برای دنیا و آخرت، می خواستم نام من نیز در زمره نوکران و خدمت گزاران به قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ثبت شود و به این صورت برای دنیا و آخرت خویش توشه و آبرویی کسب کنم.

کتاب حاضر شامل سه فصل و یک خاتمه می باشد که فصل اول زندگی نامه و شرح احوالات حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است و فصل دوم نقل کرامات و معجزات آن حضرت و فصل سوم توضیح و شرح مختصری بر زیارت نامه آن حضرت می باشد.

امید است همه ما مورد لطف و عنایات قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قرار بگیریم، آمین.

قاسم رجبیان

۹ محرم الحرام ۱۴۳۴

قم مقدسه

تقدیر و شکر

قبل از شروع مطالب لازم می‌دانم از استاد عزیزم (جانم به فدایش) به خاطر این که سالیان متمادی وقت شریف شان را صرف کرده و برای تعلیم و هدایت حقیر تلاش و کوشش کرده و می‌کنند و در این راه واقعاً مانند جد بزرگوارش "عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَؤُوفٌ رَّحِيْمٌ" بوده و هست، از صمیم قلب تشکر و قدر دانی کنم.

خدای تعالی را شکر می‌گویم که به حقیر توفیق داد سالیان متمادی به طور مستقیم و بدون واسطه در محضر و در معیت این بزرگوار باشم و از محضر شریفشان فیض و بهره‌ها ببرم.

از خدای تعالی می‌خواهم حال که در دنیا به حقیر توفیق داد و با این بزرگوار محشور بوده و هستم، در قیامت نیز به حقیر توفیق عنایت فرماید تا با ایشان و دیگر اولیاء الهی محشور باشم.

الهی آمین.

فصل اول

زندگی نامہ و شرح احوالات

حضرت ابا الفضل العباس علیہ السلام

ولادت حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام

در روز جمعه، چهارم ماه شعبان سال ۲۶ هجری،^(۱) در زمان خلافت عثمان، در مدینه منوره، در منزل حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابن ابی طالب عليه السلام از دامن بانویی بزرگ و با عظمت، پاک و مهذب، به نام فاطمه کلایه که بعدها ملقب به ام البنین عليها السلام شد، کودکی به نام عباس عليه السلام چشم به جهان گشود، کودکی که آثار عظمت، صلابت و شجاعت، از همان بدو تولد، از چهره مبارکش هویدا بود، این کودک اولین و بزرگترین فرزند حضرت ام البنین عليها السلام بود.

این مولود با برکت، آن قدر زیبا و خوش اندام بود که در بین مردم به قمر بنی هاشم معروف شد، زیرا در عرب رسم است، هر کسی از جهت خصوصیات اخلاقی و یا جسمانی، امتیازی بر دیگران داشته باشد، لقبی برای او انتخاب کنند، و در میان عرب رسم بود که اگر کسی زیبایی فوق العاده و چهره بسیار جذاب داشت، لقب ماه به او می دادند.

مثلاً عبد مناف، جد سوم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چون چهره‌ای زیبا و نورانی داشت، قمر بطحاء، یعنی ماه سرزمین مکه، و عبدالله، پدر گرامی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که سیمایی نورانی و چشم گیر داشت، قمر حرم، یعنی ماه حرم، می خواندند.^(۲)

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام از هر دو جهت، یعنی هم از جهت صفات روحی و

۱- اعیان الشیعه جلد: ۷ صفحه: ۴۲۹.

۲- سیره دحلانیه جلد: ۱ صفحه: ۱۷.

اخلاقی، و هم از جهت خصوصیات جسمانی و بدنی، امتیازات قابل توجهی نسبت به سایرین داشت.

در مورد خصوصیات جسمانی ایشان گفته شده: **كان العباس بن امير المؤمنين** **رجلا جميلا و سيما يركب الفرس المطهم و رجلاه يخطان في الارض.**

یعنی: عباس پسر امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب **رجلا جميلا** مرد زیبا و با ابهت و بلند قامت بود، به طوری که وقتی بر اسب قوی و بلند سوار می شد، پاهایش به زمین رسیده و روی آن کشیده می شد،^(۱) و اگر پاهایش را روی رکاب می گذاشت پای مبارکشان به گردن اسب می رسید.^(۲)

در میان فرزندان امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب **رجلا جميلا** بعد از حضرت امام حسن مجتبی و حضرت سیدالشهداء **رجلا جميلا** قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس **رجلا جميلا** دارای عظمت و بزرگی خاصی است، و مانند پدر بزرگوارش شخصیت شجاع و معصومی دارد، به طوری که دوست و دشمن به مقام ارجمندش اعتراف کرده و معترف اند.

۱- (معالی السبطين جلد: ۱ صفحه: ۴۳۶) و (بحار الأنوار جلد: ۴۵ صفحه: ۳۹).

۲- فرسان الهیجاء جلد: ۱ صفحه: ۱۹۰.

بخش اول

اجداد و خویشاوندان

حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام

نسب شریف آن حضرت

نسب شریف آن حضرت عباس بن علی بن ابی طالب بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف بن قصی بن كلاب بن مرة بن كعب بن لوی بن غالب بن فهر بن مالك بن نضر بن کنانة بن خزیمة بن مدركة بن الیاس بن مفر بن نزار بن معد بن عدنان بن ادد بن یسع بن سلاما بن نبت بن جمل بن قیداد بن اسماعیل بن ابراهیم خلیل الله بن تارخ بن ناجور بن شروع بن هود النبی بن فالغ بن عابر بن شالح بن ارفحشد بن سام بن نوح النبی بن مالك بن متوشح بن ادريس النبی بن بارض بن مهلائیل بن قینان بن انوش بن شیث بن آدم علیه السلام است.

پاسخ به شبهه‌ای در مورد حضرت ابوطالب علیه السلام

دشمنان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام چون نتوانسته و موفق نشدند، شخصیت علی بن ابی طالب علیه السلام را مخدوش کنند، لذا به اطرافیان آن امام مظلوم حمله ور شده، و سعی در تخریب چهره آنها کردند.

آنها چون دیدند، حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام اولین شخصی است که حتی قبل از بلوغ به حسب ظاهر به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایمان آورده،^(۱) و لحظه‌ای نستجیر بالله،

۱- به اعتقاد شیعه بکار بردن لفظ ایمان آوردن برای علی بن ابی طالب علیه السلام اشتباه است، چون ایشان از همان بدو تولد به عنوان انتخاب شده خدای تعالی و معصوم وارد دنیا شدند، لذا این که عرض شد به حسب ظاهر ایمان آوردند به همین دلیل است.

به خدای تعالی شرک نورزیده، به پدر بزرگوارش که از اوصیاء الهی است، حمله ور شده و نستجیر باللّه، دهان شان شکسته باد، وی را مشرک خوانده‌اند.

حضرت ابوطالبی که از همان ابتداء بعثت، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را یاری می نمود، و سه سال در شعب ابی طالب با تمام سختی‌ها و فشارها و کمبود آب و غذا، در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ماند، و دست از یاری ایشان برنداشت، تا آنجا که در اثر فشارهای این سه سال، صحت و سلامتی جسمانی و روانی خویش را از دست داده و حتی همان فشارها و مریضی باعث مرگ وی شد.^(۱)

مغیره بن شعبه که از نزدیکان و محبان معاویه بود، و در ماجرای عقبه قصد کشتن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را داشت،^(۲) و علی بن ابی طالب علیه السلام در توصیف او فرموده‌اند: سبب اسلام آوردنش، مکر و حيله بود،^(۳) همچنین جابر بن عبدالله انصاری درباره او می‌گوید: ابلیس به صورت چهار نفر ظاهر شده که از جمله آنها مغیره بن شعبه است؛ هنگامی که رسول خدا از دنیا رفت، ابلیس به صورت مغیره ظاهر شد و مردم را به اطاعت نکردن از اهل بیت دعوت کرد.^(۴)

ابن ابی الحدید نیز از قول اسکافی نقل می‌کند: معاویه عده‌ای از صحابه و تابعین را فرا خواند تا برای او روایاتی در مذمت علی بن ابی طالب علیه السلام جعل کنند و از جمله آنها مغیره بن شعبه نام می‌برد.^(۵)

مسعودی در مروج الذهب، در شرح حالات او، وی را زناکار و شارب الخمر

۱- الغدیر فی الکتاب و السنه و الادب جلد: ۷ صفحه: ۴۸۷.

۲- بحار الانوار جلد: ۲۸ صفحه: ۱۰۰ و جلد: ۸۲ صفحه: ۲۶۷.

۳- بحار الانوار جلد: ۳۴ صفحه: ۳۲۲.

۴- الامالی شیخ صدوق صفحه: ۱۷۶.

۵- مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله جلد: ۱ صفحه: ۶۴۹.

معرفی کرده است.

مغیره بن شعبه در واقعه سرنوشت ساز و تاریخی غدیر خم همراه با معاویه قسم خوردند که به هیچ وجه نگذارند امامت و امارت به علی بن ابی طالب علیه السلام منتقل شود،^(۱) مورخان در شرح حال او نوشته‌اند او اولین کسی است که رشوه گرفته است،^(۲) او جزء یکی از آن افرادی است که به خانه حضرت فاطمه زهراء علیها السلام حمله کردند.^(۳) حال یک چنین شخصی برای جلب نظر معاویه حدیثی جعل کرده که: **إن أباطالب فی ضحضاح من نار؛**

یعنی: ابوطالب علیه السلام در آب گرمی از آتش است، و دیگر مغرضان من جمله ملای رومی، در دفتر ششم مثنوی، صفحه ۱۹۵ به همین حدیث جعلی استناد کرده و ایشان را نستجیر بالله کافر و مشرک خوانده‌اند.

ملای رومی سوای این که شخص بد دهنی بوده و در اشعارش از کلمات رکیک استفاده کرده، شخصیت مشکوکی است و بسیاری از بزرگان او را شخصیت عاقلی ندانسته و از نظر عقیدتی او را منحرف می‌دانند.
مستر همفر در خاطرات خود می‌نویسد:

آنچه وزارت مستعمرات انگلیس به هنگام اعزام به شرق به من توصیه نمود عبارت بوده از: گسترش همه جانبه مراکز درویش پروری همانند خانقاه‌ها و تکثیر و انتشار رساله‌ها و کتاب‌هایی که مردم عوام را به روی گرداندن از دنیا و مافیها، گوشه‌گیری و مردم‌گریزی سوق می‌دهد؛ مانند کتاب *احیاء العلوم غزالی*، مثنوی

۱- شواهد التنزیل جلد: ۲ صفحه: ۳۹۱.

۲- اسدالغابه جلد: ۴ صفحه: ۴۷۲.

۳- الجمل صفحه: ۱۱۷.

مولوی، و کتابهای محی الدین عربی.^(۱)

همچنین به عنوان نمونه از بین فقها به نظر فقیه و عارف و شاعر نامدار، مرحوم ملا احمد نراقی رحمۃ اللہ علیہ در مثنوی طاقدیس اشاره می‌کنیم که ملای رومی را مورد انتقاد قرار داده، آنجا که می‌گوید:

عقل، این است ای رفیق معنوی	هین بگو این با جناب مولوی
مولوی، گیرم که فهمد نیک و زشت	راه دوزخ داند و راه بهشت
چون کند؟ بیچاره نفسش سرکش است	افکند خود را، اگر چه آتش است
این رواء، آن نارواء، داند درست	لیک پایش در عمل لنگ است و سست
فقه و حکمت خواند، جهلش کم نشد	عالم و دانا شد و آدم نشد!
علم چبود؟ فهم راه نیک و بد	عقل چبود؟ اختیار نفس خود
چون نداری نفس خود در اختیار	ز امتیاز نیک و بد، او را چه کار؟
کی کند دانستن سرکنگین	دفع صفر، ای نگار نازنین!؟
گر شناسی خوب، حلوائی شکر	کی شود کام تو شیرین، ای پسر!؟

و خلاصه بسیاری از علماء و فقهاء، ایشان و مخصوصاً کتابش را دارای انحرافات بسیار که با اصول و عقاید ما همخوانی ندارد و سبب منحرف شدن جامعه می‌شود دانسته‌اند.

حضرت ابوطالب رضی اللہ عنہ در بطحاء، که نام دیگر سرزمین مکه است، سیادت و سروری داشت، و همچون پدرش عبدالمطلب، مرجع و ملجأ مردم بود، او به آن چه پیامبران الهی آورده بودند، و از حوادث و اخباری که انبیاء به پیروان شان خبر داده

۱ - دستهای ناپیدا، خاطرات مستر همفر صفحه: ۶۴.

بودند آگاهی داشت، همچنین خودشان از اوصیاء پیامبران الهی بوده، و دیگران را به طرف پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تشویق می‌کرد. (۱)

راوی می‌گوید: خدمت حضرت موسی بن جعفر عَلَيْهِ السَّلَام عرض کردم:

آیا ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَام بر پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حجت بود؟

حضرت موسی بن جعفر عَلَيْهِ السَّلَام فرمودند: خیر، بلکه ایشان وصی پیامبران گذشته بود، و وصایای آنها در نزدش امانت بود، و او نیز به پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تسلیم کرد.

سؤال کردم: آیا وصایا را به این جهت که بر پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حجت بود، تسلیم می‌نمود؟

آن حضرت فرمودند: اگر این طور بود، که او وصایا را به پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نمی‌داد. عرض کردم: پس وضع ابوطالب در ارتباط با پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چگونه بوده است؟ آن حضرت فرمودند: ایشان به پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و آنچه ایشان آورده بودند، تا زمان مرگ، ایمان و اعتقاد داشت. (۲)

علامه مجلسی رَحِمَهُ اللهُ معتقد است:

و قد أجمعت الشيعة على إسلامه و أنه قد آمن بالنبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في أول الأمر و لم يعبد صنما قط بل كان من أوصياء إبراهيم عَلَيْهِ السَّلَام و اشتهر إسلامه من مذهب الشيعة حتى أن المخالفين كلهم نسبوا ذلك إليهم و تواترت الأخبار من طرق الخاصة و العامة في ذلك. (۳)

یعنی: شیعه اجماع و اتفاق نظر دارد بر مسلمان بودن حضرت ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَام به

۱ - مرآة العقول جلد: ۱ صفحه: ۳۶۲.

۲ - بحار الانوار جلد: ۹ صفحه: ۲۹.

۳ - بحار الأنوار جلد: ۳۵ صفحه: ۱۳۸.

درستی که او به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از همان اول ایمان داشت، و هرگز حتی به اندازه یک چشم به هم زدن، بت نپرستید، بلکه از اوصیاء حضرت ابراهیم خلیل عليه السلام بود.

شیعیان بر اسلام حضرت ابوطالب عليه السلام اتفاق نظر دارند و روایات شیعه و سنی در این باره به حد تواتر رسیده است.

مرحوم طبرسی و ابن بطریق، صاحب کتاب مستدرک، این مطلب را تأیید کرده و معتقدند: اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بر این امر اجماع دارند.

مرحوم صدوق می فرماید:

عبدالمطلب و ابوطالب، آگاه ترین افراد به موقعیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بودند، و این موضوع را از نادانان و کافران پوشیده می داشتند.^(۱)

حکایت

در شب ولادت با سعادت علی بن ابی طالب عليه السلام حوادث عجیبی رخ داد، قریش برای تسکین وحشتی که برایشان پیدا شده بود، بت هایشان را به کوه ابوقیس بردند، وقتی به آن کوه رسیدند، کوه نیز به گونه ای شروع به لرزیدن کرد، که همه بت ها به زمین افتادند، وقتی قریش اوضاع خود را این چنین دیدند، وحشت زده به حضرت ابوطالب عليه السلام که همیشه پناه آنان بود، متوسل شدند، ایشان در آن هنگام دست های مبارکشان را بلند کرده و به پیشگاه خدای تعالی عرضه داشت:

بار خدایا! تو را به محمدیه محموده، که منظورش حضرت محمد صلی الله علیه و آله بود، و به علویه عالیه، که منظورش حضرت علی عليه السلام بود، و به فاطمیه بیضاء، که منظورش حضرت فاطمه زهراء عليها السلام بود، سوگند می دهم که بر تهامه، که منظورش اهل مکه بود، رأفت و رحمت کنی.

۱- اکمال الدین صفحه: ۱۰۲.

بلافاصله بعد از دعای حضرت ابوطالب علیه السلام اوضاع آرام شد، و به این ترتیب قریش پیشاپیش با نام این بزرگواران آشنا شده، و از آن تاریخ به بعد، در موارد مهم و در وقت مشکلات، این اسامی را نوشته و با توسل به آنها دعا می‌کردند، در حالی که هنوز حقیقت این اسماء را نمی‌دانستند،^(۱) و این جریان خود گواه بر عظمت حضرت ابوطالب علیه السلام است.

حکایت

در یک سال قریش با خشکسالی سختی روبرو شد، به گونه‌ای که زمین و آسمان برکت و رحمت خود را از آنها دریغ کرد، قریش با گریه و زاری متوسل به حضرت ابوطالب علیه السلام شدند و با خواهش و التماس از ایشان درخواست کردند تا به حرم برود، و برای نزول باران و رحمت دعا کند.

در این هنگام حضرت ابوطالب علیه السلام دست پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را که در آن زمان طفل خردسالی بود، گرفت و به حرم رفت، و در حالی که تکیه به کعبه زد، رو به آسمان نمود و عرض کرد:

ای خدای مهربان، به حق این فرزند (و اشاره به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نمودند) تو را سوگند می‌دهم باران رحمتت را بر ما بفرست و ما را مشمول کرم بی‌پایانت بفرما. در تاریخ آمده است: زمانی که حضرت ابوطالب علیه السلام به حرم رفت، در آسمان مکه هیچ تیکه ابری وجود نداشت، ولی همین که ایشان دست به دعا برداشت، توده‌های ابر پدیدار شد، و در آسمان مکه سر و صدای رعد و برق پیچید، و باران تندی شروع به

۱ - برگرفته شده از روضة الواعظین.

باریدن گرفت. (۱)

یکی دیگر از افتخارات آن حضرت که نشان دهنده فضائل ایشان هست این است که حضرت عبدالمطلب عليه السلام از میان فرزندان خود، جناب ابوطالب عليه السلام را برای کفالت و سرپرستی پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ معین نموده و فرمود:

وصیت من کنیته بطالب عبد مناف و هو ذو تجارب
یا ابن الحبیب اکرم الأقارب باین الذی قد غاب غیر آئب؛ (۲)

یعنی: به کسی که کنیه او را ابوطالب نهادم و اسمش عبد مناف است، و مردی کار آزموده و با تجربه است، وصیت می‌کنم، ای پسر عزیزترین و گرامی‌ترین خویشاوندان، در مورد فرزند کسی که رفته و باز نمی‌گردد سفارش می‌کنم.

حضرت ابوطالب عليه السلام در پاسخ وی اظهار داشت:

لا توصنی بالازم و واجب انی سمعت أعجب العجائب
من کل حبر عالم و کاتب بان بحمد الله قول الراهب؛ (۳)

یعنی: این امر بر من لازم و واجب است، و نیازی به وصیت ندارد، و من مطالب عجیبی شنیده‌ام، از هر عالم و دانشمند و نویسنده‌ای، و سپاس خدای را که گفته راهب روشن شد.

حضرت عبدالمطلب عليه السلام فرمودند:

ای ابوطالب، تو باید در نگهداری و نگهداری این فرزند تنها، که بوی پدر را استشمام نکرده و شفقت و مهربانی مادر نچشیده است بکوشی، او را چون جگرگوشه

۱- سیره حلبی جلد: ۱ صفحه: ۱۲۵.

۲- الدرر النظیم فی مناقب الائمه اللهمیم صفحه: ۲۱۱.

۳- مناقب ابن شهر آشوب جلد: ۱ صفحه: ۲۵.

خود بدان، من در میان تمام فرزندانم تو را به سرپرستی او برگزیدم، برای آن که تو برادر تنی پدر او هستی.

اگر توانستی از او پیروی کن و به زبان و دست و مال خود، او را یاری نما، زیرا به خدا سوگند به زودی بر همه شما سروری و آقائی خواهد یافت، و مالک چیزی خواهد شد که هیچ یک از پدران من مالک آن نبوده‌اند، آیا سفارش و وصیت مرا قبول کردی؟ حضرت ابوطالب علیه السلام عرض کرد: آری، پذیرفتم و خدا را بر این امر شاهد می‌گیرم.

حضرت عبدالمطلب علیه السلام فرمود: دستت را دراز کن، و دست ابوطالب علیه السلام را گرفت و از وی برای این امر تعهد گرفت، سپس فرمودند: اکنون مرگ بر من آسان گردید. ^(۱)

حضرت عبدالمطلب علیه السلام همواره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را می‌بوسید و می‌فرمود: گواهی می‌دهم که در میان فرزندانم هیچ یک را خوشبوتر و زیبا روی‌تر از تو ندیده‌ام. ^(۲)

حضرت ابوطالب علیه السلام از این مقام و سعادت که با سرپرستی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شامل حالش شده، شاد و مسرور بود و نهایت سعی و تلاشش را در رسیدگی به امور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله انجام می‌داد، و از بذل مال و آبروی خویش در این راه دریغ نمی‌کرد.

وقتی حضرت ابوطالب علیه السلام کفالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را عهده دار شد، با خوشحالی فراوان به سمت خانه شتافت و به همسرش چنین مژده داد: این پسر برادرم هست و عزیزتر از همه فرزندان و اموال خواهد بود، مواظب باش کسی کوچکترین تعرضی به او نداشته باشد، او نور چشم و پاره تنم است، امر او امر من، و نهی او نهی من خواهد

۱- کحل البصر فی سیره خیر البشر صفحه: ۵۷.

۲- مرآة العقول جلد: ۱ صفحه: ۳۶۸.

(۱) بود.

فاطمه بنت اسد، همسر حضرت ابوطالب عليه السلام نیز در این زمینه هیچ گونه کوتاهی مرتکب نشد، تا جایی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به امیرالمؤمنین عليه السلام فرمود: فاطمه بنت اسد در حالی که فرزندانش گرسنه بودند، مرا سیر می کرد و در حالی که فرزندانش غبار آلود و ژولیده بودند، مرا پاکیزه نگه می داشت. (۲)

حضرت ابوطالب عليه السلام در مورد نبوت برادر زاده اش حضرت محمد صلی الله علیه و آله هیچ شک و تردیدی نداشت، و در سخنانی که هنگام تزویج حضرت خدیجه کبری عليها السلام با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایراد نمود، اظهار داشت:

و هو و الله بعد هذا له نبأ عظیم و خطر جلیل. (۳)

یعنی: به خدا سوگند او (حضرت محمد صلی الله علیه و آله) را پس از این خبری عظیم، و موقعیتی بسیار مهم خواهد بود.

حضرت ابوطالب عليه السلام در وصیتش به قریش می فرماید:

انی اوصیکم بمحمد خیرا، فانه الامین فی قریش، و الصدیق فی العرب، و هو الجامع لكل ما اوصاکم به، و قد جاء بامر قبله الجنان؛ (۴)

یعنی: شما را وصیت می کنم که نسبت به محمد صلی الله علیه و آله نیکو باشید، که او در قریش امین، و در عرب راستگو می باشد، و خود جامع تمام چیزهایی است که شما را بدان سفارش می کند، و آن چه او آورده مقبول قلب و عقل است.

هنگامی که عباس، فرزند عبدالمطلب، حضرت ابوطالب عليه السلام را از تصمیم قریش

۱- ابوطالب اسوه مقاومت و ایمان صفحه: ۲۲.

۲- ابوطالب اسوه مقاومت و ایمان صفحه: ۲۵.

۳- سیره حلیه جلد: ۱ صفحه: ۱۶۵.

۴- تاریخ الخمیس جلد: ۱ صفحه: ۳۳۹ و (طراز المجالس صفحه: ۲۱۷).

در مورد دشمنی و خصومت با پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مطلع نمود، اظهار داشت:

پدرم (عبدالمطلب) به من خبر داد که او، یعنی پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بر حق است؛ بنابراین دشمنی قریش با وی، لطمه‌ای به حضرتش نخواهد زد.

پدرم همه کتاب‌های آسمانی را خوانده بود و می‌گفت: از نسل من پیامبری ظهور خواهد کرد، و آرزو دارم که زمان او را درک کنم تا به وی ایمان آورم، و هر که در آن زمان باشد، باید به او ایمان آورد.^(۱)

حضرت ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَام اگر به پیامبری حضرت رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعتقاد کامل نداشت، هنگامی که برادرش حمزه، اسلام آورد، به او نمی‌فرمود:

فصبرا أبايعلى على دين أحمد	و كن مظهرا للدين وفقت صابرا
وحط من أتى بالدين من عند ربه	بصدق و حق، لا تكن حمز كافرا
فقد سرنى اذ قلت انك مؤمن	فكن لرسول الله فى الله ناصرا
و ناد قریشا بالذى قد أتيته	جهارا و قل ما كان أحمد ساحرا؛ ^(۲)

یعنی: ای ابایعلی، بر دین احمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شکبیا باش، و دین پیامبر را اظهار کن و پا برجا باش، و نسبت به کسی که از نزد پروردگارش دین راستین و حق آورده است فروتن بوده، وای حمزه هیچ گاه حق را کتمان نکن.

از این که گفתי ایمان آورده‌ای، شاد و مسرور شدم، پس همواره به خاطر خداوند، در یاری و نصرت فرستاده او کوشا باش.

آشکارا قریش را به ایمان خود آگاه ساز و بگو که احمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ساحر نیست. همچنین در پاسخ و رد قریش فرموده است:

۱- الحجة على الذاهب صفحه: ۶۵.

۲- اعلام الوری باعلام الهدی جلد: ۱ صفحه: ۱۲۳.

ألم تعلموا أنا وجدنا محمدا نبيا كموسى خط فى أول الكتب

یعنی: آیا نمی دانید که ما محمد ﷺ را همچون موسی پیامبری یافتیم که در اولین کتاب‌های آسمانی معرفی شده است.^(۱)

همچنین فرموده است:

و أمسى ابن عبد الله فينا مصدقا على سخط من قومنا غير معتب

یعنی: و فرزند عبدالله در میان ما پیامبری راستین است، اگر چه قوم ما از این امر خشمگین باشند.^(۲)

و نیز فرموده:

أمين حبيب فى العباد مسوم بخاتم رب قاهر للخواتم

يرى الناس برهانا عليه و هيبته و ما جاهل فى فعله مثل عالم

نبي أتاه الوحي من عند ربه فمن قال: لا، يقرع بهاسن نادم؛^(۳)

یعنی: او امین است، و بندگان او را دوست می‌دارند، و با مهر پروردگاری، که بر همه مهرها چیره گی و غلبه دارد، مهر خورده و نشان شده است.

مردمان در او دلیل و برهانی استوار و شکوهی می‌بینند، و هیچ نادان در کارش چون دانشور نیست.

و او پیامبری است که از سوی پروردگارش وحی دریافت کرده است، و هر که به دعوت وی نه گوید، بر او دندان پشیمانی خواهد روئید.

همچنین ایشان در زمانی که مسلمانان بر اثر فشار کفار به حبشه پناهنده شدند،

۱ - خزانه الأدب بغدادی جلد: ۱ صفحه: ۲۶۱.

۲ - الحجّة على الذاهب صفحه: ۴۵.

۳ - شرح نهج البلاغة ابن ابی الحديد جلد: ۳ صفحه: ۳۱۳.

برای حمایت و دفاع از آنها خطاب به نجاشی فرموده است:

تعلّم خيار الناس أن محمدا	وزیر لموسی و المسیح بن مریم
اتی بالهدی مثل الذی أتیا به	فکل بأمر اللّٰه یتهدی و یعصم
و انکم تتلونہ فی کتابکم	بصدق حدیث لا حدیث المترجم
فلا تجعلوا لله ندا و أسلموا	فان طریق الحق لیس بمظلم. ^(۱)

یعنی: مردمان نیک و برگزیده می دانند که محمد ﷺ وزیر و جانشین موسی و مسیح فرزند مریم است.

او برای آنها هدایتی از نوعی که آن دو پیامبر آورده بودند، به ارمغان آورد و به همگی، به امر خدا راه می نمایانند، و به او پیوند می دهند.

شما مسیحیان در کتاب خود احوال او، یعنی پیامبر اکرم ﷺ را می خوانید، خواندنی صحیح و درست و نه داستانی دروغین.

پس برای خدا شریکی نگیرید و اسلام آرید، برای آن که راه حق تاریک نبوده و روشن است.

و نیز فرموده است:

اذهب بنی فما علیک غضاضة	اذهب وقر بذاک منک عیونا
و اللّٰه لن یصلوا الیک بجمعهم	حتی اوسد فی التراب دفینا
و دعوتنی و علمت أنک ناصحی	و لقد صدقت و کنت قبل أمینا
و ذکرت دینا لا محالة، انه	من خیر أديان البرية دینا؛ ^(۲)

۱ - الغدير فی الكتاب و السنه و الادب جلد: ۷ صفحه: ۴۴۷.

۲ - ایمان ابی طالب (الحججه علی الذاهب الی کفر ابی طالب) صفحه: ۲۵۷.

یعنی: بروای فرزندم، که تو را ذلت و خفتی نیست، برو که چشم‌هائی به وجود تو روشن و درخشان شده.

به خدا سوگند که با تمام جمع و نیروی خود هرگز به تو دست نخواهند یافت، مگر آن که من روی در خاک کشم.

مرا خواندی و دانستم که این از خیرخواهی توست، و تو راست می‌گوئی، و در گذشته نیز امین بوده‌ای.

و یادآور آئینی شدی که ناگزیر و مسلماً از بهترین ادیان برای مردم است.

حکایت

روزی حضرت ابوطالب رضی الله عنه برای اثبات نبوت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و نشان دادن فضائل آن حضرت به قریش، در اجتماعی از آنان به ایشان عرض کردند:

برادر زاده ام! آیا تو را خداوند فرستاده است؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: آری.

حضرت ابوطالب رضی الله عنه عرض کردند: انبیاء و پیامبران معجزه و خوارق عاداتی داشته‌اند، شما هم معجزه و نشانه‌ای اظهار کنید.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: ای عمو، آن درخت را بخوان و بگو که محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله می‌گوید با اجازه خداوند جلو بیا.

حضرت ابوطالب رضی الله عنه درخت را فراخواند، و درخت مزبور از جای خود حرکت کرده و به نزد حضرت رسول صلی الله علیه و آله آمد، و در پیش روی حضرتش به خاک افتاد، سپس امر فرمودند که به جای خود بازگردد، و درخت بازگشت.

حضرت ابوطالب رضی الله عنه در این هنگام عرض کردند: شهادت و گواهی می‌دهم که تو

راستگو می‌باشی، و پس از آن به فرزندش علی علیه السلام عرض کرد: پسر من همواره در خدمت حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله باش. (۱)

حکایت

روزی حضرت ابوطالب علیه السلام به فرزندشان حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام عرض کردند: پسر من در چه حالی به سر می‌بری؟
حضرت علی علیه السلام فرمودند: ای پدر! به خدا و رسولش ایمان دارم، و به آن چه رسول گرامی آورده، معتقدم و از ایشان پیروی می‌کنم.
حضرت ابوطالب علیه السلام فرمودند: او تو را جز به نیکی و خیر فرا نمی‌خواند؛ با او همراه باش. (۲)

مغرضان با این که تمام سعی و تلاش خود را کردند تا حضرت ابوطالب علیه السلام را مشرک و کافر معرفی کنند، اما فضائل و کمالات این بزرگوار به قدری زیاد بود، که نتوانستند موفق به اهداف شوم خویش شوند، و گاهی خواسته یا ناخواسته، فضائلی از آن بزرگوار مطرح کرده‌اند، ابن ابی الحدید معتزلی، در ستایش حضرت ابوطالب علیه السلام سروده است:

و لولا أبوطالب و ابنه	لما مثل الدين شخصا فقاما
فذاک بمکة آوی و حامی	و هذا بیثرب جس الحماما
تکفل عبد مناف بأمر	و أودی فکان علی تماما
فلهذا فاتح للهدی	و لله ذا للمعالی ختما

۱- الحجة علی الذاهب صفحه: ۲۵.

۲- (تاریخ طبری جلد: ۲ صفحه: ۲۱۴) و (سیره حلبیه جلد: ۱ صفحه: ۳۰۶).

و ما ضرر مجد أبي طالب و عدو لغي أو جهول تعامی؛^(۱)

یعنی: اگر ابوطالب و فرزندش حضرت علی علیه السلام نبودند، هرگز دین اسلام تجسم نمی یافت و برپا نمی شد.

او (ابوطالب علیه السلام) در مکه پناه داد و حمایت نمود، و این علی علیه السلام در مدینه تا پای جان جنگید.

عبد مناف (ابوطالب) امری را به عهده گرفت و از دنیا رفت، و علی علیه السلام آن را به پایان برد.

خداوند به هر دوی آنها خیر دهد، که یکی فاتح هدایت و دیگری مظهر کامل سجایای هدایت و اخلاق بود.

و هرگز مجد و بزرگواری ابوطالب علیه السلام از دشمنی که بیهوده و یاوه گوید، و یا نادانی که خود را به کوری زند، زیان نمی بیند.

زینی دحلان از علمای بزرگ اهل سنت، به نقل از ابن التین می نویسد:

قال الإمام عبد الواحد السفاسقی (ابن التین) فی شرح البخاری: إن فی شعر أبي طالب هذا دليلاً على أنه كان يعرف نبوة النبي صلى الله عليه وآله قبل أن يبعث، لما أخبره به بحيرا الراهب وغيره من شأنه، مع ما شاهده من أحواله، و منها الاستسقاء به فی صغره و معرفة أبي طالب بنبوته صلى الله عليه وآله جاءت فی كثير من الأخبار زیادة علی أخذها من شعره.^(۲)

یعنی: امام عبد الواحد سفاسقی در شرح بخاری نوشته است: اشعار ابوطالب دلالت بر این دارد که او قبل از بعثت پیامبر به وسیله اخباری که بحیراء راهب و دیگران

۱ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۱۴ صفحه: ۸۳.

۲ - (السیرة النبویة و الآثار المحمدیه جلد: ۱ صفحه: ۴۳) و (ارشاد الساری فی شرح صحیح بخاری جلد: ۳ صفحه: ۲۶) و (المواهب اللدنیة جلد: ۱ صفحه: ۱۸۵).

داده بودند، به مقام ایشان آگاه بوده و او را می‌شناخته، همچنین اعمال ابوطالب بر این مطلب شهادت می‌دهد، که از جمله آن‌ها، وسیله قرار دادن پیامبر ﷺ برای طلب باران در کودکی شان، و خبر داشتن از نبوت او بوده است، این مطلب در روایات بسیار؛ علاوه بر اشعاری که از او نقل شده آمده است.

همچنین راغب اصفهانی، صاحب مفردات، در محاضرات الأدباء آورده است: و قال سفیان بن عیینة: من أبغض أبا طالب فهو كافر، فقيل لـمه، قال: لأن النبي كان يحبه و من أبغض من يحبه رسول الله فهو كافر.^(۱)

یعنی: سفیان بن عیینة گفت: هرکس ابوطالب را دشمن بدارد، کافر است از او سؤال کردند: دلیل این مطلب چیست؟

در جواب گفت: زیرا رسول خدا او را دوست دارد، و کسی که دشمن بدارد فردی را که رسول خدا او را دوست دارد، کافر است.

راغب اصفهانی شخصیت مورد قبول اهل سنت است که او را چهره‌ای عالم و محقق، و امام و پیشرو خود می‌دانند، شمس الدین ذهبی، از او به عنوان علامه ماهر و محقق برجسته و صاحب چندین کتاب و از متکلمین پرهیزگار تعبیر می‌کند،^(۲) و صفدی درباره‌اش می‌گوید: راغب اصفهانی، یکی از سرشناسان دانش و فضیلت بود که در چندین علم تحقیق کرده بود، کتاب‌هایی دارد که از تحقیق او در علوم، گستردگی آن و توانائی او در آن علوم حکایت دارد،^(۳) و همچنین سیوطی در موردش می‌گوید:

۱ - المحاضرات الادباء جلد: ۲ صفحه: ۴۹۸.

۲ - الراغب العلامة الماهر المحقق الباهر أبو القاسم الحسين بن محمد ابن المفضل الأصبهانی الملقب بالراغب صاحب التصانيف، كان من أذكیاء المتكلمین (سير أعلام النبلاء جلد: ۱۸ صفحه: ۱۲۰).

۳ - الراغب الحسين بن محمد أبو القاسم الراغب الأصبهانی أحد أعلام العلم و مشاهیر الفضل متحقق بغير فن من العلم وله تصانيف تدل على تحقیقه وسعة دائرته فی العلوم و تمکنه منها (الوافی بالوفیات جلد: ۱۳ صفحه: ۲۹).

فخرالدین رازی در کتاب تأسیس التقدیس گفته است که راغب اصفهانی یکی از ائمه اهل سنت بوده، و او را با غزالی برابر دانسته است، این سخن فخر رازی فایده زیادی دارد؛ چراکه بسیاری از مردم خیال می‌کنند، او معتزلی بوده است.^(۱)

لذا با توجه به آن چه از نظرات علماء شیعه و سنی بیان شد که حاصل تحقیق و بررسی‌های بسیار بوده و ما در این جا مختصراً به برخی از آنها اشاره کردیم، این است که حضرت ابوطالب نه تنها مسلمان و مؤمن بود بلکه از اوصیاء الهی و وصی حضرت ابراهیم بوده که در سرزمین مکه جهت یاری پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله زحمات فراوانی کشیده‌اند.

مضافاً دلائل و مدارکی وجود دارد که ایشان فراتر از وصایت؛ نبوت نیز داشته و جزء صد و بیست و چهار هزار پیامبر الهی بوده‌اند و برای اثبات این مدعا ادله قطعی و محکم از آیات قرآن و کلمات اهل بیت علیهم السلام و اجماع علماء ماضی وجود دارد که در این جا مجال بیان آنها نمی‌باشد، اما به یاری خدا در رساله‌ای جداگانه در آینده به صورت مستقل این مسأله را مطرح و آن را ثابت خواهیم نمود.

حضرت عبدالمطلب عليه السلام

ایشان رئیس قوم، شریف‌ترین فرد مکه، از حکیمان قریش، و بسیار بردبار و حلیم بود، قریش در سختی‌ها و برای رفع مشکلات شان به وی مراجعه می‌کردند، و ایشان سعی در برآورده کردن حوائج آنها داشت، لذا به همین جهت ایشان را شیبۃ الحمد

۱ - ذکر الإمام فخرالدین الرازی فی تأسیس التقدیس فی الأصول أن أبا القاسم الراغب من أئمة السنة، وقرنه بالغزالی، قال: وهی فائدة حسنة، فإن كثيراً من الناس یظنون أنه معتزلی (غیة الوعاة فی طبقات اللغویین والنحاة جلد: ۲ صفحه: ۲۹۷).

می خواندند،^(۱) حضرت عبدالمطلب عَلَيْهِ السَّلَامُ بنیانگذار بعضی از قوانینی بود که بعداً دین مقدس اسلام آنها را امضاء و تأیید فرمود، از جمله:

ازدواج با نامادری را بر فرزندان ممنوع کرد، گنجی پیدا کرد و خمس آن را به فقراء تصدق نمود، در مورد خون بهای قتل، صد شتر معین کرد، تا زمان وی تعداد طواف بر گرد خانه کعبه عدد معینی نداشت، و ایشان برای اولین بار هفت مرتبه طواف خانه کعبه را لازم دانست، قطع دست سارق، و تحریم خمر و زنا نیز از دستورات ایشان قبل از اسلام است، همچنین اعلام کرد: شخص برهنه و عریان، بیت الله الحرام را طواف نکند، قمار بازی و خوردن گوشت حیواناتی را که برای بت‌ها قربانی می‌کردند، حرام و ممنوع اعلام نمود.^(۲)

بخشش و جود حضرت عبدالمطلب عَلَيْهِ السَّلَامُ بسیار زیاد و فراوان بود، تا آنجا که حتی پرندگان و حیوانات نیز از خوان کرش بی‌بهره نبودند، لذا به همین جهت او را فیاض لقب داده بودند.^(۳)

ایشان در نزد مردم از عزت و شرافت فوق العاده‌ای برخوردار بود، به طوری که در مقابل خانه کعبه با احترام خاصی برای او فرش می‌انداختند، و این کار برای هیچ کس غیر از وی سابقه نداشت، و به جز پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کسی اجازه نشستن روی آن فرش و همنشینی با عبدالمطلب را نداشت،^(۴) روزی وقتی که پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به طرف آن فرش رفت، یکی از عموهای ایشان قصد دور کردن پیامبر از آن فرش را داشت که حضرت عبدالمطلب عَلَيْهِ السَّلَامُ او را از این کار منع کرده و به او فرمود: که او (پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دارای

۱ - الطراز الاول و الكنز لما عليه من لغة العرب المعمول جلد: ۲ صفحه: ۱۸۶.

۲ - سیره حلبیه جلد: ۱ صفحه: ۵.

۳ - سیره حلبیه جلد: ۱ صفحه: ۴.

۴ - تاریخ الخمیس جلد: ۱ صفحه: ۲۷۰.

شأنی رفیع و منزلتی والاست. (۱)

حضرت عبدالمطلب عليه السلام یکی از اوصیاء و انبیاء الهی بود، وی کتب آسمانی را مطالعه می‌کرد، حضرت ابوطالب عليه السلام خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عرض کرد: پدرم (عبدالمطلب) تمام کتب آسمانی را قرائت می‌کرد و همواره می‌فرمود: از نسل من پیامبری ظهور خواهد کرد، و من علاقه مندم که زمان وی را درک کنم و به او ایمان آورم، و هر کس از اولاد من در آن زمان باشد باید به او ایمان آورد. (۲)

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام می‌فرمود:

و الله ما عبد أبي، و لا جدی عبدالمطلب، و لا عبد مناف، و لا هاشم صنما، و انما كانوا يعبدون الله و يصلون الى البيت، علی دین ابراهیم، متمسکین به؛
یعنی: قسم به خدا پدر و جد من عبدالمطلب و عبد مناف و هاشم بت پرستیده و فقط خدای تعالی را می‌پرستیدند و به سوی خانه خدا نماز می‌گزاردند و به آئین ابراهیم عليه السلام متدین بودند. (۳)

هاشم

ایشان نیز از برتری و اهمیت خاصی در نزد قریش و سایر اعراب برخوردار بود و همه مردم به فضل و کمال او معترف بودند، ایشان در زمان حج نیز طبق سنت پدرش، حجّاج را اطعام می‌نمود.

در یکی از سال‌ها که قحطی آمده و زندگی بر قریش سخت شده بود، هاشم به شام

۱ - سیره حلبیه جلد: ۱ صفحه: ۱۲۹.

۲ - بحار الانوار جلد: ۹ صفحه: ۳۱.

۳ - کمال الدین صفحه: ۱۰۴.

رفت و گندم و کعک (نام نانی است که از آرد و شیر و شکر تهیه می شده) خریداری نموده، گندم‌ها را آرد کرد و نان پخت و قربانی نمود، و با آنها از مردم پذیرائی کرد،^(۱) سفره و خوان ضیافت وی همواره چه در زمان رفاه، و چه هنگام تنگدستی، گسترده بود، ایشان همواره از مساکین و درماندگان دستگیری می کرد و بی پناهان را پناه می داد. همه ساله در اولین روز ماه ذی الحججه به بیت الله الحرام می آمد و پشت به خانه کعبه داده و طی یک سخنرانی می فرمود:

ای گروه قریش، شما سروران عرب، با موقعیتی ممتازتر، و از جهت نسب و نیاکان، ارزشمندتر و برتر از دیگران می باشید، شما همسایگان، و در جوار خانه خدا هستید، خداوند به دوستی خود شما را اکرام، و در میان فرزندان اسماعیل به همسایگی خانه خود مخصوص گردانیده است، و با توجه به این که زائران خانه خدا که برای بزرگداشت بیت الله الحرام می آیند، میهمانان خداوند هستند، بر شماست که میهمانان خدای تعالی و زائران را گرمی بدارید، برای این که آنان غبار آلوده از شهرها و بلاد مختلف به این جا می آیند.

به خدا سوگند، اگر خودم مال کافی داشتم، به تنهایی پذیرائی آنان را به عهده می گرفتم و به شما توصیه ای نمی کردم، من پاکیزه ترین اموالم را که شائبه ای از قطع رحم و غصب حق دیگران در آن نیست به این امر اختصاص خواهم داد، و اگر شما نیز می خواهید، همین گونه عمل نمائید و شما را به حرمت این خانه سوگند می دهم که به جهت کرامت زائران بیت الله جز از مال پاک و حلالتان در این راه صرف ننمائید. مردم نیز به پیشنهاد هاشم پاسخ مثبت داده و از بذل مال دریغ نمی کردند، و برای

۱ - تاریخ طبری جلد: ۲ صفحه: ۲۵۱.

اطعام زائران خانه خدا، اموالشان را به دارالندوه می سپردند.^(۱)

همچنین هاشم از حجّاج در مکه، منی، عرفات و مشعر نیز پذیرائی می کرد.^(۲)

تجارت بازرگانان قریش معمولاً از شهر مکه و حوالی آن تجاوز نمی کرد، نهایتاً گاهی بازرگانان عجم، اموالی را برای فروش به مکه می آوردند، تا این که هاشم به شام نزد قیصر رفت، قیصر که از حسن اخلاق و جمال و ابهت هاشم تحت تأثیر قرار گرفته بود، او را پذیرفت و به او اجازه تجارت در آن کشور را داد، و طی نامه‌ای برای آنان امتیاز و مصونیت هائی در نظر گرفت، لذا هاشم بنیان گذار و شروع کننده مسافرت‌های قریش به یمن و شام است، او با مذاکره با پادشاهان روم و غسان موجبات امنیت تجاری را فراهم کرد.^(۳)

او زمستان‌ها به یمن و تابستان‌ها به شام می رفت و رؤساء قبائل عرب و پادشاهان یمن و شام با وی در تجارت شریک شده و برای او سود ویژه‌ای مقرر می کردند، او روزی شتری به عنوان هدیه برای آنان فرستاد، و در مقابل شرط نمود که آنها نیز امنیت راه و محل را برای او تأمین کنند، و این مسأله منافع بسیاری برای هر دو طرف در بر داشت، بدین ترتیب مردم و مسافران از نظر امنیت محفوظ بودند و در نتیجه وضع اقتصادی خوبی برای قریش به وجود آمد و به برکت هاشم از تمام شهرها و بلاد، نعمت سرازیر شد و این همان ایلافی می باشد که خدای تعالی در قرآن از آن سخن به میان آورده و فرموده: **لِإِيْلَافٍ قُرَيْشٍ**.^(۴)

صورت هاشم در شب تاریک درخشش خاصی داشت، و به هیچ درخت و سنگی

۱ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۳ صفحه: ۴۵۸.

۲ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۳ صفحه: ۴۵۷.

۳ - تاریخ طبری جلد: ۲ صفحه: ۱۸۰.

۴ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۳ صفحه: ۴۵۴ الی ۴۵۸.

نمی‌گذشت مگر این که آن سنگ و یا درخت به وی می‌گفتند: هاشم! تو را بشارت و مژده باد که به زودی از ذریه تو گرامی‌ترین خلق خدا و خاتم پیامبران، محمد ﷺ ظاهر خواهد شد.^(۱)

عبد مناف نیز همان گونه که پدرش قصی به او سفارش کرده بود، به هاشم وصیت نمود و از او پیمان گرفت که فقط از زنان طاهره و پاکیزه همسر بگیرد، تا نور نبوت به فرد ناشایستی منتقل نشود، اشراف و ملوک آرزو داشته و مایل بودند که هاشم از خانواده آنها همسر بگیرد ولی هاشم امتناع می‌کرد.^(۲)

یک بار در خواب به او گفته شد که با سلمی دختر عمرو بن لبید بن حداد، که فرزند زید بن عامر و او فرزند غنم بن مازن از خاندان بنی النجار است ازدواج کن که پاک و پاکیزه و در میان زنان بی نظیر می‌باشد و برای او مهریه شایسته‌ای معین کن، زیرا او برای تو فرزندی می‌آورد که پیامبر آخر الزمان از آن فرزند خواهد بود.

به همین سبب هاشم و برادر و پسر عموهایش در طلب سلمی، در حالی که قیمتی ترین لباس‌ها و زره‌ها را در بر داشتند به شهر رفتند، و چون برای مذاکره در این مورد نشستند، مطلب پسر عبد مناف (برادر هاشم) سخن را آغاز نموده و اظهار داشت:

ما کسانی هستیم که زائران خانه خدا و اماکن متبرکه بر ما وارد می‌شوند، و از همه جا به سوی ما می‌آیند، و شما از شرافت و بزرگی ما و نیز نور درخشانی که خداوند متعال به ما عنایت کرده و اختصاص داده است آگاه می‌باشید، و ما فرزندان لوی بن غالب هستیم و این نور که از زمان حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام با ماست، به عبد مناف و از وی به برادر ما هاشم منتقل شده است، و خداوند هاشم را به سوی شما رهنمون کرده است،

۱ - العباس صفحه: ۳۴.

۲ - منتهی الامال جلد: ۱ صفحه: ۴۹.

ما به شما علاقمند هستیم و برای خواستگاری فرزندان آمده ایم.

پس از سخنان مطلب، عمرو، پدر سلمی، طی سخنانی پذیرفتن پیشنهاد آنان را اعلام کرد، پس از تعیین مهریه و ازدواج هاشم و حاملگی سلمی به عبدالمطلب نور مزبور به سلمی منتقل شد، و چون همواره مزده هائی به ولادت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دریافت می کرد و از جریان امر مطلع نبود مضطرب و نگران شده موضوع را با شوهرش در میان گذاشت، هاشم او را از تشریف فرمائی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در آینده نزدیک خبر داد.^(۱)

عبدمناف

عبدمناف فرزند قصی، از نظر بزرگی و شرافت، موقعیت ممتازی داشت، و چون بسیار خوش سیما و زیبا روی بود او را ماه بطحاء می گفتند، و به خاطر این که بسیار سخاوتمند بود و حتی در زمان پدرش نیز کسی را از جود و کرم خود محروم نمی ساخت به او لقب فیاض داده بودند، و چون منزلت بالائی در میان مردم داشت وی را مناف می خواندند و از هر سو به او روی می آوردند نام قبلی وی عبد بود که بعداً به او عبدمناف می گفتند.^(۲)

بنابر سنگ نوشته هائی که به دست آمده، از جمله وصایای عبدمناف به قریش، وصیت به تقوا و پرهیزگاری خدای تعالی و پیوند با خویشاوندان بوده است.^(۳)

۱ - بحار الأنوار جلد: ۶ صفحه: ۱۴.

۲ - اثبات الوصیة صفحه: ۷۵.

۳ - سیره دحلانیه در حاشیه حلبیه جلد: ۱ صفحه: ۱۷.

قصی

ایشان سید و آقای حرم بود، قصی خانواده‌اش را به سرزمین مکه منتقل کرد و به آنان دستور داد که در اطراف خانه خدا منزل کنند تا از تهاجم اعراب در امان باشند، آنان نیز از چهار طرف خانه خدا بناهایی ساخته و هر کدام برای خود دری مخصوص قرار دادند، یکی از درها برای بنی شیبیه و دیگری برای بنی جمح بود و دری را به بنی مخزوم و در دیگری را به بنی سهم اختصاص دادند و برای طواف خانه خدا نیز در اطراف آن جای خالی باقی گذاشتند.

قصی همچنین، مرکزی برای مشاوره و تفاهم و تبادل نظر در مورد مسائل مهمی که پیش می‌آمد به نام دارالندوه احداث نمود و رأی و نظر او در این مورد با استقبال قریش مواجه شد و به نام مجمع شهرت یافت.

از دیگر ابتکارات قصی این بود که در زمان حج و هنگام آمدن حجّاج به مکه، به قریش اظهار داشت:

اکنون که زمان حج است و مردم از اقدامات شما مطلع شده و با دیده عظمت و بزرگی به شما می‌نگرند، با توجه به این که اطعام و پذیرائی در نزد عرب از هر چیز ارزشمندتر می‌باشد، مناسب است هر کس به سهم خود در این خصوص کمک نماید. به پیشنهاد وی مال و بودجه فراوانی جمع شد و مقدم حجّاج را با قربانی‌های متعدد بر سر راهشان هنگام ورود به مکه گرامی می‌داشتند، و نیز در مکه قربانی می‌نمود و در مزدلفه آتش بسیاری برافروخت تا از فاصله دور قابل رؤیت باشد.^(۱)

همچنین در منی ضیافت‌هایی ترتیب می‌داد، این سنت‌ها تا زمان طلوع اسلام ادامه داشت.

۱ - سیره حلبیه جلد: ۱ صفحه: ۹ الی ۱۵.

کلاب بن مره

کلاب بن مره جد سوم حضرت آمنه مادر گرامی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جد چهارم حضرت عبدالله پدر آن حضرت بود، وی به شجاعت معروف و از وجود مبارکش نور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ساطع بود.^(۱)

کعب بن لؤی

کعب بن لؤی جد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود که همواره به بعثت و برانگیخته شدن ایشان بشارت می داد و مردم را به پیروی حضرتش سفارش می نمود و به قریش اعلام می کرد که پیامبر موعود از نسل او خواهد بود.

وی می گفت:

گوش فرا دهید و به خاطر سپارید و دانش فرا گیرید تا آگاه شوید، و در فهم بکشید تا بفهمید، شب تاریک و روز روشن، زمین گهواره و کوه ها چون میخ هستند و پیشینیان چون اقوام بعدی، همه به سوی نابودی رهسپارند، همه در بلا و آزمایش می باشند بنابراین با اقوام و خویشان تان صله رحم کنید و در تزکیه نفس خود بکشید، آیا کسی که نابود شد، بازگشته و آن که فوت کرده پیاخته است؟

سرای دیگر در پیش رو است، و برخلاف گفته شما، قطعا دنیای دیگری وجود دارد، حرم را آراسته و بزرگ شمارید و همراه آن بوده و از آن جدا نشوید که آن را به زودی خبری بزرگ خواهد بود و پیامبری بزرگوار برانگیخته خواهد شد.

سپس طی اشعاری ابراز نمود:

۱- تاریخ گزیده صفحه: ۱۳۰.

نهار و لیل و اختلاف حوادث سواء علینا حلوها و مریرها

یوؤبان بالأحداث حتی تأوبا و بالنعم الضافی علینا ستورها

علی غفلة یأتی النبی محمد فیخبراً أخباراً صدوقاً خبیرها

یعنی: روز و شب و پی آمد حوادث تلخ و شیرین آن برای ما یکسان است.

گذر روزگار و شب و روز موجب بروز حوادثی است که نعمت‌های مخفی را بر ما

ظاهر می‌کنند.

ناگهان پیامبر گرامی محمد ﷺ خواهد آمد و از اخباری که خبرگزارش

راستگوست، خبر خواهد داد.

آنگاه اضافه نمود:

ای کاش من شاهد مضامین دعوت و پیامبری وی بودم، و البته اقوام و عشیره‌اش با

حق ستیزه می‌کنند و خواری او را می‌خواهند.^(۱)

مردم، تاریخ وفات ایشان را به جهت شرافت و جلالتی که در نزد آنها داشت مبدأ

تاریخ قرار دادند تا پس از حادثه ابرهه، عام الفیل مبدأ تاریخ شد و سپس تاریخ رحلت

عبدالمطلب مبدأ تاریخ گردید.^(۲)

او اولین کسی بود که روز جمعه را به این اسم یعنی جمعه خواند، و علت این نام

گذاری این بود که قریش در چنین روزی گرد هم اجتماع می‌کردند، اسلام نیز همین

اسم را تأیید و امضاء نمود در زمان جاهلیت قبل از این که کعب بن لؤی نام آن را تغییر

دهد اسم روز جمعه عربی بود.^(۳)

۱- صبح الأعشی جلد: ۱ صفحه: ۲۱۱.

۲- تاریخ الطبری جلد: ۲ صفحه: ۳۹۱.

۳- سیره حلبیه جلد: ۱ صفحه: ۱۹.

فهر

فهر در میان عرب دارای ابهت و عظمت خاصی بود، وی مردی موحد و خدا پرست بوده و نور نبوت از سیمایش مشاهده می‌شد، از فرموده‌های او به فرزندش این است که:

مال اندکی که از خود داشته باشی از ثروت زیادی که با ریختن آبروی تو به دست آید برایت بهتر و بیشتر موجب بی‌نیازی تو می‌باشد.^(۱)

ایشان با حسان بن عبد کلال که با لشکری از یمن به مکه آمده بود تا سنگ‌های خانه کعبه را با خود به یمن برده، در آنجا خانه‌ای بسازد تا زیارتگاه شود، جنگید و بر او پیروز شد، حسان اسیر شد و سپاهیان‌ش فرار کردند، حسان سه سال در اسارت بود سپس مال بسیاری را فدیة داد و خود را آزاد ساخت و از مکه خارج شد، او در بین راه مکه و یمن از دنیا رفت.^(۲)

نضر

فقهاء در مورد نضر، فرزند کنانه معتقدند که قریش از وی آغاز می‌شود و هر که مانند مالک و فهر از نضر متولد شده باشد قریشی است، و به کسانی که قبل از او بوده‌اند قریشی اطلاق نمی‌شود.^(۳)

۱- العباس صفحه: ۲۴.

۲- سیره حلبیه جلد: ۱ صفحه: ۹.

۳- سیره حلبیه جلد: ۱ صفحه: ۹.

کنانه

کنانه مردی جلیل القدر و خوش سیما بود و مردم به جهت فضل و دانشش به او روی می آوردند،^(۱) ایشان بسیار مهمان نواز بوده و هیچ گاه بدون حضور میهمان غذا نمی خورد، ایشان همواره به بعثت پیامبر اکرم ﷺ بشارت می داد و می فرمود:

خروج پیامبری از مکه نزدیک است؛ این پیامبر که نامش احمد است، به سوی خداوند و نیکی و احسان و مکارم اخلاق دعوت خواهد کرد، از او پیروی کنید تا شرف و عزت خود را افزون سازید؛ او را تکذیب نکنید که او پیامبری بر حق و راستین است.^(۲)

ایشان دائماً می فرمودند:

چه بسیار ظاهری که با باطن متفاوت است، ظاهرش انسان را فریب می دهد ولی پس از امتحان، زشتی و قبح افعالش انسان را آگاه می کند، پس از ظواهر پروا کن و واقعیت را بطلب.^(۳)

الیاس

الیاس فرزند مصر، بزرگ قوم و رهبر عشیره و قبیله خود بود، و همه امور به وسیله او حل و فصل می شد، الیاس مؤمنی موحد و خداپرست بود، ایشان اولین کسی است که در مکه قربانی نمود و اولین کسی بود که پس از غرق خانه کعبه در زمان حضرت نوح عليه السلام به مقام ابراهیم عليه السلام دست یافت.^(۴)

۱- تاریخ یعقوبی جلد: ۱ صفحه: ۲۹۴.

۲- سبل الهدی و الرشاد فی سیره خیر العباد جلد: ۱ صفحه: ۲۸۶.

۳- العباس صفحه: ۲۵.

۴- تاریخ یعقوبی جلد: ۱ صفحه: ۲۲۸.

نزار

جناب نزار که پسر معد و جد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می باشد، به خاطر این که وقتی پدرش معد درخشش نور نبوت را در پیشانی او ملاحظه نمود شادمان شد، و ضیافتی ترتیب داد و مردم را دعوت و اطعام نمود و گفت:

انه نزر فی حقه؛^(۱)

یعنی: این ضیافت در حق او ناچیز است.

او را نزار می خواندند.

اجداد مادری حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام

مادر ایشان: حضرت ام البنین عليها السلام می باشد.

مادر حضرت ام البنین عليها السلام: ثمامه، از خانواده سهل به عامر بن مالک بن جعفر بن کلاب می باشد.

جده اول: عمره، دخت طفیل بن مالک احزم بن جعفر بن کلاب می باشد.

جده دوم: کبشه، دخت عروة الرحال فرزند جعفر بن کلاب می باشد.

جده سوم: ام خشف، دخت ابی معاویه فارس هرار بن عبادة بن عقیل بن کلاب می باشد.

جده چهارم: فاطمه، دخت جعفر بن کلاب می باشد.^(۲)

۱ - الروض الأنف جلد: ۱ صفحه: ۸

۲ - عمدة الطالب صفحه: ۳۲۷.

جده پنجم: عاتکه، دخت عبد شمس بن عبد مناف بن قصی، جد پیامبر اکرم ﷺ است که بعضی نام او را فاطمه ذکر کرده‌اند.^(۱)

جده ششم: آمنه، دخت وهب بن عمیر بن قعین بن حرث بن ثعلبه بن ذودان بن اسد بن خزیمه می‌باشد.

جده هفتم: دخت جحدر بن ضبیعه اغربن قیس بن ثعلبیه بن عکایه بن صعرب بن علی بن بکر بن وائل بن ربیعہ بن نزار، جد پیامبر اکرم ﷺ می‌باشد.
جده هشتم: دخت ملک بن قیس بن ثعلبه می‌باشد.

جده نهم: دخت الرأسین، خشین بن ابی عصم بن سمح بن فزاره می‌باشد.
جده دهم: دخت عمر بن صرمه بن عوف بن سعد بن ذبیان بن بغیض بن ریث بن غطفان می‌باشد.^(۲)

همه اخبار منقول گواهی می‌دهند که اجداد مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بسیار شجاع و همه آنها خصوصا دایی‌ها و عموها و پدران حضرت ام‌البنین علیها السلام در زمان قبل از اسلام دلیران عرب، و در عین شجاعت، پیشوا و رهبران مردم بوده‌اند، و سلاطین زمان در برابرشان سر تعظیم و تسلیم فرود می‌آوردند، کتب معتبر تاریخی نیز اجداد حضرت ام‌البنین علیها السلام را به عنوان شجاعان عرب معرفی کرده است، به گواه تاریخ شیعه و سنی آنان به سیادت و بزرگی معروف بوده‌اند.^(۳)

از عقیل بن ابی طالب علیه السلام نقل است که در وصف اجداد مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرموده است:

۱- در عمده الطالب نام ایشان فاطمه ذکر شده.

۲- العباس صفحه: ۱۲۷.

۳- العباس صفحه: ۱۲۸.

ليس في العرب اشجع من ابائها و لا افرس.^(۱)

یعنی: در عرب هیچ کس شجاع تر و سوارکارتر از پدران و اجداد حضرت ام البنین عليها السلام نیست.

مخصوصاً حزام بن خالد، پدر حضرت ام البنین عليها السلام که به مهمان نوازی و دلاوری و جوانمردی شهره خاندان بنی کلاب بود.

لذا عقیل به امیرالمؤمنین عليه السلام عرض کرد: در میان عرب از پدران حضرت ام البنین عليها السلام شجاع تر و قهرمان تر یافت نمی شود، او از خاندانی شریف و جلیل القدر است.

ابو براء عامر بن مالک بن جعفر بن کلاب، پدر بزرگ ثمامه، مادر حضرت ام البنین عليها السلام است، او به دلیل جنگاوری و شجاعت به ملاعب الاسنه، یعنی بازیگر با نیزه‌ها مشهور بوده است، او شمشیر و سرنیزه را به بازی می گرفت،^(۲) این لقب را حسان بن ثابت، شاعر عرب به او داد، وقتی که دید او در میدان جنگ چگونه یک تنه می جنگد و بر دشمن حمله می برد این شعر را در وصفش سرود:

ولا عب اطراف الاسنه عامر
فراح له حظ الکتائب اجمع؛^(۳)

یعنی: عامر نیزه‌ها را به بازی می گیرد و توانایی یک لشکر را دارد.

دیگر اجداد حضرت ام البنین عليها السلام عامر بن طفیل مالک است که در زمان خود گرامی ترین و نام آورترین مرد شجاع و دلاور عرب بوده است، عامر بن طفیل بن مالک بن جعفر بن کلاب، برادر عمر، اولین جده حضرت ام البنین عليها السلام است، او از سوارکاران

۱- نفس المهموم صفحه: ۲۸۴.

۲- اعلام الوری باعلام الهدی صفحه: ۸۸.

۳- الاغانی جلد: ۱۵ صفحه: ۲۴۱.

مشهور عرب بود،^(۱) و چنان شهرتی داشت که قیصر روم مسافران عربی که به کشورش مسافرت می‌کردند و با عامر بن طفیل نسبتی داشتند محترم می‌شمرد.^(۲)

عروة الرّحال بن عتبة بن جعفر، پدر کبشه جد دوم حضرت ام‌البنین علیها السلام است، او به دلیل کثرت مسافرت، به عروة الرحال یعنی عروه کوچنده شهرت داشت، او به قدری جلیل‌القدر و محترم بود که همواره مقام ویژه‌ای در نزد تمام پادشاهان زمان خود داشت.^(۳)

طفیل بن مالک بن جعفر بن کلاب، معروف به فارس قرزل، پدر عمرة مادر بزرگ حضرت ام‌البنین علیها السلام است او در شجاعت زبان زده‌مگان بود،^(۴) وی برادر ابوبراء عامر بن مالک ملاعب الأسنه است.

به هر حال عشیره و قبیله حضرت ام‌البنین علیها السلام همگی اصیل و شجاع بوده‌اند.

لیید

از دیگر بستگان حضرت ام‌البنین علیها السلام لیید است که شاعری توانا بوده و ۱۵۰ سال عمر کرده است، ایشان در عصر جاهلیت و بت پرستی یکتا پرست بود و خدای تعالی را می‌پرستید، زمانی که لیید اسلام آورد به کوفه رفت و در سال ۴۱ هجری قمری زمانی که معاویه برای صلح با امام حسن علیه السلام وارد کوفه شد وفات یافت.^(۵)

در عصر جاهلیت هر کدام از شعراء و ادباء عرب که بهتر و نیکوتر از همه شعر

۱- الخرائج و الجرائح جلد: ۱ صفحه: ۳۳.

۲- العباس صفحه: ۱۲۹.

۳- سرح العیون فی شرح رساله ابن زیدون صفحه: ۹۰.

۴- تاج العروس من جواهر القاموس جلد: ۱۶ صفحه: ۲۹۸.

۵- الاستیعاب جلد: ۳ صفحه: ۱۳۳۸.

می سرود حق داشت به عنوان کسب افتخار و اثبات برتری ادبی، بهترین شعر خود را در خانه کعبه بیاویزد.

در آن عصر هفت تن شاعر بزرگ عرب شناخته شده بودند که نیکوترین اشعار آنان به علت آویزان بودن به خانه کعبه، به سبعه معلقه یا معلقات سبع، مشهور گشته بود و یکی از صاحبان سبعه معلقه همین لبید بن ربیعہ عامری بود.

لبید، عموی پدر حضرت ام البنین رضی اللہ عنہا یکی از اشراف شعراء بود، او مردی کریم و با فتوت و در عین حال شجاع و دلاور بود.^(۱)

لبید قبل از مسلمان شدن، یکتا پرست بوده و اشعار زیادی سروده بود، اما بعد از مسلمان شدن فقط یک شعر سروده است و آن شعر این بیت است:

ما عاتب المرء اللیب کنفسه

و المرء یصلحه الجلیس الصالح؛^(۲)

یعنی: برای خردمند، واعظ و ملامت کننده ای چون وجدانش نیست، هر چند همنشین با مرد شایسته انسان را به صلاح می آورد.

البته گفته شده که لبید شعر زیر را پس از تشرف به اسلام نیز به عنوان سپاسگزاری از این توفیق بزرگ الهی، انشاء کرده است.

الحمد لله اذ لم یاتنی اجلی حتی لبست من الاسلام سربالا

یعنی: خدای را سپاسگزارم که نمردم تا جامه اسلام به تن پوشیدم.^(۳)

روزی خلیفه دوم، در زمان خلافت خود به امیر کوفه نامه ای نوشت و از او

۱ - سفینه البحار جلد: ۷ صفحه: ۵۶۳.

۲ - الشعر و الشعراء صفحه: ۶۹.

۳ - الاستیعاب جلد: ۳ صفحه: ۱۳۳۵.

خواست که از شعرای آن ناحیه هر کس در زمینه اسلام شعری سروده برایش بفرستد، آن زمان مغیره بن شعبه حاکم کوفه بود پیام خلیفه را به راجز عجلی و لبید بن ربیعہ ابلاغ کرد.

راجز قصائدی طولانی برای مغیره فرستاد، ولی لبید سوره بقره را که از حفظ داشت، نوشت و به مغیره داد و گفت: خداوند عوض شعر، سوره بقره و آل عمران را به من عطا فرموده است.

مغیره داستان هر دو شاعر را برای خلیفه نوشت و خلیفه به همین جهت پانصد دینار از حقوق راجز عجلی کاست و بر حقوق لبید افزود.^(۱)

لبید شعری سروده که پیامبر اکرم ﷺ بسیار از آن شعر خوششان می آمد و زیاد آن شعر را به زبان جاری می فرمودند، قسمتی از اشعار لبید:

الاکل شیئ ما خلا الله باطل	وکل نعیم ما سوی الله زائل
نعیمک فی الدنیا غرور و حسره ی	و عیشک فی الدنیا محال و باطل
وکل اناس سوف تدخل بینهم	ذو یهیئه ی تصفر منها الانامل؛ ^(۲)

یعنی:

بدان همه چیز به جز خدا باطل است
و از این رو هر نعمتی به ناچار از بین می رود.
نعمت های جهان انسان را فریب می دهد
و زندگی در دنیا زود گذر است
همه مردم زود به بلایی دچار می شوند

۱ - اسدالغابه جلد: ۴ صفحه: ۲۱۶.

۲ - سفینه البحار جلد: ۷ صفحه: ۵۶۴.

و سرانجام، مرگ دست و انگشت آنان را زرد می سازد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در باره ایشان می فرمایند: اشعر کلمة تکلم به العرب کلمة لیبد: الا کل شیء ما خلا الله باطل.^(۱)

یعنی: بهترین شعری که در عرب گفته شده سخن لبید است که می گوید: به جز خدا همه چیز باطل است.

همسران علی بن ابی طالب علیه السلام بعد از حضرت فاطمه زهراء علیها السلام

اولین همسری که حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام اختیار کردند، حضرت فاطمه زهراء علیها السلام بود که این ازدواج در روز پنج شنبه اول ذیحجه الحرام سال دوم هجری بوده است، حضرت زهراء علیها السلام سرانجام پس از نه سال زندگی مشترک با علی بن ابی طالب علیه السلام به شهادت رسیدند.

تا زمانی که حضرت فاطمه زهراء علیها السلام در قید حیات دنیوی بودند، حضرت علی علیه السلام با هیچ زن دیگری ازدواج نکردند، پس از به شهادت رسیدن حضرت فاطمه زهراء علیها السلام علی بن ابی طالب علیه السلام در طول مدت عمر شریف شان با زنان دیگری ازدواج کردند که عبارتند از: امامه، ام البنین، خوله، ام حبیب، اسماء، لیلی، ام سعید.

امامه

امامه بنت ابی العاص بن ربیع بود و این ازدواج به خاطر پرستاری از فرزندان صغیر آن حضرت پس از شهادت جانگداز حضرت فاطمه زهراء علیها السلام صورت گرفت، حضرت فاطمه زهراء علیها السلام لحظات آخر عمر شریف شان به حضرت امیر فرمودند که

۱ - تاریخ الاسلام جلد: ۳ صفحه: ۳۵۳.

بعد از من با امامه ازدواج کن که او در محبت به فرزندان من مثل خودم می باشد،^(۱) مرحوم حاج شیخ عباس قمی رحمته الله در بیت الاحزان در بخش وصیتنامه ی حضرت فاطمه زهراء علیها السلام می نویسد: حضرت فاطمه زهراء علیها السلام به علی بن ابی طالب علیه السلام وصیت کرد که بعد از من با امامه دختر ابوالعاص ازدواج کن، چون او نسبت به فرزندان من مهربان است.

مرحوم مجلسی در بحارالانوار و ابوطالب مکی در قوت القلوب روایت کرده اند که علی بن ابی طالب علیه السلام نه شب پس از شهادت صدیقه ی طاهره با امامه ازدواج کرد، فرزند حاصل از این ازدواج محمد اوسط نام داشته که جزء شهدای کربلاست و نسلی از ایشان باقی نمانده است.

حضرت ام البنین علیها السلام

فاطمه بنت حزام ابن خالد کلابی معروف به ام البنین علیها السلام مادر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و جعفر و عثمان و عبدالله است که در آینده توضیحات مفصلی درباره این بانوی جلیل القدر و نحوه و علت ازدواجشان با علی بن ابی طالب علیه السلام خواهیم داد.

خوله

خوله بنت جعفر بن قیس حنفیه، یکی دیگر از همسران حضرت علی علیه السلام و مادر محمد اکبر یا محمد بن حنفیه بود.^(۲)

۱ - ریاحین الشیعه جلد: ۳ صفحه: ۳۵۰.

۲ - تاریخ یعقوبی جلد: ۲ صفحه ۱۳۹.

ام حبيب

از ديگر همسران حضرت علي عليه السلام ام حبيب بنت ربيعه است كه يك فرزند پسر حاصل اين ازدواج بود.^(۱)

ليلي

ليلي بنت مسعود ارمنيّه تميميه نيز يكي ديگر از همسران حضرت علي عليه السلام بود كه دو فرزند پسر حاصل اين ازدواج بوده است.^(۲)

اسماء

اسماء بنت عميس بن معد بن حارث بن تيم بن كعب اصالتا يمّني كه از بانوان بزرگ اسلام است نيز از همسران آن حضرت بود كه حاصل اين ازدواج دو فرزند پسر بود.^(۳)

ام سعيد

ام سعيد بنت عروه بن مسعود ثقفی، يكي ديگر از همسران حضرت علي عليه السلام است كه از ايشان سه دختر براي آن حضرت متولد گرديد.^(۴)

همسران ديگري نيز براي آن حضرت در تاريخ ذكر شده، به نام‌هاي: ام‌البشار

۱- تاريخ يعقوبي جلد: ۲ صفحه ۱۳۹.

۲- تاريخ يعقوبي جلد: ۲ صفحه ۱۳۹.

۳- تاريخ الطبري جلد: ۵ صفحه: ۱۵۳.

۴- منتهی الامال جلد: ۱ صفحه: ۳۰۴.

حزام ابن خالد بن ربیعہ وام شعیب مخزومیہ و محیاء دختر امرء القیس وام ولد و صہباء ثعلبیہ.

اکثر علماء و مورخین شیعه و سنی متفقند کہ حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام ۱۲ ہمسر عقدی و ۱۸ کنیز داشتہ و از آنها صاحب ۳۶ فرزند شامل ۱۴ پسر و ۲۲ دختر شدہ است.

ازدواج علی بن ابی طالب علیه السلام با حضرت ام البنین علیہا السلام

در میان ہمسران حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام بعد از حضرت فاطمہ زہراء علیہا السلام ہیچ کدام بہ مقام رفیع حضرت ام البنین علیہا السلام نمی رسند، ام البنین بانویی شجاع، فداکار، مہذبہ، پاک، و بسیار با فضیلت بود، تا آنجا کہ لیاقت مادری حضرت ابوالفضل العباس علیہ السلام را پیدا نمود.^(۱)

آن چہ از قرائن تاریخ بہ دست می آید این است کہ حضرت ام البنین علیہا السلام سومین ہمسر حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام بودہ و در بین سالہای ۲۰ تا ۲۵ ہجری قمری، با حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام ازدواج نمودہ است.

قبل از این کہ علی بن ابی طالب علیه السلام با حضرت ام البنین علیہا السلام ازدواج کنند تصمیم گرفتند با بانویی کہ از خاندانی نجیب و شجاع و اصیل باشد، ازدواج کنند لذا برای انتخاب و پیدا کردن چنین ہمسری، با برادرشان عقیل مشورت نمودہ، و از او خواستند در این مورد ایشان را یاری کند، و بہ او فرمودند:

أُنظِر لي امرأة قد ولدتها الفحولة من العرب، لاتزوجها فتلد لي غلاما فارسا.

یعنی: زنی را برای من در نظر بگیر کہ از برجستگان و شجاع زادگان عرب باشد، تا

۱- العباس صفحہ: ۱۳۴.

او را همسر خود گردانم و از او دارای فرزندی دلاور و جنگجو شوم.

عقیل پس از بررسی و تفکر به علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ عرض کرد: چنین بانویی را از میان قبیله بنی کلاب، به نام فاطمه دختر حزام بن خالد کلبی سراغ دارم که در میان قبایل عرب شجاع‌تر از پدران او نیست، سرانجام این پیشنهاد مورد قبول آن حضرت واقع شد و از آن خانم، که بعدها به ام‌البنین معروف گردید خواستگاری نمودند.^(۱)

حضرت ام‌البنین رضی اللہ عنہا و خاندانش از این خواستگاری بسیار خوشحال و خوشوقت شده و به علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ با کمال سرور و شادی پاسخ مثبت داده و علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ با ایشان ازدواج کردند.

وقتی علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ پیشنهاد برادرشان عقیل را پذیرفتند، از وی خواستند تا آن دختر را برایش خواستگاری کند، عقیل بلافاصله بعد از این امر برای انجام دستور برادر به منزل حضرت ام‌البنین رضی اللہ عنہا رفت، اهل خانه که عقیل را به خوبی می‌شناختند در حالی که از آمدن او به منزل شان دچار تعجب شده بودند، مقدمش را گرمی داشته، و در حیرت بودند که ایشان به چه جهت به منزل آنها رفته، چون عقیل شخص بزرگ و معروفی بود و بی دلیل جائی نمی‌رفت.

عقیل که از ظاهر آنها متوجه تعجب و حیرت شان شده بود پس از تعارفات مربوطه گفت: چون می‌دانم از آمدن من به منزل تان بسیار تعجب کرده‌اید، لذا برای آن که شما را زودتر از اصل قضیه آگاه کنم پیشایش بگویم که خبری بسیار خوب و خوشحال کننده برای شما آورده‌ام که بزرگ‌ترین خانواده‌های عرب و عجم آن را برای خود فوزی عظیم می‌دانند.

خانواده حضرت ام‌البنین رضی اللہ عنہا در حالی که لحظه به لحظه بر تعجب شان افزوده

۱- منتخب التواریخ صفحه: ۱۲۱.

می شد پرسیدند: این خیر خوش که حامل آن هستی چیست و آیا نمی توانی ما را زودتر از آن باخبر سازی؟

عقیل در حالی که لبخند بر لب داشت جواب داد: من برای خواستگاری دختر شما آمده‌ام!

خانواده حضرت ام‌البنین علیها السلام در این فکر بودند که خواستگار چه کسی می تواند باشد، لذا مشتاقانه پرسیدند: ای عقیل کاسه صبر ما لبریز شد، خواهش می کنیم ما را از این التهاب خارج کن و بگو از طرف چه شخصی به خواستگاری آمده‌ای که این قدر درباره آن دستت را بالا گرفته و او را برای ما تا این حد افتخارآمیز می دانی؟! چون ما خودمان از خاندان و اقوام بزرگ و اصیل این سرزمین هستیم لذا در تعجبیم که این خواستگار چه شخصی، و از چه طایفه‌ای است که این جریان را برای ما به عنوان مژده و خبر خوش اعلام می کنی؟!

عقیل در حالی که صورتش شکفته گردیده بود جواب داد: من از طرف کسی وکالت دارم که همه مردم، حتی خود شما، به خوبی از شخصیت و شایستگی او آگاهید، و وقتی نامش را دانستید من را تصدیق خواهید فرمود که درباره ایشان هر چه بگویم کم گفته‌ام، من از طرف برادرم علی بن ابی طالب علیه السلام برای خواستگاری آمده‌ام، ایشان از من دختری را جويا گردید که از نظر نجابت و اصالت خانوادگی در مرتبه بالائی بوده و بتواند به عنوان همسر به خانه آن حضرت برود، من هم خانواده شما و دخترتان را معرفی کردم، حضرت امیر علیه السلام نیز پیشنهاد من را قبول فرموده و اینک برای اجرای آن در حضور شما می باشم.

وقتی عقیل این جملات را به آنها گفت، از شنیدن این خبر و برده شدن نام نامی حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام چنان شور و شعفی به آنها دست داد که اصلاً قابل توصیف نبود، همه آنها از خوشحالی و سرور به فکر فرو رفتند و تا لحظاتی سکوت

عجیبی در آن خانه برقرار گردید، بالاخره این سکوت توسط عقیل شکسته شد و اظهار داشت: اینک که از چگونگی امر آگاه شدید، نظر خود را در این باره اعلام دارید؟

بزرگ خانواده پاسخ داد: ای عقیل، همان طور که گفتی حقیقتاً تو بهترین مزده و جالب‌ترین و پر افتخارترین خبر را برای ما آورده‌ای، ما نه تنها موافقت خود را در این باره اعلام می‌داریم بلکه از آن در نهایت اشتیاق استقبال می‌کنیم زیرا وصلت با مولای متقیان برای هر فرد و هر خانواده‌ای باعث سربلندی و سرافرازی است فقط چند روزی به ما مهلت دهید تا مقدمات امر را فراهم کنیم.

حضرت ام‌البنین عليها السلام وقتی متوجه شد که به عنوان همسر مورد نظر مولای متقیان علی بن ابی طالب عليه السلام قرار گرفته، نهایت خوشبختی و سعادت را در خود احساس نمود و همان موقع مصمم گردید که فداکارانه در راه محبت و خدمت‌گزاری به همسر آینده خود کوشش نموده و تمام وجود خود را وقف ایشان که بزرگترین ولی خدا بود نماید.

خانواده حضرت ام‌البنین عليها السلام پس از چند روز، آمادگی خود را به عقیل اعلام کردند، حزام گفت: ان شاء الله خیر است، ما راضی شدیم که دخترمان کنیز و خدمت‌کار امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام باشد.

عقیل فرمود: نگو کنیز، بلکه بگو همسر علی بن ابی طالب عليه السلام و از ایشان پرسید: آیا مهریه خاصی را برای دخترتان در نظر دارید؟

حزام عرض کرد: دختر ما هدیه و بخششی باشد به محضر برادر و پسر عموی رسول خدا صلی الله علیه و آله.

عقیل فرمود: نه! بهتر است برای او مهریه‌ای قرار دهیم و مهریه‌اش همان پانصد درهمی باشد که رسول خدا صلی الله علیه و آله برای دختر و همسرانش قرار می‌داد.

حزام گفت: ای عقیل! حقیقت این است که قبیله و خاندان ما چشم طمع به مال و ثروت و مهریه کلان ندارند؛ بلکه شرافت و حسب و نسب مرد برایشان بسیار مهم است.

در این هنگام حزام نزد همسرش آمد و با خوشحالی به او گفت: بشارت باد بر تو که سعی و تلاشت به ثمر رسید، سعادت و خوشبختی به تو روی آورد، بزرگوارای تو افزون گردید و اسم و آوازه تو بالا گرفت، (منظورش این بود که توانسته‌ای دختری در دامن خود پرورش دهی و تربیت نمایی که شایستگی و لیاقت همسری بزرگ‌ترین ولی خدا و مولای متقیان علی بن ابی طالب علیه السلام را داشته باشد) زیرا عقیل پذیرفت که دختر تو همسر برادرش امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام گردد.

ثمامه مادر حضرت ام‌البنین علیها السلام وقتی این خبر مسرت بخش را شنید، بی‌درنگ به سجده افتاد و شکر خدا را به جای آورده و عرض کرد: حمد و ثنا خداوندی را که ما را به محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و علی مرتضی علیه السلام پیوند زد، آن‌گاه نزد دخترش آمد و به وی تبریک و تهنیت گفت و او را بوسید و در آغوش محبت کشید.

عقیل نیز علی بن ابی طالب علیه السلام را در جریان گذاشت و برای انتقال عروس به خانه برادر خود، در معیت تعدادی از صحابه و محارم، به منزل حضرت ام‌البنین علیها السلام که همگی منتظر آنها بودند رفتند.^(۱)

وقتی به آنجا رسیدند همگی آنها از جمله حضرت ام‌البنین علیها السلام را آماده حرکت دیدند، عقیل قبل از حرکت و در میان سکوت حاضرین، حضرت ام‌البنین علیها السلام را مورد خطاب قرار داده و اظهار داشت: شما امروز به عنوان همسر به خانه شخصی می‌روید که بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم متقی‌ترین، پاک‌ترین و بارزترین فرد عالم اسلام می‌باشد و

۱ - الخصائص العباسیه صفحه: ۲۸ الی ۳۶.

همان گونه که می‌دانید مدت بسیار کوتاهی است که زوجه گرامی و مقدس خود یعنی زهرای اطهر علیها السلام را از دست داده و این فقدان تا ابد در روح علی علیه السلام اثر جبران ناپذیری بر جای گذارده است، رفتار تو بایستی طوری متین و مدبرانه باشد که از هر حیث لیاقت چنین افتخاری را داشته و بتوانی رضایت مولا را جلب کنی، حسنین و زینب علیهم السلام نزد پدرشان بسیار عزیز و گرامی هستند، وظیفه شما این است که در نگهداری آنها حداکثر تلاش خود را بکنی و آنان را چون فرزند خود عزیز و محترم شماری.

حضرت ام‌البنین علیها السلام در جواب فرمودند: یا عقیل؛ من به خوبی از شخصیت بارز همسر آینده خود با خبرم، و از مقام و منزلت فرزندان حضرت فاطمه زهراء علیها السلام نیز کاملاً مطلع هستم، مطمئن باشید که آنان را بر فرزندان آینده خود ترجیح خواهم داد و در راه رفاه و آسایش آنها مانند مادر واقعی کوشش خواهم کرد.

بعد از این جریانات و مذاکرات حضرت ام‌البنین علیها السلام به اتفاق تعدادی از افراد از خانه خود به طرف منزل حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی‌طالب علیه السلام رفتند تا به وظیفه سنگینی که خدای تعالی برای او در نظر گرفته بود لباس عمل بپوشاند.

حضرت ام‌البنین علیها السلام خیلی خوشحال و مسرور بود، ایشان هیچ‌گاه در مدت عمر شریف شان فکرش هم نمی‌کرد که در آینده خدای تعالی چه موقعیتی به وی عطا خواهد کرد و چه صفحه درخشانی در تاریخ اسلام برای خود ثبت خواهد نمود و با فدا کردن چهار فرزند خود در راه دین خدا که در رأس آنها حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قرار داشت چه افتخار بزرگ و دائمی برای خویش کسب خواهد کرد.

ایشان یک فرد معمولی نبودند بلکه بانویی دانشمند، فاضله و عالمه بودند که در همه عمر شریف شان حتی قبل از ازدواج با حضرت امیر علیه السلام شیفته خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام بود.

او هیچ گاه خود را در منزل علی بن ابی طالب علیه السلام جانشین حضرت فاطمه زهراء علیها السلام نمی دانست بلکه همواره خود را به عنوان کنیز و خدمت گزار حضرت فاطمه زهراء علیها السلام و فرزندان آن حضرت قلمداد می کرد.

وقتی ایشان را به منزل حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام می آوردند، در نزدیکی منزل ایشان توقف کرد و سراغ فرزندان حضرت فاطمه زهراء علیها السلام گرفته و آنها را طلب نمود، وقتی حسنین علیهما السلام و زینب و ام کلثوم علیها السلام به نزد او آمدند به آنان عرض کرد: عزیزانم، من نیامده ام تا جای مادر شما را بگیرم بلکه آمده ام تا کنیز و خدمت گزار شما باشم و تا شما عزیزانم اجازه ورود به این خانه را به من ندهید هرگز وارد خانه شما نخواهم شد.

در آن زمان بعضی از فرزندان حضرت فاطمه زهراء علیها السلام بیمار بودند و حضرت ام البنین علیها السلام بلافاصله بعد از ورود به منزل علی بن ابی طالب علیه السلام با محبت تمام به پرستاری و مداوای آنها پرداخت. ^(۱)

عموهای گران قدر حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام

۱- حمزه سیدالشهداء علیه السلام

۲- طالب علیه السلام

۳- عقیل علیه السلام

۴- جعفر طیار علیه السلام

حضرت حمزه علیه السلام

حضرت حمزه علیه السلام عموی پدری ایشان است، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حضرت

۱- الخصائص العباسیه صفحه: ۲۵.

حمزه رضی الله عنه را اسدالله و اسد رسوله، یعنی شیر خدا و شیر رسول خدا صلی الله علیه و آله نامیدند. (۱)
 حمزه شخصیتی بود که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و علی بن ابی طالب رضی الله عنه و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام همیشه به عنوان سندی ماندگار به او افتخار می کردند وی سرانجام پس از مجاهدت ها و تلاش های فراوان جهت پیشبرد دین اسلام و مبارزه با مشرکان و دشمنان دین خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله در جنگ احد به فوز عظیم شهادت دست یافت، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جنگ احد شخصاً فرماندهی لشکر را به عهده گرفته و شخصاً در نظم صفوف سربازان فعالیت می کردند.

اولین کاری که بعد از تنظیم صفوف سربازان انجام دادند این بود که عبدالله بن جبیر را با پنجاه نفر از تیراندازان ماهر مأمور کردند تا در شکاف کوه احد قرار گرفته و آنجا را از ورود دشمنان محافظت نمایند و ضمناً به آنها دستور فرمودند: چه در موقع پیروزی، و چه در موقع شکست از موضع خود حرکت نکنید و در همانجا بمانید تا دستور بعدی برای شما صادر شود.

از آن طرف ابوسفیان که سرپرستی لشکر کفار قریش را به عهده داشت به خالد بن ولید دستور داد با دویست نفر از سربازانش مراقب این گردنه باشند تا در موقعیتی مناسب از پشت سر به سربازان اسلام حمله کنند.

دو لشکر در مقابل یکدیگر قرار گرفتند، ابوسفیان به وسیله بت هائی که از مکه با خود آورده بودند و با جلب توجه زنان زیبا، جنگ جویان لشکرش را سر شوق می آورد.

اما پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به نام خدای تعالی و مواهب و الطاف الهی، مسلمانان را به جنگ تشویق می کرد، صدای الله اکبر، الله اکبر مسلمانان تمام منطقه احد را فرا گرفته

۱ - الاحتجاج علی اهل اللجاج جلد: ۲ صفحه: ۳۳۴.

بود و کم جنگ تن به تن شروع شد.

پس از مدتی لشکر قریش شکست خوردند و هر کدامشان به سوئی می‌گریختند، از طرف دیگر تیر اندازانی که به فرماندهی عبدالله بن جبیر مواظب شکاف کوه احد بوده و دفع حمله خالد بن ولید و سربازانش را می‌کردند، دیدند که لشکر قریش فرار کرده و بعضی از مسلمانان مشغول جمع آوری غنائم شده‌اند، آنها از دستور رسول خدا ﷺ و فرمانده شان سرپیچی کرده و برای جمع آوری غنائم از کوه پائین آمدند، هر قدر عبدالله بن جبیر کوشش کرد که آنها را از این کار منع کند و هر چه دستور رسول خدا ﷺ را به آنها یاد آوری می‌کرد، مؤثر واقع نشد، بالاخره خالد بن ولید حمله کرد و چون تعداد تیراندازان کم شده بود، نتوانستند مقاومت کنند، در نتیجه عبدالله بن جبیر با چند تن دیگر که می‌گویند کمتر از ده نفر بودند کشته شدند و خالد بن ولید و سربازانش از پشت و از همان شکاف کوه به سائر مسلمانان حمله کردند، ناگهان مسلمانان خود را در محاصره دشمن زخم خورده خود دیده و از هر طرف، زیر شمشیرهای آنها قرار می‌گرفتند.

در این جنگ حضرت حمزه عموی بزرگوار و مهربان پیامبر اکرم ﷺ که همیشه حامی و طرفدار او بود به دستور هند زوجه ابوسفیان، و به دست وحشی برده سیاه جبیر بن معطم، شهید شد و عده کمی در اطراف پیامبر اکرم ﷺ باقی مانده و بقیه مسلمانان پا به فرار گذاشتند.

علی بن ابی طالب علیه السلام از هر طرف پیامبر اکرم ﷺ را از دشمن حفظ می‌کرد و وقتی دید مسلمانان پا به فرار گذاشته‌اند به دنبال آنها حرکت کرد؛ عمر بن خطاب می‌گوید: ناگهان علی علیه السلام را دیدم که شمشیری پهن در دست دارد و به سوی ما حمله می‌کند، من گفتم: یا ابالحسن علیه السلام تو را به خدا قسم به ما حمله نکن، رسم عرب این است که گاهی حمله می‌کند و گاهی می‌گریزد و من هر وقت صورت غضبناک حضرت

علی عليه السلام را که در آن روز داشت به خاطر می آورم وحشت و ترس مرا می گیرد.
 علی بن ابی طالب عليه السلام با کمال رشادت می جنگید تا این که شمشیرش شکست.
 پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شمشیر خود را که اسمش ذوالفقار بود به علی بن ابی طالب عليه السلام
 داد و آن حضرت پروانه وار از شمع وجود مقدس پیامبر خدا دفاع می کرد.
 حضرت جبرئیل در میان زمین و آسمان فریاد زد: لاسیف الا ذوالفقار ولا فتی الا
 علی.

یعنی: شمشیری مانند ذوالفقار نیست و جوانمردی مانند علی بن ابی طالب عليه السلام
 در عالم وجود ندارد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: علی عليه السلام از من است و من از اویم، جبرئیل عرض کرد:
 و أنا منکمما. یعنی: من هم از شما هستم.

در این جنگ ناگهان کسی فریاد زد: محمد صلی الله علیه و آله کشته شد و دشمن به گمان این که
 پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کشته شده اند میدان جنگ را به قصد مکه ترک گفتند.

کفار قریش قبل از ترک سرزمین احد، شهدای احد را مثله کردند و هند همسر
 ابوسفیان با وحشی کنار بدن مطهر حضرت حمزه حاضر شده و جنازه مطهر آن مرد
 بزرگ را مثله کردند، هند جگر آن حضرت را بیرون آورده و زیر دندان جوید و شقاوت
 و پستی خود را نشان داد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به حضرت علی بن ابی طالب عليه السلام و سعد بن ابی وقاص امر
 فرمود: در تعقیب لشکر قریش بروید اگر بر شتر سوار شده و اسبها را یدک می کشند
 قصد رفتن به مکه را دارند و اگر غیر از این باشد قصد غارت مدینه را نموده اند،
 علی عليه السلام دید لشکر کفار سوار بر شتر شده و اسبها را یدک می کشند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با یارانشان به مدینه برگشتند، وقتی آن حضرت از حضرت حمزه

جو یا شده و او را ندیدند، به حارث بن الصمه دستور فرمودند: برای تحقیق از حضرت حمزه، به بیابان احد برو، او هم اطاعت کرد ولی وقتی جسد ایشان را با آن حالت دید نتوانست خبر جانگداز شهادت حضرت حمزه عَلَيْهِ السَّلَامُ را به پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بدهد، لذا در همان جا ماند، پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بر سر جنازه حضرت حمزه تشریف بردند و گریسته و فرمودند:

ما وقف موقفا قط اغيط لي من مدا؛

یعنی: هرگز نایستاده بودم در جایی که این چنین خشمگین و ناراحت باشم، و فرمودند: اگر من به قریش دسترسی پیدا کنم هفتاد نفر از آنها را می‌کشم اما خدای مهربان این آیه را نازل فرمود: **وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ.**

یعنی: اگر عقوبت می‌کنید نظیر آن عقوبت که دیده‌اید، عقوبت کنید و اگر صبوری کنید، همان برای صابران بهتر است.

سپس پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عبا مبارکشان را روی بدن مثله شده حضرت حمزه انداختند.

صغیه، خواهر حضرت حمزه به بالای سر ایشان آمد و از خدای تعالی آمرزش او را درخواست نموده و برایش نماز خواند ولی نتوانست خود را از گریه کردن نگاه دارد، او آن چنان گریه می‌کرد که پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از گریه‌های او به گریه افتادند، آن حضرت دستور فرمود تا شهداء را با همان لباس‌های خون آلودشان به خاک بسپارند. در مدینه از هر خانه‌ای به خصوص خانه‌های انصار، صدای ناله و گریه بلند بود و همه مصیبت زده بودند ولی از خانه حمزه سید الشهداء عَلَيْهِ السَّلَامُ صدائی بلند نمی‌شد، پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وقتی این صحنه غربت را برای عمویشان مشاهده کردند، فرمودند: برای

عموم حمزه در این شهر غربت، گریه کننده ای نمی باشد.

وقتی سخن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به گوش انصار رسید زن و مرد به خانه حضرت حمزه رفته و تا شب بر او گریه کردند، این رسم در میان زنان انصار باقی ماند که برای هر مصیبتی که می خواستند گریه کنند اول بر حضرت حمزه گریه کرده و بعد به مصیبت خود اشک بریزند در این موقع پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله این آیات را تلاوت فرمودند: وَ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ. (۱)

امام مجتبی علیه السلام فرمودند: لقب سیدالشهداء را خدای تعالی به حمزه عطا فرمود.

امام حسین علیه السلام در روز عاشورا فرمودند: آیا حمزه سیدالشهداء عموی من نیست؟ (۲)

امام سجاد علیه السلام در مجلس یزید فرمودند: از افتخارات ما این است که حمزه سیدالشهداء از ماست. (۳)

امام صادق علیه السلام فرمودند: روز قیامت حمزه سیدالشهداء گواه و شاهد رسول الله صلی الله علیه و آله است.

حضرت حمزه علیه السلام شباهت زیادی به امام حسین علیه السلام دارد، به طوری که او نیز سیدالشهداء نامیده شد و مردم مسلمان از تربت قبر او برای مهر و تسبیح استفاده می کردند، حضرت فاطمه زهراء علیه السلام از تربت قبر او تسبیح درست کرده بود و با آن تسبیح، ذکر خدا می گفت، مردم مسلمان نیز به تبع از آن بانوی بزرگوار از تربت حضرت حمزه تسبیح درست می کردند و با آن ذکر می گفتند تا وقتی که واقعه جانسوز

۱ - رسول اکرم صلی الله علیه و آله صفحه: ۱۲۷ الی ۱۳۳.

۲ - الارشاد جلد: ۲ صفحه: ۹۸.

۳ - بحار الانوار جلد: ۴۵ صفحه: ۱۳۸.

عاشوراء در سال ۶۱ هجری قمری اتفاق افتاد، تربت امام حسین علیه السلام را جایگزین تربت حضرت حمزه کردند چون فضیلت تربت امام حسین علیه السلام بیشتر از تربت حضرت حمزه بود.^(۱)

همچنین همان گونه که به ما دستور داده‌اند وقتی بر چیزی می‌خواهید گریه کنید اول بر حسین بن علی علیه السلام گریه کنید، همین دستور را پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای حضرت حمزه علیه السلام دادند.^(۲)

حضرت طالب علیه السلام

حضرت طالب از دیگر عموهای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است، جابر بن عبدالله انصاری می‌گوید: به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عرضه داشتم: مردم می‌گویند: ابوطالب کافر از دنیا رفت.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به من فرمود: ای جابر، پروردگار توبه غیب و نمان آگاه‌تر است، در شب معراج چون به عرش رسیدم در آنجا چهار نور دیدم، گفتم: خدایا این انوار چیست؟

فرمود: ای محمد صلی الله علیه و آله این عبدالمطلب علیه السلام، این ابوطالب علیه السلام، این پدرت عبدالله علیه السلام و این برادرت (پسر عمویت) طالب علیه السلام است.

گفتم: ای خدا وای مولایم، آنها با انجام چه کارهایی به این درجه رسیده‌اند؟
 خطاب آمد: به خاطر تقیه و ایمان و صبر و پایداری در راه دین، تا هنگام مرگ، به این مقام نایل گشته‌اند.^(۳)

۱ - وسائل الشیعة جلد: ۶ صفحه: ۴۵۵.

۲ - منتهی الامال جلد: ۱ صفحه: ۱۲۸.

۳ - بحار الانوار جلد: ۳۵ صفحه: ۱۵.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: در شب معراج، خداوند طالب را به من نشان داد که به مقام والاّی رسیده بود.

طالب قبل از جنگ بدر مسلمان بود اما قریش او را به اکراه و اجبار همراه خود کرده بودند. در آن هنگام رجز خوان‌های آنان در محلی فرود آمده و شروع به رجز خوانی کردند، طالب نیز فرود آمده و چنین رجز خواند:

یا رب اما یعزون بطالب فی مقنب من هذه المقانب

فی مقنب المحارب المغالب بجعله المسلوب غیر السالب؛^(۱)

یعنی: خداوند! حال که قریش، طالب را در این لشکر انبوه سواره به جنگ آورده‌اند. در این لشکر سواره‌ای که به جنگ آمده و طالب پیروزی‌اند، آنان را تاراج رفته و مغلوب قرار ده نه تاراج کننده و غالب.

محمد بن مثنیٰ حضرمی روایت می‌کند: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ابورافع، غلام عباس بن عبدالمطلب را هنگام جنگ بدر ملاقات نمود و از او درباره قومش پرسید. او به ایشان خبر داد که قریش آنان را به اکراه و اجبار از شهر با خود خارج ساخته‌اند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جنگ بدر فرمودند: من مردانی از بنی هاشم و دیگران را می‌شناسم که قریش آنان را به اکراه همراه خود کرده‌اند و ما نباید آنان را بکشیم، پس هر کس از شما با یکی از آنان برخورد نمود او را نکشد، و هر کس عباس بن عبدالمطلب را مشاهده کرد وی را به قتل نرساند زیرا به اکراه به صحنه جنگ آمده است.^(۲)

۱ - ذخائر العقبیٰ فی مناقب ذوی القربیٰ جلد: ۲ صفحه: ۴۱۵.

۲ - تاریخ طبری جلد: ۲ صفحه: ۲۸۲.

حضرت عقیل ع

عقیل در شناخت نسب‌ها و قبیله‌ها، اطلاعات بسیاری داشت و عالم به این علم بود، او در مدینه قبل از نماز در مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله حاضر می‌شد و روی سجاده خود به انتظار نماز می‌نشست، مردم به او رجوع کرده و از ریشه‌های خاندان‌ها، و اصالت و عدم اصالت خانواده‌ها، از او سؤال می‌کردند، وی به ابهامات و سؤالات آنها پاسخ می‌داد و در رفع مشکلات شان در مورد ازدواج و اختلاف در الحاق فرزندان در موارد مشکوک و امثالهم می‌کوشید،^(۱) در این میان از گذشته قریش سخن به میان می‌آورد و بدی‌های آنها را برای مردم بازگو می‌کرد، لذا قریش او را دشمن خود می‌دانستند و نسبت‌های ناروا به وی داده و او را احمق و نادان می‌خواندند.^(۲)

مورخان در این باره نوشته‌اند: عقیل یکی از چهار نفری بود که عرب نزد او می‌رفت و سخنانش مورد قبول همگان واقع می‌شد، مخرمه بن نوفل زهری، ابوجهم بن حذیفه عدوی و حویطب بن عبدالعزیز عامری، مانند عقیل انساب شناس بودند اما آنها بیشتر، افتخارات و گذشته نیک مراجعه کنندگان را می‌گفتند ولی عقیل علاوه بر خوبی‌ها و افتخارات، بدی‌های آنها را نیز می‌گفت به همین جهت قریش به او نسبت‌های ناروا می‌دادند و دیدار با وی را دوست نداشتند.^(۳)

عقیل همواره با روشنگری در جامعه، همچنین در دربار معاویه و در جلسات اشراف، مانع تک تازی عده‌ای می‌شد که خود را شایسته خلافت و رهبری جامعه می‌دانستند و با حق خلیفه راستین رسول خدا صلی الله علیه و آله به مبارزه برخاسته و مانع تحقق

۱- الاستیعاب جلد: ۳ صفحه: ۱۰۷۸.

۲- اسدالغابه جلد: ۳ صفحه: ۵۶۱.

۳- (الاستیعاب جلد: ۳ صفحه: ۱۰۷۹) و (اسدالغابه جلد: ۳ صفحه: ۵۶۱ الی ۵۶۲).

اهداف و برنامه‌های آن حضرت می‌شدند، او با یاد آوری فضایل و جایگاه ویژه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام به نحوی به مبارزه خاموش می‌پرداخت و با این که در آخر عمر نابینا شده بود ولی با این حال با زبان خود به ترویج ویژگی‌های علی بن ابی طالب عليه السلام و پیروان ایشان می‌پرداخت.^(۱)

حضرت ابوطالب عليه السلام عقیل را بسیار دوست داشت، به همین خاطر به هیچ وجه دوری‌اش را نمی‌پسندید و به آن راضی نمی‌شد، در سالی که خشکسالی و قحطی، عربستان و حجاز را فرا گرفت، چون ابوطالب عليه السلام فرزندان بسیاری داشت و وضع زندگی‌اش از جهت مالی مناسب نبود پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله به عموی خود عباس که فرد ثروتمندی بود پیشنهاد داد تا نزد ابوطالب عليه السلام بروند و سرپرستی بعضی از فرزندان او را متقبل شوند تا به این وسیله کمکی به ابوطالب عليه السلام کرده تا فشار و سختی مالی بر او کمتر شود، عباس این پیشنهاد را پذیرفت و هر دو نزد ابوطالب عليه السلام رفتند.

پس از آن که آنها مقصود خود را بیان کردند ابوطالب عليه السلام پذیرفت و عرض کرد: عقیل را برای خودم بگذارید درباره فرزندان دیگرم حرفی ندارم هر کدام را خواستید ببرید، سپس پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله علی عليه السلام و عباس، جعفر عليه السلام را انتخاب کرده و با خود بردند.^(۲)

پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله نیز به وی علاقه داشت و به او می‌فرمودند: انی احبک حبیبین حبا لک و حبا لحب ابی طالب ایاک. یعنی: من تو را به دو جهت دوست دارم یکی به خاطر خودت و یکی به خاطر محبت ابی طالب به تو.^(۳)

بزرگترین فرزند عقیل، یزید نام داشت که کنیه عقیل نیز به همین سبب ابا یزید

۱ - دائرة المعارف صحابه پیامبر اعظم صلى الله عليه وآله جلد: ۶ صفحه: ۲۸۶.

۲ - سیره النبویه جلد: ۱ صفحه: ۲۶۳.

۳ - الخصال جلد: ۱ صفحه: ۷۶.

قرار گرفت.

فرزند دیگرش سعید نام داشت که این دو، مادرشان ام سعید بنت عمرو بن یزید زنی بود از بنی عامر.

جعفر اکبر و ابو سعید احوول، فرزندان دیگر او بودند که مادرشان ام البنین دختر ثغر (اسماء بنت سفیان) بوده‌اند.

فرزند دیگرش حضرت مسلم عَلَيْهِ السَّلَام است که رشادت‌های او در کوفه در راه خدمت‌گزاری به امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام بر عام و خاص پوشیده نیست.

فرزند دیگرش عبدالله نام دارد و دیگری عبدالرحمن و همچنین عبدالله اصغر که مادر این سه پسر کنیزی به نام خلیله بود.

پسر دیگری داشته است به نام علی بن عقیل که این فرزند از کنیز دیگری بوده است.

همچنین جعفر اصغر و حمزه و عثمان نیز پسران دیگر وی هستند که مادرشان نیز کنیز بوده است.

محمد و رمله فرزندان دیگر وی هستند از کنیزی دیگر.

ام هانی، اسماء، فاطمه، ابوالقاسم و زینب وام نعمان نیز هر یک از مادران دیگر بوده‌اند.^(۱)

روزی علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَام به پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عرض کرد: ای پیامبر خدا! آیا عقیل را دوست می‌دارید؟

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: آری به خدا قسم؛ او را به دو دلیل دوست دارم یکی به خاطر خودش و دیگری به خاطر پدرش ابوطالب عَلَيْهِ السَّلَام که او را نیز بسیار دوست

۱- انساب الاشراف جلد: ۲ صفحه: ۶۸.

می دارم، بدرستی که فرزندش در دوستی فرزند تو کشته می شود، پس در غم و اندوه او (مسلم بن عقیل) اشکها بر دیدگان مؤمنین جاری خواهد شد و فرشتگان مقرب بر او درود خواهند فرستاد، سپس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آن قدر گریستند تا آن که اشک هایشان بر روی سینه مبارک شان روان گردید، آنگاه فرمودند: به سوی خدای تعالی شکوه و شکایت خواهیم کرد از آن وقایعی که پس از من به سر خاندان و اهل بیت می آورند.^(۱)

دشمنان خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله و جانشین بر حقش علی بن ابی طالب رضی الله عنه وقتی دیدند با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نمی توانند دربیافتند، چون در آن صورت مردم مسلمان آنها را از دایره اسلام خارج می دانند، علی بن ابی طالب رضی الله عنه نیز معصوم بود و هیچ نقطه ضعفی نداشت که بخواهند از همان راه وارد شوند؛ لذا خیلی فکر کرده و با هم متحد شدند تا بتوانند چهره مظلوم علی بن ابی طالب رضی الله عنه را در جامعه تخریب کنند، اما هر کاری کردند موفق نشدند، لذا ترفندشان این بود و تصمیم گرفتند تا اطرافیان و اصحاب باوفا و همچنین منسوبین به آن امام مظلوم را مورد حملات خویش قرار داده و تا توانستند به آنها حمله بردند.

مثلاً حضرت ابوطالب رضی الله عنه را با این که همیشه یکتا پرست، و به اعتقاد بعضی ایشان نبی ای از انبیاء الهی بوده،^(۲) نستجیر بالله مشرک خواندند و یا به عقیل برادر علی بن ابی طالب رضی الله عنه حمله برده و او را شخصی مخالف با علی بن ابی طالب رضی الله عنه معرفی کرده اند.

چند نفر از بنی هاشم قبل از جنگ بدر در مکه اسلام آورده بودند ولی به خاطر تقیه در آن جو سخت و خفقان از اظهار آن امتناع می ورزیدند، آنها همراه با مشرکین در جنگ بدر از روی اجبار و اکراه شرکت کرده بودند ولی اقدام خاصی بر علیه مسلمانان

۱ - معجم الرجال الحدیث خوئی جلد: ۱۲ صفحه: ۱۷۵.

۲ - نبوة ابی طالب عبد مناف رضی الله عنه صفحه: ۲۷.

نکردند، پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به اصحاب خود دستور داد: تعدادی از بنی هاشم در لشکر مقابل می‌باشند که بر علیه ما نیستند، لذا اگر به آنان دست یافتید از ریختن خونشان خودداری کنید از جمله آنان عَبَّاس و عقیل بودند.^(۱)

عقیل و عَبَّاس پس از آن که در جنگ بدر به حسب ظاهر به اسارت مسلمانان در آمدند، اسلام خود را علنی نمودند، ابن قتیبه دینوری در این مورد می‌گوید: فاسلم العباس و أمر عقیلاً فأسلم، و لم یسلم من الأسارى غیرهما.^(۲)

یعنی: پس عَبَّاس اسلام آورد و به عقیل هم امر کرد که اسلام بیاورد و او نیز اسلام آورد، و غیر از آن دو نفر هیچ کس دیگر از اسراء اسلام نیاورد.

عقیل پس از آن که در جنگ بدر اسلام خود را علنی ساخت به مکه مراجعت نمود، فشار مشرکین بر وی به عنوان یک مسلمان و یکی از نزدیک‌ترین اقوام پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شدیدتر شد، به گونه‌ای که سکونت در شهر مکه برایش غیر قابل تحمل گردید، لذا بعد از مدت کوتاهی از گذشت جنگ بدر و در ماه‌های آخر سال دوم، به سوی مدینه هجرت نمود و به سایر مهاجران و خاندان بنی هاشم در این شهر پیوست. آن چه از تتبع در تاریخ به دست می‌آید عقیل بن ابی طالب در عین خلوص و پاکی‌ای که داشت اما به چند جهت مورد حمله افراد پست و رذل قرار گرفت؛ یکی به جهت برادری‌اش با مظلوم تاریخ حضرت علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَام چون منافقان و معاندان و حسودان همان گونه که عرض کردم نمی‌توانستند آن همه عظمت و بزرگی و پاکی علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَام را تحمل کنند و خود آن حضرت نیز معصوم بود و نستجیر بالله کوچکترین نقطه ضعفی نداشت لذا به نزدیکان ایشان حمله بردند، علت

۱ - سیره ابن هشام جلد: ۲ صفحه: ۱۹۷.

۲ - افضیه رسول الله جلد: ۵۷.

دیگر تخصص عقیل در علم نسب شناسی بود، که نسب های دشمنان راه خدا که اکثراً زنا زاده بودند را معرفی و بازگو نموده و آنها را در جامعه مفتضح می کرد لذا طبیعی است که مورد حمله چنین افرادی قرار بگیرد.^(۱)

ما شیعیان باید خیلی مواظب اعتقادات و سخنان خویش باشیم، مثلاً دشمنان آگاه به شخصیت بزرگوار و جلیل القدری همانند عقیل حمله برده و متأسفانه دوستان نادان باور کرده اند، در حالی که ایشان شخصیتی با کمال و همواره مورد مهر و محبت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و علی بن ابی طالب علیه السلام بوده است و خودش نیز ارادت شدیدی به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام داشته و فرزندان خویش را محب به ایشان تربیت نموده است، نمونه بارز آن مسلم بن عقیل می باشد که عظمت و بزرگواری اش بر کسی پوشیده نیست.

جعفر بن عقیل، عبدالرحمن بن عقیل، عبدالله الأکبر بن عقیل، مسلم بن عقیل، عبدالله بن مسلم بن عقیل، عون بن مسلم بن عقیل، محمد بن مسلم بن عقیل، جعفر بن محمد بن عقیل، احمد بن محمد الهاشمی فرزندان و نوه های جناب عقیل بن ابی طالب علیه السلام هستند که همگی آنها در اثر حلال زادگی و تربیت صحیح، محب اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله بودند و در راه خدمت گزاری و یاری رساندن به حضرت سیدالشهداء علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء، به درجه رفیع شهادت نائل گردیده اند.^(۲)

علت ملاقات عقیل با معاویه

عقیل در تاریخ زندگی اش یک سفر به شام رفته که معاندان و مخالفان از آن سفر کمال سوء استفاده را کرده، و با استناد به یک مشت اراجیف، ایشان را شخصیتی دنیا

۱ - اسدالغابه جلد: ۳ صفحه: ۵۶۱.

۲ - نفس المهموم صفحه: ۲۶۹ الی ۲۷۴.

پرست و مال دوست، و مخالف امیرالمؤمنین علی علیه السلام و محب معاویه معرفی کرده‌اند، در حالی که اصل جریان چیز دیگری بوده است و شواهد و دلایل زیادی بر این مدعا وجود دارد، از جمله نامه عقیل به حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام و پاسخ آن حضرت که سند زنده و محکمی است که مسافرت عقیل به شام، نه به عنوان رفاقت و دوستی با معاویه، و نه فرار از حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام بوده، حتی این سفر اصلاً در زمان حیات دنیوی علی بن ابی طالب علیه السلام صورت نگرفته است، بلکه:

اولاً: این سفر پس از شهادت آن امام عزیز، و در زمانی بود که صلح ظاهری حاکم بوده است.

ثانیا: منظور از این سفر پیوستن به معاویه و یا مال دوستی و علاقه به زخارف دنیایی نبود، بلکه با هدف تبیین فضائل و مظلومیت و اعلان موضع حقانیت امیرالمؤمنین علیه السلام و انتقاد و اعتراض بر انحرافات معاویه انجام گرفت.

ملاقات ایشان با معاویه پس از شهادت حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام و زمانی بود که به حسب ظاهر مابین امام مجتبی علیه السلام و معاویه صلح و آتش بس بود، و بین مدینه و شام و در میان امویان و خاندان عصمت و طهارت علیه السلام به حسب ظاهر جو عدم تخاصم علنی برقرار بود، برای تأیید این ادعا دلائل متقنی وجود دارد که توجه شما را به آنها جلب می‌کنم:

یکی از آن دلائل مکاتبه‌ای است که میان عقیل و علی بن ابی طالب علیه السلام رد و بدل شده است، این مکاتبه شاهی زنده می‌باشد که این سفر پس از شهادت علی بن ابی طالب علیه السلام به وقوع پیوسته است؛ زیرا این نامه که تاریخ نگارش آن اواخر دوران حیات امیرالمؤمنین علیه السلام است، بیانگر کمال اخلاص و ارادت عقیل نسبت به مقام ولایت و اظهار از خود گذشتگی او و فرزندانش نسبت به آن حضرت است و پاسخ آن حضرت که تأیید ادعای عقیل و صحه گذاشتن بر این حقیقت می‌باشد، بیانگر این

است که ملاقاتی بین عقیل و معاویه قبل از این تاریخ صورت نگرفته است، چرا که از نظر زمان در بقیه ایام حیات امیرالمؤمنین عليه السلام برای چنین ملاقاتی فرصتی باقی نبود. از لحاظ اعتقادی نیز با توجه به متن آن نامه که در دوران حیات علی بن ابی طالب عليه السلام بوده چنین امری قابل قبول نیست؛ زیرا عقیل در این نامه پیوستن گروه عبدالله بن ابی سرح به معاویه را به عنوان عداوت و دشمنی با خدا و رسول خدا صلى الله عليه وسلم و دلیل بر اطفاء و خاموش کردن نور الهی معرفی می‌کند و می‌گوید: **فقلت لهم ائین یا أبناء الثائنين أبعوايه تلحقون عداوة و الله منكم قديما غير مستنكرة تريدون بها اطفاء نور الله و تبديل أمره.**

یعنی: پس گفتم ای فرزندان کسانی که پیامبر را سرزنش می‌کردند، کجا می‌روید؟ آیا شما می‌خواهید از روی عداوت با امیرالمؤمنین به معاویه ملحق شوید؟ به خدا قسم معاویه از قدیم جزء شما بوده و حال این که شما او را انکار نکردید، شما می‌خواهید به وسیله معاویه نور خدا را خاموش کنید و احکام الهی را تغییر دهید. حال چگونه ممکن است، او با این فکر و عقیده و بینش، خودش بدون تغییر جو حاکم و تحول وضع موجود و در شرایطی که فشارها و دشمنی‌ها از سوی معاویه نسبت به علی بن ابی طالب عليه السلام و شیعیانش هر روز تشدید می‌شود، جبهه حق را ترک کند و به سوی معاویه و جبهه باطل روی آورد؟ و این گناه بزرگ را که در نامه‌اش به عنوان عداوت با خدا و قصد خاموش کردن نور الهی تعبیر می‌کند، مرتکب شود؟!

متن نامه عقیل به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام:

هنگامی که عقیل بن ابی طالب خبر دار شد که مردم کوفه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام را تنها گذاشته و بر ضد او عمل کرده‌اند به او چنین نوشت:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

از عقیل بن ابی طالب به بنده خدا امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام.

سلام بر تو باد، سپاس خدایی را به جای می آورم که هیچ خدایی جز او نیست، اما بعد، خدای تعالی شما را از هر گزندی حفظ کند و از هر ناراحتی نگهدارد.

من برای انجام عمره به طرف مکه می رفتم، در بین راه با عبدالله بن سعد بن ابی سرح برخورد کردم، او با چهل جوان از فرزندان طلقاء حرکت می کرد، من در چهره آنها آثار ناراحتی مشاهده کردم، گفتم: ای فرزندان کسانی که پیامبر را سرزنش می کردند، کجا می روید؟ آیا شما در نظر دارید نزد معاویه بروید، و به او ملحق شوید؟ به خداوند سوگند شما از قدیم عداوت دارید، عداوت هنوز در صورت شما نمایان است، آیا می خواهید نور خدا را خاموش سازید، و احکام او را تغییر دهید؟ و بین من و آنها سخن هائی رد و بدل شد.

بعد از این که وارد مکه شدم شنیدم آنها می گویند: ضحاک بن قیس به طرف حیره حمله کرده و اموال مردم را به غارت برده، بعد هم به سلامت بازگشته است، اینک ننگ بر این دنیا باد که کسی مانند ضحاک جرات پیدا کرده به منطقه شما حمله کند و مال مردم را بگیرد.

ضحاک چیست؟ او ارزشی ندارد و کوچک تر از آن است که بتواند به آن طرفها بیاید، به من اطلاع داده اند که شیعیان دست از یاریات برداشته، و تو را تنها گذاشته اند، اکنون ای فرزند مادرم، نظر خود را برای من بنویس و اگر خود را برای مرگ آماده کرده ای من حاضرم بیایم.

من اینک برادر زاده ها و فرزندان پدرت را برداشته و به طرف کوفه می آیم، و تا زمانی که زنده باشی با شما زندگی می کنم، و هرگاه خواستی از دنیا بروی ما هم با شما

جان خواهيم سپرد، به خداوند سوگند دوست ندارم اندكى بعد از شما در دنيا باشم
زندگى بعد از شما برايم گوارا نخواهد بود.^(۱)

دليل ديگر بر مدعاى ما، نظرات مورخين مورد اعتماد و محقق است كه طبق نقل
ابن ابى الحديد اين گروه از مورخان معتقدند كه سفر عقيل به شام، بعد از به شهادت
رسيدن على بن ابى طالب عليه السلام صورت گرفته است، او مى گويد: فاما عقيل فالصحيح
الذى اجتمع عليه ثقات الرواة عليه انه لم يجتمع مع معاوية الا بعد وفاة
اميرالمؤمنين عليه السلام.^(۲)

يعنى: در مورد عقيل آن چه كه صحيح است و راويان ثقه بر آن اجماع دارند، اين
كه او با معاويه نشست و برخاستى نداشت، مگر بعد از وفات اميرالمؤمنين عليه السلام
خود او نيز در جاي ديگر همين نظريه را تأييد مى كند و مى گويد: وهذا القول هو
الأظهر عندى.^(۳)

يعنى: به نظر من نيز همين قول كه ديدار عقيل با معاويه بعد از شهادت

۱ - بسم الله الرحمن الرحيم، لعبد الله علي اميرالمؤمنين من عقيل بن أبي طالب: سلام عليك فيأني أحمد
إليك الله الذي لا إله إلا هو أما فإن الله حارسك من كل سوء، و عليه السلام صمك من كل مكروه و على كل حال،
أني خرجت الى مكة معتمرا فلقيت عبد الله بن سعد بن أبي سرح في نحو من أربعين شابا من أبناء الطلقاء
فعرفت المنكر في وجوههم فقلت لهم: إلى أين يا أبناء الشائين؟ أ بمعوية تلحقون؟ عداوة و الله منكم
قديم غير مستنكرة تريدون بها إطفاء نور الله و تبديل أمره؟ فأسمعي القوم و أسمعتهم. فلما قدمت مكة
سمعت أهلها يتحدثون أن الضحاک بن قيس أغار على الحيرة فاحتمل من أموالهم ما شاء ثم انكفأ راجعا
سالما فأف لحياء في دهر جرأ عليك الضحاک، و ما الضحاک؟! فقع بقرقر و قد توهمت حيث بلغني ذلك
أن شيعتك و أنصارك خذلوک فاكتب اليّ يا بن أمي برأيك، فإن كنت الموت تريد تحملت إليك ببني
أخيك و ولد أبيك فعشنا معك ما عشت و متنا معك إذا مت، فوالله ما أحب أن أبقی في الدنيا بعدك فواقا،
و وأقسم بالأعز الأجل أن عيشنا نعيشه بعدك في الحياة لغير هنيء و لامرئ و لا نجيع و السلام عليك و
رحمة الله و بركاته. (الغارات جلد: ۲ صفحه: ۴۲۹ الى ۴۳۰).

۲ - شرح نهج البلاغه ابن ابى الحديد جلد: ۱۰ صفحه: ۲۵۰.

۳ - شرح نهج البلاغه ابن ابى الحديد جلد: ۱۱ صفحه: ۲۵۱.

امیرالمومنین علیه السلام بوده صحیح تر است، ضمن این که یکی از دلایل مهمش را همین نامه عقیل ذکر می کند.

ثالثاً: دلیل آخر مسأله ای است که در مورد ملاقات عقیل با معاویه مطرح می باشد که خود دلیل بر وقوع آن ملاقات پس از شهادت علی بن ابی طالب علیه السلام است و آن پرسش و پاسخی است که بین معاویه و عقیل صورت گرفته است معاویه درباره موقعیت اجتماعی امام حسن مجتبی علیه السلام و ابن زبیر و ابن عمر و ابن عباس و مروان پرس و جو کرده و در این مورد از عقیل نظر خواسته است.

چون این ها شخصیت هایی بودند که بعد از شهادت علی بن ابی طالب علیه السلام هر کدام به عنوانی و به لحاظ خاصی در صحنه اجتماعی و مذهبی و سیاسی ظاهر گردیده بودند و طرفداران و مریدانی داشتند و در واقع برای معاویه رقیب و مخالف محسوب می شدند، و با وجود علی بن ابی طالب علیه السلام چنین موقعیتی برای هیچ کدام از آنان وجود نداشت.

بلاذری در این مورد آورده است: روزی در حالی که یاران معاویه اطراف او جمع بودند، عقیل وارد آن مجلس گردید، معاویه در ضمن گفتگو خطاب به وی چنین گفت:

یا ابایزید أخبرنی عن الحسن بن علی.

یعنی: ای عقیل از حسن بن علی علیه السلام برایم بگو.

عقیل گفت: او امروز موجه ترین و شریف ترین شخصیت در خاندان قریش است.

معاویه گفت: از ابن زبیر بگو، او دارای چه موقعیتی است؟

عقیل گفت: او، هم زبان و هم نیزه سنان قریش است، اگر خودش را تباه نکند.

معاویه گفت: ابن عمر چگونه است؟

عقیل گفت: او دنیا را در حالی که به او روی آورده بود ترک نمود و آن را به شما

واگذاشت و به سوی آخرت روی آورد ولی به هر حال فرزند عمر است.

معاویه گفت: مروان چگونه است؟

عقیل گفت: او! او مردی است که به شدت به اقوامش علاقه مند می‌باشد؛ به طوری که اگر کودکان شیرخوار قریش هم از او حمایت کنند دنیایشان آباد خواهد شد.

معاویه گفت: از ابن عباس بگو.

عقیل گفت: آن چه می‌توانست از دانش فرا گرفت، او با سیاست کاری ندارد.^(۱)

پرسش‌های معاویه درباره این افراد که پس از شهادت امیرالمؤمنین رضی الله عنه وارد صحنه شده، و چند تن از آنان نیز، پس از مدتی نه چندان دور، در بخشی از کشور بزرگ اسلامی به خلافت ظاهری دست یافته‌اند؛ و همچنین پاسخ‌های عقیل درباره شخصیت امام حسن مجتبی رضی الله عنه و موقعیت ابن عمر و ابن عباس، همه حاکی از این است که این ملاقات و گفتگو، زمانی صورت گرفته که از دیدگاه معاویه رقیب اصلی اش یعنی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه با شهادت خود از صحنه خارج گشته و معاویه از این جهت نگرانی خاصی نداشته، و به جای وی افراد دیگری پیدا شده‌اند که هر یک از آنان به دلایل مختلفی مورد توجه گروهی قرار گرفته، و ممکن بود برای معاویه مشکل آفرین باشند.

آن چه اهمیت دارد این است که با وجود علی بن ابی طالب رضی الله عنه عقیل نباید امام مجتبی رضی الله عنه را به عنوان اولین شخصیت از لحاظ وجهه معرفی کند.

در نتیجه هم متن مکاتبه عقیل، و هم نظریه مورخان موثق و مورد اعتماد و هم محاوره و گفتگوهایی که میان معاویه و عقیل واقع شده، همه مؤید این معنا است که ملاقات عقیل با معاویه در زمان حیات علی بن ابی طالب رضی الله عنه نبوده، بلکه در زمانی

۱- انساب الاشراف جلد: ۲ صفحه: ۷۱.

بوده که ظاهراً بین امویان و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام صلح برقرار بوده است.

همچنین در ملاقات عقیل با معاویه، دو نکته مهم وجود دارد:

۱- سخن گفتن عقیل از موضع قدرت؛

معمولاً کسانی که نزد معاویه می رفتند و با او ملاقات می کردند، حتی بیشتر افرادی که به هر انگیزه‌ای از علی بن ابی طالب علیه السلام جدا شده و به او می پیوستند، در گفتگوهای خود با او، بعضی از روی ترس و اجبار و بعضی دیگر از روی تملق و چاپلوسی از موضع ضعف و با ترس و یا تملق سخن می گفتند و معاویه را به عنوان امیرالمؤمنین یا خلیفه رسول الله خطاب می کردند، که من جمله آنها می توان به مروان بن حکم، مغیره بن شعبه و بسر بن ارطاه، که هر کدام شان در آن زمان حاکم یکی از سرزمین‌های اسلامی شدند، اشاره کرد.

اما فقط تعداد انگشت شماری از یاران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام بودند که در ملاقات با معاویه با وجود جو اختناق و ارباب و دیکتاتوری که حاکم بود جان بر کف نهاده و به جای اظهار عجز و ضعف با درستی و از موضع قدرت با او سخن گفته و به جای یا امیرالمؤمنین از کلمه یا معاویه استفاده کرده‌اند، عقیل یکی از این افراد می باشد که آن چه از تتبع در تاریخ به دست می آید شاهد بر این مدعاست و اگر غیر از این بود مسلماً نقل می گردید، همان گونه که درباره دیگران نقل گردیده است.

با توجه به شرایط آن روز و سخت گیری‌های درباریان معاویه، این یک حقیقت روشن و قابل تحسین و شاهد دیگری است بر این که در ملاقات عقیل با معاویه کوچک ترین تمایلی نسبت به او (یعنی معاویه و یا پیوستن به او) و نستجیر بالله فاصله گرفتن از خط و مشی و اهداف امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام و جدا شدن از مقام ولایت در میان نبوده است.

۲- بیان فضائل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه توسط عقیل.

علی رغم حساسیت عجیبی که نسبت به این ملاقات و ضبط و نقل گفتگوهای عقیل و معاویه و حذف و اضافه هائی که در این مورد وجود داشته، در تمام این گفتگوها تا آنجا که به دست ما رسیده، آن چه از سوی عقیل مطرح شده دفاع از شخصیت مظلوم امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه و بیان فضائل و توصیف زهد و تقوای ایشان و تعریف و تمجید و حمایت از یاران آن حضرت و نکوهش از معاویه و اطرافیانش بوده است و علی رغم خواست معاویه و سؤال پیچ نمودن وی که بلکه بتواند کلمه‌ای در مدح خود و بر علیه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه از زبان عقیل بشنود، حتی به یک مورد و یا یک جمله که در آن کوچک‌ترین بی توجهی و بی محبتی به شخصیت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه و یا اعتراض بر آن حضرت و یا انتقاد از دأب و رویه ایشان و یا نشانه‌ای بر تعریف و توصیف از معاویه باشد نگفته است.

همان گونه که روشن است عقیل در ملاقات خویش با معاویه گذشته از دفاع از شخصیت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه و یاران آن حضرت از فضائل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه نیز سخن گفته است که شاید اگر آن روز، آن هم در چنین مکان مهمی یعنی در دربار و جلوی روی معاویه این فضائل را بازگو نمی‌کرد و از زبان او نقل نمی‌گردید، مانند خیلی دیگر از فضائل آن بزرگوار از تاریخ محو می‌شد و کسی بر آن فضائل و کمالات آگاهی نمی‌یافت و به طور کلی به دست فراموشی سپرده می‌شد.

عقیل در زمان و شرایطی این فضائل و کمالات را نقل نموده، که نه تنها نقل فضائل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه توسط حکومت وقت، در سراسر جهان اسلام ممنوع و بزرگترین جرم محسوب می‌شد، بلکه به جای فضائل حدیث‌های ساختگی در نکوهش آن امام مظلوم جعل می‌شد و در بین مردم مسلمان رواج می‌دادند

و آن حضرت در خطبه‌های نماز جمعه مورد سب و لعن قرار می‌گرفت.^(۱)

سخنان تاریخی عقیل نزد معاویه

چند نمونه از گفتگوهای عقیل و معاویه درباره امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام در دفاع و بیان فضیلت و تجلیل صریح از شخصیت آن بزرگوار و نکوهش از معاویه بن ابوسفیان:

پس از ورود عقیل به شام، معاویه یکصد هزار درهم پول در اختیار وی قرار داد و به او گفت: یا ابایزید انا خیر لک أم علی؟

یعنی: ای عقیل! آیا من برای تو بهترم یا برادرت علی؟

عقیل در پاسخ او گفت: وجدتُ علیاً أنظرَ لنفسه منه لی و وجدتک أنظر لی منک لنفسک.

یعنی: ای معاویه! علی را چنین یافتم که دقت و نظارتش برای نجات خویش بیش از این بود که مرا ملاحظه کند، و تو را چنین یافتم که ملاحظات نسبت به من بیش از نجات خودت می‌باشد.^(۲)

بلاذری نقل کرده: معاویه در مجلسی به عقیل گفت: یا ابایزید انا خیر لک من أخیک علی؟

یعنی: ای عقیل من برای تو از برادرت علی بهترم؟

عقیل در پاسخ او گفت: ان أخی أثر دینه علی دنیاه و أنت أثار دنیاک علی دینک، فاخی خیر لنفسه منک علی نفسک و أنت خیر لی منه.

۱ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۱۱ صفحه: ۴۴.

۲ - الغارات جلد: ۲ صفحه: ۵۵۱.

یعنی: برادرم دینش را بر دنیا مقدم ساخت و تو دنیا را بر دینت، پس برادرم برای دین خود بهتر است از تو نسبت به دینت و لذا برای دنیای من تو بهتر از او هستی.^(۱)
در مجلس دیگری معاویه چنین گفت: اگر عقیل نمی دانست که من برای او بهتر از برادرش هستم، هیچ گاه در نزد ما توقف نمی کرد.

عقیل در پاسخ او گفت: أخی خیر لی فی دینی و أنت خیر لی فی دنیای و قد آثرت دنیای و اسئل الله تعالی خاتمة الخیر.

یعنی: برادرم از لحاظ دینی برایم بهتر بود و تو از لحاظ دنیا، و من اینک دنیا را در پیش گرفته‌ام و از خدا می‌خواهم عاقبت کارم را نیکو گرداند.^(۲)
روزی معاویه از عقیل پرسید: کیف ترکت علیا و أصحابه؟

علی و یارانش را چگونه دیدی؟

عقیل گفت: کأنهم أصحاب محمد إلا أنهم لم أر رسول الله فیهم. و کأنک و أصحابک أبوسفیان و أصحابه إلا انی لم أر أبوسفیان فیکم.

یعنی: مثل یاران و اصحاب پیامبر فقط رسول خدا صلی الله علیه و آله را در میانشان ندیدم اما تو و یارانت را همانند ابوسفیان و یاران ابوسفیان دیدم، جز این که خود ابوسفیان را در میان شما ندیدم.^(۳)

فضیلتی که فقط از زبان عقیل نقل شده است:

علی بن ابی طالب علیه السلام به بیت المال مسلمین توجه خاص و وافر داشت و همه افراد را در بهره‌برداری از آن، حتی از نظر زمان نیز مساوی و برابر می‌دانست و برای

۱- انساب الأشراف جلد: ۲ صفحه: ۷۳.

۲- اسدالغابه جلد: ۳ صفحه: ۴۲۳.

۳- اسدالغابه جلد: ۳ صفحه: ۴۲۳.

کسی حق تقدم قائل نبود عقیل در مجلس معاویه در این باره مطلبی مطرح نموده است، که اگر این فضیلت از زبان عقیل، مخصوصا در چنین مکانی نقل نشده بود یحتمل مانند هزاران هزار فضائلی که از امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام به دست فراموشی سپرده شده، از تاریخ محو می شد و به ما نمی رسید.

عقیل هیچ گاه به پیشوایی معاویه اقرار نکرد، بلکه آن چه نقل شده این است که عقیل معاویه را رسوا کرد و به سوابق هند جگر خوار و مادر بزرگ معاویه پرداخت. معاویه برای این که خاطره بیت المال و آهن داغ حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام را به یاد عقیل بیندازد تا شاید او سخنی علیه علی بن ابی طالب علیه السلام بگوید، گفت: ای عقیل؛ علی در پرداخت بیت المال حق خویشاوندی را رعایت نکرد و به بچه های تو رحم ننمود.

عقیل در جوابش گفت: به خدا سوگند! برادرم عطای بزرگ و وافر بر من نمود و حق خویشاوندی را رعایت کرد و نسبت به خدا گمان نیکو ورزید و امانتی که در اختیار داشت نگهداری کرد، پس زبانت را کوتاه کن ای بی پدر، سپس رو به معاویه کرد و گفت: آگاه باش ای زاده هند! به خدا سوگند تو هیچ گاه کار خیری را انجام نمی دهی.^(۱)

ابن ابی الحدید این جریان را چنین نقل کرده:

معاویه روزی از قضیه آهن گداخته ای که در میان او و امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام واقع شده بود پرسید، عقیل گریه کرد و گفت: ماجرا از این قرار بود که قحطی و تنگ دستی و سختی بر من روی آورد، از علی علیه السلام استمداد نموده و خواستم که از بیت المال سهمی بیشتر از حقم به من بدهد،

۱ - العقد الفرید جلد: ۲ صفحه ۱۳۴ باب: جواب های ساکت کننده.

اما او اعتنایی نکرد.

من دست اطفالم را گرفته در حالی که فقر و نداری از سر و صورت آنان ظاهر بود نزد او رفته و برای رفع فقر و گرسنگی یاری جست.

علی رضی اللہ عنہ فرمود: اول مغرب نزد من بیا.

در وقت موعود، در حالی که یکی از فرزندانم دست مرا گرفته بود، نزد وی حاضر شدم، به فرزندم فرمود: بیرون برو و از ما دور شو، آن گاه به من فرمود: عقیل! بگیر، من هم از آنجا که فقر و تنگ دستی عذابم می داد، به خیال این که کیسه درهم و دیناری تحویلیم می دهد با حرص و اشتیاق گرفتم، ناگاه دستم به قطعه آهنی داغ و گداخته اصابت کرد، آن چنان داغ بود که گویی آتش از آن متصاعد است! آن را دور انداخته و مانند گاوی که در زیر کارد سلاخ قرار گیرد، نعره کشیدم.

علی رضی اللہ عنہ فرمود: این نعره تو از آهنی است که با آتش دنیا داغ شده است، فردا من و تو چگونه خواهیم بود اگر با زنجیرهای جهنم ما را ببندند! و این آیه را تلاوت فرمود: *إذا الأغلال في أعناقهم والسلاسل يسحبون.*^(۱)

یعنی: آن وقتی که غلها در گردنهای آنها باشد و زنجیرها کشیده می شوند.

سپس فرمود: عقیل! تو در نزد من بیش از سهمی که خدا قرار داده، حقی نداری، مگر آن چه را که می بینی، اینک به خانه ات برگرد.

معاویه با شنیدن این حادثه بسیار تعجب کرده، و این جمله را دائماً بر زبان می آورد: هیهات! هیهات! که مادرها از آوردن فرزندی مانند علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ عقیمند.^(۲)

۱ - سوره: غافر آیه: ۷۱.

۲ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۱۱ صفحه: ۲۵۳.

دفاع عقیل از یاران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام

همان گونه که عرض شد عقیل گاهی با یک جمله کوتاه و گاهی با بیان یک حادثه توانسته است حق مطلب را درباره امیرالمؤمنین علیه السلام بیان، و برخلاف خواسته معاویه از روش آن حضرت با مدح و نیکی یاد کند و در عین حال از راه و روش معاویه انتقاد نماید.

البته دفاع عقیل منحصر به شخص امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام نبوده بلکه وقتی بحث و گفتگو به اصحاب و یاران آن بزرگوار منتهی می شد، عقیل با صراحت کامل از آنها نیز دفاع می نمود و علی رغم کراهت معاویه از شنیدن فضائل و صفات نیک آنان، به ذکر آنها پرداخته است.

یکی از این موارد را مسعودی، طی گفتار مشروحی که بین عقیل و معاویه واقع شده نقل نموده است.

خلاصه آن جریان:

روزی عقیل وارد مجلس معاویه شد و معاویه از این که برادر علی بن ابی طالب علیه السلام به نزدش آمده شادمان گردید و در ضمن اکرام و احترام از وی پرسید: عقیل! علی را چگونه دیدی؟

عقیل پاسخ داد: علی ما یحبّ الله و رسوله و الفیتک علی ما یکره الله و رسوله. یعنی: او را آن چنان دیدم که خدا و رسولش از وی راضی بودند و تو را آن چنان یافتم که خدا و پیامبرش از تو ناراضی هستند.

معاویه گفت: ای عقیل! اگر میهمان ما نبودی، پاسخ تو آن چنان بود که تو را می آزد. سپس برای این که گفتار عقیل را قطع کند تا سخن تلخ دیگری از وی نشنود،

مجلس را ترک نمود.

معاویه روز بعد مجددا عقیل را احضار و همان پرسش قبل را تکرار کرد و گفت:

کیف ترکت علیا أ خاک؟

یعنی: وقتی که از محضر برادرت علی خارج می شدی او را چگونه می دیدی؟

عقیل پاسخ داد: **ترکته خیرا لنفسه منک و أنت خیر لی منه.**

یعنی: او را به گونه ای دیدم که برای خودش بهتر از تو برای خودت بود و تو برای

دنیای من از او بهتری.

معاویه گفت: ای عقیل! پیری و گذشت زمان، تو را تغییر نداده و هنوز هم با وجود

افرادی از بنی هاشم، به خود می بالی.

عقیل گفت: و لکن أنت یا معاویه اذا افتخرت بنو امیة فیمین تفتخر؟

یعنی: ای معاویه! اگر بنی امیه بخواهد به وجود افرادی از این قبیله افتخار کند، تو

به کدام یک از سرشناسان آنها افتخار می کنی؟

معاویه گفت: ای ابایزید، به خدایت سوگند، ساکت باش؛ زیرا من منظوری نداشتم

اما می خواهم از وضع یاران علی که به آنها آگاهی کامل داری بپرسم.

معاویه از آل صوحان که چند برادر بودند و در ارادت و محبت نسبت به علی بن

ابی طالب رضی الله عنه شهرت داشتند شروع کرد، عقیل از میان آنان اول درباره صعصعه سخن

گفت: **عظیم الشان، غضب اللسان، قائد فرسان، قاتل أقران، قلیل النظیر.**

یعنی: او مردی است دارای مقامی بس بلند، در گفتار، زبانی تیز و برنده، در جنگ،

فرماندهی شجاع، قاتل شجاعان و بالأخره مردی است کم نظیر.

سپس گفت: و اما برادرانش زید و عبدالله به سیلی می مانند که صفوف دشمن در

مقابلش تاب مقاومت ندارد، و به کوه بلندی شبیه می باشند که دیگران در سختی ها به

آنها پناه می‌برند، مردانی هستند که تمام وجودشان آزاده و استقامت است، به طوری که هیچ سستی به آنها راه ندارد.

وقتی گفتگوی عقیل با معاویه و حمایت و دفاع او از فرزندان صوحان، به گوش صعصعه رسید، صعصعه نامه‌ای به عقیل نوشت و از او تشکر و قدردانی کرد.^(۱) عقیل در مدتی که به شام رفته بود دائماً به قصد آشکار کردن حقایق در نزد معاویه حاضر می‌شد و درباره اصحاب و اطرافیان معاویه و ویژگی‌های آنها و پدران شان صحبت می‌کرد، روزی در مجلسی اطرافیان معاویه سخنانی به عقیل گفته و او را مسخره کردند.

عقیل از معاویه پرسید: آن که در سمت راست تو نشسته کیست؟
معاویه گفت: او عمرو بن عاص است.

عقیل گفت: او همان است که شش نفر مدعی پدری او بودند، یعنی شش نفر نزاع داشتند که او فرزند کدام یک از آنهاست تا آن که قصاب قریش بر دیگران پیروز شد و او را فرزند خود خواند.

عقیل دوباره از معاویه پرسید: دیگری کیست؟
معاویه گفت: او ضحاک بن قیس است.

عقیل گفت: آن که پدرش در راندن گوسفندان نر بر روی گوسفندان ماده استاد بود.

عقیل دوباره پرسید: دیگری کیست؟

معاویه گفت: او ابوموسی اشعری است.

عقیل گفت: او پسر همان زنی است که زیاد دزدی می‌کرد.

۱ - منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه جلد: ۱۸ صفحه: ۲۹۷.

معاویه که دید اطرافیانش بسیار خشمناک شده‌اند و می‌دانست اگر درباره خودش از عقیل چیزی پرسد او مطالبی بازگو خواهد کرد که دیگران خشنود شده و خشمشان بر طرف خواهد شد لذا به او گفت: ای ابایزید درباره من چه می‌گویی؟

عقیل گفت: من را معذور مدار.

معاویه گفت: نمی‌شود حتما باید بگویی.

عقیل پرسید: آیا حمامه را می‌شناسی؟

معاویه گفت: حمامه کیست؟ من او را نمی‌شناسم.

عقیل گفت: همین اندازه بس است، تحقیق کن تا او را بشناسی.

معاویه به سراغ نسابه شامی فرستاد و او را احضار کرد.

معاویه از او پرسید: حمامه کیست؟

نسابه گفت: اگر بگویم در امانم؟

معاویه گفت: آری، به تو امان دادم.

نسابه گفت: حمامه مادر ابوسفیان است که در دوران جاهلیت یکی از زنان فاحشه‌ای بود که پرچم داشت.

معاویه به اطرافیان خود گفت: ناراحت نباشید که من هم مانند شما بلکه بیشتر از شما رسوا شدم.^(۱)

روزی عقیل در دمشق پیش معاویه نشسته بود و همه اعیان شام و حجاز و عراق حاضر بودند.

معاویه که به اصطلاح خودش می‌خواست زرنگی کند گفت: ای اهل شام و حجاز

۱ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۲ صفحه: ۱۲۵.

و عراق، آیا آیه تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَ تَبَّ را شنیده‌اید؟
همه گفتند: بله.

معاویه گفت: ابی لهب عمومی عقیل است.

عقیل در جواب گفت: ای اهل شام و حجاز و عراق، آیا آیه وَ امْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ
الْحَطَبِ، فِی جِدِّهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ را شنیده‌اید.
همه گفتند: بله.

عقیل گفت: این حَمَّالَةَ الْحَطَبِ عمه معاویه است سپس به معاویه گفت: ای معاویه
وقتی به جهنم وارد شدی به سمت چپ توجه کن، در آنجا ابولهب را خواهی دید که
عمهات را در بر گرفته سپس بین بهتر است فاعل باشد یا مفعول و در آتش بسوزد،
معاویه از کرده خود بسیار پشیمان شد و از جواب عقیل مفتضح و خجل گشت.^(۱)
بنابراین طبق دلائل و شواهد متقنی که وجود دارد و از حاصل تتبع در تاریخ به
دست می‌آید سفر عقیل به شام در حال حیات دنیوی علی بن ابی طالب علیه السلام نبوده
است، ضمن این که این سفر در شرایط صلح و آتش بس و در زمانی که به صورت
ظاهر معاویه حاکم و فرمانروای مطلق کشورهای اسلامی بود به وقوع پیوسته و طبعاً
تهمت‌ها و سخنان ناروایی مانند جدائی او از علی بن ابی طالب علیه السلام و پیوستنش به
معاویه بی‌اساس و ساختگی است و علت این تهمت‌ها و حملات به شخصیت عقیل و
دیگر منسوبین علی بن ابی طالب علیه السلام را قبلاً عرض کردم.

ضمناً آن چه در مورد این سفر و از ملاقات عقیل با معاویه در تاریخ ثبت شده
است بیان فضائل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام و یارانش، همچنین نکوهش از

۱- (شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۴ صفحه: ۹۳) و (قاموس الرجال شوشتری جلد: ۶ صفحه:
۳۲۰).

معاویه و یاران او بوده است، به صورتی که وقتی جریانات این سفر را مورد مطالعه قرار می دهیم متوجه زیرکی عقیل و کثرت محبتش به علی بن ابی طالب علیه السلام و فرزندان و اصحاب و یارانش همچنین نفرت داشتن از معاویه و آباء و اجدادش می شویم، اما بعضی از بی خردان این جریان را به گونه ای تحریف کرده و غیر واقعی نقل کرده اند که متأسفانه دوستان نا آگاه نیز بعضاً باورشان آمده است.

دشمنان علی بن ابی طالب علیه السلام با مخدوش معرفی کردن اطرافیان آن امام مظلوم قصد داشته و دارند که لطمه ای به شخصیت آن حضرت وارد سازند غافل از این که اگر نستجیر بالله بر فرض محال پدر و برادران آن حضرت نیز همان گونه که آنها می گویند باشند، اما کسانی که اولوالالباب هستند و عقل درست و حسابی دارند می فهمند که اگر برادر کسی انحراف داشت ربطی به خودش ندارد هر کسی مسئول خود و اعمال و رفتارش هست و هیچ کس تقاص اعمال و رفتار دیگران را پس نخواهد داد.

بنابراین عقیل فرد فاضلی بود فقط به خاطر این که به علم انساب احاطه داشت و افعال زشت قریش و اجداد افراد را بیان می کرد عده ای نتوانستند تحمل کنند لذا به دشمنی با او برخاسته و سخنان باطل درباره اش گفتند.^(۱)

ایشان محب علی بن ابی طالب علیه السلام و فرزندان او بود و فرزندان خویش را همگی محب اهل بیت علیهم السلام تربیت نمود به طوری که در راه یاری امام حسین علیه السلام به فوز عظیم شهادت رسیدند.

جعفر طیار علیه السلام

عموی دیگر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام جعفر طیار است که نیاز به معرفی ندارد، کنیه او ابو عبدالله و مشهور به جعفر طیار می باشد، ایشان پسر عمو و یکی از

۱- نکت الهمیان صفدی صفحه: ۲۰۰.

صحابی گرانقدر پیامبر اکرم ﷺ و از شهدای بزرگ صدر اسلام است، پدرش حضرت ابوطالب رضی الله عنه و مادرش فاطمه بنت اسد است.

وی بعد از علی بن ابی طالب رضی الله عنه به پیامبر اکرم ایمان آورد لذا دومین فردی است که به پیامبر اکرم رضی الله عنه ایمان آورد و مسلمان شد،^(۱) ایشان به ذوالهجرتین معروف بود و این به خاطر این بود که وی در راه خدا و یاری دین خدا دو مرتبه هجرت کرد، یک مرتبه به سرپرستی قریب به هشتاد نفر از مسلمانان به حبشه و بار دیگر به مدینه هجرت نمود.^(۲)

ایشان در سال پنجم بعثت سردهسته آن عده از مسلمانانی بود که از رسول خدا صلی الله علیه و آله درخواست رفتن به مکانی که از شر کفار در امان باشند کردند تا وقتی که خدای تعالی اجازه دهد که با کفار بجنگند^(۳) و رسول خدا صلی الله علیه و آله اجازه داد تا به حبشه بروند و به آنها فرمود: مردم حبشه مسیحی و اهل کتاب بوده و از ظلم و ستم دوری می کنند و نجاشی سلطان آنها که اسمش اضمحه است مرد عدالت گستری می باشد.^(۴)

لذا آنها در ماه رجب به سوی حبشه حرکت کرده و تا اراضی جدّه پیاده راه را پیمودند و از آنجا با کشتی به حبشه رفتند.

برخورد خوب و رفتارهای پسندیده نجاشی با مسلمانان و حمایت وی از ایشان، محبت مسلمانان را به نجاشی زیاد کرد، و جعفر که بزرگ و سردمدار مسلمانان بود، با نجاشی بسیار صمیمی و نزدیک شد این صمیمیت و رفاقت مابین آنها لحظه به لحظه

۱- تاریخ مدینه دمشق جلد: ۷ صفحه: ۱۲۵.

۲- اعیان الشیعه جلد: ۴ صفحه: ۱۲۰.

۳- التبیین فی انساب القرشیین صفحه: ۱۱۳ الی ۱۱۴.

۴- رسول اکرم صلی الله علیه و آله صفحه: ۶۶.

بیشتر می شد تا آنجا که جعفر توانست نجاشی را مسلمان کند.^(۱)

اسماء بنت عمیس همسر جعفر که همان ایام در حبشه صاحب فرزندی شده بود به فرزند تازه متولد شده نجاشی شیر می داد و همین مسأله نیز باعث پیوند و صمیمیت بیشتر میان آن دو خانواده شده بود.^(۲)

نجاشی پیوسته حامی جعفر و همراهانش در حبشه بود و چون شورش علیه وی از سوی یکی از فرمانروایان حبشی صورت گرفت، نجاشی برای در امان ماندن جعفر و همراهانش از آسیب های احتمالی، آنان را به منطقه امنی منتقل کرد تا در این درگیری ها به آنان آسیبی نرسد،^(۳) نجاشی شمشیری گران قیمت به نام غمام را به جعفر هدیه داد.^(۴)

جعفر و یاران وی پس از پانزده سال دوری از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در سال هفتم هجری همزمان با فتح خیبر به درخواست و تقاضای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از حبشه به مدینه بازگشتند، او با مسلمانان باقیمانده در حبشه و همچنین جماعتی از حبشیان که تازه اسلام را پذیرفته بودند، نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمدند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از دیدن آنها بسیار شادمان شد و سجده شکر به جای آورد و میان دو چشم جعفر را بوسید و فرمود: ما ادری بایهما اسر بقدم جعفر؟ ام بفتح خیبر؟^(۵)

یعنی: نمی دانم به فتح خیبر بیشتر خوشحال باشم یا بازگشت جعفر؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در کنار مسجد زمینی جهت ساختن خانه برای جعفر مشخص کرد

۱- (اعلام الوری باعلام الهدی جلد: اصفحه: ۱۱۹) و (الاصابه جلد: ۱ صفحه: ۵۹۳).

۲- بحار الانوار جلد: ۱۸ صفحه: ۴۱۷.

۳- سیره حلبیه جلد: ۲ صفحه: ۲۷۶.

۴- المنمق فی اخبار قریش.

۵- مناقب ابن شهر آشوب صفحه: ۹۸.

و با این که جعفر در فتح خیبر حضور نداشت اما از سهام خیبر سالانه ۵۰ پیمانه خرما برای ایشان معین فرمود.^(۱)

در همین ایام پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به عنوان هدیه نمازی را به جعفر آموختند که مشهور به نماز جعفر طیار شد، ائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَام نیز این نماز را می خواندند و به آن سفارش می کردند، پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دائماً نسبت به جعفر با محبت برخورد می کردند، روزی قسمتی از یک گلابی که به ایشان هدیه شده بود را به جعفر داده و با بر شمردن فواید آن میوه، از جعفر خواستند، آن را تناول نماید،^(۲) همچنین بسته ای خلال دندان به جعفر هدیه دادند،^(۳) پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گاهی با ابراز محبت از جعفر می خواستند که خاطرات خود را از حبشه برایشان تعریف کند.^(۴)

رفتارهای محبت آمیز دیگری نیز از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در حق جعفر ثبت شده است که همه نشان از موقعیت والای جعفر در نزد آن حضرت دارد.

فرزندان جعفر هشت نفر به نام های عبدالله، عون، محمد اکبر، محمد اصغر، حمید، حسین، عبدالله اکبر و عبدالله اصغر هستند که مادر همه آنها اسماء بنت عمیس بود.^(۵)

نسل ایشان از طریق فرزندش، عبدالله امتداد پیدا کرد،^(۶) و افراد معتبر و شناخته شده و جلیل القدری از این نسل به دنیا آمدند، در آن زمان منسوبان به جعفر طیار را

۱ - تاریخ مدینه دمشق جلد: ۷۲ صفحه: ۱۲۷.

۲ - مرآة العقول جلد: ۲۲ صفحه: ۱۹۷.

۳ - المحاسن جلد: ۲ صفحه: ۵۶۳.

۴ - الکافی جلد: ۸ صفحه: ۳۶۶.

۵ - الدرجات الرفیعة فی طبقات الشیعة صفحه: ۱۶۸ الی ۱۸۶ و القول الجازم فی نسب بنی هاشم صفحه: ۱۰۲ الی ۱۰۵.

۶ - الطبقات الكبرى جلد: ۴ صفحه: ۳۴.

جعفری می گفتند و خاندان‌های وابسته را آل جعفر می نامیدند، پسر بزرگ ایشان به نام عبدالله همسر حضرت زینب کبری عليها السلام شد.

جعفر بن ابی طالب عليه السلام ۲۰ سال بعد از عام الفیل در شهر مکه به دنیا آمد، زمانی که در مکه خشک سالی بود، به دلیل تنگ دستی پدرش، در خانه عمویش عباس بزرگ شد و همچنان نزد او بود تا در سال اول بعثت، یکی از اولین کسانی بود که به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایمان آورد و مسلمان شد،^(۱) البته ایشان قبل از مسلمان شدن یکتا پرست بود، او در عصر جاهلیت به داشتن چهار ویژگی معروف و مشهور بود: پرهیز از شراب خواری و دروغ و فحشاء و بت پرستی.^(۲)

ایشان خطیبی توانا و مردی شجاع و سخاوتمند، بردبار و متواضع و شخصیتی نافع داشت و دارای زیرکی و درایت و هوش زیاد و اراده قوی بود، درباره فضائل او روایاتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده که ایشان در ردیف بهترین مردم و با پیامبر از یک طینت و سرشت و از نظر خلق و خوی شبیه‌ترین افراد به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بوده است.^(۳) ایشان دائماً به فقراء و مستمندان رسیدگی می کردند و اکثر مواقع اموالش را میان آنها تقسیم می نمودند، به همین جهت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله او را ابوالمساکین یعنی پدر بینوایان می خواندند.^(۴) ارادت و علاقه و محبتش به برادر خود یعنی علی بن ابی طالب عليه السلام هم بسیار زیاد بود.

۱- تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر و الاعلام صفحه: ۴۹۲.

۲- تاریخ مدینة دمشق جلد: ۷۲ صفحه: ۱۲۶.

۳- کتاب‌المحبر صفحه: ۴۷۴.

۴- حلیة الاولیاء و طبقات الاصفیاء جلد: ۱ صفحه: ۱۱۴.

جنگ موته و شهادت جعفر طیار علیه السلام

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله جماعتی از مسلمین را در جمادی الاولی سال هشتم هجری به سوی موته (منطقه‌ای در ۱۲۰ کیلو متری جنوب امان، پایتخت اردن) برای جنگ با رومیان فرستادند و جعفر را به عنوان فرمانده اول این غزوه انتخاب کردند.^(۱)

او در هنگام شهادت ۴۱ سال داشت و در منطقه موته شهید شدند، مزار او و سایر شهدای موته، در منطقه‌ای معروف به شهر مزار در اطراف موته قرار دارد،^(۲) دو دست جعفر در رکاب رسول خدا صلی الله علیه و آله از تن بریده شد اما ایشان همچنان پرچم اسلام را در دهان خود و بر روی سینه‌اش برافراشته نگاه داشت تا مسلمین روحیه خویش را در جنگ از دست نداده و وحشت زده نشوند، ایشان تمام تلاش خود در جهت برافراشته نگه داشتن پرچم اسلام نمودند تا این که عاقبت در اثر ضربات دشمن از میان دو نیم شد و به فوز عظیم شهادت نائل گشت.^(۳)

روزی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در حالی که لشکر اسلام در سرزمین موته مشغول جنگ بودند بر منبر رفته و مانند کسی که از نزدیک مشاهده می‌کند معرکه جنگ را برای اصحاب توصیف نموده و دلاوری و جانبازی و شهادت جعفر بن ابی طالب علیه السلام را به آنها خبر داد.^(۴)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با آگاه شدن از خبر شهادت جعفر خیلی اندوهگین شده و بسیار گریه کردند و فرمودند: خدای تعالی به جای دو دست به وی دو بال داد که با آنها در

۱- تاریخ یعقوبی جلد: ۲ صفحه: ۶۵ و مقاتل الطالبیین صفحه: ۹ و شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، جلد: ۱۵ صفحه: ۶۲.

۲- السیره النبویه جلد: ۴ صفحه: ۲۰.

۳- السیره النبویه جلد: ۲ صفحه: ۳۷۸.

۴- التاقب فی المناقب صفحه: ۱۰۲.

بهشت پرواز می‌کند، به همین جهت جعفر به ذوالجناحین (دارای دو بال) و طیار مشهور شد.^(۱)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بعد از آگاه شدن از شهادت ایشان نزد همسرش، اسماء بنت عمیس رفتند و خبر شهادت جعفر را به آنها داد و فرزندان او را طلبیدند و به آنان مهربانی فرمودند و به اسماء تعزیت گفتند و از خدای تعالی خواستند که در میان فرزندان و ذریه جعفر جانشین صالح و نیکی برای وی قرار دهد.^(۲)

حضرت فاطمه زهراء علیها السلام آن بانوی بزرگ اسلام در ماتم جعفر گریه کردند، رسول خدا صلی الله علیه و آله وقتی گریه کردن حضرت فاطمه زهراء علیها السلام مشاهده کردند فرمود: و علی الجعفر فلتبک الباکیه؛ یعنی: بر مثل جعفر باید که گریه کنندگان بگریند و سفارش فرمودند که به آل جعفر رسیدگی خاصی شود زیرا آنان فعلاً سرگرم عزاء و ماتم پدر خویش هستند و به حضرت فاطمه زهراء علیها السلام فرمودند که برای خانواده جعفر به مدت سه روز غذا تدارک ببیند،^(۳) بعدها پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خود شخصاً به امور فرزندان جعفر رسیدگی می‌فرمودند.

شهادت جعفر بازتاب گسترده‌ای در میان مسلمانان داشت، حسان بن ثابت و کعب بن مالک انصاری در مرثیه‌های خود، تمجید بلندی از ایشان کرده‌اند. قبر ایشان قبلاً مخفی بود، اما چهارمین سلطان مصر، مزار جعفر را تجدید بنا کرد و اوقاف بسیاری به آن اختصاص داد و امروزه بارگاه ملکوتی ایشان زیارت‌گاه مؤمنین و دوست داران رسول خدا صلی الله علیه و آله شده است.

ایشان بعد از شهادتش همچنان در نزد مردم مسلمان دارای احترام ویژه‌ای است،

۱ - المسترشد فی امامة علی بن ابی طالب علیه السلام صفحه: ۳۳۴.

۲ - اسدالغابه جلد: ۱ صفحه: ۳۴۳.

۳ - المحاسن جلد: ۲ صفحه: ۴۱۹.

علی بن ابی طالب علیه السلام دائماً افتخار می کرد که برادری همچون جعفر داشته و در تنگناها از او یاد می کرد، عبدالله بن جعفر می گوید: هر گاه تقاضایی از علی بن ابی طالب علیه السلام داشتم اگر به حق جعفر سوگند می خوردم فوراً تقاضایم را اجابت می کرد،^(۱) حتی در تاریخ آمده که حضرت امام حسن علیه السلام گاهی برای مجاب کردن پدر ایشان را به حق جعفر قسم می دادند.

علی بن ابی طالب علیه السلام بعد از پیروزی در جنگ جمل ضمن سخنانی فضایل فرزندان عبدالمطلب را بر شمرده و جعفر را در شمار افضل شهدایی که رسول خدا صلی الله علیه و آله وی را به ذوالجناحین ملقب کرد یاد فرمودند،^(۲) همچنین سایر بزرگان بنی هاشم از این که جعفر بن ابی طالب از آنها بود افتخار می کردند.^(۳)

عبدالله ابن عباس از یکی از معصومین نقل کرده که فرمود: ما اهل بیت هفت خصلت بخصوص داریم که دیگران از آنها محرومند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از ماست، و وصی او که بهترین امت است از ماست، حمزه شیر خدا و رسول خدا و سید شهیدان از ماست، جعفر بن ابی طالب که دو بال به او کرامت شده و در بهشت با فرشتگان پرواز می کند از ماست و دو سبط این امت که آقای جوانان بهشت اند از ماست و قائم آل محمد که خدای متعال پیامبرش را به حضرت او گرامی داشته از ماست و منصور هم از ماست چنان چه خدا فرموده **إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ وَإِنَّ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ**.

جریان زندگی ایشان شباهت زیادی به زندگی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام دارد، همانطور که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در راه خدا جهاد کرد و جانش را فدای دین خدا و امام زمانش نمود و در این راه دو دستش قطع شد و به مقام رفیع شهادت

۱ - اسد الغابة فی معرفة الصحابة جلد: ۱ صفحه: ۳۴۴.

۲ - الکافی جلد: ۱ صفحه: ۴۵۰.

۳ - الارشاد جلد: ۱ صفحه: ۳۷.

نائل گردید، همچنین حضرت جعفر در راه خدا و پیامبر خدا صلی الله علیه و آله جنگید و دو دستش از بدن جدا گشت و به درجه رفیع شهادت نائل گردید.

و همان طور که فرموده‌اند: خدای تعالی به حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام دو بال عطا فرموده، همان طور فرموده‌اند: خدای تعالی به حضرت جعفر دو بال عطا کرده و به همین جهت او را جعفر طیار می‌نامند.

بخاری در صحیحش نقل کرده عمر، خلیفه دوم هرگاه عبدالله فرزند جعفر را می‌دید به او می‌گفت: سلام بر توای فرزند ذوالجناحین.^(۱)

بنابراین عموهای حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام همگی افرادی فوق العاده و با کرامت بودند.

نام گذاری حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام

هنگامی که حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام از حضرت ام‌البنین عليها السلام متولد شدند و مژده ولادتش به امیرالمؤمنین عليه السلام داده شد، ایشان سریعاً با شور و شعف به طرف خانه شتافتند، قناده این نوزاد نورانی را به دست علی بن ابی طالب عليه السلام دادند، آن حضرت کودک را محکم در آغوش گرفته و به سینه خود چسبانید و می‌بوسید و در گوش راستش اذان و در گوش چپش اقامه گفتند.^(۲)

سپس آستین‌های طفل نو رسیده را بالا زد و در حالی که مرتب به بازوهای او نگاه می‌کرد، مانند ابر بهار اشک از دیدگان مبارکش جاری می‌شد، آن حضرت در حال گریه و اشک، دائماً دست‌ها و بازوهای آن کودک را می‌بوسید.

حضرت ام‌البنین عليها السلام که انتظار داشت شوهرش از تولد فرزندشان مسرور و

۱ - صحیح بخاری جلد: ۴ صفحه: ۲۰۹.

۲ - الخصائص العباسیه صفحه: ۶۵.

شادمان شود، از مشاهده اندوه و گریه و بوسه‌های علی بن ابی طالب علیه السلام حیرت زده و نگران شد و سؤال کرد: یا امیرالمؤمنین! گریه شما من را نگران کرده، آیا خدای نکرده فرزندم عیب و نقصی دارد، که این گونه گریه می‌کنید و بر بازوهای او بوسه می‌زنید؟ حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام با صدایی بغض آلود و لحنی سراسر اندوه فرمودند: فرزند تو هیچ نقصی ندارد ولی چون به این دو دست نگاه کردم و به یاد مصائب وارد بر این طفل افتادم گریه‌ام گرفت.

حضرت ام‌البنین علیها السلام با نگرانی بیشتری پرسید: یا امیرالمؤمنین این طفل چه سرنوشتی خواهد داشت و چه اتفاقی برای طفل شیر خوار من خواهد افتاد؟! آن حضرت فرمودند: دستان کودکت را در راه یاری اسلام و برادر مظلومش، امام زمانش حسین علیه السلام از بدن جدا خواهند کرد.

در این جا حضرت ام‌البنین علیها السلام و سایر زنان حاضر در آن مجلس به گریه افتاده و حزن عجیبی قلبشان را گرفت و مجلس شادی و جشن شان به نوحه و گریه و زاری تبدیل شد.

وقتی علی بن ابی طالب علیه السلام این صحنه را دیدند و متوجه غم و اندوه حضرت ام‌البنین علیها السلام شدند، برای تسلی خاطر و آرامش قلب ایشان فرمودند: ای ام‌البنین! ناراحت نباش! زیرا فرزندت در نزد خدای تعالی دارای مقامی بسیار عظیم است، و خداوند به جای دو دست قلم شده‌اش دو بال به او مرحمت خواهد کرد که با آنها همراه با فرشتگان در بهشت برین پرواز کند.

حضرت ام‌البنین علیها السلام وقتی این سخن علی بن ابی طالب علیه السلام را شنید دلش آرام گرفته و بسیار مسرور گشت و خدای تعالی را شکر کرد.^(۱)

۱- العباس صفحہ: ۱۳۹.

در این هنگام علی بن ابی طالب عليه السلام از همسرش ام البنین عليها السلام پرسید: نام او را چه گذاشته‌ای؟

حضرت ام البنین عليها السلام در پاسخ آن حضرت عرض کرد: من در هیچ امری بر شما سبقت نگرفته‌ام، هر اسمی که شما مایلید بر طفل بگذارید.

علی بن ابی طالب عليه السلام فرمود: من این کودک را به نام عمویم عباس نامیدم.^(۱) در هفتمین روز تولد ایشان بنا به سنت اسلامی، حضرت علی بن ابی طالب عليه السلام سر فرزندش را تراشید و هم وزن موهایش طلا به فقیران صدقه داد و همان گونه که برای به دنیا آمدن حسنین عليهم السلام عمل کرده بود گوسفندی را به عنوان عقیقه ذبح کرد.^(۲)

برادران و خواهران حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام

امام حسن عليه السلام امام حسین عليه السلام حضرت زینب کبری عليها السلام حضرت ام کلثوم عليها السلام و حضرت محسن که مادر این‌ها حضرت فاطمه زهراء عليها السلام دختر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است. عبدالله، عثمان و جعفر، که مادرشان حضرت ام البنین عليها السلام است.

محمد ابن حنفیه که مادرش خوله دختر جعفر بن قیس بود.

ابوبکر که نامش عبدالله و مادرش لیلی که احتمالاً همان دختر مسعود دارمی است، ایشان همراه با امام حسین عليه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شدند.^(۳) عیبدالله که مادرش لیلی بود او نیز همراه با امام حسین عليه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد.^(۴)

۱ - الخصائص العباسیه صفحه: ۷۱.

۲ - العباس بن علی رائد الکرامه و الفداء فی الاسل صفحه: ۲۶.

۳ - تاریخ طبری جلد: ۵ صفحه: ۱۵۴.

۴ - الکامل فی التاریخ جلد: ۲ صفحه: ۴۴۰.

محمد اصغر که مادرش کنیز و نامش ورقاء بوده است، او نیز همراه با امام حسین علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد.

یحیی و عون که مادرشان اسماء بنت عمیس بود، یحیی در زمان حیات علی بن ابی طالب علیه السلام درگذشت.

محمد اوسط که مادرش اُمّامه بود.

عمر اطرف که مادرش امّ حبیب، صهبای تغلبی نام داشت.

رقیّه که مادرش امّ حبیب، صهبای تغلبی نام داشت ایشان همسر مسلم بن عقیل شد^(۱) و از وی سه فرزند داشت که از میان آنان، عبدالله در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد.^(۲)

امّ حسن یا بعضی ام حسین گفته اند که مادرش امّ سعید بود او ابتدا همسر جعدّه بن هبیره، خواهرزاده امام علیه السلام بود و سپس به ازدواج جعفر بن عقیل درآمد و چون جعفر در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد، در زمره اسیران دشت کربلاء درآمد.^(۳)

امّ هانی که به تزویج یکی از پسرهای عقیل درآمد، همسر ام هانی و پسرش محمد، همراه با امام حسین علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شدند.^(۴)

فاطمه که به ازدواج محمد بن ابی سعید بن عقیل درآمد، محمد همراه با امام حسین علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء شهید شد.^(۵)

۱- أنساب الأشراف جلد: ۲ صفحه: ۴۱۳.

۲- الكامل فی التاریخ جلد: ۲ صفحه: ۵۸۲.

۳- شرح الأخبار جلد: ۳ صفحه: ۱۹۸.

۴- تاریخ طبری جلد: ۵ صفحه: ۴۶۹.

۵- المحبّر صفحه: ۴۹۱.

زینب صغری که با محمد بن عقیل ازدواج کرد.^(۱)
 میمونه که با عبدالله الاکبر بن عقیل ازدواج کرد.^(۲)
 نفیسه که با عبدالله الاصغر بن عقیل ازدواج کرد.^(۳)
 خدیجه که با عبد الرحمان بن عقیل ازدواج کرد.^(۴)
 امامه که با صلت بن عبدالله بن نوفل بن حارث بن عبد المطلب ازدواج کرد،
 ایشان در زمان حیات امام علی علیه السلام درگذشت.^(۵)
 رمله کبری که مادرش ام سعید بود و به همسری عبدالله بن ابی سفیان پسر حارث
 بن عبد المطلب درآمد.^(۶)
 جمانه که در زمان حیات امام علی علیه السلام درگذشت.^(۷)
 ام سلمه،^(۸) رقیه صغری،^(۹) ام کلثوم صغری،^(۱۰) رمله صغری،^(۱۱) ام کرام،^(۱۲) ام
 جعفر.^(۱۳)

۱- أنساب الأشراف جلد: ۲ صفحه: ۴۱۴.

۲- أنساب الأشراف جلد: ۲ صفحه: ۴۱۴.

۳- المجدی صفحه: ۱۸.

۴- أنساب الأشراف جلد: ۲ صفحه: ۴۱۵.

۵- مناقب آل أبي طالب جلد: ۳ صفحه: ۳۰۵.

۶- مناقب آل أبي طالب جلد: ۳ صفحه: ۳۰۵.

۷- مناقب آل أبي طالب جلد: ۳ صفحه: ۳۰۵.

۸- الطبقات الكبرى جلد: ۳ صفحه: ۲۰.

۹- إعلام الوری جلد: ۱ صفحه: ۳۹۶.

۱۰- الطبقات الكبرى جلد: ۳ صفحه: ۲۰.

۱۱- تاریخ الطبری جلد: ۵ صفحه: ۱۵۵.

۱۲- أنساب الأشراف جلد: ۲ صفحه: ۴۱۵.

۱۳- تاریخ الطبری جلد: ۵ صفحه: ۱۵۵.

برادران مادری حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

عبدالله، جعفر و عثمان سه فرزند دیگر حضرت ام البنین علیها السلام هستند که با وجود این که شمر برای آنها امان آورد اما نپذیرفتند و برادر و امام زمان خویش یعنی امام حسین علیه السلام را تنها نگذاشتند،^(۱) و همگی در روز عاشورا با محبت تمام جان خود را فدای حضرت سیدالشهداء علیه السلام نمودند.

عبدالله حدود هشت سال بعد از حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام متولد گردید و در موقع شهادت بیست و پنج سال داشت.^(۲)

زمانی که اصحاب امام حسین علیه السلام به شهادت رسیدند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادران مادری اش را احضار نموده و خطاب به آنها فرمود: آیا فرمایشات مادرمان ام البنین علیها السلام را به خاطر دارید که به ما متذکر شد در راه برادرمان حسین چه باید بکنیم؟

هر سه برادر در جواب عرض کردند: خوب بیاد داریم که مادرمان فرمود: باید تا آخرین قطره خونتان در راه امام حسین علیه السلام جانبازی نمائید ولی ای برادر، ما تا الآن چندین مرتبه نزد سید و سرور خویش امام حسین علیه السلام رفته و اذن میدان خواسته ایم ولی ایشان تا الآن به ما رخصت نداده اند، وگرنه برای رفتن به میدان جنگ روحمان در پرواز است.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در حالی که تبسم رضایت آمیزی بر لب داشت به آنها فرمود: فوراً آماده جنگ شوید و برادرانش را یکی پس از دیگری به ترتیب بزرگی

۱ - تاریخ طبری جلد: ۴ صفحه: ۳۱۵.

۲ - ابصارالعین صفحه: ۳۴.

سن طلب می نمود و به آنان می فرمود: قبل از من به میدان بروید، اول برادرش عبدالله را طلبید و فرمود: ای برادر پیش از من به میدان برو تا ناظر شهادت باشم و از این جهت به خدا تقرب بجویم زیرا فرزندی نداری که در غمت محزون گردد پس من در مصیبت تو محزون می شوم و اجر و مزدم زیاد خواهد شد.^(۱)

عبدالله اطاعت امر کرده و پس از کسب اذن از حضرت سیدالشهداء عليه السلام به میدان رفت و در میان لشکر دشمن غوطه ور شد و شمشیر می زد و می گفت:

أَنَا ابْنُ ذِي النُّجْدَةِ وَالْأَفْضَالِ ذَاكَ عَلَى الْخَيْرِ ذُو الْفِعَالِ
سَيْفَ رَسُولِ اللَّهِ ذُو الْنِكَالِ فِي كُلِّ يَوْمٍ ظَاهِرُ الْأَهْوَالِ

یعنی: من پسر صاحب مجد و بزرگواری هستم و او علی است که کارهایش نیکو و خیر بود.

او شمشیر رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم بود که در روزهای سخت دشمنان را خوار و منکوب می نمود.

عبدالله دائماً شجاعانه به قلب لشکر حمله می کرد و صد و هفتاد نفر را به خاک مذلت انداخت و به درک فرستاد و بالاخره به خاطر غلبه ضعف و تشنگی و گرسنگی، ملعونی به نام هانی بن ثبیت حضرمی به او ضربه ای زد که از مرکب به زمین افتاد، بعضی گفته اند ضربتی بر سر مبارک وی زد و بالاخره او را به شهادت رساند.^(۲)

در جریانات جانسوز امام حسین عليه السلام دشمن چند نفر را در حلقه محاصره قرار داد و از همه اطراف و جوانب به آنان ضربه می زد، که عبارتند از: امام حسین عليه السلام،

۱ - فلما رأى العباس بن علي كثرة القتلى في اهله قال لاختوته من امه وهم عبدالله و جعفر و عثمان: يا بني امي تقدموا حتى أراكم قد نصحتم لله و لرسوله فانه لا ولد لكم (ارشاد صفحه: ۲۴۰).

۲ - روضة الشهداء صفحه: ۳۳۳.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام، قمر بنی هاشم علیه السلام، علی اکبر علیه السلام، مسلم بن عقیل علیه السلام و همچنین ایشان، یعنی عبدالله بن امیرالمؤمنین علیه السلام.

چرا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

برادرانش را قبل از خود به میدان جنگ فرستاد؟

از آنجایی که دشمنان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام همیشه و در طول تاریخ سعی و تلاش داشته‌اند تا آن بزرگواران و اصحاب و محبین شان را به بدترین شکل و دارای ضعف و نقص معرفی کنند؛ کمالات و فضائل آنها را از دیگران پنهان و نقائص و ضعف‌های دروغی به آنها نسبت داده و حتی المقدور جریان‌های تاریخی را تحریف و آن گونه که خود دوست داشته‌اند بازگو کرده‌اند، به همین دلایل آنها از جمله‌ای که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به برادرانش فرمود، خواسته‌اند سوء استفاده کنند و آن حضرت را نستجیر بالله زبانم لال و قلمشان شکسته فردی مکار و دنیا دوست و بی‌عاطفه معرفی کنند.

انسان وقتی در حالات دشمنان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام کوچک‌ترین توجهی می‌کند بسیار تعجب کرده و متوجه می‌شود واقعاً همانطور که حضرت علی بن الحسین علیه السلام فرمود خدا را شکر که خدا دشمنان ما را از افراد سفیه و نادان قرار داد، آنها نیز چقدر احمق و نادان هستند! و همچنین انسان متوجه بغض و کینه و حسادت شدید آنها نسبت به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و محبین شان می‌شود، تا آن جا که فردی را که هیچ کس در عطف و مهربانی و کمالات و فضائل به پای ایشان نمی‌رسد، می‌خواهند فردی بی‌عاطفه و دنیا دوست معرفی کنند.

لذا این جمله حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را که فرمود: یا بنی امی تقدموا حتی

أراكم قد نصحتم لله و لرسوله فانه لا ولد لكم؛

یعنی: ای فرزندان مادرم از من پیشه بگیرید تا شما را در میدان نبرد ببینم که برای خدا و رسول خدا خیرخواهی می‌کنید پس بشتابید که فرزندی برای شما نیست. این گونه تحریف کرده و تغییر داده‌اند که حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام به برادرانش فرمود: شما در شهادت پیش قدم شوید حتی اُرثکم فانه لا ولد لکم؛ تا من از شما ارث ببرم چون فرزندی ندارید که از شما ارث ببرد.

ما در جواب می‌گوییم اولاً: در همه نقل‌های معتبر سنی و شیعه، حتی اراکم آمده یعنی تا من خیرخواهی شما در راه خدا و رسول خدا صلى الله عليه وآله را ببینم، فقط یک نفر مغرضانه به خاطر غرض ورزی "حتی اراکم" را "حتی اُرثکم" نوشته است، ضمن این که هیچ سندی هم برای ادعای خود ارائه نداده و کاملاً مشهود است که ساختگی و تخیلات شخصی خودش می‌باشد، حتی طبری در تاریخ خود این بحث را با "قال زعموا" آورده و بیان نموده، یعنی بعضی گمان کرده‌اند که حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام به برادران مادری خود این گونه گفته است، البته یکی دو نفر دیگر از شخص اول تقلید کرده و عین نوشته‌های او را نقل کرده‌اند اما چون آنها نیز مدرک و دلیلشان نقل ادعای شخص اول است و فقط به آن استناد کرده‌اند و شخص اول نیز هیچ مدرکی برای ادعایش ارائه نداده، پس آنها نیز مانند شخص اول، باطل و بی‌مدرک سخن گفته‌اند.

ضمن این که اکثر قریب به اتفاق علماء علم نحو برای "حرف قد" شش معنا ذکر کرده‌اند که اولین آن این است: زمانی که "قد حرفیه" بر سر فعل ماضی بیاید، هم متکلم و هم مخاطب در انتظار تحقق آن عمل هستند، خلیل بن احمد، امام نحو بصره و مرحوم سیبویه از جمله علمائی هستند که قائل به این قول‌اند، علماء ادبیات در توضیح و برای شاهد مثال این مسأله فرموده‌اند: "قد قامت الصلاة" در اقامه به همین معناست،

یعنی: بر پاشد آن نمازی که همه شما مسلمانان انتظارش را در این وقت می کشیدید. لذا در واقع حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می خواهند به برادران خویش بفرمایند همان طور که الآن همه مردم مسلمان حتی خود شما معتقدید و انتظارش می کشید که در راه خدا و رسول خدا جانفشانی کنید، هم اکنون وقتش رسیده، پس به میدان بروید تا من نیز به میدان رفتن و خیرخواهی شما برای سید و مولایمان فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله ببینم.

با این توضیح عرض می کنم که تمام بنی هاشم، اصحاب و همه مردم مسلمان احترام ویژه و فوق العاده ای برای قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قائل بودند و از بدیهیات و مسلمّات عقلی بود که تا برادران آن حضرت در قید حیات بودند به هیچ وجه نمی گذاشتند ایشان در جنگ از آنها پیش قدم شود، نه تنها برادران مادری شان بلکه تمام اصحاب و بنی هاشم نسبت به ایشان همین گونه بوده و تا خود در قید حیات بودند نگذاشتند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بر آنها در رفتن به میدان جنگ مقدم شود و حتی همان گونه که در تاریخ ثبت است، حضرت سیدالشهداء علیه السلام نیز دوست نداشتند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را زودتر از خود به میدان بفرستند و با اکراه، تقاضای ایشان را پذیرفتند و راضی شدند که به میدان برود، زمانی هم که به ایشان اذن میدان رفتن دادند برای تهیه آب اذن صادر فرمودند، نه برای جنگیدن.^(۱)

مورخان، علماء و بزرگان همه و همه معتقدند که اگر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برای جنگیدن به میدان رفته بود همان طور که از تاریخ زندگی اش پیداست، یک تنه تمام لشکریان عمر سعد را قلع و قمع می کرد و به درک می فرستاد و هیچ احد الناسی جلودارش نبود، در تاریخ زندگی ایشان اگر توجه شود از همان دوران

۱- ریاض الابرار فی مناقب ائمه الاطهار علیهم السلام جلد: ۱ صفحه: ۲۲۷.

نوجوانی وقتی به میدان جنگ می‌رفتند و دشمن به صورت دست جمعی به آن حضرت حمله می‌کرد ایشان یک تنه همه آنها را به خاک مذلت می‌انداخت، در حادثه جانسوز کربلاء نیز در اولین مرتبه‌ای که برای تهیه آب رفته بودند، لشکر عمر سعد به صورت دست جمعی به آن حضرت حمله ور شدند، اما ایشان همه آنها را فراری دادند و تعدادی را به خاک مذلت انداخته و بیست مشک آب به طرف خیام بردند.

بنابراین چون حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به دستور امام زمان خویش مأمور به تهیه آب بود، تمرکز خویش را فقط روی تهیه و رساندن آب به خیام گذاشته و اصلاً نمی‌جنگید بلکه هر گاه لازم می‌شد فقط از خود دفاع می‌کرد،^(۱) برای همین بود که لشکر عمر سعد جرأت پیدا کرده و به طرف ایشان رفتند، وگرنه هر زمان که آن حضرت به قصد جنگ به میدان می‌رفت هر کس به مصافشان می‌آمد، حتی اگر به صورت دست جمعی بود، همه را به خاک سیاه و مذلت می‌نشانند.

لذا اگر آن حضرت برادران مادری‌اش را قبل از خود به میدان جنگ می‌فرستند و به آنها می‌فرمایند: یا بنی امی تقدموا حتی أراکم قد نصحتم لله و لرسوله، خلاف تصور نیست، بلکه اگر غیر از این بود خلاف توقع و تصور بود.

ثانیاً: مادر آنها حضرت ام‌البنین علیها السلام در قید حیات بودند و مادر در دسته اول کسانی است که از میت ارث می‌برند و برادر جزء دسته دوم است و تا دسته اول در قید حیات باشند به دسته دوم ارث نخواهد رسید، از آنجا که خدای تعالی اراده کرده تا آبروی چنین افراد جاعل را ببرد، از جعلی که کرده‌اند به دست می‌آید آنها حتی جاهل به احکام شرعی و فقه اهل بیت علیهم السلام بوده و قدر متیقن آگاه به احکام ارث نبوده و جاهل بوده‌اند، چرا که نوشته‌اند: حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بزرگ‌ترین پسر

۱ - معالی السبطين صفحه: ۲۶۸.

ام البنین و آخرین نفر از برادران پدری و مادری اش بود که کشته شد و به خاطر این که دارای زن و فرزند بود و سایر برادران (مادری اش) فرزندی نداشتند پس آنها را در جنگ بر خود مقدم کرد و همه کشته شدند سپس او تمام ارثیه آنها را جمع کرد و اموالشان به عباس رسید، آنگاه خود به جنگ رفت و کشته شد و کلیه اموال و ارثیه ها، به همراه ارثیه خود ایشان به فرزندش عبیدالله رسید، اما عموی عبیدالله، عمر بن علی در این ارثیه با او نزاع کرد پس با هم مصالحه کردند و عمر بن علی نیز راضی شد.

ثالثاً: حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می دانستند تا لحظاتی دیگر خودش هم به درجه رفیع شهادت نائل خواهد شد، چون در شب عاشورا وقتی حضرت سیدالشهداء علیه السلام خطاب به اصحاب و یاران شان فرمودند: الآن شب شده، از تاریکی شب استفاده کنید و بروید چون این ها فقط با من کار دارند و هر کس هم با من بماند به شهادت می رسانند، من از دست این ها در امان نخواهم بود حتی اگر به آسمان بروم من را خواهند گرفت و خونم را خواهند ریخت.

وقتی کلام آن حضرت به این جا رسید اصحاب و یاران ایشان می گریستند و اول کسی که ایستاد و در جواب آن حضرت اظهار ثبات و ایستادگی نمود حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قمر بنی هاشم بود، آن بزرگوار که همراه با برادرها و برادرزاده ها و پسر عموهایش از کلمات غم انگیز و حاکی از غربت امام حسین علیه السلام سخت متأثر و دل تنگ شده بود از زبان خود و سایرین محضر مبارک حضرت سیدالشهداء علیه السلام عرضه داشت: ای مولا و ای سرور ما، به خدا قسم ما هرگز این کار را نخواهیم کرد! شما را به دست دشمن بسپاریم و خود جان سالم بدر ببریم؟! خدا آن روز را نیافرود که ما در دنیا زنده باشیم و شما نباشید، قدم های ما بریده باد اگر از در آستانه شما قدم برداریم و چشمانمان کور باد اگر به غیر از جمال شما بنگریم.

پس از قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سایر برادرها و برادرزاده ها و

خواهرزاده‌ها ادب کرده و عرضه داشتند:

ما با جان و دل مطیع و فرمان بردار آن چه حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام به عرض حضرتتان رساند می‌باشیم.^(۱)

بعد از خطبه حضرت سیدالشهداء عليه السلام عده زیادی از تاریکی شب استفاده کرده و رفتند، آیا نستجیر بالله اگر حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام آن گونه که دشمنان می‌خواهند معرفی‌اش کنند بود چه مانعی سر راهش وجود داشت که ایشان نتواند مانند دیگرانی که رفتند از تاریکی شب استفاده کند و برود؟

آیا همین حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام نبود که وقتی شمر فریاد زد: اَيْنَ بَنُو اخْتِنَا؟ یعنی: پسران خواهر ما کجایند؟ اصلاً به شمر هیچ توجهی نکرد تا این که حضرت سیدالشهداء عليه السلام به ایشان فرمودند: أُجِيبُوهُ وَلَوْ كَان فَاسِقًا.

یعنی: جوابش را بدهید هر چند او آدم فاسقی است.

و بعد از این که شمر او و برادران مادری‌اش را مورد خطاب قرار داد و گفت: ای فرزندان خواهرم! شما در امان هستید، خودتان را با حسین به کشتن ندهید، شما از یزید اطاعت کنید.

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام فرمود:

لعنك الله و لعن امانك اتؤمننا و ابن رسول الله لا امان له؟^(۲)

یعنی: لعنت خدا بر تو و بر امان نامه تو باد، آیا به ما امان می‌دهی و فرزند رسول الله صلی الله علیه و آله امان ندارد؟ که در نتیجه شمر خشمناک شد و به سپاه خود بازگشت. و در مرتبه بعدی که شمر مجدداً امان نامه به ایشان ارائه داد با غضب بر سر شمر

۱- نفس المهموم صفحه: ۱۹۵.

۲- کبریت احمر صفحه: ۱۵۸.

فریاد زد: دو دستت بریده باد، چه بد امانی است این امانی که آورده‌ای، ای دشمن خدا آیا می‌خواهی ما سید و مولای خود فرزند حضرت فاطمه زهراء علیها السلام را رها کنیم و در بیعت لعینان و لعین زادگان در آییم.^(۱)

چه کسی باور می‌کند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام که عصر تاسوعا و همچنین در روز عاشورا در برخورد با شمر که امان برایش آورده این گونه بود و شب عاشورا در جواب حضرت سیدالشهداء علیه السلام اولین شخصی بود که ابراز ارادت و وفاداری و محبت خود را رساند فردای آن روز نستجیر بالله، زبانم لال آن طوری باشد که حسودان و معاندان خواسته‌اند معرفی‌اش کنند؟

آیا اگر نستجیر بالله ایشان می‌خواست در دنیا بماند و ارث برادرانش به او برسد بر خوردهایش این گونه بود؟

اگر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادرانش را قبل از خود به میدان می‌فرستد به این جهت بود که اولاً: او برادر بزرگ‌تر آنها بود و برادر بزرگ جانشین پدر است و دیگر برادران باید احترامش را بگذارند، همچنین برادر بزرگ باید دیگر برادران را مانند فرزند خود دوست بدارد و از هیچ کمک مادی و یا معنوی در حق آنها کوتاهی نکند، و شهادت، آن هم در رکاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام فوز عظیمی بود که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادرانش را تشویق و ترغیب به رسیدن به این فوز نمود و گرنه ایشان خوب می‌دانست که کلام امام علیه السلام تخلف ناپذیر است و حضرت سیدالشهداء علیه السلام در شب عاشورا فرمودند: به غیر از فرزندم علی بن الحسین علیه السلام دیگران حتی طفل شیرخوار هم به شهادت خواهند رسید لذا فقط چند ساعتی ممکن بود در شهادت خودش تأخیر بشود.

۱ - مثیر الاحزان صفحه: ۵۶.

همچنین آن معظم له می خواست به برادران خویش ابراز لطف و محبت بکند و به آنها بفهماند اگر چه شما فرزندی ندارید که پس از شهادت برایتان محزون شود و عزاداری کند، اما من خودم بعد از شهادت شما برایتان محزون خواهم شد و عزاداری خواهم کرد، همچنین می خواستند اجر صبر در راه شهادت برادران نیز ببرند.

رابعاً: احتمال دیگری که وجود دارد این است که چون جاعل این جریان، همان گونه که از قرائن و توضیحاتی که عرض شد و همچنین با توجه به پیشگویی و دعای حضرت سجاد علیه السلام پیداست شخص عالم و با ذکاوتی نبوده، شاید در جایی از قول حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام خطاب به برادرانش "حتی اثارکم" دیده باشد، حال الله اعلم، یا از روی غرض و عمد و یا از روی جهل و بی سوادی حتی اَرثکم فانه لا ولد لکم نقل کرده که در واقع حتی اثارکم بوده که آن را تحریف کرده و به حتی اَرثکم تغییر داده اند و در این صورت معنای کلام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می شود: ای برادرانم! شما در شهادت پیش قدم شوید زیرا فرزندی ندارید که انتقام خونتان را بگیرد پس در شهادت پیش قدم شوید تا بعد از شما من انتقام خون تان را بگیرم.

"ثار" در لغت به معنی گرفتن انتقام خون مقتول از قاتل است،^(۱) در مجمع البحرین در توضیح معنای این ریشه می فرماید: "ثائر" به کسی می گویند که بر هیچ وضعی آرام و قرار نمی گیرد تا این که خون بهای خویش را بگیرد، در فرهنگ ابجدی در توضیح واژه "الثَّارُ" جمع "أثار" چنین آمده: قصاص و گرفتن خون بهاء در مقابل جنایت انجام شده و همچنین در توضیح واژه "الثائر" آن که آرام ننشیند تا آن که کشنده مقتول را بکشد آمده است و این که امام حسین علیه السلام را ثار الله می گویند به معنی کسی است که خدای تعالی انتقام خونش را خواهد گرفت.

۱ - (فرهنگ ابجدی صفحه: ۲۷۷) و (لسان العرب جلد: ۴ صفحه: ۹۷).

بنابراین احتمال بالا بعید نیست بلکه قوی نیز هست که جمله "حتی ارثکم" که تنها یکی دو نفر به آن اشاره کرده‌اند در واقع "حتی اثأرکم" بوده است.

در واقعه جانسوز کربلاء کسانی که بدون معرفت گرد امام علیه السلام تجمع کرده بودند و نمی‌خواستند شهید بشوند شب عاشورا از تاریکی شب استفاده کرده و امام حسین علیه السلام را تنها گذاشتند، ضمن این که حضرت سیدالشهداء علیه السلام شب عاشورا فرمودند: همانا من اصحابی با وفاتر و بهتر از اصحاب خود نمی‌دانم و اهل بیتی از اهل بیت خود بهتر ندانم،^(۱) حال اگر نستجیر بالله این اتهاماتی که دشمنان به ساحت مقدس ایشان نسبت می‌دهند درست بود، هیچگاه امام معصوم علیه السلام درباره‌اش این چنین نمی‌فرمودند.

پس کسانی که در روز عاشورا حضور داشتند اشخاصی بودند که با دل جان پذیرفته بودند که در راه یاری دین خدا و امام زمانشان جان فشانی کنند پس همه می‌دانستند که شهادت شان حتمی خواهد بود.

عثمان بن علی بن ابی طالب علیه السلام

ایشان حدود دو سال بعد از برادرش عبدالله متولد گردید و در وقت شهادت بیست و سه سال داشت.

امیرالمؤمنین علیه السلام در هنگام تولد او فرمودند: نامش را به یاد برادر دینی ام عثمان بن مظعون، عثمان گذاشتم.^(۲)

در زیارت ناحیه آمده است: السلام علی عثمان بن امیرالمؤمنین سمی عثمان بن

۱ - منتهی الامال جلد: ۱ صفحه: ۵۲۰.

۲ - نسب قریش صفحه: ۴۳.

مظعون، لعن الله راميه بالسهم خولی بن یزید الاصبیحی و الابانی الدارمی.

یعنی: سلام بر عثمان، پسر امیرالمؤمنین عليه السلام که هم نام عثمان بن مظعون است، خدا لعنت کند آن که او را با تیر مورد هدف قرار داد؛ خولی بن یزید اصبیحی و ابانی دارمی.

عثمان بن مظعون، قبل از دعوت عمومی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اسلام آوردند،^(۱) و چهاردهمین کسی است که به اسلام مشرف گردید،^(۲) ایشان دو مرتبه به حبشه هجرت نمود و امیر و فرمانده آن ده نفر اولی بود که قبل از جعفر ابن ابی طالب عليه السلام و همراهانش به حبشه هجرت کردند.^(۳) او نیز به مدینه هجرت نمود و بعضی از مفسران قائلند که آیات: **وَ الَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنُبَوِّئَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ لَآجِرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ* الَّذِينَ صَبَرُوا وَ عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ.**^(۴) درباره ابن سلمه، بلال و ایشان نازل شده است.^(۵)

ایشان در دوران جاهلیت خمر را بر خود حرام کرده بود وی در جنگ بدر حاضر بود و اول کس از مهاجران بود که در سال دوم هجری در مدینه وفات نمود.^(۶) وقتی که وفات نمود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به منزل وی تشریف بردند و فرمودند: ای اباسائب! (اباسائب کنیه عثمان بود) خدا تو را رحمت نماید آن گاه خم شده و او را بوسیدند وقتی که جنازه وی را برداشتند رسول خدا صلی الله علیه و آله بسیار برایش گریه

۱- الطبقات الکبری جلد: ۳ صفحه: ۳۰۱.

۲- السیره النبویه جلد: ۱ صفحه: ۲۵۳.

۳- السیره النبویه جلد: ۱ صفحه: ۳۲۳.

۴- سوره نحل آیه: ۴۱ الی ۴۲.

۵- امتاع الاسماء جلد: ۹ صفحه: ۱۰۷.

۶- الکافی جلد: ۳ صفحه: ۲۶۳.

کرده و بر او نماز خواندند و وی را در قبرستان بقیع دفن نمودند،^(۱) و سنگی را روی قبرش گذاردند و اکثر اوقات به زیارت قبر وی تشریف می‌بردند.^(۲)

وقتی که ابراهیم فرزند پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از دنیا رحلت کرد ایشان فرمودند: پسرم به آن که پیش از ما از دنیا رفته ملحق شو و منظورشان عثمان بن مظعون بود.^(۳) همچنین زمانی که یکی از ربیبه‌هایشان وفات نمود فرمودند: به درگذشته خوب ما عثمان بن مظعون ملحق شو.^(۴)

حضرت علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَام از عثمان بن مظعون تعبیر به برادر کرده و فرزندش را به یاد او نامگذاری نموده است.^(۵)

وقتی که عبدالله به شهادت رسید حضرت ابوالفضل العباس عَلَيْهِ السَّلَام برادر دیگرش عثمان را طلبید و همان جملات محبت آمیزی را که به برادرش عبدالله فرموده بود به او گفت، سپس فرمود: ای برادر! به میدان برو. او هم بعد از گرفتن اذن از حضرت سیدالشهداء عَلَيْهِ السَّلَام به میدان رفت و شمشیر می‌زد و می‌فرمود:

إِنِّي أَنَا عُثْمَانُ ذُو الْمَفَاحِرِ	شَيْخِي عَلِيُّ ذُو الْفَعَالِ الظَّاهِرِ
وَإِنِّي نَعَمُ النَّبِيِّ الطَّاهِرِ	أَخُو حُسَيْنٍ خَيْرَةَ الْأَخَائِرِ
وَسَيِّدُ الْكِبَارِ وَالْأَصَاغِرِ	بَعْدَ الرَّسُولِ وَالْوَصِيِّ النَّاصِرِ؛ ^(۶)

یعنی: من عثمان صاحب افتخاراتم، آقام علی عَلَيْهِ السَّلَام است که کارهای نیکش

۱- انساب الاشراف جلد: ۱۰ صفحه: ۲۵۳.

۲- الجعفریات صفحه: ۲۰۳.

۳- الکافی جلد: ۳ صفحه: ۲۶۲.

۴- ابصارالعین صفحه: ۳۵.

۵- نفس المهموم صفحه: ۲۸۰.

۶- ذخیره الدارین صفحه: ۱۴۷.

آشکار و عموزاده پیامبر طاهر عليه السلام است، برادر حسین عليه السلام از بهترین نیکان و پس از پیامبر عليه السلام و علی عليه السلام سرور هر کوچک و بزرگ است.

ایشان به لشکر عمر سعد حمله می‌برد و جنگ شجاعانه و سختی نمود و گروهی از آن فاجران و فاسقان را به درک اسفل روانه کرد تا بالاخره خولی اصبحی تیری بر پهلوی او زد و وی را بر زمین افکند، سپس مردی از بنی دارم بر او تاخت و وی را شهید نمود و سر مبارکش را از تن جدا کرد، و آن سر را پیش عمر بن سعد برده و گفت به من پاداش بدهید.

عمر سعد در جوابش گفت: پاداش خود را از امیرت عبیدالله بن زیاد مطالبه کن. ^(۱)

علت هم نام بودن

بعضی از فرزندان اهل بیت عصمت و طهارت عليهم السلام با نام خلفاء

بحثی که جای دارد در این قسمت در مورد آن توضیحاتی عرض شود مسأله‌ای جنجال برانگیز است و مابین دانشمندان موافق و مخالف بحث هائی وجود دارد که چرا نام بعضی از فرزندان و یا اصحاب ائمه معصومین عليهم السلام عمر و یا ابوبکر و یا عثمان بوده است؟

مخالفین از این مسأله سوء استفاده کرده و این گونه وانمود کرده‌اند که این مسأله به خاطر محبت آنها به شخصیت خلفاء بوده که نام آنها را بر روی فرزندان خویش می‌گذاشته‌اند.

بعضی از دوستان در جواب اصلاً قبول نکرده و گفته‌اند: ائمه ما فرزندان با چنین

۱ - تسلیه المجالس و زینه المجالس جلد: ۲ صفحه: ۳۰۷.

نام هائی نداشته‌اند و بعضی دیگر در مقام جواب مطالب دیگری بازگو کرده‌اند مثلاً در مورد عمر بن علی علیه السلام با استناد به گفته‌های مورخین عامه بیان کرده‌اند: این نام را خلیفه دوم به اجبار بر روی فرزند علی بن ابی طالب علیه السلام گذاشته است.

البته من شخصاً این حرف را قبول ندارم، به خاطر این که این مسأله از ناحیه اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بازگو نشده است، بلکه از طرف کسانی که قصد داشته‌اند خیلی زیرکانه به اصطلاح خودشان ثابت کنند که علی بن ابی طالب علیه السلام از عمر می‌ترسیده و عمر بالاجبار نام فرزندش را تغییر داده بازگو شده، و این در حالی است که موافق و مخالف، دوست و دشمن حتی خود عمر بارها بر شجاعت و دلیری علی بن ابی طالب علیه السلام اقرار کرده و شهادت داده‌اند.

علی بن ابی طالب علیه السلام آن قدر قدرتمند و صاحب جلال و جبروت و هیبت و ابهت بود که احد الناسی جرأت این که بخواهد رو در روی ایشان بایستد را نداشت اگر هم می‌بینیم در مسأله خلافت و آن فجایعی که بر سر خودش و همسرش حضرت فاطمه زهراء علیها السلام می‌آوردند سکوت می‌کند به خاطر حفظ دین اسلام و سفارش و تأکید پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود که به ایشان امر فرموده بودند: وقتی دشمنان خدا این فجایع را به بار آوردند تو برای حفظ دین اسلام سکوت اختیار کن و اقدامی نکن،^(۱) و گرنه در کتب صحاح سته اهل سنت الی ما شاء الله از قدرت و رشادت‌های علی بن ابی طالب علیه السلام گفته شده حتی خود عمر می‌گوید من هر وقت چهره علی بن ابی طالب علیه السلام در روز جنگ احد به یاد می‌آورم وحشت تمام وجودم را می‌گیرد.

در جریان شهادت حضرت فاطمه زهراء علیها السلام نیز وقتی عمر تصمیم به نبش قبر آن حضرت را نمود، اگر امیرالمؤمنین از او ترسی به دل داشت عکس‌العملی نشان نمی‌داد

۱- کتاب سلیم بن قیس هلالی جلد: ۲ صفحه: ۵۶۸.

و حال این که تاریخ گواهی می دهد که آن حضرت شمشیر به دست گرفته و به سمت آنها حرکت کرد و آنها با دیدن حالت غضبناک علی بن ابی طالب رضی الله عنه از ترس پا به فرار گذاشتند.^(۱) لذا این صحبت از اصل و اساس باطل است.

بعضی از دوستان هم که این نظریه را قبول کرده اند با استناد به نقل تاریخ عامه پذیرفته اند غافل از این که دشمن به قدری زیبا نقشه می چیند تا ما بدون این که متوجه اصل موضوع بشویم ترس و ضعف و ذلت را برای علی بن ابی طالب رضی الله عنه بپذیریم و فکر کنیم جواب یک مسأله را داده ایم.

و یا در مورد ابوبکر بن علی گفته اند: ابوبکر نام او نبوده بلکه کنیه وی بوده است و انتخاب کنیه برای فرزند در میان عرب در اختیار پدر نمی باشد و دیگران برای یک فرد کنیه انتخاب می کنند.

همچنین در مورد عثمان بن علی آورده اند که حضرت امیر رضی الله عنه به خاطر محبتشان به عثمان بن مظعون نام او را عثمان گذاشته اند و این نام گذاری ربطی به خلیفه سوم ندارد.

ما در جواب این مسأله، سوای این که بخواهیم تأیید و یا انکار کنیم که ائمه ما رضی الله عنهم فرزندان و یا اصحابی به این نام داشته اند می گوئیم: در آن زمان نام هایی از قبیل عمر و ابوبکر و عثمان نام های رایج و متداولی در بین مردم بوده که به روی فرزندان خویش می گذاشته اند و ربطی به هیچ مسأله دیگر ندارد.

در زمان خود ما هم همین گونه است مثلاً نام شاه ایران محمد رضا پهلوی بود و اکثر قریب به اتفاق مردم ایران از او و اعمال و رفتارش تنفر داشتند، اما چون محمدرضا نام متداولی بوده و هست که مردم ایران به روی فرزندان خود می گذارند خیلی از مردم

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۳ صفحه: ۲۱۲.

فرزندان خود را محمدرضا می‌نامیدند و هیچ‌کس هم نمی‌گفت شما به خاطر محبت به شاه این نام را انتخاب کرده‌اید بلکه همه می‌دانستند اگر کسی نام فرزندش را رضا می‌گذارد به خاطر محبت به امام هشتم شیعیان است.

همچنین می‌توان به نام افراد جنایتکار و خونریزی که در طول تاریخ بوده مثل چنگیز یا تیمور یا در میان عرب‌ها به حجّاج و مروان یا در اروپا به نام‌هایی مانند ناپلئون یا هیتلر اشاره کرد که تمام افراد نام برده انسان‌های سفاک و ظالمی بوده‌اند و خون خیلی‌ها را ریخته‌اند اما مردم با تمام تنفّری که از این افراد دارند می‌بینیم که نام آنها را بر فرزندان خویش می‌گذارند و همه می‌دانند که این نام‌گذاری آنها ربطی به افراد نامبرده ندارد.

ضمن این که اگر انتخاب اسم مخصوصاً در آن زمان مربوط به محبت نسبت به افرادی بود که قبلاً به آن نام بودند پس باید همه مردم مسلمان نام فرزندان خود را به نام پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌گذاشتند.

ولی می‌بینیم که مورخین مورد تأیید اهل سنت نوشته‌اند: خلیفه دوم وقتی به خلافت رسید به تمامی ممالک اسلامی بخشنامه داد و اعلام کرد که کسی حق ندارد فرزندش را به نام رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نام‌گذاری کند،^(۱) بنابراین کسانی که القاء می‌کنند علت نام‌گذاری محبت به افرادی بوده که قبلاً به آن نام بوده‌اند باید جوابی هم برای نامه خلیفه دوم آماده کنند، چون این نامه کمترین مطلبی را که ثابت می‌کند بی‌محبتی او به پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است، مخصوصاً با داشتن این اعتقاد که نام‌گذاری از روی محبت انجام می‌گرفته است.

البته اگر شخصی نامی برای فرزندش انتخاب کرد و علت خاصی برای نام

۱ - عمدة القاری شرح صحیح البخاری جلد: ۱۵ صفحه: ۳۹.

گذارش بیان کرد خوب همه عقلاء قبول دارند که این نام گذاری به همان دلیلی است که خود نام گذارنده بیان کرده مانند وقتی که حضرت علی بن ابی طالب رضي الله عنه نام فرزند خویش را عثمان می گذارد و می فرماید: این نام گذاری به خاطر علاقه و محبتم به عثمان بن مظعون است و امثالهم اما اگر کسی علت خاصی برای نام گذاری اش بیان نکرد ما نمی توانیم از خودمان و بدون دلیل بگوییم که حتما علتش محبت به فلانی بوده ضمن این که در آن زمان و حتی قبل از این که سه خلیفه به دنیا بیایند خیلی ها به همین نامها یعنی عمر و ابوبکر و عثمان بوده اند.

به عنوان مثال نام یکی از صحابه عمر بن ابوسلمه قرشی است که پسر خوانده پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله و از ام سلمه بوده است، یا مثلاً نام یکی از فرزندان امام مجتبی رضي الله عنه عمرو بوده است آیا می شود گفت که این نام گذاری نستجیر بالله به خاطر محبت امام مجتبی رضي الله عنه به عمرو بن عبدود و یا عمرو بن هشام که نام ابوجهل است بوده است؟

مضافاً این که نام بیست و دو نفر از صحابه پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله عمر بوده است و آنها عبارتند از: ۱- عمر بن الحکم السلمی ۲- عمر بن الحکم البهزی ۳- عمر بن سعد ابوکبشة الأنماری ۴- عمر بن سعید بن مالک ۵- عمر بن سفیان بن عبد الأسد ۶- عمر بن ابوسلمة بن عبد الأسد ۷- عمر بن عكرمة بن ابوجهل ۸- عمر بن عمرو اللیثی ۹- عمر بن عمیر بن عدی ۱۰- عمر بن عمیر غیر منسوب ۱۱- عمر بن عوف النخعی ۱۲- عمر بن لاحق ۱۳- عمر بن مالک ۱۴- عمر بن مالک عتبه ۱۵- عمر بن معاویة الغاضری ۱۶- عمر بن وهب الثقفی ۱۷- عمر بن یزید الکعبی ۱۸- عمر الأسلمی ۱۹- عمر الجمعی ۲۰- عمر الخثعمی ۲۱- عمر الیمانی ۲۲- عمر بن الخطاب.^(۱)

و یا این که بیست و شش نفر از صحابه نامشان عثمان بوده است و آنها عبارتند از:

۱- الإصابة فی تمييز الصحابة جلد: ۴ صفحه: ۴۸۳ الی ۴۹۱.

۱- عثمان بن ابوجهم الأسلمی ۲- عثمان بن حکیم بن ابوالأوقص ۳- عثمان بن حمید بن زهیر بن الحارث ۴- عثمان بن حنیف بالمهملة ۵- عثمان بن ربیعة بن أهبان ۶- عثمان بن ربیعة الثقفی ۷- عثمان بن سعید بن أحرمر ۸- عثمان بن شماس بن الشرید ۹- عثمان بن طلحة بن ابوطلحة ۱۰- عثمان بن ابوالعاص ۱۱- عثمان بن عامر بن عمرو ۱۲- عثمان بن عامر بن معتب ۱۳- عثمان بن عبد غنم ۱۴- عثمان بن عبیدالله بن عثمان ۱۵- عثمان بن عثمان بن الشرید ۱۶- عثمان بن عثمان الثقفی ۱۷- عثمان بن عمرو بن رفاعة ۱۸- عثمان بن عمرو الأنصاری ۱۹- عثمان بن عمرو بن الجموح ۲۰- عثمان بن قیس بن ابوالعاص ۲۱- عثمان بن مظعون ۲۲- عثمان بن معاذ بن عثمان ۲۳- عثمان بن نوفل زعم ۲۴- عثمان بن وهب المنخزومی ۲۵- عثمان الجهنی ۲۶- عثمان بن عفان.^(۱)

لذا اگر هم قبول کنیم که نام گذاری فرزندان به خاطر محبت و ارادت پدر و مادرشان به افرادی که قبلاً آن نامها را داشته‌اند بوده، از کجا معلوم و با چه دلیل و قرینه‌ای می‌گوئید که ائمه اطهار علیهم‌السلام به خاطر محبت و ارادت شان به این سه نفر بوده که آن نام را بر فرزند خویش گذاشته‌اند، چون همان گونه که عرض شد: افراد زیادی حتی از صحابه پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به همین نام بوده‌اند و این گونه نبوده که این نامها فقط در انحصار سه خلیفه باشد.

ضمن این که خود مورخان اهل سنت در کتب خویش آورده‌اند که خلیفه دوم به ابن عباس می‌گوید: تو و علی بن ابی طالب علیهم‌السلام ابوبکر و من را دروغگو، گناه‌کار، حیه‌گر و خیانت‌کار می‌دانید،^(۲) و یا این که حدیث نقل کرده‌اند که علی بن ابی

۱- الإصابة فی تمییز الصحابة جلد: ۴ صفحه: ۳۷۰ الی ۳۸۳.

۲- صحیح مسلم جلد: ۳ صفحه: ۱۳۷۸ حدیث: ۱۷۵۷ کتاب الجهاد و السیر باب حکم الفیء.

طالب رضی اللہ عنہ ابوبکر را شخص مستبد و غاصب می دانست،^(۱) یا نقل کرده اند: علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ حتی کراحت داشت که چهره عمر را ببیند،^(۲) حالا چطور می گویند نام گذاری این فرزندان به خاطر محبت علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ به خلفاء بوده است؟ پس همان گونه که استدلالاً عرض شد، در آن زمان این نام ها، نام های متداولی بوده که همه مردم روی فرزندان خود می گذاشته اند و ربطی به ارادت و محبت داشتن آنها به شخص خاصی نبوده است. به عنوان مثال شیعیان از همان روز عاشورا که این مصائب بر سر اهل بیت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم آوردند تنفر شدیدی به یزید و شمر و امثالهم داشته اند اما در عین حال می بینیم که در بین شیعیان و اصحاب ائمه اطهار رضی اللہ عنہم کسانی بوده اند که نام شان یزید است؛ مانند: یزید بن حاتم که از اصحاب امام سجاد رضی اللہ عنہ بوده، یا یزید بن عبد الملک، یزید صائغ و یزید کناسی که از اصحاب امام باقر رضی اللہ عنہ بوده اند، یا یزید الشعر، یزید بن خلیفه، یزید بن خلیل، یزید بن عمر بن طلحه، یزید بن فرقد و یزید مولی حکم که از اصحاب امام صادق رضی اللہ عنہ می باشند، حتی یکی از اصحاب امام صادق رضی اللہ عنہ نامش شمر بن یزید بوده است.^(۳)

آیا می توان قبول کرد شیعیان به خاطر محبت و ارادت شان به شمر بن ذی الجوشن و یا یزید بن معاویه نام فرزندان شان را یزید و شمر می گذاشتند؟ بنابراین تا وقتی که این مسأله صحت داشته و ائمه ما رضی اللہ عنہم بعضی از فرزندان خود را به این نام ها، نام گذاری کرده باشند ربطی به ارادت و یا محبت شان به شخص خاصی نبوده است.

البته در زمان حاضر شیعیان راستین به خاطر کثرت محبت شان به خاندان

۱- صحیح البخاری جلد: ۴ صفحه: ۱۵۴۹ حدیث: ۳۹۹۸ کتاب المغازی باب غزوة خیبر.

۲- صحیح البخاری جلد: ۴ صفحه: ۱۵۴۹ حدیث: ۳۹۹۸ کتاب المغازی باب غزوة خیبر.

۳- جامع الرواة وإزاحة الاشتباهات عن الطرق و الاسناد جلد: ۱ صفحه: ۴۰۲.

عصمت و طهارت علیه السلام نام فرزندان خود را به نام آن بزرگواران نام گذاری می کنند، اما فرقی با مسأله قبل این است که نام نامی و القاب و کنیه های ائمه اطهار علیهم السلام در انحصار خودشان بوده، یعنی از طرف خدای تعالی برای آنها انتخاب می شده و قبل از آنها در اکثر قریب به اتفاق موارد هیچ کسی به آن نام، یا القاب و کنیه نبوده است.^(۱)

مثلاً کنیه های ابوتراب و ام اییها کجا، کنیه ابوبکر کجا؟

کنیه های ابوتراب و ام اییها توسط خدای تعالی و به وسیله پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به علی بن ابی طالب علیه السلام و حضرت فاطمه زهراء علیها السلام داده شد و تا قبل از آنها هیچ کس به این کنیه خوانده نشده بود.^(۲)

اما کنیه ابوبکر، کنیه متداولی بود که حتی بسیاری از مشرکین و بت پرستان، ابوبکر کنیه گرفته بودند، نام ها و القاب آن بزرگواران نیز همین گونه بوده، مثلاً محمد و علی و یا القابی مانند زین العابدین که به امام چهارم و یا باقر العلوم که به امام پنجم می گفتند و دیگر القاب ائمه اطهار علیهم السلام همه و همه در انحصار خودشان بوده و قبل از آنها بر هیچ کسی نبوده و بعد از ایشان نیز اگر کسی از نام و یا کنیه و یا القاب آنها استفاده می کرد به خاطر کثرت محبت شان به آن بزرگواران بوده است، اما نام ها و القاب و کنیه های دیگران در انحصار کسی نبوده و همان طور که عرض شد به گواه تاریخ بسیاری مسلمانان و غیر مسلمانان حتی مشرکین و بت پرستان عمر نام داشتند و یا ابوبکر کنیه شان بود.

۱- در بحار الانوار جلد: ۳۵ صفحه: ۴۸ اشاره به نام علی بن ابی طالب علیه السلام دارد که تا قبل از آن کسی به این نام نامگذاری نشده بود.

۲- احقاق الحق و ازهاق الباطل جلد: ۱۵ صفحه: ۵۸۹.

جعفر بن علی بن ابی طالب علیه السلام

ایشان حدود دو سال بعد از برادرش عثمان متولد گردید، در وقت شهادت بیست و یک سال داشت، البته بعضی عمر وی را نوزده سال و بعضی دیگر بیست و سه سال ذکر کرده‌اند.^(۱)

علی بن ابی طالب علیه السلام به خاطر کثرت محبت و علاقه‌ای که به برادرش جعفر (جعفر طیار) داشت نام ایشان را جعفر نهاد.^(۲)

بعد از شهادت عبدالله و عثمان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام برادر دیگرش جعفر را برای مبارزه با دشمن فرا خواند و به او فرمود: تقدم الی الحرب حتی اراک قتیلاً کاخویک فاحتسبک کما احتسبتهما؛

یعنی: برای شهادت پیش قدم شو تا شهادت تو را در راه خدا مانند دیگر برادرانم ببینم و به این وسیله به خدای تعالی تقرب جویم.^(۳)

او بعد از اذن گرفتن از حضرت سیدالشهداء علیه السلام روانه میدان شد و جنگ نمایان و شجاعانه‌ای کرد. او در وقت جنگ شمشیر می‌زد و چنین رجز می‌خواند:

ابنُ عَلِيٍّ الْخَيْرِ ذُو النَّوَالِ	اَنَا جَعْفَرُ ذُو الْمَعَالِي
حَسْبِي بَعْمَى جَعْفَرُ وَالْخَالِ	ذَاكَ الْوَصِيِّ ذُو السَّنَا وَالْوَالِي
أَحْمَى حُسَيْنًا ذِي النَّدَى الْمُفْضَالِ؛ ^(۴)	

۱- بطل العلقمی جلد: ۱ صفحه: ۵۵۴.

۲- اعیان الشیعه جلد: ۴ صفحه: ۱۲۹.

۳- ارشاد مفید جلد: ۲ صفحه: ۱۰۹.

۴- مناقب ابن شهر آشوب جلد: ۴ صفحه: ۱۱۶.

یعنی: من جعفر، دارای مقامی والا هستم پسر علی نیکوکار و بخشنده می باشم.
آن علی که وصی پیامبر ﷺ بلند مرتبه و دارای ولایت است.
از شرافت همین مرا کافی است که عمویم جعفر و دایی ام از دلیران است.
از حسین علیه السلام که صاحب فضیلت است پشتیبانی خواهم کرد.
ایشان بعد از حملات پیاپی و دلیرانه‌ای که کرد خولی بن یزید اصبحی تیری به
شقیقه یا چشم شان زد و او را به شهادت رساند.^(۱)

در زیارت ناحیه درباره ایشان چنین آمده است:

السَّلَامُ عَلَى جَعْفَرِ بْنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الصَّابِرِ بِنَفْسِهِ مُحْتَسِباً وَالنَّائِي عَنِ الْوُطَانِ
مُغْتَرِباً الْمُسْتَسْلِمِ لِلْقِتَالِ الْمُسْتَقْدِمِ لِلنُّزَالِ الْمَكْثُورِ بِالرَّجَالِ لَعَنَ اللَّهُ قَاتِلَهُ هَانِي ابْنَ ثُبَيْتِ
الْحَضْرَمِيِّ.

یعنی: درود و سلام بر جعفر بن امیرالمؤمنین علیه السلام که صبر بر بلا کرد، و برای جهاد
و دفاع قیام نمود، و از وطن آواره شد و با دشمن به جنگ پرداخت تا بدنش سپر تیر بلا
گردید، لعنت خدا بر قاتلش هانی بن ثبیت حضرمی.
بنابراین احتمال دارد خولی بن یزید اصبحی به ایشان تیر زده باشد ولی سر
مطهرش را هانی بن ثبیت از بدنش جدا کرده باشد.^(۲)

ماجرای خولی

خولی بن یزید اصبحی از عمال سرسپرده حکومت بنی امیه و از دشمنان سر
سخت اهل بیت پیامبر ﷺ بود، او در روز عاشورا پس از آن که امام حسین علیه السلام در

۱ - مناقب ابن شهر آشوب جلد: ۴ صفحه: ۱۱۶.

۲ - اعیان الشیعه جلد: ۴ صفحه: ۱۲۹.

گودال قتلگاه بر زمین افتاد جلو آمد تا سر مطهر آن حضرت را جدا کند اما بر بدن نحسش لرزه افتاد و موفق نشد.^(۱)

او همان کسی بود که با پرتاب تیر به سوی عثمان بن علی بن ابی طالب رضی الله عنه آن بزرگوار را مجروح نمود و عثمان بر زمین افتاد، همچنین یکی از قاتلین جناب جعفر بن علی بن ابی طالب رضی الله عنه بود.

او جنایات زیادی مرتکب شد من جمله:

در حادثه عاشورا حضوری فعال داشت، هدف قرار دادن عثمان بن علی بن ابی طالب رضی الله عنه و جعفر بن علی بن ابی طالب رضی الله عنه برادران امام حسین رضی الله عنه در روز عاشورا که سبب شهادتشان شد.

او و حمید بن مسلم ازدی، مأمور آوردن سر بریده امام حسین رضی الله عنه از کربلاء به کوفه نزد ابن زیاد بودند.

چون شب هنگام به کوفه رسیدند و درب قصر بسته بود خولی به خانه خود رفت و سر مطهر آن حضرت را در تنور خانه پنهان کرد، وقتی به رختخواب آمد به زنش گفت: جئتک بغنی الدهر.

یعنی: چیزی آورده‌ام که برای همیشه غنی خواهی شد.

همسرش پرسید: چه آورده‌ای؟

خولی ماجرا را برایش تعریف کرد.

زن خولی که نوار نام داشت و از شیعیان و علاقمندان به اهل بیت عصمت و طهارت رضی الله عنه بود تا این جمله را از شوهر جنایتکارش شنید، از رختخواب بلند شد با ناله و شیون فریاد زد: وای بر تو، مردم طلا و نقره آورده‌اند و تو سر فرزند پیامبر

۱- نفس المهموم صفحه: ۳۱۳.

خدا ﷺ را آورده ای؟

و لباسش را پوشید و از خانه بیرون رفت در حالی که می‌گفت: واللّٰه لا یجمع رأسی و راسک فی بیت ابداء؛

یعنی: به خدا قسم دیگر با تو زیر یک سقف زندگی نخواهم کرد.

از نوار همسر خولی نقل شده که می‌گوید: به خدا قسم دیدم از آن تنور که سر مبارک حضرت سیدالشهداء علیه السلام در آن بود نوری به آسمان ساطع است و پرندگان سفید رنگ در اطراف آن نور در پرواز بودند.^(۱)

سرانجام صبح که شد آن سر مقدس را نزد ابن زیاد بردند.

وقتی مختار قیام کرد گروهی را در پی خولی فرستاد آنها رفتند و خانه خولی را در محاصره خود در آوردند، خولی که غافلگیر شده بود و راه نجات و فراری برای خود نمی‌دید، ناچار به مستراح خانه‌اش پناه برد و خود را در چاه مستراح، مخفی کرد و سبوی چوبی روی دهانه چاه گذاشت تا او را نبینند، مأموران مختار به خانه ریختند زن خولی جلوی آنان آمد و گفت: چه خبر است؟

مأموران گفتند: شوهرت کجاست؟

این زن که تنفر شدیدی نسبت به شوهر خبیثش داشت و از علاقمندان به اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله بود با صدای بلند خطاب به مأموران گفت: من نمی‌دانم شوهرم کجاست! ولی با دست اشاره به طرف مستراح کرد و محل مخفی شدن خولی را به مأمورین نشان داد.

آنها به طرفی که زن خولی اشاره کرد رفتند و آن سبب چوبی را از روی چاه برداشتند و خولی را با وضع بدی که پیدا کرده بود بیرون کشیدند و او را بسته و به نزد

۱ - مثير الاحزان صفحه: ۸۵.

مختار بردند.

مختار به او گفت: خدا تو را لعنت کند که عثمان و جعفر فرزندان علی بن ابی طالب عليه السلام را به شهادت رساندی و سر مطهر امام حسین عليه السلام را به کوفه آوردی. سپس فرمان داد تا او را به خانه اش برگردانند و در خانه خودش به آتش افکندند و زنده زنده سوزانند تا خاکستر گردید.^(۱)

۱- امالی شیخ طوسی صفحه: ۲۴۴.

بخش دوم

نام و القاب و کنیه های

حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام

عباس به چه معناست؟

نام زیبا و مبارک حضرت ابوالفضل، عباس است، عباس صیغه مبالغه از ماده عبس، به معنای با صلابت بودن و در هم کشیدن صورت و اخم کردن است،^(۱) علی بن ابی طالب علیه السلام نام ایشان را به این دلیل عباس گذاشت چون با علم امامتش از همان بدو تولدشان به شجاعت، شکوه، صولت و خشم او در مقابل دشمنان آگاهی داشت.^(۲)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از همان بدو تولد و در اثر تربیت علی بن ابی طالب علیه السلام مظهر آیه شریفه مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَ الَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ؛ بودند.^(۳)

یعنی: محمد فرستاده خدا است و کسانی که همراه او هستند بر کفار سخت گیر و بین خودشان مهربانند.

ایشان در مقابله با دشمنان دین، آن چنان مظهر أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ بود که او را عباس می گفتند و در مقابل مؤمنین با محبت و عطف و دارای فضل و مهربانی، و خلاصه مظهر رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ بود که ایشان را ابوالفضل می خواندند.

در کتاب های لغت، عباس به چند معنا آمده است:

به معنی شیر بیشه؛ عباس به معنی شیری که شیران دیگر از او می گریزند می باشد.^(۴)

در کتاب فرهنگ معین، عباس را به معنای شیر آورده است.

۱ - فرهنگ ابجدی صفحه: ۵۹۸.

۲ - معالی السبطين جلد: ۱ صفحه: ۴۳۷.

۳ - سوره فتح آیه: ۲۹.

۴ - فرهنگ دهخدا ماده عبس.

در کتاب لغت فرهنگ جامع نوین، عباس را به معانی شیر درنده، جمعیت بسیار، کسی که نیروی جمع زیادی را در خود دارد و مثل شیر درنده حمله می‌کند آورده است. کتاب عربی المنجد الطلاب می‌گوید: العباس و العبوس هما من اسما الاسد، یعنی: عبوس و عباس نامهایی برای شیر هستند.

در عرب با توجه به غنایی که در ادبیات و زبان شان دارند علاوه بر اسم و لقب برای اشاره و خطاب نمودن و نسبت دادن کسی یا صفتی به افراد از کنیه استفاده می‌کنند. کنیه با ابن و اب و اخ و ام و اخت شروع می‌شود.

القاب حضرت اباالفضل العباس علیه السلام

قمر بنی هاشم، باب الحوائج، السقاء، ظَهْرُ الْوَلَايَةِ، اطلس، الشهيد، سپهسالار، المستجار، البَطْلُ الْعَلْقَمِي، كِبَشُ الْكُتَيْبَةِ، حامل اللواء یا صاحب اللواء، حَامِي الطُّعَيْنَةِ، الطَّيَّار، العميد، السفير، العبد الصالح، الْمُسْتَعْجَلُ، الْمُضْهَضَبُ، الواقی، الساعی، الفادی، المؤثر، باب الحسين، المصنئ، الضيغم، المواسی، الصديق.

القابی که برای حضرت اباالفضل العباس علیه السلام ذکر شده نشأت گرفته از خصوصیات جسمانی و همچنین حالات روحی آن بزرگوار بوده است.

معنای قمر بنی هاشم

حضرت اباالفضل العباس علیه السلام از همان بدو تولد، کودکی بسیار زیبا و خوش اندام بود و از جهت جمال و زیبایی از هر زیبارویی زیباتر بود، به طوری که همه افراد وقتی در برابر چهره زیبا و دلفریبش واقع می‌شدند محو تماشای جمال زیبایش شده و لب به تحسین می‌گشودند.

هیچ شخصی در عالم به زیبایی او وجود نداشت و ایشان از این جهت نیز یگانه دوران بود، ایشان از جهت زیبایی چهره آن قدر جذّاب و دلنشین بود که تمام زیبارویان عالم در برابرش مانند ستارگانی بودند که گرداگرد ماه تابان قرار می گرفتند.^(۱) ایشان در زیبایی چهره و دلربائی نشانه‌های بارز از نشانه‌های زیبایی بود لذا به همین جهت ملقب به قمر بنی هاشم شد، و همان گونه که ماه خاندان شریف و بزرگوار خویش یعنی بنی هاشم بود در دنیای اسلام نیز ماهی درخشان بود و با انتخاب راه شهادت مبانی اعتقادی و اهداف خویش را برای همه مسلمانان روشن ساخت.^(۲)

یکی دیگر از مهمترین عللی که ایشان را ملقب به این لقب کرده‌اند این است که همان گونه که از چهره مبارک حضرت فاطمه زهراء عليها السلام علاوه بر نور معنوی، نور مادی می‌درخشید^(۳) از صورت مبارک حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام به غیر از نور معنوی، نور مادی تألؤ داشت و می‌درخشید، در کتاب شریف انوار الزهراء عليها السلام در این باره چنین آمده: حضرت فاطمه عليها السلام درخشندگی مادی داشته به طوری که خانه‌های مکه را نورانی می‌کرده و درخشندگی معنوی نیز داشته که هادی و راهنمای حقیقی دیگران بود، در عین آن که خودش هدایت شده بوده است.^(۴)

داشتن نور مادی مسأله ایست که مورخان سنی و شیعه در کتب خود آن را برای بعضی افراد مانند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، حضرت فاطمه زهراء عليها السلام، علی اکبر عليه السلام، قاسم بن الحسن عليه السلام و دیگران تأیید و آورده‌اند.

۱- سردار کربلاء فصل اسامی قمر بنی هاشم.

۲- العباس صفحه: ۳۱.

۳- أَبُو هَاشِمٍ الْعَسْكَرِيُّ سَأَلَتْ صَاحِبَ الْعَسْكَرِ عليه السلام لِمَ سُمِّيَتْ فَاطِمَةُ الزُّهْرَاءَ عليها السلام فَقَالَ كَانَ وَجْهَهَا يَزْهَرُ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ كَالشَّمْسِ الصَّاحِيَةِ وَعِنْدَ الزَّوَالِ كَالْقَمَرِ الْغُنْبِيرِ وَعِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ كَالْكَوْكَبِ الدَّرِّيِّ كَثِيرٍ (بحار الأنوار جلد: ۴۳ صفحه: ۱۶).

۴- انوار الزهراء عليها السلام صفحه: ۲۲.

صورت مبارک حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیز مانند ماه شب چهارده نور داشت و می‌درخشید، صورت مبارک ایشان در شب تاریک و ظلمانی می‌درخشید و از نور چهره‌اش هر کجا که می‌رفت بدون نیاز به چراغ، روشن می‌شد.^(۱)

هرگاه ایشان در کوچه‌های مدینه راه می‌رفتند اکثر قریب به اتفاق اهالی مدینه برای دیدن ایشان می‌شتافتند.^(۲)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام این لقب را از آباء و اجداد بزرگوارش علیهم السلام به ارث برده است، زیرا حضرت عبدمناف را قمر البطحاء^(۳) و حضرت عبدالله پدر گرامی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را قمر الحرم می‌گفتند.^(۴)

معنای باب الحوائج

لقب باب الحوائج یکی از القاب حضرت موسی بن جعفر علیه السلام نیز هست، حرم مطهر حضرت موسی بن جعفر علیه السلام از همان روزی که آن حضرت دفن شدند مورد توجه شیعه و سنی بوده است، حتی افرادی مانند محمد بن ادریس شافعی که پیشوای شافعیان است بارگاه ملکوتی آن حضرت را تریاق القلوب یعنی داروی امراض روحی و قلبی خوانده است.

همواره در طول تاریخ، شیعه و سنی از اقصی نقاط دنیا به زیارت قبر مطهر حضرت موسی بن جعفر علیه السلام آمده و تاکنون کرامات بسیاری از مرقد آن امام مظلوم

۱- العباس صفحه: ۸۱. بسیاری از بزرگان من جمله ابن شهر آشوب در کتاب مناقب این مسئله را آورده و تأیید نموده‌اند.

۲- فرسان الهیجاء صفحه: ۱۸۹.

۳- تاج العروس من جواهر القاموس جلد: ۱۲ صفحه: ۵۱۵.

۴- المزار صفحه: ۱۱۳.

نسبت به شیعه و سنی ظاهر گردیده است.

خطیب بغدادی که از اهل سنت است در تاریخ بغداد می نویسد: شیخ حنابله حسن بن ابراهیم ابوعلی خلال می گفت: هرگاه حاجتی داشتیم به مقابر قریش در باغ شونیزیه رفته و به قبر مطهر باب الحوائج موسی بن جعفر عليه السلام متوسل می گشتم و خدا حاجتم را برآورده می کرد.^(۱)

همچنین یکی از مشهورترین القاب حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام نیز باب الحوائج است، این لقب به سبب کرامات و معجزات بسیار که از آن حضرت دیده اند و همچنین گشوده شدن گره از کار دردمندان و این که مردم مسلمان وقتی به آن بزرگوار متوسل می شوند دست خالی بر نمی گردند به آن حضرت داده شده است.

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام هر کجا که خدای تعالی صلاح بداند حاجت حاجتمندان را روا می سازند. مردم مسلمان از نقاط گوناگون جهان به زیارت آن حضرت می شتابند و استجاب دعا در حرم مطهر ایشان مکرر در مکرر و به تجربه ثابت شده است، عنایات آن حضرت نه تنها شامل حال مردم مسلمان بلکه در طول تاریخ همواره شامل همه مردم حتی مسیحیان و یهودیان و زردشتیان نیز بوده است. با کمی دقت معلوم می شود اکثر قریب به اتفاق مردم، اعم از مسلمان و غیر مسلمان، دین دار و بی دین، حتی ارادل و اوباشی که گاهی مقید به هیچ مسأله ای نیستند، برای حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام قداست و احترام خاصی قائلند و این به آن دلیل است که همه آنها هیچ گاه از در خانه حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام دست خالی برنگشته اند، لذا محبت شدیدی از ایشان در قلوب همه مردم حتی افرادی که تقید خاصی به معنویات ندارند افتاده است.

۱ - تاریخ بغداد جلد: ۱ صفحه: ۱۲۰.

امراض لاعلاج، بیمارانی که دکتر جوابشان کرده و گرفتاری‌های بزرگی که در زندگی مردم می‌افتد، مکرر در مکرر، و به تجربه ثابت شده که اگر به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام توسل جدی داشته باشند آن حضرت آنها را حاجت روا می‌فرماید.

آن حضرت نه تنها بعد از شهادت بلکه در زمان حیاتشان نیز همیشه به فکر دیگران بودند و همواره سعی در برآورده نمودن حوائج مردم داشتند، در زمان حیات ایشان هر کس درمانده می‌شد و به کمک نیاز داشت به آن وجود مقدس رجوع می‌کرد و آن حضرت همواره در برآوردن حاجات مردم کوشا بود، لذا یکی دیگر از دلایل این که لقب باب الحوائج را به ایشان نسبت داده‌اند همین مسأله است.

طبری از بزرگان اهل سنت در این باره چنین می‌گوید: در روز عاشورا هنگامی که اصحاب با وفای سیدالشهداء علیه السلام در دفاع از حریم دین به قلب لشکر کوفه می‌تاختند، هرگاه کار بر یکی از آنها دشوار می‌شد و در حلقه محاصره دشمن گرفتار می‌گردید این عباس بود که در نجات او و رفع گرفتاری‌اش تن به خطر می‌داد و لشکر کوفه را تار و مار می‌کرد، به خاطر همین فضیلت بود که شهادتش بر حسین سخت گران آمد و هنگامی که او را در خون افتاده دید فرمود: هم اکنون کرم شکست و عباس جان با کشته شدن تو بیچاره شدم.^(۱)

معنای السقاء

سقاء صیغه مبالغه از واژه سقی، به معنای آب دهنده یا آب آورنده است.^(۲) صیغه مبالغه در جایی استعمال می‌شود که کاری از شخصی مکرر انجام شود. حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در طول مدت عمر شریف شان مخصوصاً در واقعه جانسوز

۱ - مقتل الحسین خوارزمی جلد: ۲ صفحه: ۳۰.

۲ - مفردات الفاظ قران صفحه: ۴۱۵.

عاشورای سال ۶۱ هجری قمری، دأب و رویه شان این بود که همیشه به تشنگان آب می‌رساندند، به عنوان مثال در جنگ صفین که معاویه آب را بر لشکر علی بن ابی طالب عليه السلام بست، ایشان به کمک برادرش حضرت سیدالشهداء عليه السلام به نبرد با لشکر معاویه رفتند و شریعه را آزاد کرده و به تشنگان آب رساندند، همچنین این لقب از رجز خوانی آن حضرت به هنگام نبرد با دشمن گرفته شده است که می‌فرمودند: انی انا العباس أغدو بالسقاء. (۱)

یعنی: این منم عباس که سقاییت می‌کنم.

سقاییت در خاندان بنی‌هاشم

منصب سقاییتی در خاندان بنی‌هاشم مرسوم بود. از جمله قصی، هنگامی که مردم به زیارت کعبه می‌آمدند، به سیراب ساختن آنان می‌پرداخت و شربتی از آب و مویز یا شیر فراهم می‌ساخت و به آنها می‌نوشانید. (۲)

در زمان قصی مکه آب نداشت و مردم آب مصرفی خود را از چاه‌های خارج مکه تهیه کرده و به شهر می‌آوردند، قصی برای اولین بار چاهی در مکه در محلی که بعدها خانه ام‌هانی خواهر امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام قرار گرفت حفر نمود و آن را عجول نامید و این نخستین چاه آبی بود که در مکه حفر شد و مردم می‌آمدند و از آن آب بر می‌داشتند، بعضی در هنگام برداشتن آب شعر زیر را می‌خواندند:

نروی علی العجول ثم ننطق
ان قصیا قد وفی و قد صدق؛ (۳)

۱ - نفس المهموم صفحه: ۳۳۴.

۲ - سیره حلبی جلد: ۱ صفحه: ۱۵.

۳ - معجم البلدان جلد: ۴ صفحه: ۸۸.

یعنی: ما از چاه عجول سیراب می‌شویم و باز می‌گردیم همانا قصی به وعده‌اش وفا نمود و صدق و راستی را به کار برد.

قصی چاه دیگری حفر نمود و آن را سجله نامید و درباره‌اش گفت:

أنا قصی و حفرت سجلة تروی الحجیح زغلة فزغلة^(۱)

یعنی: من قصی هستم و چاه سجله را حفر نمودم تا این که زائران خانه خدا به نوبت بیایند و از آن سیراب شوند.

بعد از قصی، هاشم نیز در موسم حج حوضچه هائی از چرم در کنار زمزم برپا می‌ساخت و به سرزمین مئی که آب کم بود آب حمل می‌نمود، تا زائران در آن هوای سوزان تشنه نمانند.^(۲)

هاشم نیز چاهی به نام بذر حفر نمود و اعلام کرد: استفاده از این چاه برای عموم مردم آزاد است و کسی حق ندارد دیگری را در استفاده از آن منع کند.^(۳)

عبدالمطلب نیز مانند پدر و اجدادش به این امر مداومت داشت و برای امر سقایت اهمیت خاصی قائل بود، زمانی که وی چاه زمزم را حفر نمود و آب آن فراوان شد و بالا آمد استفاده از آن چاه را برای مردم آزاد کرد.

مردم نیز به سبب نزدیکی زمزم و برتری آن، چاه‌هایی را که خارج از مکه بود و انهادند و به سبب انتساب آن چاه به حضرت اسماعیل عليه السلام به مسجدالحرام می‌آمدند و از آن چاه استفاده می‌کردند.^(۴)

عبدالمطلب برده‌انه چاه زمزم حوضی بنا نمود و با فرزندش حرث از آن چاه آب

۱ - الروض الأنف جلد: ۱ صفحه: ۱۰۱.

۲ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۳ صفحه: ۴۵۷.

۳ - الروض الأنف جلد: ۱ صفحه: ۱۰۱.

۴ - سیره ابن دحلان جلد: ۱ صفحه: ۲۶.

می کشیدند و حوض را پر از آب می ساختند.

قریش نتوانست این فضل و مقام را تحمل کند، لذا شبانه بر سر حوض آمده و آن را تخریب کردند، عبدالمطلب که بزرگ مکه بود فردای آن شب دوباره حوض را تعمیر کرد، اما قریش دست از حسادت بر نداشته و مجدداً آن را در شب خراب کردند، عبدالمطلب برای بار دوم آن حوض را بنا کرد.

این مسأله چندین مرتبه تکرار شد، عبدالمطلب که دید آنها حسادت و سرکشی را از حد گذرانده‌اند، نزد خدای تعالی دست به دعا برداشت و از او مدد خواست، شب در خواب ندائی شنید که به او گفت: به قریش بگو من آن آب را برای شستشو جایز نمی دانم و تنها برای نوشیدن است.

عبدالمطلب در مسجدالحرام آن چه را در خواب به او گفته شده بود به همه مردم مخصوصاً قریش رسانید، از آن به بعد هیچ کس از قریش در مورد خراب کردن آن حوض اقدامی نکرد، مگر آن که به درد و مرضی گرفتار شد، لذا از آن تاریخ به بعد در برابر این مرد شریف و بزرگ مکه سر تسلیم و احترام فرود می آوردند و از کینه و حسادت دست کشیدند.^(۱)

خوید بن اسد در این رابطه می گوید:

أقول و ما قولی علیهم بسبة الیک ابن سلمی أنت حافر زمزم
حفيرة ابراهيم يوم ابن هاجر و ركضة جبريل علی عهد آدم؛^(۲)

یعنی: من سخن خود را همی گویم و این گفته من هرگز برای توای پسر سلمی اهانت نیست که تو حفر کننده زمزم هستی.

۱ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۳ صفحه: ۴۶۰.

۲ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۱۵ صفحه: ۲۱۷.

زمزمی که چاه حضرت ابراهیم برای فرزند هاجر (اسماعیل) و جای پای جبرئیل در عهد حضرت آدم بود.

در ماجرائی دیگر که قریش با عبدالمطلب بر سر سقایت از چاه زمزم اختلاف پیدا کردند، تصمیم گرفتند رفع اختلاف را نزد زن کاهنه‌ای از قبیله سعد بن هذیم که در نقطه‌ای دور از مکه قرار داشت ببرند، هر دو گروه یعنی بنی هاشم و قریش برای این منظور به راه افتادند.

در میان راه به بیابانی رسیدند که آب در آن یافت نمی‌شد و آب کاروان عبدالمطلب هم تمام گشت، آنان از قریش درخواست آب نمودند اما آنها برای حفظ آب موجودی خود از این امر ابا کردند، وقتی بنی هاشم از آب نا امید شدند، عبدالمطلب به همراهان خود گفت: قبرهائی برای خود حفر نمایید تا هر که زودتر از تشنگی هلاک شد دیگران او را دفن کنند و فقط یک نفر از ما بدون دفن باقی بماند چون اگر یک نفر جسمش در معرض تباهی قرار بگیرد بهتر از این است که جسد همه ما چنین شود.

بعد از این که حفر قبرها پایان یافت، عبدالمطلب گفت: این تسلیم شدن در برابر مرگ نشانه عجز و ضعف ماست، پس بهتر است اندکی جستجو کنیم، شاید خدای تعالی آبی به ما عطا فرماید، و سوار مرکب خود شد هنوز راهی نرفته بود که چشمه آب زلالی از زیر پای شترش شروع به جوشیدن کرد.

عبدالمطلب تکبیر گفت و خود و یارانش از آب آن چشمه نوشیده و سیراب شدند و مشک‌های خویش را نیز پر از آب کردند، عبدالمطلب قریش را هم فرا خواند تا از آن آب بردارند و استفاده کنند قریشیان آمدند و مقدار زیادی آب با خود برداشتند و گفتند: خداوند به سود تو و زیان ما قضاوت نمود ما دیگر در مورد زمزم با تو منازعه نمی‌کنیم، زیرا آن که در این بیابان تو را سیراب ساخت سقایت از چاه زمزم را نیز در

اختیارت نهاده است، پس با سعادت و نیکبختی بازگردد.^(۱)

عبدالمطلب علاوه بر سقایت زائران خانه خدا شربتی از آب و مویز هم به آنان می‌نوشانید همچنین از شتر شیر می‌دوشید و آن را با عسل مخلوط و در ظرفی از چرم قرار می‌داد تا حاجیان از آن بنوشند.^(۲)

بعد از این بزرگوار ابوطالب منصب سقایت حاجیان را در اختیار گرفت و در سر هر جاده‌ای که به مکه منتهی می‌شد برای زائران بیت الله الحرام حوضی ساخته بود و آن را از آب پر می‌کرد و در غیر از زمان حج نیز مقدار فراوانی آب حمل می‌نمود تا مردم از کم‌آبی در مضیقه نباشند به ویژه در موقف عرفات و مشعر، آب بیشتری تهیه می‌نمود، از این جهت وی را ساقی حاجیان نام نهادند.^(۳)

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام بیشتر از پدر و اجداد بزرگوارشان دارای این صفت کریمانه بودند، از جمله در جنگ بدر که مسلمین به کمبود آب دچار شده و تشنگی به آنها فشار می‌آورد، اما به خاطر ترس از قریش، از اطاعت امر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای تهیه آب سرپیچی می‌کردند، علی بن ابی طالب علیه السلام به خاطر محبت شدید و اطاعت محضی که از وجود نازنین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله داشتند، امر ایشان را لیبیک گفتند و در چاه رفته و با آوردن آب مسلمین را سیراب کردند.^(۴)

یکی دیگر از بهترین موارد سقایت توسط حضرت سیدالشهداء علیه السلام صورت گرفت، آن هنگامی که ایشان با سپاه حربن یزید ریاحی در راه کوفه ملاقات کردند و علی رغم این که او مأمور بود تا راه را بر آن حضرت ببندد و از حرکت امام جلوگیری به

۱- البدء و التاريخ جلد: ۴ صفحه: ۱۱۴.

۲- سیره زینی دحلان جلد: ۱ صفحه: ۲۶.

۳- سیره زینی دحلان جلد: ۱ صفحه: ۱۷.

۴- مناقب ابن شهر آشوب جلد: ۱ صفحه: ۴۰۶.

عمل آورد اما آن حضرت دستور دادند مشک‌های آب را در مقابل شان بگذارند و حتی اسب‌هایشان را سیراب کنند.^(۱)

خلاصه اجداد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پرده دار کعبه بودند و همیشه آب آشامیدنی شهر و زائرین خانه خدا را تأمین می‌کردند.

سقاییت یکی از با فضیلت‌ترین اعمال نزد خدای تعالی می‌باشد امام صادق علیه السلام می‌فرماید: **أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ إِتْرَادُ كَيْدِ حَرَّى**؛^(۲)

یعنی: با فضیلت‌ترین صدقه خنک کردن جگر انسان تشنه با آب خنک است.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از طرف امام حسین علیه السلام دارای ۱۷ منصب بودند،^(۳) که مهم‌ترینش منصب و عنوان سقاییت می‌باشد، زیرا ایشان در این راه و برای انجام این وظیفه حداکثر سعی و تلاش برای خدمت‌گزاری به امام زمان خویش حضرت سیدالشهداء علیه السلام انجام دادند.

ایشان در واقعه جانسوز کربلاء در چهار نوبت اقدام به آوردن آب برای اهل بیت امام حسین علیه السلام نمود، اول در شب هشتم محرم؛ و مرتبه آخر در روز عاشوراء که در پی آن به شهادت رسید.

خوارزمی از بزرگان اهل سنت چنین می‌نویسد: امام حسین وقتی مشاهده کرد آب در خیمه‌ها موجود نیست برادرش عباس را به فرماندهی سی سوار و ده پیاده

۱ - وقعه الطف صفحه: ۱۶۸.

۲ - الکافی جلد: ۴ صفحه: ۵۷.

۳ - سپهسالاری، علمداری، صاحب منصب فرماندهان، کشیک خیام، دربان مخصوص، وزیر مشاور، سقای لشکر، فرمانده قشون، نگهبان و مراقب اطفال و زنان، جنگجو و تعلیم دهنده فنون نظامی، مذاکره‌کننده با دشمن، مرکز مراجعات مردمی، پاسخگو به مراجعین و راهنما و... که هر کدام از این وظایف در زمان و موقعیت عادی و خصوصاً در شرایط جنگی بسیار حساس و مهم بوده.

مأمور کرد تا برای آوردن آب اقدام کنند، جنگ آب شدت گرفت و یاران امام تعدادی از سربازان عمرو بن حجاج را به هلاکت رساندند و با بیست مشک پر از آب به خیمه‌ها برگشتند و اینجا بود که حضرت عباس را سقا لقب دادند.^(۱)

سبط بن جوزی که یکی دیگر از بزرگان اهل سنت است در این باره چنین می‌نویسد: در ایامی که لشگر کوفه ناجوانمردانه آب را به روی امام و اصحابش بست عباس بارها دل به دریای خطر زد و اهل بیت و اصحاب را سیراب کرد و به این جهت سقاء لقب گرفت.^(۲)

معنای ظَهْرُ الْوَلَايَةِ

این لقب به معنای کسی که پشتیبان ولایت است، می‌باشد. کسی که مایه راست قامتی و پشتیبان انسان باشد، حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام در تمام مدت عمر شریف شان آن چنان محو در ولایت بوده و همیشه و در همه حال برای ولی زمان خود مفید و مایه امید بودند که حضرت سیدالشهداء عليه السلام در زمان به شهادت رسیدن شان دست مبارک را به کمر زده، آثار شکست و غم و اندوه از چهره مبارک شان هویدا شد و فرمودند: **الآنَ انْكَسَرَ ظَهْرِي وَ قَلَّتْ حِيلَتِي**؛^(۳)
یعنی: الآن کمرم شکست و بیچاره شدم.

امام حسن مجتبی عليه السلام نیز برادر حضرت سیدالشهداء عليه السلام و دارای عصمت بود، اما امام حسین عليه السلام در زمان به شهادت رسیدن ایشان فرمودند: الآن کمرم شکست، ولی در زمان به شهادت رسیدن ایشان چنین روایت شده است: **قَالَ سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ عليه السلام**

۱- مقتل الحسين خوارزمی جلد: ۱ صفحه: ۲۴۲.

۲- نور الابصار صفحه: ۹۳.

۳- بحار الأنوار جلد: ۴۵ صفحه: ۴۲.

حِينَ اسْتُشْهِدَ الْعَبَّاسُ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ الْآنَ أَنْكَسَرَ ظَهْرِي؛^(۱)

یعنی: حضرت سیدالشهداء علیه السلام در زمان به شهادت رسیدن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: الآن کمر من شکست.

ایشان همیشه آن چنان از ولایت حمایت و اطاعت می‌کرد که تا وقتی ایشان در قید حیات بودند، سوای حضرت سیدالشهداء علیه السلام تمام اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله قلب شان آرام بود، و بعد از به شهادت رسیدن ایشان، ترس و وحشت و اضطراب در اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و اطفال حضرت سیدالشهداء علیه السلام افتاد.

حضرت سیدالشهداء علیه السلام بعد از شهادت ایشان فرمودند: ای برادر وفادارم چشم هایی که دیشب از بیم تو به خواب نمی‌رفتند امشب راحت به خواب می‌روند و چشمهایی که به اتکای وجود تو راحت می‌خوابیدند امشب مضطرب و بی‌خواب خواهند شد.^(۲)

معنای اطلس

اطلس به معنی شخص شجاع و درنده می‌باشد، به طور کلی ترس و وحشت در قاموس زندگی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام وجود نداشت، چون ایشان هر وقت که در جنگ‌ها به طرف دشمن حمله کرده و به قلب دشمن می‌زد یک تنه گاهی صدها نفر را به خاک مذلت می‌انداخت و هیچ کس جلودار ایشان نبود، در شجاعت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آورده‌اند: وقتی به طرف فرات حرکت کرد چهار هزار نفر موکل فرات بودند و او را تیر باران کردند، اما ذره‌ای در حمله او تاثیر نداشت در حالی که

۱ - بحار الأنوار جلد: ۵۸ صفحه: ۲۳۳.

۲ - منتخب التواریخ صفحه: ۳۳۵.

دلیران عرب زیر تیر باران دشمنان عقب می نشستند،^(۱) لذا به همین جهت دوست و دشمن ایشان را اطلس یعنی شخص دلیر و درنده لقب نهاده بودند.

معنای شهید

چون ایشان در راه یاری رساندن به امام زمانشان شهید شدند، و همچنین امام سجاد عليه السلام درباره اش فرمودند: **إِنَّ لِلْعَبَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَنزِلَةً يَغِيْبُهُ بِهَا جَمِيعُ الشُّهَدَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.**^(۲)

یعنی: به درستی که برای عمویم عباس در نزد خدای تعالی مقام و منزلتی هست که تمام شهداء در روز قیامت به آن مقام غیبه خواهند خورد لذا به شهید ملقب گردیدند.

معنای سپهسالار

لقب سپهسالار به بزرگترین شخصیت فرماندهی در امور نظامی داده می شود، و حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام به جهت آن که فرماندهی نیروهای جنگی امام حسین عليه السلام در روز عاشورا بر عهده داشت سپهسالار نامیده اند، البته سپهسالاری ایشان محدود به واقعه جانسوز کربلاء نبود، بلکه قبل از آن واقعه اسف ناک نیز هر وقت لازم می شد سپهسالار لشکر قرار می گرفتند، ایشان در طول مدت عمر شریف شان دائماً سپهسالار یک عده افراد نظامی بود که همیشه آماده باش در خدمت امام زمان شان بودند.

۱ - نفس المهموم صفحه: ۲۹۳.

۲ - بحار الأنوار جلد: ۲۲ صفحه: ۲۷۴.

معنای المستجار

مستجار به معنای شخصی می‌باشد که دیگران به او پناه می‌برند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آن قدر این صفت در وجودشان بارز بود که حتی امام زمانش حضرت سیدالشهداء علیه السلام به او پناه می‌برد و این مسأله در طول زندگی پر برکت حضرت امام حسین علیه السلام بسیار رخ داده است که در لابلاهی مباحث همین کتاب به موارد بسیاری از آن اشاره شده و در اینجا برای نمونه به یک مورد اشاره می‌کنیم.

در شب هشتم محرم وقتی عطش بر امام حسین علیه السلام و اصحاب و اهل بیتش مستولی گشت حضرت سیدالشهداء علیه السلام به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: برادر! اصحاب را جمع کن و چاهی حفر کنید، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با محبت و ذوق و شوق تمام اطاعت امر نمود ولی متأسفانه از حفر چاه به آب نرسیدند، لذا زحمت چاه کندن شدت عطش را بر اصحاب چند برابر نمود.

امام حسین علیه السلام مجدداً حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را به حضور طلبیدند و به ایشان دستور آوردن آب برای کاروانیان صادر فرمودند، ایشان با کمال میل به برادر و امام زمان خود لبیک گفتند و همراه با سی نفر سواره و بیست نفر پیاده با بیست عدد مشک، روانه شریعه فرات شده تا آب بیاورند.^(۱)

البته این معنا (المستجار) از کلمات خود حضرت سیدالشهداء علیه السلام نیز استفاده می‌شود چراکه آن حضرت پس از شهادت قمر بنی هاشم شعری را خواندند که دلالت بر این مسأله دارد:

۱- ناسخ التواریخ جلد: ۲ صفحه: ۱۹۶.

احی یا نور عینی یا شقیقی فلی قد کنت کالرکن الوثیق
ایا قمرا منیرا کنت عونى علی کل النوائب فى المضیق؛^(۱)

یعنی: ای برادرم، وای نور چشمم، وای میوه دلم! تو پناه استوار من بودی، ای ماه درخشانده، که در همه حوادث سخت و رنج‌های شدید، یاور من بودی.

معروف است حاج شیخ محمد رضا ارزی که از علماء و شاعران برجسته مکتب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است و قبرشان در کاظمین در مقبره سید رضی علیه السلام قرار دارد، در شأن و مقام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قصیده‌ای سرودند، هنگامی که به این مصرع رسید:

یوم ابوالفضل استجار به الهدى؛

یعنی: روز عاشورا روزی است که امام حسین علیه السلام مخزن هدایت، به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پناه برد.

در سقم و صحت این مصرع شک کرده و بعید دانست که این مطلب، مطلب صحیحی باشد و با خود گفت: شاید این سخن مورد قبول امام حسین علیه السلام واقع نگردد، لذا مصرع بعدش را نگفت و بیت را تمام نکرد.

امام حسین علیه السلام شب در عالم رؤیا شعرش را تأیید کرده و به او فرمودند: آن چه را که گفته‌ای صحیح است، من در آن روز به برادرم پناهنده شدم، بعد حضرت سیدالشهداء علیه السلام به او فرمودند: مصرع دوم این شعر را با این جمله تکمیل کن.

و الشمس من کدر العجاج لثامها؛

یعنی: آن وقتی من پناه بردم که آفتاب از تیرگی غبار معرکه کربلاء نقاب پیدا کرده و

۱- معالی السبطين جلد: ۱ صفحه: ۴۴۱ و ۴۴۴.

تیره و تار شده بود.^(۱)

نه تنها امام حسین علیه السلام بلکه همیشه تمام اصحاب و مردم مسلمان به آن حضرت پناه می‌بردند، در واقعه جانسوز کربلاء نیز تا زمانی که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در قید حیات بودند هرگاه دشمن بر اصحاب امام حسین علیه السلام احاطه می‌کرد آن حضرت می‌تاخت و آنها را می‌رهانید.

معنای البطل العَلَمی

عَلَمه نام نهر آبی است که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در کنار آن به شهادت رسیدند، این نهر شاخه‌ای از رودخانه فرات می‌باشد، و علت نامگذاری آن به عَلَمه این است که عَلَم نام درخت سدر است و در کنار آن نهر، درخت سدر وجود داشت.^(۲)

در واقعه جانسوز کربلاء نهر عَلَمه خیلی دقیق به وسیله صفوف به هم فشرده لشکر ابن زیاد محافظت می‌شد تا هیچ کس از اصحاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام نتوانند به آن دسترسی پیدا کنند، و در نتیجه امام و اهل بیت و همراهان ایشان تشنه بمانند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با شوکت و صلابت بی‌نظیر خود توانست بارها به نگهبانان آن نهر حمله کند، و در هر حمله آنها را در هم می‌شکست و عده زیادی از سپاه دشمن متواری شده و پابه فرار می‌گذاشتند و ایشان پس از برداشتن آب، با افتخار به خیمه‌ها باز می‌گشت.

۱ - فرسان الهیجاء جلد: ۱ صفحه: ۱۸۹.

۲ - العباس صفحه: ۳۱۶.

در آخرین حمله نیز آن حضرت تک و تنها در کنار همین نهر آب، در اوج نابرابری و ناجوانمردی پس از مبارزه‌ای طولانی توسط چند صد نفر از لشکریان دشمن به شهادت رسیدند، البته آن حضرت حتی از سن دوازده، سیزده سالگی هر زمان به قلب لشکر دشمن حمله می‌کرد یگانه و تنها چند صد نفر را به خاک مذلت می‌انداخت و در دفعات قبل هم که به این نهر حمله می‌برد، تعداد زیادی را به خاک مذلت می‌انداخت و مابقی لشکر از ترس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پا به فرار می‌گذاشتند، اما در مرتبه آخر ناجوان مردانه دستانش را قطع کرده و تیر به چشمانش زدند، از همه مهم‌تر مشک آبش را پاره کردند و به همین دلایل بود که این بار لشکر چند صد نفره توانست حریف ایشان شود.

آن حضرت به قدری صاحب هیبت و عظمت بود که تنها نام و آوازه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام لرزه بر اندام تمام لشکر عمر سعد می‌انداخت، حتی ابن زیاد نیز از نام و آوازه ایشان هراسان بود و لرزه بر اندامش می‌افتاد، آنها گرچه تعدادشان هزاران نفر بود و تعداد لشکر امام حسین علیه السلام محدود به هفتاد و چند نفر بود، اما با وجود حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در بین لشکر امام حسین علیه السلام معتقد بودند احتمال شکست خوردنشان خیلی زیاد است، لذا نقشه‌های فراوانی می‌کشیدند تا هر طوری که شده حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را از لشکر امام حسین علیه السلام جدا کنند، که جریان آوردن امان نامه توسط شمر بن ذی الجوشن یکی از آن نقشه‌های شوم شان بود.

مورخان در این باره آورده‌اند: و یکفی فی شجاعته ان الاعداء اذا سمعوا باسم العباس ارتعدت فرائضهم و وجلت قلوبهم و اقشعرت جلودهم و من ذلک ان عبیدالله بعث الیه کتاب امان.^(۱)

۱ - معالی السبطين صفحه: ۲۶۷.

یعنی: در شجاعت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام همین بس که دشمنان با شنیدن نام او ارکان بدنشان مرتعش می‌گردید و دلهایشان می‌لرزید و مو بر بدنشان راست می‌شد و بند از بندشان می‌گسست، به همین جهت عبیدالله بن زیاد دست به تزویر زد تا با امان نامه کذائی شاید ایشان را از لشکر امام حسین علیه السلام جدا کند.

لذا به خاطر رشادت هائی که ایشان در کنار نهر علقمه از خود نشان می‌داد وی را البطل العلقمی، به معنای قهرمان نهر علقمه لقب دادند.

معنای کبش الکتیبه

در عرب به بزرگ‌تر و فرمانده یک جماعت کبش می‌گویند،^(۱) و کتیبه به معنای گردان و قسمتی از سپاه و لشکر است،^(۲) این لقب در عرب به هر فرمانده‌ای اطلاق نمی‌گردد بلکه به فرمانده‌ای گفته می‌شود که بتواند لشکر را در پناه خود بگیرد و اگر خطری برای هر کدام از آنها پیش آمد او را نجات دهد،^(۳) یعنی به افراد بسیار شجاع که دلاوری‌های زیادی از خود نشان داده باشند اطلاق می‌کردند.

قبل از حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام این لقب فقط به دو نفر داده شده بود یکی از آنها مالک اشتر نخعی که سردار و جنگجو و مبارز مشهوری برای سپاه علی بن ابی طالب علیه السلام بود، و در زمان خودش به کبش العراق معروف گردید،^(۴) و دیگری به طلحه بن ابی طلحه که از قبیله بنی عبدالدار و از دشمنان سرسخت مسلمین بود اطلاق می‌شد.^(۵)

۱- تاج العروس جلد: ۹ صفحه: ۱۷۸.

۲- مفردات الفاظ قران جلد: ۲ صفحه: ۳۵۱.

۳- العباس صفحه: ۳۳.

۴- وقعة صفین صفحه: ۴۸۴.

۵- کشف الغمه فی معرفه الائمه جلد: ۱ صفحه: ۱۹۱.

طلحة بن ابی طلحة در جنگ احد توسط علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ به درک فرستاده شد، او به قدری شجاع و قدرتمند بود که هیچ کس از مسلمانان جرأت روبرو شدن و جنگیدن با او را نداشت، و همین امر باعث تضعیف روحیه لشکر اسلام شده بود، لذا امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ به جنگ با او رفتند و او را به خاک مذلت انداختند. در آن روز ابو سفیان نزد پرچم داران مشرکان رفت و به آنها گفت: شما می دانید که هر چه بر سرتان می آید به سبب پرچم است، در جنگ بدر نیز به خاطر افتادن پرچم شکست خوردید، اکنون ببینید اگر تاب نگه داری آن را ندارید به ما بسپارید تا از آن نگهداری کنیم.

طلحة بن ابی طلحة که پرچم دار بود از این سخن بر آشفت و به او گفت: آیا به ما چنین می گویی؟

من امروز با این پرچم شما را تا وسط حوض های مرگ می برم (یعنی تا آخرین قطره خون برای نگهداری آن کوشش می کنم).

وقتی جنگ شروع شد علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ پیش آمد و به طلحة بن ابی طلحة فرمود: تو کیستی؟

طلحة گفت: منم طلحة بن ابی طلحة، منم کبش الکتیبة، تو کیستی؟

علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ فرمود: منم علی بن ابی طالب بن عبدالمطلب رضی اللہ عنہ سپس هر دو بهم نزدیک شدند، و تنها دو ضربت میان آنها رد و بدل شد که علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ ضربه ای بر فرق سر او زد و طلحة فریاد بلندی کشید و پرچم از دستش افتاد و به هلاکت رسید.^(۱)

کشته شدن طلحة توسط علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ باعث شادی و سرور مسلمانان و

۱- الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد جلد: ۱ صفحه: ۸۰ الی ۸۱.

تقویت روحیه آنها گشت. با کشته شدن طلحه پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نیز بسیار خوشحال گردیده و این شادی را با تکبیر گفتن به گوش همگان رساندند، زیرا کشته شدن او اثر عجیبی در روحیه مشرکین گذاشت، به طوری که اتحادشان از بین رفت و اکثرشان پا به فرار گذاشتند.

در آن روز بعد از طلحة بن ابی طلحه یکی دیگر از مشرکین پرچم را به دست گرفت که او نیز به دستان مبارک علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَام به درک واصل شد، و پیایی تانه نفر پشت سر هم از شجاعان و دلیران شان پرچم را بر می داشتند و همه آنها توسط علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَام به خاک مذلت افتاده و به درک فرستاده می شدند.^(۱)

و چون حضرت ابوالفضل العباس عَلَيْهِ السَّلَام محور اصلی و رکن اساسی لشکر امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام بودند و در واقعه جانسوز کربلاء برای هر کدام از اصحاب امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام مشکلی پیش می آمد و یا در جنگ همان گونه که در آینده عرض خواهیم نمود محاصره می شدند آن حضرت سریع به کمک آنها رفته و آنها را نجات می دادند به ایشان کبش الکتیبه می گفتند.

معنای حامل اللواء

لواء به معنای پرچم و علم لشکر است، پرچم در جنگ‌های عرب نقش اساسی داشته و آرایش لشکر بر اساس محوریت آن بوده، همچنین نشانه تمایز جبهه دوست از سپاه دشمن بود، پرچم به حرکت‌های تهاجمی لشکر جهت می داده و عامل بسیار مؤثر در تقویت روحیه و ثبات و پایداری لشکریان محسوب می گشت.

در زمان‌های قدیم وقتی می خواستند وارد جنگ شوند و دو لشکر در برابر هم

۱ - دلایل الصدق ل نهج الحق جلد: ۶ صفحه: ۴۱۲.

صف آرای می کردند، لشکر و سربازان بر چند دسته تقسیم می شدند:

جناح راست لشکر؛ یک عده از افراد شجاع و جنگی را در سمت راست لشکر قرار می دادند و یک فرد که از همه آنها شجاع تر بود، فرمانده جناح راست قرار می گرفت.

جناح چپ لشکر؛ همانند سمت راست، جمعی را طرف چپ و یکی از شجاع ترین شان را بر آنها فرمانده قرار می دادند.

قلب لشکر؛ در وسط دو جناح قرار می گرفت، افرادی که در قلب لشکر جا می گرفتند مجموعه ای از نامداران و شجاع ترین افراد لشکر بودند، همچنین فرمانده کل لشکر، در قلب لشکر قرار می گرفت و یک نفر که از همه شجاع تر، قوی تر و از ایمان بیشتری برخوردار بود، علمدار قرار می دادند، که فتح و پیروزی و یا شکست و مغلوب شدن لشکر به او بستگی داشت، از آن جا که سربازان و جنگجویان به علم و علمدار نظر خاصی داشته و دلگرم بودند، در نیروهای نظامی بعد از فرماندهی کل قوا، حامل اللواء و علمدار، بزرگترین شخصیت لشکر محسوب می شد.

برافراشته بودن پرچم از جهت روانی در تضعیف جبهه مقابل تأثیرات قابل توجهی داشته و یادآور پیروزیها و افتخارات گذشته و ایجاد انگیزه در جنگجویان لشکر بوده است، حتی افتاده شدن پرچم نشانه شکست آن لشکر به حساب می آمد.

در واقعه جانسوز کربلاء، عمر سعد فرماندهی جناح راست لشکرش را به عمرو بن حجاج داد و فرماندهی جناح چپ را به شمر بن ذی الجوشن سپرد، و علم را به دست غلام خود که ذوید نام داشت داد و او را در قلب سپاه قرار داد.

امام حسین رضی اللہ عنہ با آن که تعداد لشکرش کم بود، جناح راست لشکر را به زهیر بن قین بجلی و جناح چپ لشکر را به حبیب بن مظاهر اسدی سپردند و پرچم را

به برادر رشید خود حضرت اباالفضل العباس عليه السلام دادند.^(۱)

علمداری علی بن ابی طالب عليه السلام

پس از اسلام نیز نقش پرچم در جنگ‌ها و نبردهای مسلمانان همین گونه بود، ضمن این که صاحبان و حاملان پرچم باید از ویژگی‌هایی مانند: شجاعت، استقامت و شاخص بودن در ایمان و جهاد برخوردار بودند.

به عنوان مثال علی بن ابی طالب عليه السلام در بسیاری از جنگ‌ها پرچمدار سپاه اسلام بودند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اکثر قریب به اتفاق موارد، پرچم جنگ را به دست علی بن ابی طالب عليه السلام می‌سپردند من جمله در جنگ بدر و أُحد.^(۲)

در روز جنگ احد دست مبارک علی بن ابی طالب عليه السلام شکست در حالی که پرچم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به دست ایشان بود. پس از این که دست مبارک آن حضرت شکست، پرچم از کفش فرو افتاد، مسلمانان شتاب کردند که پرچم را گرفته و بردارند، اما پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مانع شد و فرمودند: آن را در دست چپ او بگذارید؛ زیرا او پرچمدار من در دنیا و آخرت است.^(۳)

همچنین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در روز جنگ خیبر فرمودند: فردا پرچم را به دست کسی می‌دهم که از جنگ فرار نکند و به دشمن حمله برد و خدا و پیامبرش او را دوست داشته باشند و او هم خدا و پیامبر را دوست داشته باشد آن شب تمام اصحاب در این فکر بودند که فردا پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پرچم را به چه کسی می‌سپارد؟!

۱ - روضة الشهداء صفحه: ۲۷۴.

۲ - اسد الغابة جلد: ۴ صفحه: ۹۱.

۳ - ذخائر العقبی صفحه: ۷۵.

وقتی صبح شد همه اصحاب به نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله رفتند و هر کس امید داشت که ایشان پرچم را به دست او بسپارد در این هنگام آن حضرت پرسید: علی بن ابی طالب علیه السلام کجاست؟

گفتند: چشمانش درد می‌کند و مشغول استراحت است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله چند نفر را به دنبال علی بن ابی طالب علیه السلام فرستاد ایشان را آوردند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از آب دهان خود به چشم‌های ایشان زده و برایشان دعا فرمودند، پس از آن علی بن ابی طالب علیه السلام شفا یافتند، آن وقت پرچم را به آن حضرت دادند.^(۱)

بخاری، مسلم، ترمذی و ابن ماجه هر کدام در کتاب صحیح خود و همچنین ابونعیم از قول سلمه بن اکرع این جریان را آورده و می‌گویند:

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پرچم اسلام را به دست ابوبکر داد و او را برای جهاد به سوی قلعه‌های خیبر اعزام نمود، ابوبکر رفت و با این که سعی و کوشش فراوان کرد، اما نتوانست خیبر را فتح کند، بالاخره برگشت، رسول خدا فردای آن روز عمر را برای این امر خطیر به جانب خیبر روانه کرد، عمر نیز با این که فعالیت‌های مهمی کرد مع ذلک این قدرت را نداشت که خیبر را فتح نماید، لذا برگشت.

پس از این جریان بود که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: فردا پرچم را به دست آن جوان مردی می‌دهم که خدا و رسول را دوست دارد، خدا و رسول هم وی را دوست دارند، خدا خیبر را به دست‌های مشکل‌گشای او که هرگز فرار کننده نبوده و نخواهد بود فتح خواهد کرد.

سلمه می‌گوید: پیامبر معظم اسلام پس از این گفتگوها حضرت علی بن ابی

۱- اسد الغابة جلد: ۴ صفحه: ۱۰۸.

طالب عليه السلام را که دچار چشم درد بود خواست، آن گاه آب دهان مبارک خویش را به چشم‌های مبارک علی ریخت.

سپس به آن حضرت فرمود: این پرچم را همراه خود ببر تا این که خدا خیبر را به دو دست خیبرگشای تو فتح نماید.

سلمه می‌گوید: حضرت امیر آن پرچم را گرفت، به خدا قسم علی با آن پرچم در حالی خارج شد که هروله می‌کرد، من همچنان به دنبال آن بزرگ مرد رفتم تا این که پرچم را در دامنه قلعه خیبر در میان سنگ نصب کرد.

پس از این جریان یک یهودی از بالای قلعه متوجه حضرت امیر شد و گفت: تو کیستی؟!

فرمود: من علی بن ابی طالب عليه السلام هستم.

یهودی گفت: به حق آن چه که خدا به موسی نازل کرده شما بر ما غالب شدید.

آن گاه مرحب خیبری از خیبر خارج شد و بعد از این که رجز خواند بر حضرت امیر حمله کرد، حضرت امیر عليه السلام نیز این رجز را خواند:

انا الذی سمتنی امی حیدره ضرغام آجام و لیث قسوره

یعنی: من آن کسی هستم که مادرم مرا شیر نامیده، شیر بیشه و شیر تیرانداز من هستم.

موقعی که امیرالمؤمنین عليه السلام این رجز را خواند، بر فرق مرحب زد و او را کشت و خدای توانا خیبر را به دست آن بزرگوار فتح کرد.^(۱)

لذا همان گونه که علی بن ابی طالب عليه السلام به تائید شیعه و سنی مقام شامخ پرچم داری برای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به عهده داشت، همان طور نیز حضرت ابوالفضل

۱ - حلیة الاولیاء جلد: ۱ صفحه: ۶۲.

العبّاس علیه السلام پرچمداری لشکر امام حسین علیه السلام را بر عهده گرفت.

در شب عاشورا از حضرت سیدالشهداء علیه السلام پرسیدند: در جنگ فردا پرچم دار سپاه چه کسی خواهد بود و این وظیفه مهم و خطیر را به چه فردی خواهید سپرد؟

حضرت سیدالشهداء علیه السلام فرمودند: لا عطين الراية غدا بعلا.

یعنی: پرچم را به دست گرامی ترین و قدرتمندترین فرد لشکر خواهم سپرد، و در روز عاشورا معلوم شد که این امر مهم در شأن و لیاقت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بود و آن حضرت در واقعه جانسوز کربلاء تا پای شهادت وظیفه خود را به بهترین وجه ممکن انجام دادند، لذا چون پرچم لشکر امام حسین علیه السلام به دست حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بود، ایشان را حامل اللواء یا صاحب اللواء لقب داده‌اند.^(۱)

ایشان از هنگام خروج از مدینه تا کربلاء پرچم را با دستان مبارک شان به اهتزاز درآورده بودند و پرچم از دست آن حضرت به زمین نیفتاد مگر بعد از آن که دو دست مبارکش را از بدن جدا کردند و در کنار نهر علقمه به مقام رفیع شهادت نائل گشت.

در روز عاشورا زمانی که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نزد سیدالشهداء علیه السلام آمدند و اجازه میدان خواستند امام حسین علیه السلام به ایشان فرمودند: يا أَخِي أَنْتَ صَاحِبُ لِيَوَائِي.^(۲)

یعنی: ای برادرم تو صاحب لواء و پرچم من هستی.

۱ - تاریخ الطبری جلد: ۴ صفحه: ۳۲۰.

۲ - بحار الأنوار جلد: ۴۵ صفحه: ۴۱.

معنای حامی الطَّعِينَة

این لقب که گاهی حامی الطعن و یا حامی الطعينة کربلاء استعمال می‌شود، به معنای کسی است که از زنان اهل بیت و کودکان ضعیف و نوامیشش دفاع می‌کند و چون حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء نقش حساسی در حمایت از بانوان حرم و اهل بیت نبوت بر عهده داشت، این لقب به ایشان داده شده است.

آن حضرت تمام تلاش خود را در رسیدگی و رعایت حال بانوان رسالت و اهل بیت حضرت سیدالشهداء علیهم السلام می‌نمود و از همان اولین روزهای هجرت به کربلاء تا آخرین لحظه‌های عمر شریف شان همواره مانند پروانه‌ای که به دور شمع می‌گردد، اطراف آنان بود و در برآوردن خواسته و حوائج شان می‌کوشید و آنها را از محمل‌ها پایین می‌گذاشت و محلی برای استراحت شان فراهم می‌ساخت، در طول سفر؛ از مدینه به مکه و از مکه به کربلاء، حتی شب‌ها به پاسداری از خیمه‌های آنها می‌پرداخت و روزها به آنها کمک می‌کرد و خلاصه در آن سفر کاملاً از بانوان حرم سیدالشهداء علیهم السلام مواظبت می‌نمود و از هر جهت در تأمین آرامش روحی و آسایش جسمی آنها کوشا بود.

این روحیه و حالت ایشان به قدری بارز و مشهود بود که بعد از شهادت شان حضرت سیدالشهداء علیهم السلام فرمودند:

اليوم نامت أعين بك لم تنم و تسهدت اخري فعز منامها؛

یعنی: ای برادر، چشم‌هایی که دیشب از بیم توبه خواب نمی‌رفتند امشب راحت به خواب می‌روند و چشم‌هایی که به اتکای وجود تو راحت می‌خوابیدند امشب مضطرب و بی‌خواب خواهند شد.

معنای الطيار

این لقب برگرفته شده از روایت امام سجاد عليه السلام درباره عمویشان حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام است که فرمود: رحم الله العباس فلقد آثر و ابلی و فدی اخاه بنفسه حتى قطعت يداه فابدل الله عزوجل بهما جناحين يطير بهما مع الملائكة في الجنة كما جعل لجعفر بن ابي طالب؛^(۱)

یعنی: خداوند عباس را رحمت کند به راستی که ایثار کرد و بلاکشید و جان خود را فدای برادرش کرد، تا این که دو دستش در این راه قطع شد، پس خدای تعالی نیز به جای آن دو دست، دو بال به او داد که با آن‌ها همراه با ملائکه در بهشت پرواز کند همان گونه که به جعفر بن ابی طالب نیز دو بال بخشید.

معنای العمید

عمید به معنای رئیس و بزرگ قوم و آن کسی که می‌توان بر او اعتماد کرد و کسی که حوائج همه به او منتهی می‌شود می‌باشد.^(۲)

این لقب برگرفته شده از خطاب امام حسین عليه السلام به ایشان است که فرمود: انت مجمع عددی و العلامة من عسکری؛^(۳) یعنی: تو سر جمع یاران من و نشانه لشکر هستی.

این لقب کنایه از فرماندهی کل قوا می‌باشد.

۱ - بحار الأنوار جلد: ۴۴ صفحه: ۲۹۸.

۲ - الافصاح فی فقه اللغة جلد: ۱ صفحه: ۱۳۲.

۳ - موسوعه الامام الحسين عليه السلام جلد: ۹ صفحه: ۱۵۱.

معنای السفیر

از آنجا که حضرت سیدالشهداء علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء مأموریت هائی در جهت گفتگو با لشکر عمر سعد به ایشان عطا می فرمود آن حضرت را سفیر لقب داده‌اند.

معنای العبد الصالح

این لقب بزرگ برگرفته شده از زیارت نامه آن حضرت به نقل از امام صادق علیه السلام است که می فرماید: السلام علیک ایها العبد الصالح المطیع لله و لرسوله و لامیرالمؤمنین و الحسن و الحسین علیهما السلام

به طور کلی مقام عبودیت بالاترین مقامی است که هر کسی باید در دنیا کسب کند، ما در نماز در مورد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اول به عبودیتش شهادت می دهیم بعد به رسالت ایشان: اشهد ان محمدا عبده و رسوله؛ حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در تمام مدت عمر شریف شان یک لحظه نستجیر بالله خودسرانه کاری نکردند و از خود صحبتی نفرمودند بلکه صد در صد و به معنای دقیق کلمه، عبد و مطیع خدای تعالی و امام زمانشان بودند.

علماء علم اخلاق آخرین مرحله تزکیه نفس را مقام عبودیت می دانند در کتاب شریف سیر الی الله مراحل تزکیه نفس را به ترتیب زیر بیان فرموده است:

یقظه، توبه، استقامت، صراط مستقیم، محبت، جهاد با نفس، عبودیت.

لذا کسی که شروع به تزکیه نفس می کند، حاصل و نتیجه تزکیه نفسش این است که عبد می شود، آن هم عبد خدا و امام زمانش؛ چقدر در اشتباه هستند کسانی که به اصطلاح خودشان مشغول تزکیه نفس می شوند و بعد از مدتی به جای این که عبد و

مطیع خدا و امام زمانشان باشند خود را مراد و مرشد و معبود دیگران می دانند.
تزکیه نفسی که در صراط مستقیم باشد انسان را عبد می کند نه قطب و مسائل
کذائی.

معنای المُسْتَعَجِل

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام همیشه برای دیگران ارزش و احترام زیادی قائل بودند و در رفع گرفتاری آنها بسیار کوشا و به گونه ای در این صفت بارز بودند که هر کس مستأصل می گشت و امیدش از همه جا قطع می شد به آن حضرت رجوع کرده و ایشان نیز به همه آنها کمک می کردند و هیچ کدام را دست خالی از در خانه اش بر نمی گرداند. ایشان در برآورده شدن حاجات مردم بسیار سعی و تلاش داشته و با مسامحه برخورد نمی کردند، به همین دلیل ایشان را مستعجل، یعنی کسی که در برآورده کردن حاجات و گرفتاری های دیگران بسیار کوشا است و عجله می کند نامیدند.

این عجله کردن به معنای عجله مذموم نیست، عجله صفت رذیله است و کار خوبی نمی باشد اما در بعضی موارد مذموم نیست. مثلاً ما در دعاها ایمان از خدای تعالی در خواست عجله در ظهور موفور السرور امام زمان مان ارواحنا فداه داریم و می گوئیم:
اللهم عجل لوليک الفرج.

همچنین حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام بعد از شهادت نیز همین گونه هستند و حرم مطهرشان همواره مکانی برای رفع مشکلات و گرفتاری های مردم می باشد، و همان گونه که نیاز به بیان ندارد سوی از علما و فقها و بزرگان، همه مردم اعم از دین دار و بی دین، حتی اراذل و اوباش و حتی غیر مسلمانان همه و همه به ساحت مقدسش

ارادت داشته و به حرم مطهر ایشان آمده و متوسل می‌شوند و حاجات خود را بسیار سریع دریافت می‌کنند، لذا مستعجل به معنای کسی می‌باشد که حوائج دیگران را بسیار سریع برآورده می‌سازد.

معنای الْمُضَهَّب

این لقب به معنای شدت دهنده می‌باشد و کنایه از این است که اگر کسی به حقوق آن حضرت تجاوز کند و یا به ایشان قسم دروغ بخورد و یا مقامات و کرامات شان را انکار کند زود به جزای عملش می‌رساند.^(۱)

معنای الوافی

این لقب به معنای شخص نگهبان است، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در جریان واقعه جانسوز کربلاء مخصوصاً در شب و روز عاشورا سوار بر اسب شده و دائماً در اطراف خیمه‌ها می‌گشت و از حرم آل رسول الله صلی الله علیه و آله نگهبانی می‌نمود و مراقب دشمنان بود که جلو نیایند و اقدامی علیه اهل بیت حضرت سیدالشهداء علیه السلام انجام ندهند.

ایشان به قدری دقیق انجام وظیفه می‌فرمودند که وقتی اصحاب سیدالشهداء علیه السلام گاهی با ایشان کارهای مهم و ضروری داشتند، از اسب پیاده نمی‌شدند و چشم از اطراف و اکناف خیمه‌ها بر نمی‌داشتند و به آنها می‌فرمودند: همین طور که من مشغول نگهبانی هستم سریع و خیلی مختصر صحبت تان را بکنید چون من مسئولیت دارم و نمی‌توانم زیاد با شما هم صحبت باشم.^(۲)

۱ - قصص العباس صفحه: ۱۰۰.

۲ - کبریت احمر صفحه: ۱۶۸.

معنای الساعی

این لقب به معنای شخصی می‌باشد که تمام سعی و تلاش خود در جهت رسیدن به اهدافش می‌کند، حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام آن قدر در راه اهداف خویش که همان اهداف امام زمانش حضرت سیدالشهداء عليه السلام بود، فعال و کوشا بودند که امام صادق عليه السلام خطاب به ایشان فرموده‌اند:

اشهد انک لم تهن و لم تنکل؛^(۱)

یعنی: گواهی می‌دهم که تو در راه دین و دفاع از امام حق هیچ‌گونه سستی و توقف نکردی.

ایشان زمانی که دست راست شان از بدن جدا شد رجز خوانده و فرمودند:

و اللّٰه ان قَطَعْتُمْ يَمِينِي انى احامى ابدا عن ديني
و عن امام صادق اليقين نجل النبي الطاهر الامين؛^(۲)

یعنی: به خدا قسم اگر چه دست راستم را قطع کردید، اما من تا ابد از دینم و از حریم امام راستگو که به صداقتش یقین دارم و فرزند پیامبر پاک و امین صلی الله علیه و آله است حمایت می‌کنم.

و به وسیله این رجز خوانی همّت و تلاش بی‌حدشان را به تمام مردم دنیا نشان دادند.

۱- کامل الزیارات صفحه: ۲۰۸.

۲- عوالم العلوم و الاقوال من الایات و الاخبار و الاقوال جلد: ۱۷ صفحه: ۲۸۳.

معنای الفادی

این لقب به معنای فداکار و همچنین فدا شده می‌باشد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آن چنان محو در ولایت بود و به ولی و امام زمان خود محبت داشت که علاوه بر خودشان برادران و فرزندان نیز در روز عاشورا فدای امام حسین علیه السلام نمود، به همین جهت ایشان به الفادی ملقب گشتند.

معنای المؤثر

این لقب به معنای شخص ایثارگر می‌باشد، ایثار یعنی انسان آن چه را که خود لازم دارد به دیگران ببخشد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نه تنها در واقعه جانسوز کربلاء بلکه در تمام عمر شریف شان مظهر تمام و کمال ایثار و از خود گذشتگی بودند، ایشان از همان دوران کودکی همیشه و در همه حال همه چیز را اول برای دیگران می‌خواستند، و رفاه و راحتی دیگران برایشان خیلی مهم بود، مخصوصاً در مقابل برادرشان حضرت سیدالشهداء علیه السلام ایثار و از خود گذشتگی عجیبی داشتند به طوری که اکثر قریب به اتفاق اوقات هر چه به او می‌رسید، با این که خودش به آن نیاز داشت اما آن را به امام حسین علیه السلام می‌بخشید.

ایشان در واقعه جانسوز کربلاء منصب سقایت داشتند و آب را به طور برنامه ریزی شده‌ای در بین اصحاب تقسیم می‌کردند، اما جیره آبی که قسمت خودشان می‌شد، با این که به شدت تشنه بودند استفاده نمی‌کردند و برای طفلان و کودکان می‌گذاشتند،^(۱) همچنین در کنار شریعه فرات که رسیدند دست‌های مبارک شان زیر

۱ - الخصائص العباسیه صفحه: ۲۱۷.

آب برده و آب را بالا آوردند و بعد عطش امام حسین عليه السلام و اهل بیت شان را به یاد آورده و فرمودند: یا نفس هونی و والحسین معطش؛ یعنی: ای نفس! خوار باش در حالی که حسین عليه السلام تشنه است، و آب را به رودخانه ریختند و مشک را پر کرده و به طرف امام حسین عليه السلام برگشتند،^(۱) این جریانات و صدها بلکه هزاران جریان دیگر همه نشانگر ایثار و از خودگذشتگی آن حضرت مخصوصاً در قبال ولی و امام زمانش می باشد.

همچنین القاب دیگری نیز برای آن حضرت می باشد که چون معنایش با معنای القاب توضیح داده شده یکی بود برای جلوگیری از تکرار، دیگر توضیح خاصی برای آنها ندادیم و آنها عبارتند از: باب الحسین، المصفی، الضیغم، المواسی، الصدیق. باب الحسین به معنای درب امام حسین عليه السلام همان طور که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مورد علی بن ابی طالب عليه السلام فرمودند: أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ عَلِيٌّ بَابُهَا،^(۲) ایشان نیز باب امام حسین عليه السلام بودند، المصفی به معنای خاتمه دهنده به جنگ و درگیری ها، الضیغم به معنای شیر، المواسی به معنای ایثارگری، الصدیق به معنای درستکار و راستگو می باشد.

کنیه های حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام

ابوالفضل، ابوالقاسم، ابوقریبه، ابوفاضل، ابن البدویة، ابوفرجه، ابوالشّاره، ابورأس الحار.

اکثر کتب فقط به ابوالفضل و ابوالقاسم و ابوقریبه و ابوفاضل اشاره کرده و همین چهار کنیه را برای آن حضرت ذکر کرده اند، اما به لطف خدای تعالی با تتبع بیشتر موفق

۱- ریاض المصائب صفحه: ۳۱۳.

۲- وسائل الشیعة جلد: ۲۷ صفحه: ۳۴.

شدم چهار کنیه بعدی را نیز از لابلائی کتب تاریخی به دست آورده و تقدیم شما عزیزان کنم.

کنیه در زبان عربی، غیر از نام اصلی شخص است؛ این واژه به او تمایز و امتیاز می‌بخشد. برخی از کنیه‌های ایشان قبل از واقعه جانسوز کربلاء و بعضی دیگر بعد از آن واقعه جانگداز بر روی آن حضرت گذاشته‌اند.

گاهی فردی را با فرزند یا برادر و یا پدر و مادرش و یا صفتی که دارد همراه کرده و صدا می‌زنند تا دلیل بر ذم و سرزنشش باشد.

مثلاً وقتی عمرو عاص را ابومکر صدا می‌زدند از بابت تحقیر و سرزنش او را ابومکر می‌خواندند.

یا برعکس، فردی را با احترام صدا می‌زنند لذا به برخی افراد می‌گفتند: ابوالمکارم به معنای پدر کرامت و اخلاق.

کنیه برای تمایز اشخاص و یا مدح و ذم آنان است.

معنای ابوالفضل

مشهورترین کنیه ایشان ابوالفضل می‌باشد، بعضی گفته‌اند: چون آن بزرگوار پسری به نام فضل داشته است، کنیه ایشان را ابوالفضل نهاده‌اند،^(۱) البته قابل ذکر است این شیوه مرسوم و معمول عرب بود که هر کس عباس نام داشت کنیه او را ابوالفضل می‌گذاشتند، مثلاً عباس بن عبدالمطلب و عباس بن ربیع را نیز به همین کنیه می‌خواندند.^(۲)

۱- العباس صفحه: ۸۰

۲- بطل العلقمی جلد: ۲ صفحه: ۹.

همچنین چون حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام سرآمد تمام فضیلت هاست و دیگران وقتی آن همه فضل و کمال و بزرگی را از ایشان می دیدند، وی را بدین کنیه سزاوار دانسته و خوانده اند.

معنای ابالقاسم

کنیه دیگر آن حضرت ابالقاسم است، ابالقاسم برگرفته از زیارت جابر بن عبدالله انصاری در روز اربعین می باشد، او در این زیارت حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام را به این کنیه خوانده است:

السلام عليك يا ابالقاسم، السلام عليك يا عباس بن علي.^(۱)

معنای ابوقربة

کنیه دیگر آن حضرت ابوقربة می باشد، القربة در لغت به معنی مشک آب است،^(۲) این کنیه را به آن جهت بر ایشان گذاشته اند که در واقعه جانسوز کربلاء با مشک به تشنگان آب می رسانید.

معنای ابوفرجه

کنیه دیگر آن حضرت ابوفرجه می باشد، از آن جا که مردم با توسل به حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام در کارهایشان گشایش می افتاد و مشکلات شان حل می شد، ایشان را ابوفرجه به معنی پدر گشایش خوانده اند.

۱ - فرسان الهیجاء صفحه: ۱۸۸.

۲ - فرهنگ لغت الرائد و لاروس.

لذا چون شیفتگان و معتقدان آن حضرت برای رفع گرفتاری و خلاصی از شدائد به آن وجود عزیز متوجه و متوسل شده و سریع گره از کارهای بسته آنها گشوده می‌گردد به این کنیه موصوف شده‌اند.

معنای ابوالساره

کنیه دیگر آن حضرت ابوالساره می‌باشد که مشتق از کلمه السَّره به معنای تندی طبع و خشم و غضب است،^(۱) و چون این وجود مبارک در عین ملاطفت و مهربانی و فضلی که دارد گاه‌ها برای تنبیه و تربیت افرادی که بی‌حیائی کرده و یا خلاف تعهدی عمل می‌کنند که با خدا و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام می‌بندند، بعضی را غضب می‌نمایند ایشان را به این کنیه خوانده‌اند.

دو جریان از غضب کردن حضرت ابوالفضل العباس علیه‌السلام

یکی دو جریان برای تقریب اذهان که معنای کنیه ابوالساره مشخص شود برای شما نقل می‌کنم:

استاد عزیزم (جانم به فدایش) از قول استاد اخلاق شان مرحوم حاج ملا آقا جان زنجانی رحمته‌الله دو جریان زیر را برایمان نقل فرمودند:

اول:

استادمان فرمودند: روزی برای زیارت به حرم مطهر حضرت علی بن موسی الرضا علیه‌السلام مشرف شدم و دیدم که یک نفر مورد غضب واقع شد، من که شاهد آن صحنه بودم تعجب کرده و تخلیه روح نموده و از محضر مبارک حضرت رضا علیه‌السلام

۱ - فرهنگ ابجدی صفحه: ۵۲۲.

سؤال کردم: آقا شما که مظهر رأفت و مهربانی هستید پس چطور ایشان مورد غضب واقع شد؟

حضرت رضا علیه السلام به من فرمودند: من ایشان را غضب نکردم، عمویم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به زیارت ما آمده بود و چون ایشان خیلی بی حیائی و بی ادبی کردند عمویم او را غضب نمودند.^(۱)

دوم:

او یک شب قصه‌ای نقل کرد که مقام والای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را معرفی می‌کند.

فرمود: در سفر کربلائی که چند سال قبل مشرف بودم و شب‌ها در ایوان حضرت سیدالشهداء علیه السلام می‌خوابیدم، معمولاً اول شب به زیارت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می‌رفتم، در یکی از شب‌ها وقتی وارد صحن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شدم دیدم دو نفر جوان مثل این که با هم نزاعی دارند و در مقابل حرم به طوری که ضریح دیده می‌شد ایستاده‌اند، یکی از آنها خواست کلامی بگوید که به زمین خورد و بیهوش شد، دومی هم فرار کرد.

مردم دور او که به زمین خورده بود جمع شدند و او را شناسائی کردند و گفتند: از فلان قبیله است، رئیس آن قبیله را خبر کردند آمد، پیرمردی بود پرسید: وقتی به زمین افتاد کسی متوجه نشد که او چه می‌کرد؟

من جلو رفتم گفتم: او اشاره به قبر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نمود و می‌خواست چیزی بگوید که دیگر نتوانست و به زمین افتاد.

رئیس قبیله گفت: او مورد غضب حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام واقع شده؛ زیرا

۱- امام حسین علیه السلام صفحه: ۲۰۷.

بدنش کی بود و استخوان‌هایش خُرد گردیده است، او را ببرید به صحن حضرت سیدالشهداء علیه السلام که اگر راه نجاتی داشته باشد از آنجا خواهد بود.

دوستانش او را به دوش کشیدند و به صحن حضرت سیدالشهداء علیه السلام بردند.

دو شبانه روز در کنار یکی از غرفه‌ها به حال اغماء افتاده بود، شب سوّم که من هم نزدیک او می‌خوابیدم و منتظر بودم که امشب یا باید از دنیا برود و یا از این وضع نجات پیدا کند؛ زیرا شخصی که مورد غضب واقع شده، بیشتر از سه شبانه روز زنده نمی‌ماند. ناگاه دیدم به خود تکانی داد و برخاست و نشست، افرادی که محافظ او بودند، از

او پرسیدند: چه می‌خواهی؟

گفت: ریسمانی بیاورید و به پاهای من ببندید و مرا به طرف حرم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بکشید.

این کار را کردند در بین راه نزدیک صحن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام درخواست کرد که فلان مبلغ را به فلانی بدهید و همان مقدار هم تصدّق از طرف من به فقراء انفاق کنید.

دوستانش این عمل را تعهّد کردند که انجام دهند سپس از در صحن دستور داد ریسمان را به گردنش ببندند و با حال تذلّ عجیبی او را وارد حرم کردند.

وقتی مقابل ضریح حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام رسید کلماتی به زبان عربی گفت که خلاصه‌اش این است:

آقا از تو تَوَقُّع نبود که این گونه آبروی مرا ببری و مرا بین مردم مفتضح نمائی و مضمون این شعر را می‌گفت:

من بد کنم و تو بد مکافات کنی پس فرق میان من و تو چیست بگو

در این موقع رئیس قبیله رسید و او را بوسید و ابراز خوشحالی کرد، مردم از

اطرافش پراکنده نمی شدند و نسبت به او که دوباره مورد لطف حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام واقع شده بود، ابراز علاقه می نمودند.

من صبر کردم تا کاملاً دورش خلوت شود به او گفتم: من از اول جریان تا پایان آن با تو بوده ام بعضی از قسمت های سرگذشت تو را نفهمیده ام، مایلم برایم تعریف کنی. گفت: آن جوان که با من وارد صحن شد مدتی بود از من مبلغی پول طلب داشت، آن شب زیاد اصرار می کرد که باید طلب مرا همین الآن پردازم من ناراحت شدم و به او گفتم: از من طلبی نداری.

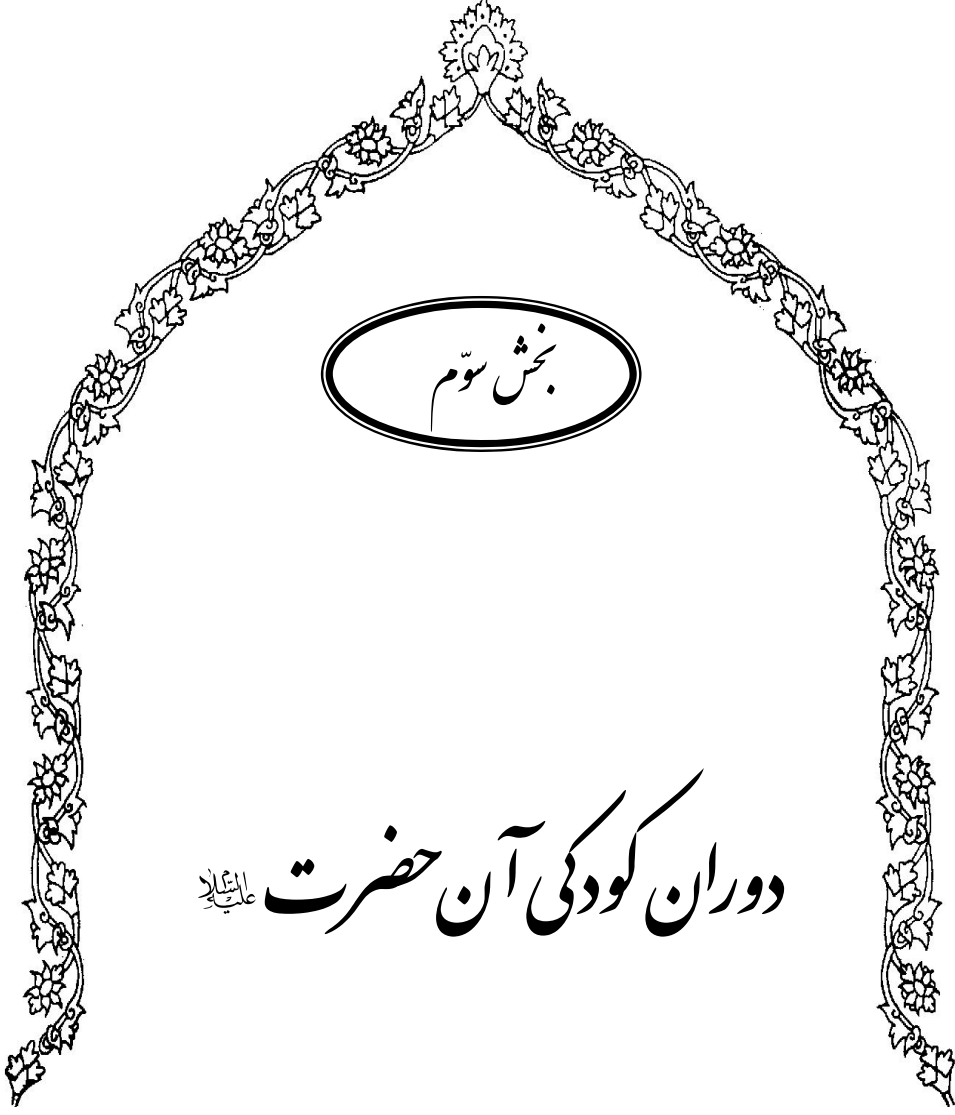
گفت: به جان ابوالفضل العباس علیه السلام قسم بخور، من بی حیائی کردم خواستم قسم بخورم که دیگر نفهمیدم چه شد تا امشب که درد و ناراحتی و فشار فوق العاده ای داشتم، در همان عالم بیهوشی می دیدم که برای تشریفات عبور شخصی به حرم حضرت سیدالشهداء علیه السلام مراسمی قائل می شوند، سؤال کردم: چه خبر است؟

یکی از آنها گفت: حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به زیارت برادرش حضرت سیدالشهداء علیه السلام می آید، من برای عذر خواهی خود را آماده می کردم که دیدم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بالای سر من ایستاده و با نکی پا به من می زند و می گوید: برخیز، به در خانه ای آمده ای که اگر جنّ و انس به آن متوسّل شوند، محروم بر نمی گردند. از همان جا حالم خوب شد و امیدوارم دیگر این گونه جسارت به مقام مقدّس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نکنم.^(۱)

معنای ابورأس الحار

به همان معنای ابوالشّاره است.

۱ - پرواز روح صفحه: ۷۲ الی ۷۵.

بخش سوم

دوران کودکی آن حضرت ﷺ

علی بن ابی طالب علیه السلام از همان روز اول تولد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام علاقه خاصی به ایشان داشت و همان گونه که معتقدیم امام معصوم علیه السلام مانند ما مردم نیست که علاقه‌اش از روی احساسات باشد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام تحت تربیت بهترین مربیان جهان هستی و همچنین مادری مانند حضرت ام‌البنین علیها السلام بود.

این محبت و علاقه از رفتار علی بن ابی طالب علیه السلام با این کودک مشخص بود، مادرش حضرت ام‌البنین علیها السلام نیز بارها شاهد بود که چگونه آن حضرت از همان اولین روزهای تولد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام دستان او را می‌بوسید و می‌گریست، سپس از شجاعت او در کربلاء و جانبازیش سخن می‌گفت و می‌فرمود: همان طور که خدای تعالی به جای دو دست برادرم جعفر بن ابی طالب دو بال در بهشت به او عطا کرده است، به فرزندم ابوالفضل العباس علیه السلام نیز به پاداش دستانش که در یاری حسین علیه السلام از تنش جدا می‌شود دو بال عطا خواهد فرمود.^(۱)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از روزی که چشم به جهان گشود، امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام و همچنین امام حسن و امام حسین علیهما السلام را در کنار خود دیده بود و تحت تربیت این بزرگواران قرار داشت.

۱- العباس صفحہ: ۷۵.

علاقه و محبت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

در دوران کودکی به امام حسین علیه السلام

روزی حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام در مسجد برای اصحاب و دوستانشان صحبت می‌کردند که متوجه امام حسین علیه السلام شده و احساس کردند ایشان مشکلی دارد.

فرمودند: حسین جان مسأله‌ای پیش آمده؟

امام حسین علیه السلام فرمود: تشنه هستم، اگر اجازه بدهید می‌روم آبی بنوشم.

علی بن ابی طالب علیه السلام فرمودند: قنبر برایت آب خواهد آورد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام که در جوار آن حضرت نشسته بود، متوجه تشنگی امام حسین علیه السلام شد و فوراً از جا برخاست تا برای ایشان آب بیاورد، دوان دوان آمد و به مادرش حضرت ام‌البنین علیه السلام فرمود: آقا و سرورم حسین علیه السلام تشنه است، پدرم به قنبر فرموده برود برایش آب بیاورد، اما من می‌خواهم از او سبقت بگیرم و برای سرورم آب ببرم.

حضرت ام‌البنین علیه السلام ظرف آبی به ایشان دادند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با محبت تمام آب را گرفته و با سرعت به طرف مسجد دوید، در بین راه مقداری از آب‌ها بر سر و گردن و یقه پیراهن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ریخت و خیس شد.

همین که وارد مسجد شد و علی بن ابی طالب علیه السلام چشمش به ایشان افتاد، شروع

به گریه کردن نمود.

مردم گفتند: آقا این‌ها دو برادر هستند، ابوالفضل العباس علیه السلام رفته برای برادرش حسین علیه السلام آب آورده است، این که گریه ندارد.

حضرت به آنها فرمود: گریه من برای امروز نیست، من یک روز دیگر را می‌بینم.^(۱)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از همان دوران کودکی و خردسالی در اثر تربیت صحیح، محبت شدیدی به امام حسن و امام حسین علیه السلام داشت و همیشه آن بزرگواران را بر خود مقدم می‌داشت، و در اکثر مواقع هر چه را به دست می‌آورد به آنها هدیه می‌کرد، زیرا او همیشه و در همه حال، رفاه و راحتی سید و سرور خود را بر رفاه و راحتی خویش ترجیح می‌داد.

به عنوان مثال روزی مادرش خوشه انگوری به او داد تا بخورد، اما ایشان آن را نخوردند بلکه انگور را گرفت و با شتاب از خانه بیرون رفت.

حضرت ام‌البنین علیه السلام از ایشان پرسیدند: پسرم کجا می‌روی؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: می‌خواهم این خوشه انگور را برای مولایم حسین علیه السلام ببرم.^(۲)

حضرت سیدالشهداء علیه السلام همیشه اکثر امور خود را به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام می‌سپردند و چون ایشان خدمت‌گزاری اولیاء الله را باعث رشد و پاکی روح می‌دانست تمام اوامر حضرت سیدالشهداء را با جان و دل انجام می‌داد.^(۳)

۱- برگرفته شده از مستطرف الاحادیث.

۲- شخصیت حضرت ابوالفضل علیه السلام صفحه: ۸۰.

۳- ریاض القدس جلد: ۲ صفحه: ۶۵.

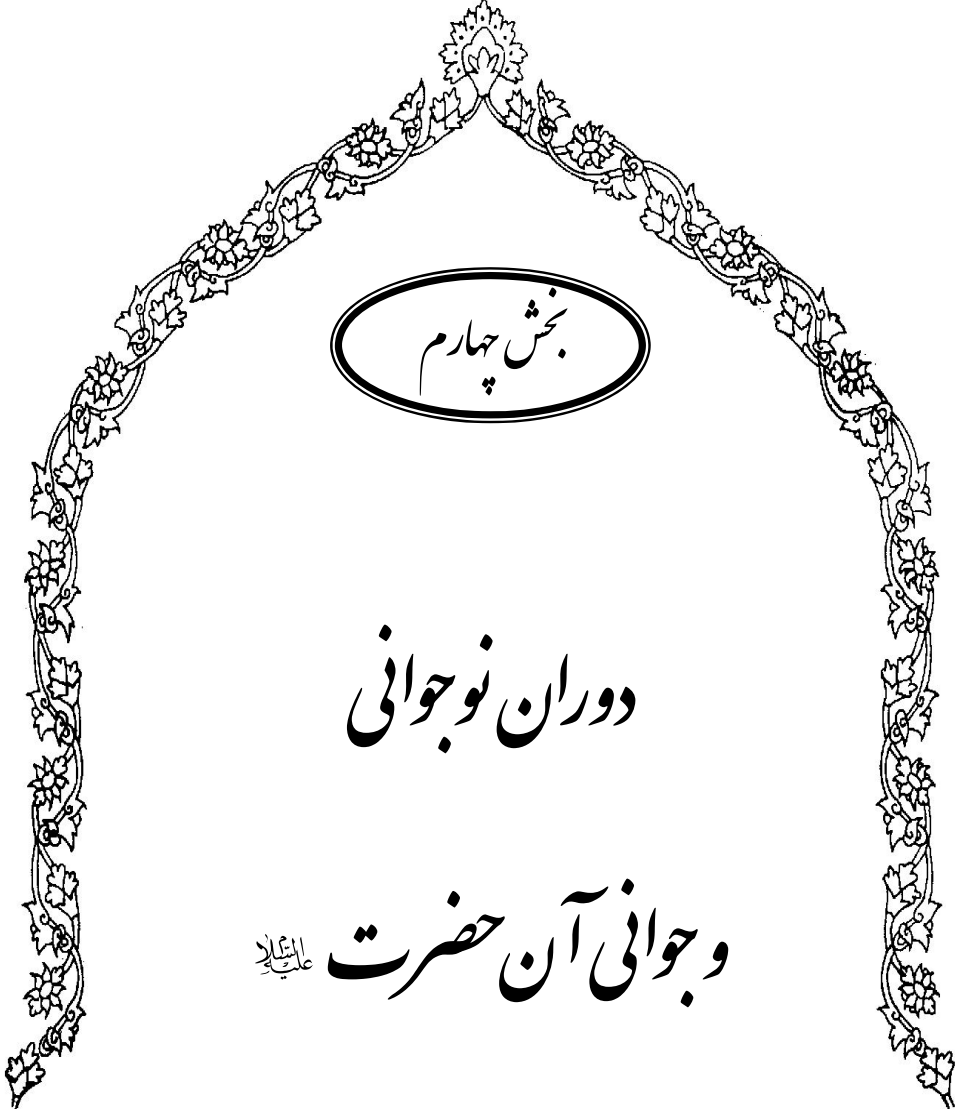
ادب حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام حتی از همان دوران کودکی و خردسالی به خاطر رعایت ادب حضور، هیچ گاه در کنار امام حسین علیه السلام نمی نشست و هر وقت که پس از کسب اجازه در کنار آن امام عزیز می نشست، بسیار مؤدب و مانند عبدی خاضع، دو زانو در برابر مولایش می نشست.^(۱)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در طول مدت ۳۴ سال عمر شریف شان هرگز امام حسین علیه السلام را برادر خطاب نکردند، بلکه همیشه ایشان را با القاب محترمانه و محبت آمیزی مانند یا سیدی، یا مولای، یا سیدی و مولای، یا بن رسول الله خطاب می کردند، فقط در آخرین ساعت عمر شریف شان یعنی در لحظه شهادت صدا زد: یا ابا ادرک اخاک؛^(۲) یعنی: ای برادر، برادرت را دریاب، و این تعبیر نیز خود به خاطر رعایت ادب و محبت بود، شاید می خواست به امام حسین علیه السلام بگوید: در نزد خدای تعالی شاهد باش و گواهی بده که برادرت رسم برادری را به بهترین وجه ممکن اداء نمود.

۱ - معالی السبطين جلد: ۱ صفحه: ۴۴۳.

۲ - معالی السبطين صفحه: ۲۷۱.

بخش چهارم

دوران نوجوانی

و جوانی آن حضرت ﷺ

حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام نیز از همان دوران خردسالی توجه خاصی به تربیت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام داشتند، او را به تلاش و کارهای مهم و سخت مانند: کشاورزی، تقویت روح و جسم، تیراندازی، شمشیرزنی و سایر فضایل اخلاقی امر می فرمودند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیز گاهی در کنار پدر مشغول کشاورزی و باغداری در نخلستان‌ها بودند و گاهی احادیث و برنامه‌های اسلامی را در مسجد به دیگران می‌آموخت و به تهیدستان و بینوایان کمک می‌کرد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام علاوه بر روح پاک و بزرگ و باکمالی که سرشار از شجاعت و دلاوری‌ها و ایثار و از خود گذشتگی و تمام خوبی‌هایی که داشتند از نظر علمی فقیهی جامع الشرائع و عالمی بزرگ بودند و تمام مردم مسلمان بالاخص علماء و بزرگان در زمان حیات وی از ایشان بهره‌های علمی می‌بردند.

ائمہ اطهار علیهم السلام در روایتی فرموده‌اند: ان العباس بن علی زق العلم زقا؛^(۱) یعنی: همانا عباس فرزند علی علیه السلام علم را چون غذا در کودکی از پدرش وارد جاننش نموده است.

امام صادق علیه السلام در شأن ایشان می‌فرماید: کان عمنا العباس نافذ البصیرة؛ یعنی: عموی ما، عباس بصیرت نافذ (چشم حقیقت بین و عمق نگر) داشت.^(۲)
مرحوم علامه محمد باقر بیرجندی در این باره می‌نویسد:

۱- ادب الطف او شعراء الحسین جلد: ۱ صفحه: ۲۴۴.

۲- (فرسان الهیجاء جلد: ۱ صفحه: ۱۹۱) و (تنقیح المقال جلد: ۲ صفحه: ۷۰).

ان العباس عليه السلام من اكابر الفقهاء و افاضل اهل البيت، بل انه عالم غير متعلم و ليس في ذلك منافاة لتعلم ابيه اياه؛ يعني: همانا عباس عليه السلام از فقهای بزرگ و از برجستگان خاندان نبوت بود، بلکه او عالم و دانشمندی معلم ندیده بود و این مطلب منافاتی با تعلیمات پدرش علی بن ابی طالب عليه السلام به وی ندارد،^(۱) توضیح این که ایشان به غیر از معصومین عليهم السلام تحت تربیت هیچ احد الناس دیگری نبوده است.

علامه مامقانی نیز می نویسد: و قد كان من فقهاء اولاد الائمة؛ یعنی: عباس عليه السلام از فقهای فرزندان امامان عليهم السلام بود.^(۲)

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام از همان کودکی و مخصوصاً در نوجوانی و جوانی مظهر شجاعت و ادب بود، ایشان در زمانی که علی بن ابی طالب عليه السلام با دشمنان دین در جنگ بودند، در حالی که حدوداً دوازده الی سیزده سال بیشتر نداشت، اما در برخی از آن جنگها شرکت داشته و با همان سن و سال کم، حریف قهرمانان و جنگاوران عرب بود.

با این که علی بن ابی طالب عليه السلام خیلی به او اجازه به میدان رفتن و جنگیدن نمی دادند، اما در عین حال آن چه در تاریخ نقل شده ایشان در جنگها و غزوات همراه با پدرش امیرالمؤمنین عليه السلام بود و با شجاعان عرب می جنگید و آنان را از پای در می آورد.^(۳)

شاید به دلیل این که ایشان از ذخیره های الهی برای روزهای آینده اسلام بود و باید جان و توان و شجاعتش را برای واقعه جانسوز کربلاء نگه دارد و علمدار سپاه حضرت

۱- الکبريت الاحمر جلد: ۲ صفحه: ۴۵.

۲- تنقيح المقال جلد: ۲ صفحه: ۱۲۸.

۳- بطل العلقمی جلد: ۲ صفحه: ۲۴۰.

سیدالشهداء علیه السلام باشد، پدرشان زیاد به وی اجازه رفتن به میدان را نمی دادند.^(۱)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام حاصل پیوند دو اصالت اصیل و شجاعت بود، هم از سوی پدرش که علی بن ابی طالب علیه السلام می باشد و هم از طرف مادر، که در اوائل کتاب، هر دو قبیله را معرفی کردیم.

ایشان در طول سالهایی که پدر گرامیش حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام خانه نشینی و غربت را تجربه می کرد، به طور تمام و کمال از محضر آن امام مظلوم استفاده می نمود.

زمانی که عثمان کشته شد و پدرشان علی بن ابی طالب علیه السلام به حسب ظاهر به خلافت و حاکمیت رسیدند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام تقریباً ده سال داشتند.

علی بن ابی طالب علیه السلام از همان دوران نوجوانی به او شمشیر زدن و طریقه پرتاب نیزه تعلیم می داد و او را با فنون جنگی آشنا می فرمود.

روزی یکی از اصحاب از علی بن ابی طالب علیه السلام سؤال کرد: آیا الآن و در این سن این تعلیمات برای او زود نیست؟

حضرت در جواب او فرمودند: خیر، زود نیست، من او را برای کربلاء آماده می کنم.

در نخستین روزهای حکومت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام زمانی که دشمنانش جنگ جمل به راه انداختند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام تقریباً ده ساله بودند، این جنگ در وادی خریبه نزدیک بصره روی داد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در جنگ صفین تقریباً یازده ساله بوده و در این جنگ شرکت داشتند.

۱ - ذخیره الدارین صفحه: ۲۶۸.

حضرت ابوالفضل العباس رضی الله عنه در جنگ نهروان که خوارج تدارک دیدند در کنار پدر بزرگوارش حضور داشت.

دلاوری حضرت ابوالفضل رضی الله عنه در جنگ صفین

یکی از روزها در جنگ صفین حضرت ابوالفضل العباس رضی الله عنه از طرف سپاه علی بن ابی طالب رضی الله عنه در حالی که نقاب بر چهره داشت و کسی او را نمی‌دید و نمی‌شناخت به میدان رفت، از حرکات او نشانه‌های شجاعت و هیبت و قدرت هویدا بود، او به جای بلندی رفت و با صدای بلند فریاد زد: شجاع‌ترین شما کیست؟ آیا از شما کسی جرأت دارد جلو بیاید، تا تکلیف کارش را یکسره کنم؟

لشکریان معاویه وقتی این صحنه را مشاهده کردند، بسیار وحشت زده شدند به طوری که هیچ کس جرأت میدان رفتن نداشت و کسی به میدان نیامد، همه آنها با ترس و لرز عجیبی که از دیدن این شخص نقاب دار بر آنها مستولی شده بود شاهد صحنه بودند.

معاویه یکی از مردان سپاه خود به نام ابن شعثناء که مردی دلیر و شجاع و معروف بود که قدرتش برابر با هزاران نفر است صدا کرد و گفت: به جنگ این نوجوان برو. آن شخص گفت: ای امیر، مردم مرا با ده هزار نفر برابر می‌دانند، چگونه شما فرمان می‌دهید به جنگ این نوجوان ناشناس بروم؟

معاویه گفت: پس می‌گوئی چه کنیم؟

ابن شعثناء گفت: من هفت پسر دارم یکی از آنان را می‌فرستم تا او را بکشد.

معاویه هم قبول کرد و گفت: باشد.

ابن شعثناء یکی از پسرانش را به میدان فرستاد، آن پسر به دست این نوجوان نقاب

دار که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بود کشته شد، پسر دیگرش را به میدان فرستاد او هم به درک رفت، تا این که همه پسرانش یک به یک به نبرد این شیر سپاه علی بن ابی طالب علیه السلام آمدند و او همه را از دم تیغ گذراند و به درک فرستاد.

ابن شعثاء پس از کشته شدن هفتمین پسرش در حالی که وجودش سراسر خشم و کینه بود به میدان جنگ آمد و خطاب به آن نوجوان نقاب دار گفت: ایها الشاب قتلت جميع اولادی و الله لا ثکلن اباک و امک.

یعنی: ای جوان! تو همه پسرانم را کشتی، سوگند به خدا قطعاً پدر و مادرت را به عزایت می‌نشانم.

ابن شعثاء به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام حمله کرد و ضرباتی میان آن دو رد و بدل گشت، ناگهان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چنان ضربه‌ای بر ابن شعثاء زد که او را از وسط دو نیم کرد و به خاک مذلت انداخت و او را به پسرانش ملحق ساخت.

همه حاضران متعجب و شگفت زده بودند و نمی‌دانستند این نوجوان نقاب دار چه کسی است، چون همه آنها تا آن زمان هیچ کسی را به غیر از علی بن ابی طالب علیه السلام این گونه شجاع و پر قدرت در میدان جنگ ندیده بودند.

پس از کشته شدن ابن شعثاء دیگر هیچ کدام از سربازان معاویه جرأت نکردند در برابر آن نوجوان قرار بگیرند، در این هنگام علی بن ابی طالب علیه السلام فریاد زد: ای فرزندانم! برگرد که می‌ترسم دشمنان تو را چشم زخم بزنند، وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به نزد علی بن ابی طالب علیه السلام برگشت، آن امام عزیز نقاب از چهره ایشان برداشتند و پیشانی او را بوسیدند، ناگهان همه جمعیت متوجه شدند و دیدند که او قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است.^(۱)

۱ - الکبریت الاحمر جلد: ۳ صفحه: ۲۴.

در جنگ صفین معاویه با سپاه هشتاد و پنج هزار نفره وارد سرزمین صفین شده و بر شریعه فرات مسلط گشت و آب را بر لشکریان علی بن ابی طالب علیه السلام بست، و پس از تصرف شریعه، ابوالاعور اسلمی را با چهل هزار نفر، نگهبان بر شریعه نمود تا لشکر مقابل نتوانند از آب استفاده کنند، بالاخره تشنگی بر اصحاب علی بن ابی طالب علیه السلام مستولی شد به طوری که خطر مرگ آنها را تهدید می کرد.

چندین گردان از سپاه علی بن ابی طالب برای فتح شریعه فرات حرکت نموده و حملاتی به لشکر ابوالاعور اسلمی کردند، ولی موفق به گشایش آب نشدند، تا این که علی بن ابی طالب علیه السلام به عده ای از لشکریان دستور داد به فرماندهی امام حسین علیه السلام برای گشودن شریعه و باز پس گرفتن آب بروند، در این هنگام امام حسین علیه السلام همراه با جمعی از سواران و جنگجویان شجاع و مخلص، من جمله مالک اشتر نخعی، به سوی قرارگاه ابوالاعور اسلمی حمله کردند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در آن حمله کنار و همراه برادرش امام حسین علیه السلام بود و دوش به دوش آن امام عزیز شمشیر می زد و با حملات قهرمانانه خویش به کمک امام حسین علیه السلام توانستند شریعه فرات را از چنگ دشمن خارج کنند.

در آن حمله، نقش و حضور حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در کنار حضرت سیدالشهداء علیه السلام آن چنان مهم و حیاتی بود که طولی نکشید شریعه فرات توسط آنها گشوده شد و سپاه معاویه از اطراف شریعه پراکنده شده و پایه فرار گذاشتند و بعضی از آنها نیز به هلاکت رسیدند و این نخستین فتحی بود که در جنگ بزرگ صفین نصیب لشکر علی بن ابی طالب علیه السلام گردید. (۱)

روزی دیگر در جنگ صفین مردی از لشکر معاویه که او را کریب می گفتند به

۱- (نفایس الاخبار صفحه: ۴۱۸) و (الکبریة الاحمر جلد: ۳ صفحه: ۲۴).

میدان آمد، او مرد شجاع و نیرومندی بود که درباره او نوشته‌اند: او وقتی درهم را به دست می‌گرفت و با انگشتانش آن را می‌سائید نوشته‌های روی آن که برآمدگی داشت محو می‌شد.

کریب به میدان آمد و صدا زد: بایستی علی بن ابی طالب علیه السلام به جنگ من بیاید، پس مرتفع بن وضاح زبیدی از لشکر امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام به جنگ او رفت، کریب او را به شهادت رساند، سپس شرحبیل بن بکر به مبارزه‌اش رفت، کریب او را نیز به شهادت رساند، پس از او حرث بن حلاج شیبانی به میدان رفت و ایشان نیز شهید شدند.

علی بن ابی طالب علیه السلام بسیار ناراحت شده و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را طلبیدند و به او دستور فرمودند تا از اسب پیاده گردد و لباسش را از تن بیرون آورد، آن گاه امیرالمؤمنین علیه السلام لباس پسرش عباس را پوشید و بر اسب وی سوار شد و لباس خود را به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پوشانید و او را بر اسب خود سوار نمود.

علی بن ابی طالب این تغییر لباس را انجام داد تا کریب او را نشناسد و به وحشت نیافتد و از مبارزه با وی فرار نکند، لذا امیرالمؤمنین علیه السلام با وضعی ناشناخته به طرف کریب رفت، ابتدا او را نصیحت کرد و آخرت را به او گوشزد نمود و از غضب خدای تعالی و عذابش او را برحذر داشت.

کریب گفت: با این شمشیر که در دست دارم افراد فراوانی مانند تو را کشته‌ام، این را گفت و به طرف امیرالمؤمنین علیه السلام حمله کرد، حضرت سپر را در پیش رو گرفت و ضربه او را دفع نمود، سپس ضربتی بر او زد که او را دو نیم کرد، آنگاه به طرف لشکرگاه خویش بازگشت.^(۱)

۱- مناقب خوارزمی صفحه: ۱۴۷.

وصیت علی بن ابی طالب علیه السلام به آن حضرت

در سال چهلیم هجری وقتی علی بن ابی طالب علیه السلام به شهادت رسیدند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چهارده سال داشتند، ایشان با حزن و اندوه فراوان شاهد دفن شبانه و پنهانی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام بودند.

در شب بیست و یکم ماه مبارک رمضان، وقتی علی بن ابی طالب علیه السلام از همه خواستند تا اتاق را ترک کنند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیز بسیار با ادب همراه با دیگر برادر و خواهرهایشان درخواستند که از اتاق خارج شوند، ولی ناگهان حضرت علی علیه السلام با صدای ضعیف و نحیف فرمودند: پسرم عباس؛ تو بمان.

سپس ایشان را که نوجوانی بودند در آغوش گرفته و به سینه خود چسباندند و به او فرمودند: پسرم عباس؛ در روز عاشورا در صحرای کربلاء جان تو و جان حسین؛ پسرم! به زودی در روز قیامت به وسیله تو چشمانم روشن می‌گردد.

آن گاه فرمود: اذا كان يوم عاشورا و دخلت المشرعة، اياك ان تشرب الماء و اخوك الحسين عطشان؛^(۱)

یعنی: پسرم! هنگامی که روز عاشورا فرا رسید و بر شریعه آب وارد شدی، مبادا آب بیاشامی در حالی که برادرت حسین تشنه است.

ایشان بعد از شهادت پدر گرامیش تحت تربیت مربیانی الهی همچون امام حسن و امام حسین علیه السلام بود، و در طول مدت زندگی اش هرگز توصیه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام که در آستانه شهادت در شب ۲۱ رمضان به او داشت را فراموش نمی‌کرد و می‌دانست روزهای سخت و تلخی در پیش رو دارد و باید کمر همت و شجاعت ببندد و آماده وقایع عاشورا در کربلاء باشد.

۱ - معالی السبطين، جلد: ۱ صفحه: ۴۵۴.

ازدواج حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چند سال پس از شهادت علی بن ابی طالب در اوائل امامت امام حسن مجتبی علیه السلام زمانی که تقریباً ۱۸ سال داشتند، با لبابه که دختر جناب عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب که از قبیله بنی هاشم و از بستگان ایشان بود ازدواج کردند.^(۱)

حضرت امام مجتبی علیه السلام به عنوان بزرگتر و امام زمان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام لبابه که از خانواده‌ای اصل و نسب دار و محب و مورد اعتماد اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بوده عنوان همسروی انتخاب فرمود و خود ایشان خطبه عقد این دو بزرگوار را خواندند، لبابه از بانوان بزرگ زمان خویش بود و در فضایی آکنده از نور و قرآن و معنویت و با محبت به خاندان رسالت علیهم السلام دیده به جهان گشوده و تربیت یافته بود.

عبدالله بن عباس و فضائل ایشان

ایشان پدرخانم حضرت ابوالفضل عباس علیه السلام و در تاریخ اسلام به عنوان ابن عباس خطاب می‌شود و از شاگردان تفسیر قرآن و قرائت علی بن ابی طالب علیه السلام بودند. ابن عباس از بزرگترین روایت کنندگان اخبار و مفسرین بنام جهان اسلام و از اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله بشمار می‌آید.

عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف، مکنی به ابی العباس، در نزدیکی شهر مکه مکرمه و در شعب ابی طالب، زمانی که مسلمین و بنی هاشم در آن

۱ - منتخب التواریخ علامه محمد هاشم خراسانی صفحه: ۲۶۲.

جا محصور بودند متولد شد، پدرش عباس نام او را عبدالله گذاشت و قنடைه اش را خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله بردند و ایشان با آب دهان خود کام او را متبرک کرد و دو مرتبه او را به دانش و حکمت دعا فرمود،^(۱) با این که ایشان در هنگام رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله سیزده سال داشت ولی احادیث زیادی از طریق او نقل شده است.^(۲)

مادرش لبابه الکبری، مکتبی به ام الفضل اولین زنی است که پس از حضرت خدیجه کبری علیها السلام به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گروید و مسلمان شد، ایشان جزء بانوان بزرگ و با عظمت صدر اسلام است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به وی علاقه داشت و همواره به دیدار او می رفت.^(۳) ایشان یکی از چند زنی است که امام باقر علیه السلام آنان را بانوان بهشتی خوانده است. او دختر حارث بن حزن و خواهر میمونه، همسر پیامبر است.^(۴)

ابن عباس دارای فضائل و کمالات زیادی بوده مخصوصاً از نظر علم و دانش در میان صحابه و یاران پیامبر بی نظیر بود، وی نیز در ادب، شعر و لغت صاحب نظر است و وسعت دانش و اطلاعات او به قدری بود که به حبر امت (دانشمند امت) مشهور است.^(۵)

ابن عباس از حافظه بسیار قوی بهره مند بود، به عنوان مثال روزی ابن ابی ربیع شاعر، قصیده خود را که هشتاد بیت بود برای او خواند، او با یک بار شنیدن، همه آن را حفظ شد.^(۶)

ایشان در اثر کوشش و جدیت در طلب معارف از محضر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و

۱- المستدرک علی الصحیحین جلد: ۳ صفحه: ۶۱۵.

۲- مختصر البصائر صفحه: ۳۵۶.

۳- الطبقات الکبری جلد: ۸ صفحه: ۵۳۹.

۴- الکامل فی التاریخ جلد: ۲ صفحه: ۳۰۹.

۵- معجم المعاجم صفحه: ۵.

۶- حلیه الابرار فی احوال محمد و آله الاطهار جلد: ۱ صفحه: ۴۱.

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام موفق به کشف رموز و دقائق قرآن شد، لذا به او بحرالامه یا حبرالامه و ترجمان القرآن و سلطان المفسرین می گفتند، ایشان اولین کسی بود که برای قرآن تفسیر گفت و در این باره گوی سبقت را از دیگران ربود و نخبگان تفسیر افتخار شاگردی او را داشتند،^(۱) البته او شاگرد علی بن ابی طالب علیه السلام بود و هیچ گاه تفسیر به رأی نمی کرد بلکه همان مطالبی را که از محضر علی بن ابی طالب علیه السلام آموخته بود نقل قول می کرد.

ایشان احادیث بسیاری از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شنیده و در حدود ۱۶۶۰ حدیث صحیح تنها در صحیحین (مسلم و بخاری) از او روایت شده است، از جمله روایتی که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: ای مردم همواره با دوستی ما اهل بیت همراه باشید، زیرا کسی که خدا را به دوستی ما دیدار کند، به واسطه شفاعت ما داخل بهشت خواهد شد، سوگند به خدایی که جان محمد صلی الله علیه و آله در کف قدرت اوست، عمل هیچ بنده ای سود نبخشد مگر به معرفت و ولایت ما.^(۲)

ارادت عبدالله بن عباس به علی بن ابی طالب علیه السلام

ایشان همه علوم خویش را از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و همچنین علی بن ابی طالب علیه السلام آموخته است، خود ایشان در این باره می گوید: علی علیه السلام مرا آموزش داده ... و علم من از دانش علی علیه السلام است و علم همه اصحاب محمد صلی الله علیه و آله در کنار علم علی علیه السلام مانند قطره ای است در کنار دریاها هفتگانه.^(۳)

خلیفه دوم عمر در حل مشکلات خود به عبدالله مراجعه می کرد و زمانی که خود

۱- معجم الصحابه ابن قانع صفحه: ۵۰۱.

۲- امالی مفید صفحه: ۱۴۰.

۳- امالی مفید صفحه: ۲۳۶.

نمی توانست مشکل را حل کند، به وسیله عبدالله از امیرالمومنین علی بن ابی طالب رضی الله عنه حل مشکل خود را می خواست، ابن عباس می گوید: روزی همراه عمر در کوچه های مدینه راه می رفتم عمر رو به من کرد و گفت: ای فرزند عباس! گمان می کنم مردم، مولای شما علی رضی الله عنه را کوچک و کم سن دانستند، از این رو خلافت و امور مملکت اسلامی را به او واگذار نکردند.

من در پاسخ عمر گفتم: خداوند او را کوچک نشمرد، آن زمانی که او را برای خواندن سوره براءت برگزید تا آن را برای مردم مکه بخواند.

عمر گفت: تو حق می گویی، به خدا سوگند از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که به علی بن ابی طالب رضی الله عنه می فرمود: ای علی! هر کس تو را دوست بدارد، مرا دوست می دارد و کسی که مرا دوست بدارد، خدا را دوست دارد، و کسی که خدا را دوست بدارد، خداوند او را به بهشت راهنمایی می کند.^(۱)

هر وقت عمر تصمیم می گرفت، علت خانه نشینی علی بن ابی طالب رضی الله عنه را توجیه کند ابن عباس پاسخ در خور و مناسب را به وی می داد.

روزی عمر درباره علت کنار گذاردن علی رضی الله عنه از خلافت به ابن عباس گفت: قریش علی رضی الله عنه را از آن جهت کنار گذاشتند که دوست نداشتند نبوت و خلافت در یک خاندان جمع شود.

عبدالله در مقابل پاسخ داد: اگر خلاف میل قریش نمی بایست انجام پذیرد، پس نبوت نیز نباید واقع می شد زیرا قریش با آن مخالف بودند. حال آن که خداوند می فرماید: ذلک بانهم کرهوا ما انزل الله فاحبط اعمالهم؛^(۲) این بدان جهت است که

۱ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید معتزلی جلد: ۱۲ صفحه: ۴۵.

۲ - سوره: محمد آیه: ۹.

آنان کراحت داشتند آنچه را که خداوند نازل کرده؛ پس اعمال آنان را حبط و منع کرد. عمر که با پاسخ قانع کننده ابن عباس روبرو شد، توجیه دیگری را بهانه کرد.^(۱)

ابن عباس در دوران خلفاء پیوسته علی بن ابی طالب علیه السلام را شایسته مقام خلافت می دانست و از حق آن بزرگوار دفاع می کرد، او همواره آرزویش این بود که علی بن ابی طالب علیه السلام منصب امامت را به دست گیرد تا حکومت در مسیر صحیح خود واقع شود، وی به دفعات، فضائل و مناقب امام علی علیه السلام را برای مردم بیان می کرد.

سعید بن جبیر می گوید: ابن عباس در مکه در کنار چاه زمزم سخن می گفت، و ما نزد او بودیم، وقتی سخنانش به پایان رسید، مردی برخاست و گفت: ای پسر عباس، من مردی از شام و از اهل حمص می باشم، آنها از علی بن ابی طالب علیه السلام بیزاری جسته و او را ناسزا می گویند.

ابن عباس گفت: خدا آنها را (به جهت این کارشان) در دنیا و آخرت لعنت کند، و عذاب دردناکی برای ایشان آماده سازد، آیا این کارتان به جهت دوری علی علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله است، یا این که او نخستین مرد روزگار نیست که به خدا و پیامبرش ایمان آورد، و اولین کسی نیست که نماز گزارد و رکوع کرد، و کارهای نیک انجام داد؟^(۲)

زمانی که عمر، خلافت را پس از خود در یک شورای شش نفره قرار داد، ابن عباس به علی بن ابی طالب علیه السلام عرض کرد: خلافت به ما نخواهد رسید این مرد (یعنی عمر) اراده کرده که عثمان خلیفه شود.

علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود: من هم این را می دانم، ولی من در شورا داخل

۱ - بحار الانوار جلد: ۳۱ صفحه: ۷۱.

۲ - معجم المحاسن و المساوی، جلد: ۱ صفحه: ۶۵.

خواهم شد، چون اکنون عمر مرا برای احراز مقام خلافت حائز شرایط دانسته است، در حالی که پیش از این می‌گفت: رسول خدا صلى الله عليه وآله فرموده است: پیامبری و امامت در یک خانواده جمع نخواهد شد، پس من در این شورا داخل خواهم شد تا به مردم ثابت کنم که عملش خلاف روایتی است که از رسول خدا نقل کرده است.^(۱)

ابن عباس در زمان خلافت علی بن ابی طالب عليه السلام با آن حضرت به عراق رفت و در جنگ جمل و صفین در کنار آن امام عزیز حضور داشت، و در صفین یکی از سرداران سپاه امام بود و علی بن ابی طالب عليه السلام علاقه خاصی به وی داشت.^(۲) علی بن ابی طالب عليه السلام در جریان حکمیت می‌خواستند او را بفرستند تا به نمایندگی از ایشان با عمرو و عاص تکلیف مسلمانان را روشن سازند آن حضرت فرمودند: اشعری عمرو عاص را به حکومت منصوب خواهد کرد چون به رأی او اطمینان دارد و تنها کسی که می‌تواند حریف عمرو باشد ابن عباس است؛ زیرا هر گره‌ای که عمرو بزند او باز می‌کند و هر گره‌ای که عمرو باز کند عبدالله می‌بندد و هر امری را او محکم می‌کند.

ولی مخالفانی که بعدها بر آن حضرت خروج کردند به حکمیت ابن عباس راضی نشدند و گفتند: میان تو و ابن عباس فرقی نمی‌بینیم کسی باید حکم باشد که نسبت به تو و معاویه بی‌طرف باشد.^(۳)

عبدالله بن عباس همواره در کنار امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام بود و یکی از شاگردان آن حضرت در علم تفسیر قرآن محسوب می‌شد و امام او را فرماندار بصره نموده بود.^(۴)

۱ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید معتزلی جلد: ۱ صفحه: ۱۸۹.

۲ - الاستیعاب جلد: ۳ صفحه: ۹۳۳ الی ۹۳۴.

۳ - وقعة الصفین صفحه: ۵۰۰ الی ۵۰۲.

۴ - المنتظم جلد: ۵ صفحه: ۹۴.

حضرت علی علیه السلام، عبدالله بن عباس را همیشه همراه و در کنار خویش جای می‌دادند و در جنگ نهروان او را برای اتمام حجت و موعظه به سوی خوارج فرستادند، تا آنها را از عواقب کارشان آگاه کند و به وی توصیه فرمودند که با خوارج به قرآن احتجاج نکند، چون آنها از قرآن تأویل و تفسیرهای مختلفی می‌کنند ولی به سنت پیامبر احتجاج کند و با سنت او آنها را قانع سازد،^(۱) که از این جریان به دست می‌آید عبدالله بن عباس علاوه بر تسلط بر تفسیر قرآن به سنت نبوی نیز آگاهی کاملی داشته، تا آنجا که علی بن ابی طالب علیه السلام این کار را به او می‌سپارند.

از کتب رجال و تاریخ و سیره چنین بر می‌آید که وی از محبین و ارادتمندان امیرالمؤمنین و امام حسن و امام حسین علیهما السلام بوده است، مورّخین نوشته‌اند او به قدری در فراق امیرالمؤمنین و حسنین علیهما السلام گریست که چشمان خود را از دست داد، و در آخر عمرش در حالی که نابینا شده بود می‌فرمود:

ان یذهب الله من عینی نور هما ففی لسانی و قلبی من هما نور؛^(۲)

یعنی: اگر چه خداوند نور آن دو (امام حسن و امام حسین علیهما السلام) را از چشمانم برد، اما در قلب و زبانم نور ایشان هست.

پاسخ به شبهه‌ای در مورد عبدالله بن عباس

یکی از مسائلی که درباره عبدالله بن عباس مطرح است، نسبت سرقتی است که بعضی از مورخان به او داده‌اند، که وی در زمانی که از جانب علی بن ابی طالب علیه السلام استاندار بصره بود مقداری از اموال بیت المال را برای خود گرفت و از آن حضرت جدا

۱ - نهج البلاغه للصبیحی صالح صفحه: ۴۶۵.

۲ - شذرات الذهب فی اخبار من ذهب جلد: ۱ صفحه: ۲۹۴.

گشت و به مکه گریخت و چون علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ به او نامه‌ای نوشت و درخواست باز گرداندن اموال را کرد، وی اعتنائی به نامه آن حضرت ننمود.

این در حالی است که ناقل این جریان شخص مجهول الهویه و نامعلومی است و علمای بزرگی همچون علامه حلّی در رجال^(۱) و علامه محسن امین در اعیان الشیعه^(۲) آن روایت را ضعیف دانسته و ضمن ردّ این نظر، ابن عبّاس را از شیعیان مخلص و مقرب به اهل بیت و وفادار به ائمه اطهار رضی اللہ عنہم دانسته‌اند.

همچنین بعضی از دانشمندان و بزرگان اهل سنت نیز این اتهام را نسبت به عبدالله بن عبّاس قبول نکرده و بعید و دور از عقل دانسته‌اند من جمله: ابن ابی الحدید معتزلی^(۳) و طبری^(۴) به این مسأله اذعان کرده و آورده است که عبدالله بن عبّاس تا آخر عمر از طرف علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ والی بصره بوده و از بصره خارج نشده است.

مضافاً دلائل متقنی بر دروغ و جعلی بودن این اتهام وجود دارد:

۱- حضرت آیت الله خوئی رضی اللہ عنہ در این باره چنین فرموده‌اند: این روایت (روایت اختلاس اموال بصره توسط ابن عبّاس) و ما قبل آن، از طریق عامّه نقل شده است و تنها انگیزه‌ای که عامل جعل این اخبار دروغ و تهمت و طعن زدن بر ابن عبّاس شده، دوستی و همراهی او با امیرالمؤمنین می‌باشد، تا آنجا که معاویه پس از نماز (به گفته طبری) او را همراه علی و حسنین رضی اللہ عنہم و قیس بن سعد بن عبادة و مالک اشتر لعن می‌کند؛^(۵) علامه شوشتری نیز انگیزه جعل این خبر (اختلاس ابن عبّاس) را چنین بیان

۱- رجال حلّی صفحه: ۱۰۳.

۲- اعیان الشیعه جلد: ۸ صفحه: ۷۵.

۳- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۱۶ صفحه: ۱۷۲.

۴- تاریخ الطبری جلد: ۵ صفحه: ۱۴۱.

۵- معجم رجال الحدیث جلد: ۱۰ صفحه: ۲۳۸.

می‌کند: ریشه جعل این خبر در مورد ابن عباس، این بود که می‌خواستند دامن خلیفه دوم را پاک کنند؛ زیرا وی در دوران امارتش منافقان و آزاد شدگانی مانند مغیره بن شعبه و معاویه را به کار گرفت و نزدیکان پیامبر را کنار گذاشت.^(۱)

۲- علامه شوشتری می‌فرماید: ما قاعده‌ای عقلی داریم که اگر عقل با نقل تعارض پیدا کرد، دلیل عقلی مقدم بر دلیل نقلی است، پس در حالی که برای ما عقلا مسلم است که عبدالله بن عباس ملازم علی بن ابی طالب علیه السلام بوده و در حیات آن حضرت هیچ گاه از ایشان دور نبوده و حضرت او را تأیید می‌کرده است، و با این که زمانه به گونه‌ای بوده که هر کس میلی به ظواهر دنیا داشته به سمت معاویه جذب می‌شد و علی بن ابی طالب علیه السلام را رها می‌کرد، این روایت در مذمت ابن عباس باطل است، ضمن این که معاویه در طعن به خیانت اصحاب علی علیه السلام هیچ اشاره‌ای به خیانت عبدالله بن عباس نکرده است.^(۲)

۳- در بعضی اسناد در نقل این داستان به جای عبدالله بن عباس، لفظ عبیدالله بن عباس آمده و با توجه به این اختلاف این موضوع درباره هیچ کدام شان ثابت نخواهد شد.^(۳)

۴- در "رجال کشی" مقدار اختلاس دو میلیون درهم، در "عقدالفرید" شش میلیون درهم و در جای دیگر ده هزار درهم دانسته شده است و این اختلافات دلیلی بر ساختگی بودن این تهمت دارد.

۵- آن چه از زندگی ابن عباس و کثرت علاقه وی نسبت به امیرالمؤمنین علیه السلام نقل شده، این داستان را تکذیب می‌کند، زیرا ابن عباس تا آخر عمر با علی بن ابی

۱- قاموس الرجال جلد: ۶ صفحه: ۴۴۱.

۲- قاموس الرجال جلد: ۶ صفحه: ۴۴۳.

۳- رجال الکشی صفحه: ۶۰.

طالب رضی الله عنه بود و هیچ گاه از فرمان ایشان تخلف نکرد، و پس از ایشان به فرزندان آن حضرت نیز ابراز علاقه شدید می نمود، حتی در ماجرای سفر حضرت سیدالشهداء رضی الله عنه به کوفه تا جایی که توانست برای آن حضرت خیر خواهی نمود و نگران ایشان بود که مبادا گرفتار دشمنان اهل بیت رضی الله عنهم گردد، از طرف دیگر ایشان یکی از صحابه جلیل القدر پیامبر نزد شیعه و سنی بوده که پیامبر بارها از او تمجید نموده و اکثر علمای رجال او را حسن الحال و نیکو کردار می دانند،^(۱) لذا از چنین شخصیتی به دور است که دزدی کند.

۶- چگونه ممکن است چنین خیانتی از وی سر زده باشد و در هیچ یک از مناظراتی که ابن عباس با معاویه و اطرافیانش داشته، آنها به این خیانت اشاره نکرده باشند؛ با این که آنها همواره در پی عیب جویی درباره وی و امثال وی بوده اند؟

۷- چگونه ممکن است در حکومت علی بن ابی طالب رضی الله عنه که ایشان هر هفته مال جمع شده در بیت المال کوفه را تقسیم و سپس مکانش را جارو می کرد و در آن نماز می گزارد، در بصره شش میلیون درهم جمع شود، با توجه به احتیاج زیادی که مسلمانان در جنگ ها به آن داشته اند؟^(۲)

خلاصه علت این تهمت اولاً: دشمنی دیرینه امویان و مروانیان با عبدالله بن عباس بوده، زیرا ایشان با مناظرات و احتجاج هائی که با معاویه و ابن زبیر داشت، دائماً حقانیت علویان و اهل بیت عصمت و طهارت رضی الله عنهم را ثابت می کرد.

ثانیاً: چون امویان خود به غارت بیت المال معروف بودند، از این رو برای توجیه این غارت ها و تجاوزها به اموال مردم مسلمان، به جعل این واقعه و اتهام پرداخته اند تا

۱ - فیض الاسلام جلد: ۵ صفحه: ۸۶۸.

۲ - دائرة المعارف صحابه پیامبر اعظم رضی الله عنه جلد: ۲ صفحه: ۳۹۶.

شخصیت و موقعیت علویان را بکوبند.

ثالثاً: بنی امیه دائماً از بنی هاشم می ترسیدند، لذا به آنها تهمت و افترا می بستند و با ابروی آنها بازی می کردند.

ارادت عبدالله بن عباس به حسین علیه السلام

عبدالله بن عباس قبل از شهادت حضرت علی علیه السلام در بصره بوده و از جانب آن حضرت نیز به استانداری بصره منصوب شد.^(۱)

ایشان به امام مجتبی علیه السلام به دیده احترام می نگریست و در تکریم و احترام آن حضرت می کوشید و همواره از ایشان تجلیل می نمود.

عبدالله بن عباس در هنگام شهادت امام مجتبی علیه السلام در شام بود، زمانی که خبر شهادت آن حضرت به معاویه رسید، معاویه و تمام کسانی که با او بودند سجده کرده و هماهنگ تکبیر گفتند.

عبدالله بن عباس وقتی این جریان را شنید به دیدار معاویه رفت، معاویه گفت: ای فرزند عباس، ابو محمد علیه السلام مرد.

ابن عباس گفت: آری رحمت خدا بر او باد، به من خبر تکبیر و سجده‌هایت رسید، انالله و الیه راجعون به خدا قسم ای معاویه اگر حسن مرد، اما مرگ تو فراموش نشده و جسم او قبر تو را پر نمی کند، او به بهترین وجه درگذشت، اما تو به بدترین صورت باقی ماندی.

معاویه گفت: تصور می کنم که او تنها عده ای یتیم به جای گذاشته.

ابن عباس گفت: تمام ما کوچک بودیم بعد بزرگ شدیم.

۱- اعیان الشیعه جلد: ۸ صفحه: ۵۷.

معاویه گفت: خوشا به حال تو که رئیس قومت شدی.

عبدالله بن عباس پاسخ داد: تا زمانی که ابا عبدالله الحسین علیه السلام هست نه، زیرا او رئیس قوم است.^(۱)

زمانی که حضرت سیدالشهداء علیه السلام قصد رفتن به کوفه کرد، عبدالله بن عباس نزد امام حسین علیه السلام رفت و با محبت به ایشان عرض کرد: خبر تصمیم حرکت شما به سوی عراق مردم را منقلب کرده است، بگو چه خواهی کرد؟
امام حسین علیه السلام فرمودند: من به خواست خدا قصد سفر کرده‌ام و در همین یکی دو روز آینده خواهم رفت.

ابن عباس گفت: از این سفر به خدا پناه می‌برم، رحمت خداوندی بر تو، به من بگو آیا به سوی مردمی می‌روی که امیر خود را کشته، و شهرهای خود را در اختیار گرفته، و دشمن را بیرون رانده‌اند؟ اگر چنین کرده باشند به سوی آنان برو، ولی اگر تو را دعوت کرده‌اند درحالی که امیر آنها در رأس کار است و بر آنها حکومت می‌کند و کارگزاران او سرگرم جمع آوری اموال و اداره شهرها هستند، در این صورت تو را به جنگ دعوت کرده‌اند، اطمینان ندارم که تو را فریب ندهند، و دروغ نگویند، و با تو از در ستیز بیرون نیابند و تنهایت نگذارند، و دشمن را به جنگ تو نیاندازند، و بدترین سخت‌ترین دشمن تو نباشند.

امام حسین علیه السلام فرمودند: پسر عمو، والله می‌دانم که شما خیر خواه من هستی و نسبت به من مهربانی، لیکن من تصمیم و عزم خود را بر این قرار دادم که به کوفه بروم.
ابن عباس گفت: حال که می‌خواهی بروی پس با زنان و بچه‌هایت برو، والله من می‌ترسم کشته شوی.

۱ - بحار الانوار جلد: ۲۸ صفحه: ۱۵۹.

امام حسین علیه السلام فرمودند: من در این باره از خدا طلب خیر می‌کنم و در کار خود خواهم اندیشید.^(۱)

چون تلاش ابن عباس برای بازداشتن امام حسین علیه السلام از سفر به عراق بی نتیجه ماند از حضور امام حسین علیه السلام مرخص شد در حالی که با ناراحتی و اندوه می‌گفت: بی حسین شدم، خیر مرگ حسین را از من بشنوید.^(۲)

ابن عباس می‌گوید: شبی که حسین علیه السلام کشته شد، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را در خواب دیدم که تُنگی بلورین در دست داشت، و در آن خون جمع می‌کرد، عرض کردم: ای رسول خدا این چیست؟

فرمود: خون حسین و یاران اوست که نزد خدا خواهم برد.

صبح آن شب، ابن عباس خبر شهادت امام حسین علیه السلام را اعلام، و خواب خود را بازگو کرد. پس از آن تاریخ، واقعه شهادت امام حسین علیه السلام را با زمان خواب ابن عباس تطبیق کردند، با هم یکی بود.^(۳)

عبدالله بن عباس به علت کهولت سن و کم سوء بودن و احتمال نایبنا بودن چشمانش در واقعه جانسوز کربلاء حضور نداشت ایشان قریب به پنج سال از حضرت سیدالشهداء علیه السلام بزرگ‌تر بودند و هیچ روایتی از هیچ امامی دال بر سرزنش ایشان به جهت حضور نیافتن در واقعه جانسوز کربلاء نداریم.

۱- تاریخ طبری جلد: ۵ صفحه: ۳۸۳.

۲- انساب الاشراف جلد: ۳ صفحه: ۱۴۷.

۳- انساب الاشراف جلد: ۳ صفحه: ۱۴۷.

عاقبت عبدالله بن عباس

ابن اثیر می نویسد: موقعی که میان عبدالله بن زبیر و عبدالملک مروان فتنه و جنگ و اختلاف بروز کرد، عبدالله بن عباس و محمد بن حنفیه به همراه زنان و فرزندان خود به مکه کوچ کردند، عبدالله بن زبیر آنها را در فشار گذاشت که باید با من بیعت نمایید، ولی آنها نپذیرفتند و گفتند: ما کاری به کار تو نداریم تو به کار خود ادامه بده و ما را هم به حال خود واگذار؛ اما ابن زبیر زیر بار نرفت و به آنان اصرار داشت که بیعت کنند و گرنه همه آنان را به آتش خواهد کشید!

در این موقع ابن عباس و محمد بن حنفیه، ابا طفیل که یکی از اصحاب امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام بود را به نزد شیعیان کوفه فرستادند و از مردم کوفه استمداد طلبیدند، چهار هزار نفر از اهالی کوفه به کمک ایشان شتافتند و بی خبر و تکبیرگویان وارد مکه شدند، صدای تکبیر کوفیان به گوش مردم مکه رسید و ابن زبیر هم باخبر شد که کوفی ها برای مقابله با او به مکه آمده اند، فوراً داخل مسجد الحرام شد و خود را به پرده کعبه آویخت و به خانه خدا پناهنده شد.

اهالی کوفه، ابن عباس و همراهانش را آزاد کردند و سپس از او خواستند تا ابن زبیر را به هلاکت برسانند، اما او موافقت نکرد و گفت: مکه شهر امن خداست و احترام و رعایت خانه خدا بر همه لازم است، خداوند این کار را جز برای پیامبر صلی الله علیه و آله حلال نشمرده است.^(۱)

کوفیان، ابن عباس و همراهانش را با خود به منی بردند و مدتی در آن جا بودند سپس به طایف رفتند، در آن جا عبدالله مریض شد، در ایام بیماری به همراهان خویش گفت: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمود: أنت تموت فی خیر عصابة علی وجه الأرض

۱ - اسد الغابه فی معرفه الصحابه جلد: ۳ صفحه: ۱۸۹.

أحبهم إلى الله و أكرمهم عليه و أقربهم إلى الله زلفى؛

یعنی: ای ابن عباس! تو در میان بهترین جمعیت روی زمین می میری که نزد خداوند از همه دوست داشتنی ترند و بهترین مقام را نزد او دارند، بنابراین اگر مرگم فرا رسید، معلوم است که آن جمعیت شما خواهید بود.^(۱)

هشت شب بیشتر نگذشت که عبدالله بن عباس در سن ۷۰ سالگی در سال ۶۸ هجری قمری^(۲) در میان همان جمع از دنیا رفت و محمد بن حنفیه که همراه او از مکه آمده بود، بر او نماز خواند و هنگامی که خاک بر قبر او می ریخت می گفت: مات و الله الیوم حبر هذا الأمة؛ یعنی: به خدا سوگند امروز دانشمند این امت از دنیا رفت، و فرمود: الیوم مات ربانی هذه الامة.

یعنی: امروز بزرگ این امت مرد، و تاسه روز خیمه‌ای بر مزار ایشان بر پا کرد و در آنجا اقامت نمود.

بعضی مورخان آورده‌اند: وقتی ابن عباس را بر تابوت گذاشته بودند که تشییع کنند دو پرنده آمدند و داخل کفن او شدند، مردم که این صحنه را دیدند گفتند: این علم ابن عباس بود.^(۳)

عبدالله بن عباس

از ارادتمندان و محبین پیامبر و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام

در این جا جای دارد بحثی کوتاه در مورد برادر ایشان یعنی عبدالله بن عباس، که متأسفانه در بین عوام به ابن عباس خائن مشهور شده، داشته باشیم و ثابت کنیم که او

۱- اسد الغابه فی معرفة الصحابه جلد: ۳ صفحه: ۱۸۹.

۲- صفوة الصفوة جلد: ۱ صفحه: ۳۲۳.

۳- الطبقات الكبرى خامسه جلد: ۱ صفحه: ۲۰۵ الی ۲۰۹.

نیز از ارادتمندان و محبین پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت ایشان بوده و تا آخر عمر هیچ گاه به هیچکدام از خاندان رسول الله صلی الله علیه و آله مخصوصاً امام حسن مجتبی علیه السلام خیانتی نکرده است.

نام و نسب او ابو محمد عبیدالله بن عباس بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبد مناف قرشی هاشمی است، او پسر عمو و همچنین از صحابه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است.^(۱)

پدرش عباس، یکی از بزرگان مکه و قریش بود که سقایی حجاج بیت الله الحرام را از پدرش عبدالمطلب به ارث برده،^(۲) و به خدمت رسانی زائران خانه خدا مشغول بود. مادرش نیز لبابه الکبری مکنی به ام الفضل، دختر حارث بن حزم هلالیه بود،^(۳) وی اولین زنی بود که بعد از حضرت خدیجه کبری علیها السلام به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایمان آورد و به ایشان گروید، ایشان محبت عجیبی به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله داشته و بسیار به ایشان ابراز محبت و خدمت می کرد، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز او را دوست داشته و به وی علاقه مند بودند و دائماً به دیدار ایشان می رفتند و اکثر اوقات که به منزل ایشان می رفتند مدت طولانی در منزل ایشان می ماندند، حتی در آن خانه نیز استراحت می کردند،^(۴) مورخان ایشان را زنی پرهیزکار دانسته و معرفی کرده اند،^(۵) عبیدالله نیز در دامن چنین پدر و مادری رشد کرده و تربیت شده است.

عبیدالله بن عباس از علماء و فقهاء زمان خویش بوده و از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حدیث نقل می نمود،^(۶) وی از محبین و ارادتمندان به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت عصمت و

۱- الاستیعاب جلد: ۳ صفحه: ۱۰۰۹.

۲- لوامع صاحبقرانی جلد: ۸ صفحه: ۵۴.

۳- منتخب التواریخ صفحه: ۲۹.

۴- اسدالغابه جلد: ۵ صفحه: ۵۳۹.

۵- الطبقات الکبری جلد: ۸ صفحه: ۲۷۸.

۶- البدایه و النهایه جلد: ۸ صفحه: ۹۰.

طهارت عليه السلام بود.

پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله علاقه زیادی به ایشان و برادرش عبدالله داشتند و اکثر مواقع میان آن دو مسابقه می گذاشتند و به آنها جایزه عطا می فرمودند، همچنین پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله ایشان را بر سینه و یا پشت خود قرار می دادند.^(۱)

ایشان به قدری مورد اعتماد علی بن ابی طالب عليه السلام بود که در دوران خلافتشان از طرف آن حضرت حاکم یمن شده بود.^(۲)

همچنین علاوه بر امارت یمن در سالهای ۳۶ و ۳۷ و ۳۸ هجری قمری به طور پیاپی از طرف علی بن ابی طالب عليه السلام به امارت حج منصوب می شد.

معاویه در سال ۳۸ هجری قمری برای مقابله و رقابت با علی بن ابی طالب عليه السلام شخص دیگری به نام یزید بن شجره الرهاوی را به امارت حج برگزید و مردم در آن سال برای انجام مناسک حج دو امیر داشتند، گروهی به تبعیت از امیرالمؤمنین عليه السلام امامت عبیدالله را برگزیدند و گروهی به تبعیت از معاویه، به امامت یزید بن شجره مناسک حج را به جای آوردند.^(۳)

در زمان امارت عبیدالله بر یمن گروهی به خونخواهی عثمان دست به شورش زدند؛ ولی در یمن کسی نبود که از آنها حمایت کند و یا برای ایشان تشکیلات نظامی ایجاد کند، این گروه با علی بن ابی طالب عليه السلام بیعت نموده، ولی در باطن با او مخالفت می کردند.

در پی بروز مخالفت‌های گسترده و ایجاد اجتماعات و استنکاف از پرداخت صدقات و بیت المال از جانب این گروه، عبیدالله با ایشان به گفتگو پرداخت و چون بر

۱- مسند حنبل جلد: ۱ صفحه: ۲۱۴.

۲- تاریخ الطبری جلد: ۴ صفحه: ۴۴۲.

۳- الاستیعاب فی معرفه الاصحاب جلد: ۳ صفحه: ۱۰۰۹.

مواضع خود در انتقام از قاتلین عثمان پافشاری کردند، همه آنها را به زندان انداخت، طرفداران این گروه با شنیدن خبر محبوس شدن آنها شورش کردند و طی نامه‌ای از معاویه درخواست کمک کردند.

معاویه نیز در سال ۴۰ هجری لشکری به فرماندهی بسربین ارطاه عامری که مردی خون ریز و بی رحم بود، به یاری ایشان فرستاد و به بسر دستور داد تا از راه حجاز و مدینه و مکه به یمن برود و در مسیر حرکتش مردمی را که از علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ حمایت می کنند به طرف معاویه دعوت کند اگر نپذیرفتند و اطاعت نکردند آنها را از دم تیغ بگذراند.^(۱)

عبیدالله با شنیدن خبر حمله بسر، پدر زن خویش عبدالله بن عبدالمدان حارثی را به عنوان جانشین خود در آن سرزمین منصوب کرد و از یمن خارج شد و نزد علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ رفت.

بسرین ارطاه، عبدالله بن عبدالمدان حارثی جانشین عبیدالله در یمن و فرزندش مالک را به قتل رساند.^(۲)

بعضی اتهام فرار به عبیدالله در این جریان بسته اند و حال آن که از ظاهر این حرف کاملاً مشهود است که تهمتی بیش نیست چرا که ما در آن زمان نبوده ایم اما آن چه در تاریخ به دست می آید رفتن عبیدالله فرار نبوده چرا که اگر می خواست فرار کند اولاً: بسر بن ارطاه فرد سفاک و خونریزی بود و همه او را می شناختند پس معنا ندارد عبیدالله فرار کند ولی زن و بچه خویش را با خود نبرد، در صورتی که اگر شخصی مخصوصاً که در رأس اموری بوده باشد بخواهد فرار کند از واضحات است که دشمن

۱ - الغارات جلد: ۲ صفحه: ۵۹۸.

۲ - تاریخ یعقوبی جلد: ۲ صفحه: ۱۹۸.

اگر دستش به زن و بچه او برسد آنها را حتی اگر نکشد اذیت و آزار خواهد کرد تا فرد فراری به خاطر اذیت نشدن نزدیکان خویش بازگردد.

ثانیا: اگر ایشان قصدش فرار بود به نزد علی بن ابی طالب علیه السلام نمی رفت.

ثالثا: اگر فرار کرده بود علی بن ابی طالب علیه السلام اجازه نمی داد که ایشان مجدداً به منصب قبلی خویش بازگردد و خلاصه اگر ایشان فردی فراری بود از زبان مبارک یکی از معصومین مطلبی دال بر فرار وی صادر می شد.

رابعا: شخصی که قصدش فرار باشد جانشین برای خود نمی گذارد.

عبیدالله بن عباس قبل از این که بسر بن ارطاه به مدینه برسد به نزد علی بن ابی طالب رفت و این رفتنش یا به خاطر اطاعت امر امام بوده و یا این که برای مشورت امر مهم جنگ آینده که با بسر قرار بود اتفاق بیافتد به نزد امام جهت کسب تکلیف رفته بود. عبیدالله بن عباس دو فرزند خود عبدالرحمن و قثم را در یمن نزد مادرشان گذاشته بود، بسر در حمله به یمن دو فرزند عبیدالله را نیز به قتل رساند.^(۱)

طبری در تاریخ خود چنین آورده: دو پسر عبیدالله پیش یکی از مردم بادیه نشین کنانه بودند، هنگامی که بسر می خواست ایشان را بکشد، مرد کنانی گفت: به چه جرمی کودکانی را که گناهی ندارند، می کشی؟ اگر می خواهی ایشان را بکشی مرا نیز بکش. بسر گفت: چنین می کنم و از مرد کنانی آغاز کرده و او را کشت و پس از وی دو کودک عبیدالله را نیز کشت.

زنان بنی کنانه با مشاهده این اتفاق به بسر اعتراض کرده و گفتند: ای بسر، مردان را می کشی، تو را با کودکان چه کار است؟

به خدا قسم در دوران جاهلیت هم چنین کاری نمی کردند! به خدا قسم سلطنتی

۱ - مروج الذهب جلد: ۳ صفحه: ۱۶۳.

که جز با کشتن کودکان و برداشتن رحم محکم نگردد سلطنت بدی است. وقتی خبر مرگ این دو کودک به مادرشان رسید در سوگ ایشان مرثیه سرایی می کرد.^(۱)

در زمان حمله سپاه شام، لشکری از جانب علی بن ابی طالب عليه السلام به فرماندهی حارثه بن قدامه سعدی برای مقابله با بسر اعزام شد و بسر بن ارطاه با شنیدن خبر حمله ایشان فرار کرد، با گریختن او، عیدالله به یمن بازگشت و تا زمان شهادت علی بن ابی طالب عليه السلام والی یمن بود.^(۲)

وی یکی از افرادی بود که علاوه بر این که والی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام در یمن بود هنگام تدفین امام علی عليه السلام بر مزار ایشان حضور داشت.^(۳)

وفاداری عیدالله بن عباس به امام مجتبی عليه السلام

عیدالله در زمان امام حسن عليه السلام آن قدر مورد اعتماد ایشان بود که به اعتقاد بعضی مورخین از طرف آن حضرت به عنوان فرمانده سپاهشان منصوب گشت و تا آخر عمر هیچ خیانتی به امام حسن عليه السلام و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله نکرد ایشان پس از به شهادت رسیدن علی بن ابی طالب عليه السلام به امام مجتبی عليه السلام اقتداء کرده و با محبت تمام مردم را به طرف امامت ایشان سوق می داد.

عیدالله بن عباس بعد از شهادت حضرت علی عليه السلام قبل از خطبه امام مجتبی در بین مردم مسلمان خطبه ای خوانده که نشانگر میزان ارادت و محبت وی به اهل بیت عصمت و طهارت عليهم السلام است و مضمون آن به شرح زیر می باشد:

۱- یعقوبی جلد: ۲ صفحه: ۱۹۹.

۲- الاستیعاب جلد: ۳ صفحه: ۱۰۰۹.

۳- انساب الاشراف جلد: ۴ صفحه: ۵۸.

امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام به شهادت رسید ولی یادگار و جانشینی از خود به جای گذاشته؛ اگر دوست دارید از راه او پیروی کنید، فرزندش در میان شماست از او پیروی کنید، و اگر طالب چنین حقیقتی نیستید (به دنبال فرد دیگری می‌گردید) من کسی را سراغ ندارم. در این جا صدای گریه‌های مردم در فراق علی بن ابی طالب علیه السلام بلند شد و نسبت به فرزندش اعلام وفاداری کردند.^(۱)

ایشان مجدداً پس از اتمام خطبه امام مجتبی علیه السلام خطاب به مردم چنین گفت:
ای مردم این پسر پیغمبر و جانشین رسول اکرم صلی الله علیه و آله و خلیفه امیرالمؤمنین است با او بیعت کنید.

در اثر تبلیغات ایشان مردم تحریک شده و گفتند: به به او چقدر محبوب و شایسته خلافت است و برای بیعت با امام حسن علیه السلام بر یکدیگر پیشی می‌گرفتند و همه با آن حضرت بیعت کردند.^(۲)

ایشان هیچگاه به شام نرفته و به معاویه نپیوست، وی در دوران کناره‌گیری امام حسن مجتبی علیه السلام از حکومت نیز به تبعیت از امام زمانش امام حسن مجتبی علیه السلام به مدینه برگشت و به تبع آن حضرت از حکومت کناره‌گیری کرده و به امر تجارت مشغول گردید.^(۳)

ایشان بعد از امام حسن مجتبی علیه السلام محب و پیرو حضرت سیدالشهداء علیه السلام بودند، و چون به امر تجارت مشغول بوده، دارائی فراوانی داشت، لذا از جهت مالی به امام حسین علیه السلام در جهت پیشبرد اهداف شان کمک می‌کرد.

عبیدالله بن عباس به تمام معنا محب امام زمانش حضرت سیدالشهداء علیه السلام بود،

۱- الدرجات الرفیعه فی الطبقات الشیعه سید علی خان مدنی صفحه: ۱۴۷.

۲- مناقب ابن شهر آشوب جلد: ۴ صفحه: ۳۱.

۳- الاصابه جلد: ۴ صفحه: ۳۳۱.

زمانی که در دوران حکومت معاویه، به خاطر ظلم بنی امیه به امام حسین عليه السلام آن حضرت از جهت مالی در مضیقه قرار گرفت و این جریان به گوش عبیدالله بن عباس رسید اشک در چشمانش حلقه زد و گفت: وای بر توای معاویه از جرائمی که مرتکب می شوی، که تو خود در جای نرم و رفاه کامل زندگی کنی اما فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله حسین بن علی عليه السلام در تنگنا و مضیقه باشد.

سپس به خدمتکار خود دستور داد و گفت: نصف تمام دارائی مرا از طلا و نقره و اسب و استرو لباس و غیره را از اموال جداکن و خدمت آن حضرت ببر و بگو که من اموال را با شما نصف کرده ام.

بعد مجدداً به خدمتکار خود گفت: اگر این نصف رفع احتیاجاتش را نکرد، برگرد و نصف دیگر را هم به ایشان تحویل بده.

خدمتکارش به وی گفت: با این بخشش، خرج هایی که بعداً پیش می آید را از کجا تأمین خواهی کرد؟

عبیدالله گفت: اگر کار به آن جا رسید شما را راهنمایی می کنم.^(۱)

پاسخ به شبهه‌ای در مورد عبیدالله بن عباس

با این همه محبت و ارادت ایشان به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت عصمت و طهارت عليهم السلام ولی متأسفانه بعضی با استناد به یک حدیث که وقتی از جهت رجالی آن را مورد بررسی قرار دهیم آن روایت را فاقد السند می یابیم، ایشان را نستجیر بالله خائن به امام حسن عليه السلام می دانند.

آن روایت در منابع اهل سنت آمده آن هم بدون ارائه سند، و همان گونه که بر اهل

۱ - العقد الفرید جلد: ۱ صفحه: ۲۴۸.

علم پوشیده نیست، مطلبی که سندش ضعیف باشد مورد طرد علماء و فقهاء واقع می شود، چه رسد به این که اصلاً سندی برایش ارائه داده نشود.

در الغارات چنین آمده: ثم إن معاوية لما أقبل على الحسن بن علي عليه السلام و صالحه عبيدالله بن العباس بمسكن و دخل في طاعة معاوية فأكرمه معاوية و أدناه و أوفى له بصلحه و ما ضمن له من المال.^(۱)

یعنی: معاویه وقتی روی به حسن بن علی علیه السلام آورد و با عبيدالله بن عباس در مسکن صلح نمود و وی اطاعت معاویه را قبول کرد، پس معاویه او را اکرام نموده و وی را از نزدیکان خویش قرار داد و صلح نامه را در مورد او اجرا کرده و آن چه را از مال به او وعده داده بود به او داد.

ابن ابی الحدید در این باره چنین می نویسد:

فلما كان الليل أرسل معاوية إلى عبيدالله بن عباس أن الحسن قد راسلني في الصلح، و هو مسلم الامر إلي، فإن دخلت في طاعتي الان كنت متبوعا، و إلا دخلت وأنت تابع، و لك إن أجبتني الان أن أعطيك ألف ألف درهم، أعجل لك في هذا الوقت نصفها، و إذا دخلت الكوفة النصف الآخر، فانسل عبيدالله إليه ليلا، فدخل عسكر معاوية، فوفى له بما وعده، و أصبح الناس ينتظرون عبيدالله أن يخرج فيصلي بهم، فلم يخرج حتى أصبحوا، فطلبوه فلم يجدوه.^(۲)

یعنی: وقتی که شب شد معاویه به نزد عبيدالله بن عباس فرستاده و به او گفت: حسن بن علی در مورد صلح با من نامه نگاری می کند؛ و او کار را به دست من سپرده است؛ اگر تو الان در اطاعت من وارد شوی از حسن بن علی جلو خواهی افتاد (و به من

۱ - الغارات جلد: ۲ صفحه: ۴۴۳.

۲ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۱۶ صفحه: ۴۱.

نزدیک تر خواهی بود) اگر در لشکر من داخل نشوی باز هم تابع من می شوی؛ و اگر الان سخن من را قبول کنی یک میلیون درهم به تو خواهم داد که اکنون برای تو نصف آن را پیش می فرستم؛ و وقتی به کوفه وارد شدم نیم دیگر را به تو می دهم؛ نیمه شب عبیدالله از لشکر جدا شده و به لشکرگاه معاویه وارد شد؛ معاویه نیز آن چه را به او وعده داده بود پرداخت کرد؛ صبح گاه مردم منتظر بیرون آمدن عبیدالله برای نماز بودند اما وی بیرون نیامد تا آفتاب طلوع کرد؛ پس به دنبال وی گشته اما او را نیافتند!!!

علاوه بر این که این روایت فاقد السند است، از نظر مضامین نیز ضعیف بوده و در متن آن تناقضات وجود دارد، مثلاً فرمانده لشکر را بعضی عبیدالله بن عباس، بعضی دیگر عبدالله بن عباس و بعضی دیگر قیس بن سعد بن عباده معرفی کرده اند.

ما در این جا اضافه بر این دلیل، دلایل دیگری ارائه می دهیم تا ضعف مضامین و ساختگی بودن این جریان را ثابت کنیم و معلوم شود هدف از جعل و طرح این احادیث، نسبت اتهام ضعف و سستی به محبین و یاوران و فرماندهان صادق و ارادتمند به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است.

عده ای از کسانی که قائل به خیانت عبیدالله بن عباس شده اند در نقل این خیانت آورده اند: قیس بن سعد بعد از اتمام نماز صبح از جای برخاست و برای لشکریان چنین خطبه خواند و گفت: این پیش آمد در چشم شما هولناک و مهم جلوه نکند، فرار این مرد ترسو و کوتاه فکر را عظیم نشمارید.

در عبیدالله و پدر و برادرش هرگز هیچ خیر و صلاحی نبود.

پدرش که عموی رسول خدا بود، پیامبر نیز از او فدیة گرفت و در میان مسلمانان تقسیم فرمود.

برادر او عبدالله بن عباس که از طرف امیرالمؤمنین والی بصره بود به بیت المال

مسلمانان دست خیانت دراز کرد و از خزانه حکومت دزدی نمود و برای خود کنیزان زیبا خرید و گمان برد که یک چنین کاری بر او حلال خواهد بود.

و همین عبیدالله فراری را امیرالمؤمنین به حکومت یمن گماشت، در آنجا هم از حمله بسر بن اوطاة گریخته و فرزندش را به جا گذاشت تا آن طفل بی گناه به قتل رسید و اکنون هم می بینید که چه کرده است؟^(۱)

ما ابتدا این جریان را از جهات مختلف مورد بررسی قرار داده و در آخر نتیجه گیری خواهیم نمود.

اول، شخصیت قیس بن سعد بن عباده را مورد بررسی قرار خواهیم داد تا معلوم شود وی چگونه شخصیتی بوده است:

مورخان و رجالیون، ایشان را از بزرگان اصحاب رسول خدا ﷺ و فردی زیرک و سخنی معرفی کرده و گفته اند: او فردی شجاع و با تدبیر بوده و مخصوصاً در فنون جنگی مهارت خاصی داشت. همچنین رئیس و بزرگ قوم خود و در زمان پیامبر اکرم ﷺ رئیس شهربانی آن حضرت بود.^(۲)

قیس بن سعد یکی از پنج نفری بود که در میان عرب به صاحب نظران و چاره اندیشان معروف بودند و این به خاطر سیاست و زیرکی زیاد او بود،^(۳) ایشان خود معترف بود و به عمرو بن دینار گفته است: اگر پایبند به دین اسلام نبودم چنان مگری می کردم که عرب طاقت آن را نداشت.^(۴)

ایشان با این که بزرگ و رئیس قبیله خود بود، اما خود را خدمت گزار پیامبر

۱- مقاتل الطالبيين صفحه: ۷۳.

۲- الاستيعاب جلد: ۳ صفحه: ۱۲۹۰.

۳- اسد الغابه جلد: ۴ صفحه: ۱۲۴.

۴- الاصابه جلد: ۵ صفحه: ۳۶۱.

اکرم عليه السلام می دانست و بسیار خاضعانه به ایشان خدمت می کرد، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله همواره توجه و علاقه خاصی به ایشان داشتند.^(۱)

همچنین مورخان، ایشان را زاهد و اهل تقوا و محب و طرفدار علی بن ابی طالب عليه السلام و فردی مرفه و سخی دانسته اند.^(۲)

قیس همواره در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود و در روز فتح مکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله او را علمدار سپاه خویش قرار داد.^(۳)

قیس یکی از پیروان حقیقی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام بود و در زمان خلفاء از حکومت و مسائل سیاسی کنار کشیده و دخالت نمی کرد، اما در زمان امیرالمؤمنین عليه السلام والی مصر شد.^(۴)

ایشان همواره از ناحیه امام علی عليه السلام مأ موریتهایی دریافت می کرد من جمله: با عمار یاسر و امام مجتبی عليه السلام از طرف علی بن ابی طالب عليه السلام به کوفه اعزام شدند تا مردم آن سرزمین را به طرف علی بن ابی طالب عليه السلام دعوت کنند.^(۵)

معاویه وقتی نتوانست در میدان سیاست و درایت حریف قیس شود و او را در اداره امور مصر فلج کند با طرح مکر و دسیسه نامه ای از طرف قیس جعل کرد که مضمون نامه بیعت با معاویه بود،^(۶) لذا همین مسأله باعث بدگمانی عده ای به او شد، وقتی اطرافیان امام از ایشان خواستند تا قیس را چون مشکوک الحال است از مقامش برکنار کند آن حضرت در جواب فرمودند: به خدا سوگند من این نامه را تایید نمی کنم

۱- اسدالغابه جلد: ۴ صفحه: ۱۲۵.

۲- الاستیعاب جلد: ۳ صفحه: ۱۲۹.

۳- المغازی جلد: ۲ صفحه: ۸۲۲.

۴- تاریخ ابن خلدون جلد: ۲ صفحه: ۶۲۳.

۵- وقعة الصفین صفحه: ۱۵.

۶- البدایه و النهایه جلد: ۸ صفحه: ۹۹.

و این نامه نوشته قیس نیست.^(۱)

بالاخره سیاست امام به خاطر جو حاکم و صلاح دید خویش، ایجاب کرد^(۲) طی نامه‌ای ایشان را از امارت مصر برکنار کند و بعد از برگشت قیس از مصر به کوفه وی را استاندار آذربایجان نمودند.^(۳)

ایشان همواره در جنگ‌ها کنار علی بن ابی طالب علیه السلام بوده و از خود رشادت‌های زیادی نشان می‌داد.^(۴)

بعد از شهادت علی بن ابی طالب اولین کسی که با امام حسن علیه السلام بیعت کرد قیس بود.^(۵)

خلاصه کلام، حاصل اعترافات مورخین و رجالیون، قیس بن سعد فرد با تقوا، شجاع و زیرک و از شاگردان و صحابی چهار معصوم یعنی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله علی بن ابی طالب، امام مجتبی و امام حسین علیه السلام بوده و از محضر آن بزرگواران کسب فیض نموده و همواره مورد محبت و علاقه معصومین زمان خویش بوده است.

دوم، شخصیت عباس بن عبدالمطلب را مورد بررسی قرار داده تا ماهیت ایشان نیز مشخص شود:

ایشان عموی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و دو یا سه سال از آن حضرت بزرگ‌تر بود.^(۶) عباس بن عبدالمطلب هم در دوران جاهلیت و هم بعد از آن یکی از رجال برجسته قریش بود

۱- الغارات جلد: ۱ صفحه: ۲۱۷.

۲- ائمه اطهار علیهم السلام همواره سیاستمدارترین انسان‌ها بوده و هستند، در زیارت جامعه کبیره خطاب به آن بزرگواران عرض می‌کنیم وَ سَاسَةَ الْعِبَادِ یعنی شما سیاستمدارترین بندگان خدا هستید.

۳- تاریخ یعقوبی جلد: ۲ صفحه: ۲۰۲.

۴- اسد الغابه جلد: ۴ صفحه: ۱۲۶.

۵- تاریخ الطبری جلد: ۵ صفحه: ۱۵۸.

۶- اسد الغابه جلد: ۳ صفحه: ۶۰.

و مناصب بزرگ و مهمی من جمله سقایت و عمارت مسجدالحرام داشته است.^(۱)
 بعد از رحلت عبدالمطلب سرپرستی چاه زمزم و منصب سقایت حجاج نیز به
 دست ایشان افتاد و پیامبر اکرم ﷺ ایشان را بر این منصب باقی گذاشت.^(۲)
 ایشان همواره مورد علاقه پیامبر اکرم ﷺ بودند، پیامبر اکرم ﷺ در مورد وی
 فرمودند: هذا عباس بن عبدالمطلب اجود قریش کفا و اوصلها رحما؛ یعنی: او عباس
 فرزند عبدالمطلب است که از همه قریش سخی تر و نسبت به خویشان مهربان تر
 است.^(۳)

جابر بن عبدالله انصاری می گوید: روزی عباس بن عبدالمطلب که مرد بلند بالائی
 بود نزد پیامبر اکرم ﷺ آمد، همین که آن حضرت او را دید فرمودند: انک یا عم لجمیل؛
 یعنی: به درستی که ای عمو شما خیلی زیبائی.
 عباس بن عبدالمطلب عرض کرد: ما الجمال بالرجل یا رسول الله؛ یعنی: ای
 رسول خدا زیبائی مرد در چیست؟

پیامبر اکرم ﷺ فرمود: بصواب القول بالحق؛ یعنی: به راستگویی و حق گفتن.
 عباس بن عبدالمطلب عرض کرد: فما الکمال؟ یعنی: پس کمال در چیست؟
 پیامبر اکرم ﷺ فرمود: تقوی الله و حسن الخلق؛ یعنی: در پرهیزگاری و خوش
 اخلاق بودن.^(۴)

ایشان معمولا در جنگها و وقایع مهم در کنار پیامبر اکرم ﷺ بودند، زمانی که
 قحطی و خشک سالی به حضرت ابوطالب علیه السلام فشار وارد کرد، ایشان همراه با پیامبر

۱ - الاستیعاب جلد: ۲ صفحه: ۸۱۲.

۲ - السیره النبویه جلد: ۱ صفحه: ۱۷۸.

۳ - (استیعاب جلد: ۳ صفحه: ۸۱۴) و (اسدالغابه جلد: ۳ صفحه: ۶۱).

۴ - المالئ طوسی صفحه: ۴۹۷.

اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به منزل حضرت ابوطالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رفته و هر کدام تکفل فرزندی از ایشان را به عهده گرفتند.^(۱)

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در جریان اسلام آوردن اهل مدینه زمانی که نمایندگان آنها به مکه آمدند و آن حضرت را به مدینه دعوت کردند برای رفتن به مدینه با عموی خود عباس بن عبدالمطلب مشورت کرده و نظر ایشان را پسندیده و جامه عمل پوشاندند و در سال سیزده بعثت زمانی که پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تصمیم گرفتند به مدینه مهاجرت کنند عباس بن عبدالمطلب همراه آن حضرت در جمع مردم مدینه حضور پیدا کرد و سفارشات در جهت تأمین امنیت و حفاظت از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به آنها کرد.^(۲)

در جنگ احد که مشرکین مجهز شده بودند تا به جنگ با پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بروند، عباس بن عبدالمطلب که در مکه زندگی می کرد جریان را به طور مخفیانه و توسط نامه به سمع پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رسانید.^(۳)

در جریان فتح مکه همواره در کنار پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضور داشت و ابوسفیان را به محضر آن حضرت آورده و مجبورش کرد تا شهادتین را بر زبان جاری کند.^(۴)

در جنگ حنین وقتی که همه اصحاب از اطراف رسول خدا دور شده و پا به فرار گذاشتند، عباس بن عبدالمطلب و فرزندش یکی از آن چند نفری بودند که در کنار علی بن ابی طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را تنها نگذاشتند.^(۵)

ایشان همواره کاتب پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بوده و نامه‌هایی را که آن حضرت

۱- کشف الغمه جلد: ۱ صفحه: ۷۹.

۲- تاریخ اسلام جلد: ۱ صفحه: ۳۰۰.

۳- الطبقات الكبرى جلد: ۲ صفحه: ۲۸.

۴- اعلام الوری جلد: ۱ صفحه: ۲۲۰.

۵- الارشاد جلد: ۱ صفحه: ۱۴۱.

می خواستند بنویسند معمولاً توسط ایشان نوشته می شد.^(۱)

عبّاس بن عبدالمطلب از همان اوایل بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مشرف به دین اسلام گشت اما اسلام خود را اظهار نمی کرد، ایشان در جنگ بدر به اجبار مشرکین با آنها همراه شد ولی اقدامی بر علیه لشکر اسلام انجام نداد، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در آن جنگ به مسلمانها فرمودند: تعدادی از بنی هاشم به خاطر اجبار مشرکین «و تقیه» در لشکر مقابل حضور پیدا کرده اند، اگر با آنها برخورد کردید آنها را نکشید و نام عبّاس بن عبدالمطلب را برده و فرمودند: ایشان به اجبار مشرکین در آن لشکر حضور دارد هر که او را دید به وی صدمه ای نزند.^(۲)

ابورافع غلام عبّاس بن عبدالمطلب می گوید: من در آن زمان غلام عبّاس بن عبدالمطلب بودم، ایشان به طور پنهانی مسلمان شده بود و کسانی را که در خانه اش بودند نیز به اسلام دعوت می کرد، از این رو من و همسرش ام الفضل هم مسلمان شده بودیم اما مانند خود عبّاس بن عبدالمطلب اسلام خود را از قریش پنهان می کردیم.^(۳)

عبّاس بن عبدالمطلب در زمان هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله قصد داشت که همراه ایشان عازم مدینه شود اما پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بنا به مصلحت هایی که در نظر داشتند به ایشان امر فرمودند تا در مکه بماند لذا ایشان به خاطر اطاعت امر پیامبر هجرت نکرده و در مکه ماندند.^(۴)

در هنگام وفات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایشان همواره در کنار آن حضرت بودند علی بن ابی طالب علیه السلام می فرماید: وقتی در کنار بستر آن حضرت نشسته بودم و سر نازنینش

۱- مکاتیب الرسول جلد: ۳ صفحه: ۲۷۹.

۲- السیره النبویه جلد: ۱ صفحه: ۶۲۹.

۳- السیره النبویه جلد: ۱ صفحه: ۶۴۶.

۴- مکاتیب الرسول صلی الله علیه و آله جلد: ۳ صفحه: ۶۱۹.

در دامن من بود عباس بن عبدالمطلب عموی پیامبر مردم را از اطراف ایشان دور می‌کرد تا مبادا باعث ناراحتی آن حضرت گردند،^(۱) همچنین در زمانی که پیامبر اکرم به اصحاب علیهم‌السلام و اطرافیان خویش فرمودند برای من کاغذ و دواتی بیاورید تا برای شما چیزی بنویسم که بعد از من گمراه نشوید و متأسفانه یکی از اصحاب مانع شد و نگذاشت برای پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم قلم و دوات بیاورند و جسارت و توهین به آن حضرت کرده و گفت: پیامبر مریض است و هذیان می‌گوید ما را قرآن بس است و با وجود قرآن نیاز و احتیاجی به نوشته او نداریم و بیان این بی‌ادبی و توهین باعث به وجود آمدن نزاع و درگیری در بین اصحاب شد پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم همه آن افراد را به غیر از علی بن ابی طالب علیه‌السلام و عباس بن عبدالمطلب و فرزندش فضل بن عباس از حجره خویش بیرون کرد و به آنها فرمود: از نزد من بیرون بروید که سزاوار نیست در کنار من چنین برخوردهایی بکنید.^(۲)

بعد از شهادت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم عباس بن عبدالمطلب جزء همان عده‌ای بود که از بیعت کردن با ابوبکر امتناع ورزیده و در منزل علی بن ابی طالب علیه‌السلام اجتماع کرده و به آن امام مظلوم گرویدند.

وقتی خبر به ابوبکر و عمر رسید که برخی از اصحاب پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم شبانه برای دفاع از حق امیرالمؤمنین علیه‌السلام مذاکره می‌کنند، سراغ ابو عبیده بن جراح و مغیره بن شعبه فرستادند و از آنان نظر خواستند.

مغیره گفت: نظر من این است که با عباس بن عبدالمطلب ملاقات کنید و او را به طمع بیندازید که در امر خلافت او را نصیبی باشد و برای وی و نسل بعد از خودش باقی بماند. و بدین وسیله فکر خود را در باره علی بن ابی طالب علیه‌السلام راحت کنید، چرا

۱- امیرالمؤمنین علیه‌السلام صفحه: ۲۷۰.

۲- رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم صفحه: ۱۸۱ الی ۱۸۲.

که اگر عباس بن عبد المطلب با شما باشد دلیلی برای مردم خواهد بود و کار علی بن ابی طالب رضی الله عنه به تنهایی بر شما آسان می شود.

ابوبکر و عمر و ابو عبیده بن جراح و مغیره بن شعبه دو شب بعد از وفات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نزد عباس بن عبد المطلب آمدند.

ابوبکر سخن آغاز کرد و خداوند عز و جل را حمد و ثنا کرد، و سپس چنین گفت: خداوند محمد را برای شما به عنوان پیامبر و برای مؤمنین به عنوان صاحب اختیار مبعوث نمود و بر آنان منت نهاد که او را در میان ایشان قرار داد. تا آن که برای او پیشگاه خود را اختیار کرد و امر مردم را به خودشان سپرد تا مصلحت خویش را با اتفاق نه با اختلاف برای خود انتخاب کنند. مردم هم مرا به عنوان حاکم بر خود و مسئول امورشان انتخاب کردند. من هم آن را بر عهده گرفتم، و به کمک خداوند از سستی و حیرت و وحشت، ترسی ندارم و توفیق من جز از خداوند نیست.

ولی من طعن زنده ای دارم که خبرش به من می رسد و بر خلاف عموم مردم سخن می گوید. او شما را پناهگاه خود قرار داده، و شما هم قلعه محکم و شأن و مقام تازه او شده اید. شما باید همراه مردم در آن چه بر آن اجتماع کرده اند داخل شوید و یا آنها را از آن چه بدان تمایل نشان داده اند منصرف کنید.

ما نزد تو آمده ایم و می خواهیم برایت در امر خلافت نصیبی قرار دهیم که برای تو و نسل بعد از خودت باشد، چرا که عمومی پیامبر صلی الله علیه و آله هستی! اگر چه مردم مقام تو و رفیقت را دیدند و با این حال امر خلافت را از شما دو نفر منصرف کردند.

عمر گفت: ای و الله، شما ای بنی هاشم آرام باشید که پیامبر از ما و از شما است، و ما از این جهت که به شما احتیاج داشته باشیم نزدتان نیامده ایم، بلکه کراهت داشتیم در آن چه مسلمانان بر آن اجتماع کرده اند مخالفتی باشد و در نتیجه کار بین شما و آنان بالا

بگیرد، پس به صلاح خود و عموم مردم فکر کنید. سپس عمر ساکت شد.

در این هنگام عباس بن عبدالمطلب سخن را آغاز کرد و فرمود: خداوند تبارک و تعالی محمد ﷺ را به پیامبری مبعوث کرد و برای مؤمنین صاحب اختیار قرار داد. اگر امر خلافت را به عنوان پیامبر ﷺ طلب نموده‌ای که حق ما را گرفته‌ای، و اگر به عنوان مؤمنین طلب نموده‌ای پس ما هم از مؤمنین هستیم و درباره خلافت تو نظری نداریم و مورد مشورت و نظرخواهی قرار نگرفتیم، و ما خلافت را برایت دوست نمی‌داریم، چراکه ما هم از مؤمنین بودیم و نسبت به تو کراهت داشتیم.

و اما این که گفתי می‌خواهی در امر خلافت برای من نصیبی قرار دهی اگر این امر فقط برای توست، آن را برای خود نگه دار که ما به تو احتیاجی نداریم، و اگر حق مؤمنین است تو اجازه نداری به تنهایی در حق آنان حکم نمایی، و اگر حق ما است ما تنها به قسمتی از آن راضی نمی‌شویم. و اما سخن تو ای عمر که گفתי پیامبر از ما و از شما است، پیامبر ﷺ درختی است که ما شاخه‌های آن و شما همسایگان آن هستید، پس ما از شما به او سزاوارتریم.

و اما این که گفתי که می‌ترسیم کار بین شما و ما بالا بگیرد، این کاری که شما انجام دادید آغاز همان اختلاف است، و خدا است که از او کمک خواسته می‌شود، آنها وقتی متوجه شدند که عباس بن عبدالمطلب طرفدار حق است و با وعده و وعید پا روی حق نمی‌گذارد مایوسانه از نزد ایشان بیرون رفتند.^(۱)

در زمان بیماری حضرت فاطمه زهراء عليها السلام ایشان به عیادت آن بانوی بزرگ اسلام آمد اما به وی گفتند: چون حال آن بانو بسیار بد است کسی نمی‌تواند نزد ایشان برود. عباس بن عبدالمطلب به منزل خود برگشت و شخصی را نزد علی بن ابی طالب عليه السلام

۱- کتاب سلیم بن قیس الهمالی جلد: ۲ صفحه: ۵۷۴.

فرستاد و پیغام داد: عموی تو سلام می‌رساند و می‌گوید: به خدا قسم که غم و اندوه حبیبه و نور چشم رسول خدا صلی الله علیه و آله و نور چشم من، مرا به شدت رنج می‌دهد.^(۱)

خلاصه کلام، ایشان شخصیتی با تقوا و محب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و علی بن ابی طالب علیه السلام بوده همچنین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و علی بن ابی طالب علیه السلام نیز به شدت او را دوست داشتند، علی بن ابی طالب علیه السلام علت نام گذاری حضرت ابوالفضل علیه السلام را به عباس، علاقه و محبت قلبی خویش به عمویشان عباس بن عبدالمطلب بیان فرموده‌اند.^(۲)

شخصیت فرزند ایشان عبدالله بن عباس هم قبل از این مورد بررسی قرار داده و استدلالاً و با دلائل قطعی و متقن ثابت کردیم که شیعه و سنی روایاتی که حاکی از سارق بودن ایشان است را موضوعه دانسته و همواره ایشان را فرد متقی و پرهیزکاری می‌دانند که تا آخر عمر محب و خدمتکار و والی علی بن ابی طالب علیه السلام بوده و هیچ گاه خیانت و سرقتی انجام نداده است.

با بررسی این سه شخصیت، الحال عرض می‌کنم: بر فرض محال که قبول کنیم عبیدالله بن عباس به امام مجتبی علیه السلام خیانت کرد و برای یک میلیون درهم به معاویه پیوست! چه دلیلی داشته و کدام انسان عاقل باور می‌کند که قیس بن سعد بن عباده که فردی مهذب و با کمال و از محبین اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام و شاگرد چهار معصوم بوده، نستجیر بالله این گونه بی‌تقوائی کند و خطبه‌ای در جمع لشکریان امام مجتبی بخواند و در آن خطبه علناً، پدر و برادر عبیدالله بن عباس که همواره مورد محبت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و علی بن ابی طالب و امام حسن و امام حسین علیهم السلام بوده‌اند را مورد حمله و تهمت و توهین قرار بدهد!!

۱- الامالی طوسی صفحه: ۱۵۵ الی ۱۵۶.

۲- الخصائص العباسیه صفحه: ۷۲.

پس معلوم است که این جریان ساختگی است و یا باید معتقد شویم قیس بن سعد نستجیر بالله فرد بی تقوایی بوده که برای آبروی دیگران ارزشی قائل نبوده و افراد بی‌گناهی که همواره مورد علاقه و محبت معصومین علیهم‌السلام بوده‌اند را مورد توهین و تهمت قرار می‌داده است!!

البته تذکر دو نکته درباره شخصیت عباس بن عبدالمطلب ضروری است:
 اولاً: مورخان بعضاً جریاناتی نقل کرده‌اند که بر فرض صحت، حاکی از این است که ایشان در یکی دو مورد خودش را با علی بن ابی طالب علیه‌السلام قیاس کرده است.
 البته ما ادعا نداریم که وی معصوم بوده و اگر جریان حدیث سدالابواب یا جریان مصادف با شهادت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم صحیح باشد ایشان کار بسیار بدی کرده، چون به اعتقاد شیعه، ائمه اطهار علیهم‌السلام لا یُقاسُ بهم أحدٌ هستند و هیچ کسی حق این که بخواهد خودش یا دیگری را با آنها قیاس کند ندارد، اما اگر در نقل همان جریانات دقت شود مشخص است و معلوم می‌شود که وی از روی عمد و یا غرض چنین قیاسی نکرده و بعد از تذکر پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم متنبه شده و جبران مافات کرده است.^(۱)

ثانیاً: منکر این که در نسل ایشان افرادی بوده‌اند که اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام را بسیار اذیت کرده و مصائب زیادی بر سر اسلام و مسلمین آورده‌اند نیستیم، اما در جواب این دو مسأله می‌گوییم: اولاً؛ اگر یک شخصی در همه عمرش بسیار با تقوا بود و کارهای بسیار خوبی انجام داد به خاطر یکی دو مورد اشتباه او را به کلی طرد نمی‌کنند، همان گونه که همه ما ممکن است در زندگی خویش اشتباهات کوچک یا بزرگی نیز مرتکب شده باشیم، اگر کسی عمداً و از روی غرض کار خلافی کرد و متنبه نشد و ادامه داد چنین شخصی را باید بد دانست و طردش کرد و حال آن که

۱ - التفسیر المنسوب الی الامام الحسن بن علی العسکری علیه‌السلام صفحه: ۲۰.

همان گونه که از نقل های تاریخ ثابت است ایشان عمدا و یا از روی غرض چنین قیاسی نکرده و بعد از تذکر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله متنبه شده و جبران مافات کرده اند.

ثانیاً؛ اگر فرزند کسی ناخلف بود و یا اگر در نسل کسی فرد بدی پیدا شد دلیلی بر بدی خودش یا مجوزی برای این که ما او را طرد کنیم نمی شود، همان گونه که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خیر خلق الله بوده و هستند اما بعضاً در طول تاریخ ساداتی مشاهده می کنیم که بسیار اعمال بد و ناپسند انجام می داده اند، لذا همان طور که حساب چنین ساداتی را از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله جدا می دانیم باید حساب نوادگان عباس بن عبدالمطلب را که ظالم به اهل بیت عصمت علیهم السلام بوده اند، از خودش و فرزندان پاکش جدا بدانیم.

لذا بعد از توضیح و اثبات فقدان سند و سستی مضامین و تضادهایی که در این نقل تاریخی وجود داشت بدون هیچ تعصبی برای دفاع از شخصیت مظلوم عبیدالله بن عباس که همه عمرش محب و ارادتمند به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بود عرض می کنیم؛

۱- بسیاری اقوال مشهور وجود دارد که ضعیف السند هستند، و صرف این که جریانی مشهور باشد دلیل بر سقم و صحت آن نمی شود.

۲- این جریان اصلاً در منابع شیعی هیچ سندی ندارد و در اکثر کتب معتبر، ماجرای صلح امام مجتبی علیه السلام را بدون بحثی از عبیدالله بن عباس و این که ایشان خیانتی مرتکب شده باشد مطرح کرده اند، و اما تعداد محدود کتاب هایی که ماجرای خیانت عبیدالله را نقل نموده اند همه به نقل از یک کتاب بیان نموده اند، و در آن کتابی که آدرس داده اند، برای این ادعا روایتی ارائه نداده بلکه فقط یک نقل تاریخ کرده، ضمن این که سند آن نقل تاریخ نیز از جهت اتصال موقوفه می باشد، و علماء و فقهاء به مطالبی که از جهت اتصال سند موقوفه اند هیچ اعتنائی ندارند و چنین مطالبی را فاقد اعتبار دانسته و آن را کنار می گذارند، لذا با اتکاء به چنین روایتی نمی توان یک صحابی

جلیل القدر، که همواره مورد ستایش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله قرار گرفته و امام معصوم علیه السلام او را امین دانسته و حاکم بر جان و مال مسلمین قرار داده و سلامت عقیده و عمل وی از طرق مختلف برای ما احراز شده را مورد تهمت قرار داد.

در کتب مخالفین نیز این ماجرا بدون ارائه سند بیان شده، ضمن این که اگر سندی هم ارائه داده بودند نیز ما نباید به آن اعتناء می کردیم چون ائمه اطهار علیهم السلام در تعارض بین ادله مرجحاتی برای ما تعیین فرموده اند که یکی از آن مرجحات که در روایات علاجیه به ما امر فرموده اند این است که خلاف آن چه از ناحیه عامه و مخالفین نقل شده را قبول کنید و علماء و فقهاء به این مسأله واقفند و در علم اصول در باب تعادل و تراجیح، این روایات را مفصلاً مورد بحث و بررسی قرار داده اند.

مضافاً این که عده ای از مورخان در جریان جنگ امام مجتبی علیه السلام با معاویه، اصلاً عبیدالله را از طرف امام علیه السلام فرمانده لشکر ندانسته اند تا نوبت به آن برسد که بخواهیم بحث کنیم که آیا ایشان خیانتی مرتکب شده یا نه؛ بلکه قیس بن سعد را فرمانده منتخب امام مجتبی علیه السلام دانسته اند.^(۱)

۳- شاید این سؤال پیش بیاید که با توجه به آن چه بیان شد که عبیدالله عباس خیانتی نکرده، پس چرا بسیاری از یاران امام از اطراف وی پراکنده و به سپاه معاویه ملحق شدند، یا چرا امام مجتبی علیه السلام ناچار به صلح با معاویه شدند در حالی که سپاه امام حسن علیه السلام از نظر موقعیت نظامی کاملاً در موضع برتر و قوی تر قرار داشته و جنگ با معاویه نتیجه ای جز شکست برای معاویه به همراه نداشت؟

بر فرض این که بپذیریم که عبیدالله از طرف امام مجتبی علیه السلام در آن جنگ فرمانده بود در جواب عرض می کنیم اولاً: سپاه معاویه در اصل و همان ابتدا خیلی بیشتر از سپاه

۱- (المنتظم جلد: ۵ صفحه: ۳۱۶) و (الطبقات الكبرى جلد: ۶ صفحه: ۱۲۱).

امام حسن عليه السلام بوده و سپاه امام مجتبی عليه السلام از همان اول تعدادشان بسیار کمتر از سپاه معاویه بود،^(۱) و این قلت سپاه امام عليه السلام به حدی بود که وقتی ایشان کوفه را به سمت نخیله برای تجهیز سپاه ترک کردند، و بعد از گذشت ده روز فقط چهار هزار نفر به ایشان ملحق شدند،^(۲) و حال این که تعداد لشکر معاویه از همان ابتدای جنگ شصت هزار نفر بود، و آن لشکر اندک امام هم متشکل از افرادی بود که اکثراً گوش به حرف امام نبودند، آنها همان کسانی بودند که در ساباط بعد از خطبه امام مجتبی عليه السلام او را نستجیر بالله کافر خوانده و گفتند: به خدا قسم او کافر شده، آنها همان کسانی بودند که قبل از آن تاریخ با علی بن ابی طالب عليه السلام برخوردی کردند که امروز در تاریخ ثبت شده، به طوری که امام مجتبی عليه السلام وقتی خیانت‌های اصحاب بی وفایش را مشاهده می‌کرد خطاب به آنها می‌فرمود: شما وفا ندارید و بنده دنیا هستید،^(۳) و در مقابل اظهار ارادت دروغین آنها می‌فرمود: به خدا قسم دروغ می‌گویید، شما به کسی که بهتر از من بود (منظورش علی بن ابی طالب عليه السلام بود) وفادار نبودید، چگونه می‌توانید به من وفادار باشید.^(۴)

خلاصه آنها همان کسانی بودند که در ساباط به خیمه آن حضرت حمله کردند و سجاده را از زیر پای امام مجتبی عليه السلام کشیده و ردای آن حضرت را برداشتند و در وقت حرکت آن حضرت، لجام اسب ایشان را گرفته و نستجیر بالله خطاب به امام گفتند: تو مشرک شده‌ای، آن چنان که پدرت قبل از تو مشرک شده بود، و بعد آن چنان ضربه‌ای به ران آن حضرت وارد کردند که به استخوان پای مبارکشان رسید.^(۵)

۱- روضة الشهداء صفحه: ۱۷۸.

۲- بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۴۴.

۳- مکاتیب الاثمه عليه السلام جلد: ۳ صفحه: ۳۲.

۴- اثبات الوصیه للامام علی بن ابی طالب عليه السلام صفحه: ۱۵۸.

۵- کشف الغمه جلد: ۱ صفحه: ۵۴۰.

ثانیا: اگر سپاه امام حسن علیه السلام زیاد بود پس چرا ایشان شخصاً برای جمع آوری لشکر به مدائن رفتند؟ در تاریخ آمده: حضرت امام مجتبی علیه السلام در حالی به طرف مدائن حرکت کردند که تنها تعداد کمی از اصحاب به دنبال ایشان بودند و تعداد زیادی از آنها لبیک نگفته و در کوفه ماندند.^(۱)

حضرت امام مجتبی در مدائن میان آن عده از اصحابشان که با ایشان به مدائن آمده بودند فرمودند: شما علی بن ابی طالب علیه السلام را که قبل از من خلیفه شما بود گول زدید آن چنان که مرا گول زدید، شما بعد از من با رهبری چه امامی می خواهید با دشمن بجنگید؟ آیا شما امامی را که کافر و ظالم است و حتی یک لحظه به خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله ایمان نیاورده و او و بنی امیه با زور شمشیر اظهار اسلام کرده اند، می خواهید به امامت قبول کنید و فرمان او را ببرید؟

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: اگر از بنی امیه جز پیرزنی باقی نماند، همان پیر سالخورده دین خدا را از محور اصلیش خارج می نماید.^(۲)

ثالثا: با وجود سپاه زیاد، چرا امام مجتبی علیه السلام در آن ایام دائماً زیر لباس هایشان زره می پوشیدند و با وجود این همه احتیاط عاقبت ایشان را غافل گیر کرده و مجروح نمودند؟^(۳) علت این بود که بعد از خطبه خواندن حضرت مجتبی علیه السلام و دعوت کردن اصحاب به جنگ، تنها تعداد اندکی از آنها به ایشان لبیک گفته و جمع شدند. آن هم کسانی که اعتقاد صحیحی نسبت به امام زمان خود نداشتند، و امام علیه السلام را مفترض الطاعة نمی دانستند، و همانگونه که در تاریخ ثبت است برخی از آنها بعد از صلح امام علیه السلام به ایشان جسارت و اهانت می کردند.

۱- ریاض الابرار فی مناقب الائمة الاطهار علیهم السلام جلد: ۱ صفحه: ۱۲۴.

۲- الخرائج و الجرائح جلد: ۲ صفحه: ۵۷۵.

۳- الهدایة الكبرى صفحه: ۱۹۳.

رابعا: خود امام مجتبی عليه السلام خطاب به حجر بن عدی فرمودند: به خدا قسم اگر هزار نفر، بلکه به خدا اگر دویست نفر، بلکه به خدا قسم اگر هفت نفر مرا یاری می کردند هرگز با معاویه صلح نمی کردم، وقتی که اصحاب امیرالمومنین عليه السلام اظهار آمادگی جهت یاری ایشان را نمودند، آن حضرت همین سخن را فرمودند و چون روز موعود کمتر از هفت نفر حاضر به یاری ایشان شدند ایشان سکوت نمودند.^(۱)

از این فرمایش امام مجتبی عليه السلام به دست می آید که یاران آن حضرت در آن زمان بسیار کم و ناچیز بوده و این کمی اصحاب ربطی به اقدامی از طرف عبیدالله بن عباس یا کس دیگر نداشته است و گرنه خود امام مجتبی عليه السلام یا دیگر ائمه عليهم السلام به آن اشاره می فرمودند.

لذا بحث ما این نیست که اصحاب امام حسن عليه السلام باوفا بودند خیر، آنها همان هایی بودند که اکثرا با دیدن پول و وعده ریاست از طرف معاویه، به او می پیوستند و حتی به معاویه نامه می نوشتند و خود را تسلیم او می کردند، جمعی از رؤسای سپاه امام مجتبی عليه السلام به معاویه نامه نوشتند و در آن اظهار کردند که ما گوش به فرمان توئیم و از تو می خواهیم هر چه زودتر به کوفه بیایی و متعهد می شویم که امام مجتبی عليه السلام را دست بسته به تو تحویل دهیم و یا اگر اجازه بدهی او را می کشیم،^(۲) اما حرف ما این است که خیانت عبیدالله را چگونه ثابت می کنید و چه دلیل و مدرک صحیحی بر خیانت کردن او دارید؟

مطلبی که در این جا جالب و مشکوک می باشد این است که در بین آن همه افرادی که خیانت کرده و به معاویه پیوسته اند فقط نام عبیدالله بن عباس برده می شود و هیچ نامی از دیگران نیست.

۱ - الهدایة الكبرى صفحه: ۱۹۲.

۲ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۴۵.

۴- از همه این مباحث گذشته، تاریخ گواه هست که عبیدالله شخص ثروتمند و متمولی بوده و در عین داشتن ثروت، هیچ گاه دلبستگی به مال دنیا نداشته و همواره مشهور به جود و سخاوت بوده است، به طوری که نه تنها موافقین بلکه مخالفین و دشمنان نیز به جود و سخای ایشان اذعان داشته و اعتراف دارند، بلاذری در انساب الاشراف می‌گوید: عبیدالله نیز چون پدرش عباس، فرد ثروتمند و مرفهی بود،^(۱) ایشان در همان کتاب اذعان دارد که عبیدالله با برادرش عبدالله خانه مشترکی داشتند و عبیدالله سهم خویش را به برادرش عبدالله بخشید.^(۲)

بلاذری در جای دیگر از کتابش با ذکر وقایع مختلف تاریخی بر سخاوت عبیدالله بن عباس تاکید داشته و سخاوت او را در برابر بخل افرادی نظیر عبدالله بن زبیر می‌ستاید، او در این باره حکایتی نقل می‌کند: روزی مردی از روی دشمنی و با هدف بردن آبروی عبیدالله در مدینه شایعه کرد که امروز عبیدالله همه را برای اطعام به منزل خود دعوت کرده است و فکر می‌کرد عبیدالله با مواجهه ناگهانی و بدون هماهنگی میهمانان شرمنده و سرشکسته می‌شود.

مردم به منزل عبیدالله آمدند به طوری که منزل او پر از میهمان شد، هنگامی که عبیدالله با انبوه میهمانان روبرو شد، فردی را به بازار فرستاد تا هر آن چه از خوردنی و نوشیدنی و نان و حلوا و غذاهای خوش طعم بود خریداری کند و به منزل آورد، همگان خوردند و سیراب شدند و عبیدالله خدا را شکر کرد.^(۳)

در حکایتی دیگر درباره جود و کرم وی نقل شده: روزی عبیدالله در سفر بود و میهمان یک عرب بیابان گرد شد، اعرابی جز یک گوسفند از مال دنیا چیزی نداشت و

۱- انساب الاشراف الجزء الثالث العباس بن عبدالمطلب و بنوه، صفحه: ۶۶.

۲- انساب الاشراف جلد: ۴ صفحه: ۵۵.

۳- انساب الاشراف جلد: ۴ صفحه: ۵۷.

آن را هم برای پذیرائی از عبیدالله ذبح کرد.

عبیدالله از یکی از خدمتکارانی که همراهش بود پرسید: چقدر پول همراه داریم؟

او پاسخ داد: پانصد دینار.

عبیدالله گفت: آن را به اعرابی بده.

او با تعجب گفت: او برای شما گوسفندی ذبح کرده که قیمتش فقط پنج درهم

می باشد و شما را هم نمی شناسد که توقع کرم و بخشش خاصی از شما داشته باشد.

عبیدالله پاسخ داد: ساکت باش! سخاوت این مرد از ما بیشتر است، زیرا ما بخش

اندکی از دارائی خود را به او دادیم در حالی که او تمام دارائی اش را به ما داد؛ ثنیا: او مرا

نمی شناسد ولی من که به شأن و جایگاه خودم در سخاوت واقفم، او برای ما هر چه در

توان داشت انجام داد، ما هم باید هر آن چه داریم به او ببخشیم.^(۱)

همچنین در این باره آورده اند: عبدالله علم مردم را گسترش داد و عبیدالله طعام

ایشان را، روزی مردی اعرابی وارد خانه عباس شد و عبدالله را دید که مردم را گرد

آورده و برای ایشان فتوا می دهد و تفسیر قرآن به آنها می آموزد و به سؤال هایشان پاسخ

می دهد و در قسمت دیگری از خانه دید عبیدالله گروه دیگری از مردم را گرد آورده و

به آنها غذا می دهد، اعرابی با مشاهده این منظره گفت: هر کس طالب دنیا و آخرت

است به خانه عباس بیاید که در آن یکی قرآن تفسیر می کند و دیگری به مردم غذا

می دهد.^(۲)

مورخان در این باره آورده اند: در ایامی که عبدالله بن زبیر در مکه ادعای خلافت

داشت، روزی عبدالله بن صفوان بن امیه از کنار خانه عبدالله بن عباس عبور می کرد. در

۱- البدایه و النهایه جلد: ۸ صفحه: ۹۰.

۲- انساب الاشراف جلد: ۴ صفحه: ۵۵.

آن جا جمعی از جویندگان علم را دید که اطراف او را گرفته و از محضرش استفاده علمی کرده و بهره می‌برند. از آن جا گذشت تا به خانه عبیدالله بن عباس رسید، آنجا نیز جمعیتی را دید بر سر سفره عبیدالله مشغول غذا خوردن بودند.

بعد از آن نزد ابن زبیر رفت و متوجه شد که آنجا نه از محفل علمی خبری هست و نه از اطعام طعام، لذا به عبدالله بن زبیر گفت: زندگی تو مضمون گفته این شاعر است:

فان تصبک من الایام قارعه لم نبک منک علی دنیا و لا دین؛

یعنی: اگر روزی مرگ تو را دریابد، بر تو گریه نخواهم کرد، نه به جهت امر دنیا و نه به خاطر دین.

ابن زبیر با تعجب پرسید: مگر چه اتفاقی افتاده؟

ابن صفوان گفت: این دو پسر عباس، یکی به مردم علم می‌آموزد و دیگری به مردم طعام می‌دهد و با این کارشان موقعیتی برای تو باقی نمانده است.

ابن زبیر، عبدالله بن مطیع را نزد آنها فرستاد و به آنها پیغام داد که امیرالمؤمنین می‌گوید شما و هر کس در اطرافتان هست باید از مکه خارج شوید وگرنه با شما برخورد خواهیم کرد.

آن دو بزرگوار در جواب عبدالله بن مطیع فرمودند: این که مردم اطراف ما هستند، نفعی برای ما ندارد بلکه عده‌ای برای طلب معارف و عده‌ای برای استفاده از بخشش و طعام ما نزد ما می‌آیند پس برای چه آنها را منع می‌نمائی؟^(۱)

همچنین در تاریخ آمده: هر کس خواستار زیبایی و فقه و سخاوت است به خاندان عباس رجوع کند، چرا که زیبایی در فضل، فقه در عبدالله و سخاوت در

۱ - الاستیعاب جلد: ۳ صفحه: ۹۳۷ الی ۹۳۸.

عبداللہ مشہود است.^(۱)

مورخان آورده‌اند که عیداللہ پیوسته در حال قربانی کردن و اطعام مردم بود و به همین منظور در بازار دکان قصابی داشت و به نام ابن عباس مشهور بود، و ایشان را از بخشندگان مشهور به شمار آورده و او را به بزرگی و بخشش و سخاوت توصیف کرده و در شرح حال وی آورده‌اند: او هر روز چندین شتر می‌کشت و به فقیران غذا می‌داد.^(۲)

همچنین درباره وی آورده‌اند: ایشان اولین کسی بود که به همسایگان افطاری داد و نخستین کسی بود که سر راه‌ها برای مسافران گذری سفره می‌انداخت و آنها را اطعام می‌کرد و همیشه و در همه حال میهمان داشت و سفره اطعامش هیچ‌گاه برچیده نشد.^(۳)

۵- آن چه در تاریخ ثبت است بین عیداللہ و معاویه به خاطر این که بسر بن ارطاه عامری پسران و پدر زن و برادر زنش را کشته بود، خصومت و دشمنی خاصی وجود داشت، در الغارات در این باره چنین آمده:

روزی عیداللہ بن عباس و بسر بن ارطاه نزد معاویه نشسته بودند.

عیداللہ گفت: ای معاویه شما دستور دادی که این مرد قطع رحم کند و فرزندان مرا بکشد.

معاویه گفت: من در این مورد به او دستوری نداده بودم و دوست هم نداشتم که بسر کو دکان شما را بکشد.

بسر ناراحت شد و شمشیر خود را پرتاب کرد و به معاویه گفت: تو این شمشیر را

۱- الاستیعاب فی معرفه الاصحاب جلد: ۳ صفحه: ۱۰۱۰.

۲- اسدالغابه جلد: ۳ صفحه: ۴۱۲) و (الدرجات الرفیعه فی الطبقات الشیعه سید علی خان مدنی صفحه: ۱۴۹).

۳- الدرجات الرفیعه فی الطبقات الشیعه سید علی خان مدنی صفحه: ۱۴۹.

به من دادی و گفתי با این مردم را بکوب، حالا که کار به اینجا رسیده می‌گوئی من دستور نداده‌ام، و دوست هم نداشتم آنها را بکشد؟

معاویه گفت: شمشیرت را بردار، به جان خودم سوگند تو ناتوان خواهی شد هنگامی که شمشیر خود را مقابل مردی از عبدمناف می‌اندازی، مگر تو دیروز فرزندان او را نکشتی؟ عیدالله گفت: ای معاویه تو خیال می‌کنی من او را به جای دو فرزندم خواهم کشت؟

یکی از فرزندان عیدالله که در مجلس حضور داشت گفت: ما باید به جای آنها یزید و عبدالله (فرزندان معاویه) را بکشیم.

معاویه خندید و گفت: گناه یزید و عبدالله چیست؟^(۱)

همچنین مسعودی در مروج الذهب می‌نویسد: یک روز عیدالله بن عباس پیش معاویه رفت، بسر بن اراطه عامری قاتل فرزندان وی نیز نزد معاویه بود.

عیدالله گفت: ای پیر مرد، بچه‌ها را تو کشتی؟

بسر گفت: بلی.

عیدالله گفت: دلم می‌خواست روزی زمین مرا نزدیک تو سبز می‌کرد.

بسر گفت: حالا سبز کرده است.

عیدالله گفت: این جا شمشیری هست؟

بسر گفت: این شمشیر من و شمشیرش را پرتاب کرد و چون عیدالله حرکت کرد که شمشیر را بردارد، معاویه و حاضران پیش از آن که او شمشیر را بگیرد دست او را گرفتند، آن گاه معاویه به بسر گفت: چه پیر سست مایه و فرتوت و خرفتی شده‌ای! شمشیر خودت را به یک مرد خون‌باخته از بنی هاشم می‌دهی؟

۱- الغارات جلد: ۲ صفحه: ۶۶۲.

مثل این که از دل‌های بنی هاشم خبر نداری، به خدا اگر شمشیر به دست او می‌افتاد قبل از تو به ما حمله می‌کرد.

عبیدالله گفت: به خدا قصدم همین بود.^(۱)

حال کدام عقل سالمی می‌پذیرد شخصی که:

اولاً: بسیار شجاع و نترس بوده به گونه‌ای که در تاریخ زندگی‌اش مشهود است و تاریخ بر این مسأله گواهی می‌دهد، تا آنجا که دشمنانش از این که شمشیر در دستش باشد در هراس بوده‌اند.

ثانیاً: شخصی ثروتمند و متمول و چشمش از مال دنیا سیر بوده است.

ثالثاً: در عین داشتن ثروت زیاد، هیچ گونه دل‌بستگی به مال دنیا نداشته به طوری که دوست و دشمن بر سخاوت و جود و کرم او شهادت داده‌اند، بیاید به خاطر یک میلیون درهم از امام مجتبی علیه السلام که نوه و آل پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ و آله و سلم است و او همیشه در طول تاریخ زندگی‌اش محب و فدائی پیامبر اکرم و اهل بیتش علیهم السلام بوده، پشت کند و به دشمن دیرینه خود که عامل قتل دو پسرش نیز می‌باشد بیوندد؟

پس کاملاً روشن و اظهر من الشمس است که به جز دسیسه و نیرنگ دشمنان اهل بیت علیهم السلام هیچ مسأله دیگری در کار نبوده و دامن عبیدالله از این وصله‌ها پاک است و همان طور که قبلاً عرض کردیم شهرت یک جریان، دلیل بر سقم و صحت آن نیست، چه بسیار جریان‌ات مشهوری که ضعیف‌السنند هستند و همه فقهاء به این مسأله واقفند.

علت تهمت به عبیدالله بن عباس

دشمنان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام وقتی دیدند که فرزندان عباس بن عبدالمطلب علیهم السلام از نظر علم و فقاہت، فضل و کمالات، شجاعت و دلاوری و جود و

۱ - مروج الذهب جلد: ۳ صفحه: ۱۶۲.

سخاء، سرآمد دیگر صحابه هستند و حتی آن قدر سیاستمدار، زیرک و کیس بوده‌اند که مورد قبول طرفین واقع شده‌اند و امروز علاوه بر کتب روایی شیعه تعداد زیادی از احادیث اهل سنت از طریق فرزندان عباس نقل شده و به ما رسیده است، نتوانستند تحمل کنند یک چنین شخصیت‌های فقیه و عالم و سیاستمدار و سخی و شجاع و جنگجو متعلق به شیعیان و محب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام باشند، لذا با طرح شبهه و بستن اتهام به آن بزرگواران با یک تیر چندین هدف را زدند:

۱- این که به دروغ ثابت کنند اگر بزرگانشان مکرر در مکرر به پیامبر و اهل بیت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم خیانت کرده‌اند، محبین اهل بیت علیهم‌السلام نیز به پیامبر و آل پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم خیانت کرده‌اند.

۲- این که چنین افراد پاک و شایسته را از شیعه جدا کنند و به خودشان نزدیک کرده و بگویند: ابن عباس فقیه و عالم و دلاور، تنها محب علی بن ابی طالب علیه‌السلام نبوده، بلکه محب و موافق و دوست معاویه نیز بوده است.

۳- کارهای خلاف و اشتباه خود و بزرگانشان را به این وسیله توجیه کنند. آنها نه تنها به عبیدالله تهمت زده و ایشان را خائن به امام حسن علیه‌السلام معرفی کرده‌اند حتی به عبدالله بن عباس نیز حمله برده و با تهمت و افتراء او را شخصی سارق که از بیت المال مسلمین دزدی کرده و از علی بن ابی طالب علیه‌السلام جدا شده و روابطش با امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه‌السلام تا مدت‌ها تیره و تار بوده، معرفی کرده‌اند. حتی به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه‌السلام نسبت می‌دهند که ایشان عبدالله و عبیدالله بن عباس را نفرین کرد و از خداوند خواست تا آن دو نابینا شوند تا کوری چشم شان نشانه کوری دل شان باشد، و این در حالی است که در تاریخ ثبت است که کم سوئی و یا نابینائی چشم آن بزرگواران در اثر محبت و گریه‌هایی است که در فراق

علی بن ابی طالب و امام مجتبی و حضرت سیدالشهداء علیه السلام کردند.

علامه شوشتری در قاموس الرجال می‌فرماید: این روایت از روایات موضوعه به شمار می‌رود، چرا که نابینا شدن عبدالله بن عباس بنا بر آن چه مسعودی و دیگران گفته‌اند؛ به سبب شدت ناراحتی و کثرت گریه بر رسول خدا و امیرالمؤمنین و حسنین علیهم السلام بوده است، از این رو روایت نقل شده در رجال کشی به سبب تحریف نسخه و تصحیف نسخه نویسان بوده و درست نیست.^(۱)

خلاصه همه این توهین و تهمت‌ها به خاطر این بوده که این چنین افراد عالم و فقیه، شجاع و نترس، کیس و سیاستمدار را از شیعه جدا کرده و خیانت‌های بزرگان خود را در پشت این تهمت‌ها پنهان کنند و چنین شخصیت‌های بسیار مفید در عالم اسلام را از شیعیان دور و به خود نسبت دهند و متأسفانه به چه دلیل نمی‌دانم، اما ما شیعیان با این که هیچ کدام از این اراجیف در منابع روائی ما یافت نمی‌شود و اختراع و ابداع این اراجیف از طرف مخالفین بوده و در کتاب‌های آنها پیدا می‌شود، آنها را پذیرفته و قبول کرده‌ایم تا آنجا که امروزه متأسفانه این دو بزرگوار به خیانت مشهور شده‌اند.

عبیدالله بن عباس تا آخرین لحظه عمرش نسبت به اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله وفادار ماند و هیچ گاه به شام نرفت و به معاویه نپیوست، وی سرانجام در سال ۵۸ هجری قمری^(۲) سه سال قبل از به وقوع پیوستن واقعه جانسوز کربلاء در مدینه منوره درگذشت.

۱ - قاموس الرجال جلد: ۷ صفحه: ۷۰ الی ۷۱.

۲ - اسدالغابه جلد: ۳ صفحه: ۴۲۲.

دومین همسر آن حضرت علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام همسر دیگری به نام ام ولد علیها السلام که ظاهراً از کنیزان آن حضرت علیه السلام بوده داشته‌اند، که یکی از پسران ایشان به نام حسن فرزند ام ولد علیها السلام بوده است و مابقی فرزندان از حضرت لبابه علیها السلام بوده‌اند.^(۱)

فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرزندانی به نام‌های محمد، عبدالله، قاسم، حسن، فضل و عبیدالله و همچنین یک دختر نیز داشته‌اند که متأسفانه نام و زندگی نامه آن دختر در تاریخ ضبط نشده است.

محمد

ایشان از جمله فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام هستند که در واقعه جانسوز کربلاء به شهادت رسیدند،^(۲) حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در میان فرزندان خویش علاقه و محبت خاصی به محمد داشتند، به حدی که ایشان را حتی المقدور از خود جدا نمی‌کردند.^(۳)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در واقعه جانسوز کربلاء بعد از به شهادت رسیدن برادرانش، وقتی امام حسین علیه السلام را بی‌یاور دید، فرزندش محمد را صدا زد و با دست خود لباس جنگ بر تن او پوشاند و شمشیر به کمرش بست، سپس دست او را گرفته و نزد حضرت سیدالشهداء علیه السلام رفت و شخصاً از آن حضرت اذن جنگ برایش گرفت و

۱ - برگرفته شده از حدیقه النسب.

۲ - اعیان الشیعه جلد: ۱ صفحه: ۶۱۰.

۳ - ریاض القدس جلد: ۲ صفحه: ۶۳.

خطاب به فرزندش محمد فرمود: ای نور دیده، از محنت این جهان به سوی جهانی آباد، رهسپار شو که ساعتی نمی‌گذرد که من نیز به تو ملحق خواهم شد.

محمد دست امام زمانش یعنی امام حسین عليه السلام را بوسید و پس از خداحافظی با بانوان حرم، به میدان جنگ شتافت و مبارز طلبید و پس از ساعتی نبرد شجاعانه به مقام رفیع شهادت نائل گردید.^(۱)

عبدالله

در بعضی از کتب تاریخی و مقاتل نام عبدالله بن العباس بن علی بن ابی طالب عليه السلام را نیز در لیست شهدای کربلاء از بنی هاشم، ذکر کرده‌اند.^(۲)

در کتب تاریخی معمولاً در مورد فرزندان حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام فقط از دو نفرشان به نام‌های فضل و عبیدالله نوشته‌اند و به غیر از آن دو نفر، از بقیه فرزندان ایشان مطلب زیادی ضبط نشده، به احتمال قوی به این علت است که آنها مجرد بوده‌اند و در واقعه جانسوز کربلاء به شهادت رسیده‌اند، همچنین نسلی از آنها باقی نمانده است، لذا در کتب تاریخی مطلبی از ایشان ضبط نشده و به همین دلیل خیلی از مورخان و مؤلفان تصور کرده‌اند که حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام فقط دارای دو پسر به نام‌های فضل و عبیدالله بوده‌اند، علت دیگر این است که بعد از واقعه جانسوز کربلاء فقط همین دو پسر ایشان زنده مانده‌اند چون این دو، در آن ایام طفل بوده‌اند.

قاسم

هنگامی که حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام از روی اسب به زمین افتاده و به

۱- ریاض القدس جلد: ۲ صفحه: ۶۳.

۲- اعیان الشیعة جلد: ۱ صفحه: ۶۱۰.

شهادت رسیدند، امام حسین علیه السلام فوراً خود را به ایشان رسانده و وقتی که ایشان را مشاهده نمود، فرمودند:

وَأَعُوذُ بِكَ يَا اللَّهُ، وَأَقِلَّةَ ناصِراً.

یعنی: فریاد از بی کسی، به تو پناه می برم ای خدا، وای از کمی یاران.

در این لحظه، قاسم و یکی دیگر از فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام صدای امام را شنیدند، سریعاً نزد ایشان شتافته و در پاسخ به امام عرض کردند:

لَبَّيْكَ يَا مَوْلَانَا، نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ.

یعنی: لبیک ای مولای و سرور ما، ما در خدمت شما هستیم.

امام حسین علیه السلام با قلب محزون و دل پر خون رو به آنان کرده و فرمود:

بِشَهَادَةِ أَبِيكُمْ الكِفَايَةَ.

یعنی: شهادت پدرتان برایم کافی است.

اما آنها برای رفتن به میدان جنگ اصرار ورزیده و عرض کردند: نه به خدا، ای

عمو!

و این قدر اصرار کردند تا از امام اجازه گرفته و به میدان نبرد شتافتند و پس از

مبارزه شجاعانه با دشمن به شهادت رسیدند.^(۱)

حسن

در مورد ایشان در تاریخ مطلب خاصی بیان نشده، اما به احتمال خیلی قوی ایشان

همراه با قاسم بعد از شهادت پدرشان هنگامی که امام حسین علیه السلام خود را به حضرت

۱- بطل العلقمی جلد: ۳ صفحه: ۴۳۳.

ابوالفضل العباس علیه السلام رسانیدند و فریاد برآوردند:

وَاعُوْثَاهِ بِكَ يَا اللّٰهَ، وَاَقْلَةَ ناصِرَاهُ به میدان شتافته و بعد از مبارزه شجاعانه به مقام رفیع شهادت نائل شدند.

البته بعضی از مورخان آن دو فرزند را محمد و قاسم ذکر کرده‌اند، اما طبق نقل های صحیح، محمد در زمان حیات حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به شهادت رسیدند و خود آن حضرت ایشان را لباس رزم پوشانید و خدمت حضرت سیدالشهداء علیه السلام آورده و او را به میدان فرستادند و فضل و عبیدالله هم در واقعه جانسوز کربلاء چون طفل بودند به شهادت نرسیده‌اند، لذا فقط حسن می ماند و به احتمال قوی زمان شهادت ایشان بعد از شهادت پدر بزرگوارشان همراه با برادرش قاسم بوده که عرض شد.

فضل

در مورد فضل مطلب خاصی در تاریخ نیامده فقط گفته شده: یکی از علت های این که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را ابوالفضل کنیه داده‌اند به خاطر داشتن این فرزند بوده است و همچنین ایشان با عبیدالله بعد از واقعه جانسوز کربلاء زنده مانده‌اند و در معیت مادر بزرگوارشان حضرت لبابه علیها السلام و همچنین مادر بزرگ گرامی شان حضرت ام‌البنین علیها السلام در مدینه منوره زندگی می کردند و دائماً عزادار شهدای کربلاء بوده و روضه و ماتم برپا می کردند.

عبیدالله

ایشان در میان فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مقامی بسیار ارجمند داشت، عبیدالله بعد از واقعه جانسوز کربلاء از یاران و اصحاب درجه یک امام سجاد علیه السلام بود، آن حضرت هر وقت او را می دیدند به یاد فداکاری های حضرت

ابوالفضل العباس عليه السلام می افتادند و گریان می شدند.^(۱)

پس از واقعه جانسوز کربلاء حضرت ام البنین عليها السلام هر روز عیدالله را همراه خود به قبرستان بقیع می برد و به یاد فرزندانش و دیگر شهدای کربلاء مخصوصاً حضرت سیدالشهداء عليه السلام گریه می کرد، مردم مدینه در آنجا جمع می شدند و با شنیدن ذکر مصیبت او گریه می کردند.^(۲)

عیدالله فرزندی به نام حسن داشت که او هم دارای پنج فرزند به نام های: فضل، حمزه، ابراهیم، عباس و عیدالله بود، که همه در فضل و کمال و ادب شهره آفاق، و هر کدام در عصر خود از فقهای بزرگ و برجسته و وارسته بودند و موقعیت و شخصیت والایی در میان مردم داشتند.^(۳)

مخصوصاً فضل بن الحسن بن عیدالله، که خطیبی سخنور و گویا، فصیح اللسان و تک تاز، متقی و دیندار و مورد احترام حکام و سلاطین عصر خود بود، وی را ابن الهاشمیه می گفتند و سهم بسزایی در بقا و ماندگاری نسل حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام دارد، عیدالله در سال ۱۵۵ هجری قمری درگذشت.^(۴)

نوادگان حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام

حسن بن عیدالله؛ ایشان و تمامی فرزندانش همگی از بزرگان و صاحبان فضل و کمال بوده اند.^(۵)

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۲۹۸.

۲ - سفینه البحار جلد: ۱ صفحه: ۵۱۰.

۳ - العباس صفحه: ۲۴۲.

۴ - عمدة المطالب واژه عیدالله بن عباس.

۵ - العباس صفحه: ۱۹۷.

فضل بن حسن؛ ایشان دارای بیانی شیوا و شجاعتی عجیب بودند و به او ابن الهاشمیه می‌گفتند، فضل به قوی الایمان بودن شهرت داشت، او دارای سه فرزند به نام‌های جعفر، عباس و محمد بوده،^(۱) و در رثای جدش چنین سروده است:

احق الناس ان يبكي عليه	فتی ابکی الحسین بکربلاء
اخوه و ابن والده علی	ابوالفضل المخرج بالدماء
و من واساه لا یتنیه شیء	و جاد له علی عطش بماء ^(۲)

یعنی: سزاوارترین مردم برای گریستن جوانی است که حسین علیه السلام در کربلاء بر او گریست.

همان کسی که برادر و فرزند پدرش علی بود، ابوالفضل علیه السلام که غلطیده در خون بود.

کسی که حسین علیه السلام را یاری کرد و در حال تشنگی شدید برای آوردن آب برایش تلاش کرد کسی که هیچ چیزی یا کسی همتای او نمی‌شود.

حمزه بن حسن؛ کنیه ایشان ابالقاسم می‌باشد،^(۳) و شباهت زیادی به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام داشته است،^(۴) حتی مأمون خلیفه عباسی نامه‌ای به دست خط خود برای حاکم وقت نگاشت و در آن نامه این گونه نوشت: به حمزه بن حسن بن عبیدالله بن عباس بن امیرالمؤمنین علیه السلام هزار درهم به خاطر شباهتش به جدش علی بن ابی طالب علیه السلام عطا شود، ایشان بانوه حضرت زینب کبری علیه السلام که نامش نیز زینب بود ازدواج نمود.

۱- بطل العلقمی جلد: ۳، صفحه: ۴۳۵.

۲- الغدیر جلد: ۳ صفحه: ۳.

۳- عمدة الطالب صفحه: ۳۲۹.

۴- بطل العلقمی جلد: ۳ صفحه: ۴۴۲.

ابراهیم بن حسن؛ معروف به جردقه، وی از فقهاء و ادیبان نامی بوده است و فرزندان او رهبران علویین در بغداد بودند، ایشان در سال ۲۶۴ هجری قمری فوت شده‌اند،^(۱) نسب شان از طریق سه پسرش به نام‌های حسن و محمد و علی باقی مانده است: علی بن جردقه، یکی از سخاوتمندان بنی هاشم، و صاحب جاه و مقام بود. وقتی ایشان از دنیا رفت صاحب نوزده فرزند بود که یکی از آنها عبیدالله بن علی بن ابراهیم جردقه می‌باشد.

خطیب بغدادی در مورد ایشان آورده: کنیه او ابوعلی و اهل بغداد بود، به مصر هجرت کرد و در آن دیار ساکن شد، نزد او کتبی معروف به جعفریه بود که در آن فقه اهل بیت وجود داشت، وی در سال ۳۱۲ هجری در مصر وفات کرد.^(۲)

عبیدالله بن حسن؛ ایشان شخص با شوکت و کمال و متولی حرمین مکه و مدینه، همچنین در زمان مأمون قاضی این دو شهر بودند، در زمانی که عبیدالله بن حسن قاضی مکه و مدینه بودند در همان سرزمین صاحب پسری به نام عبدالله شد که او نیز منصب قضاوت پدری را ادامه داد، وی در سال ۲۰۴ هجری قمری فوت نمود.^(۳)

عبّاس بن حسن بن عبیدالله؛ کنیه ایشان ابوالفضل، و در شجاعت و کرامت زبانزد خاص و عام بود، مورخین درباره او نوشته‌اند: و ما رأی هاشمی اغضب و اعذب لسانا منه؛ یعنی: فردی از بنی هاشم است که نظیرش در جرأت و صراحت لهجه و تندگوئی مشاهده نشده است.^(۴)

نسل ایشان از چهار پسرش احمد و عبیدالله و علی و عبدالله می‌باشد، بعضی

۱- العباس صفحہ: ۱۹۸.

۲- قصص العباس صفحہ: ۱۱۱.

۳- تاریخ بغداد جلد: ۱۰ صفحہ: ۳۱۳.

۴- تاریخ بغداد جلد: ۱۰ صفحہ: ۳۶۴.

گفته‌اند نسل وی تنها از طریق عبدالله بن عباس ادامه پیدا کرده است، عبدالله بن عباس شاعری فصیح بوده و مأمون احترام خاصی برایش قائل بود، و او را همیشه بر دیگران مقدم می‌داشت و به ایشان شیخ بن‌الشیخ می‌گفت.^(۱)

وقتی ایشان وفات کرد و مأمون خیردار شد گفت: اتری الناس مثل یا بعدک یابن عباس. یعنی: ای پسر عباس آیا مردم بعد از تو مثل و مانندت را می‌بینند؟ سپس جنازه او را تشییع کرد.^(۲)

عبدالله پسری به نام حمزه دارد که اولادش در طبریه و شام می‌باشند، طبریه مرکز تمدن یهود و یکی از چهار شهر مقدس ایشان به حساب می‌آید و در کنار شهرهای اورشلیم و صفاد و حبرون، مجاور سرزمین اردن می‌باشد و محل سکونت بسیاری از دانشمندان یهودی بوده اما امروزه نام شهری در استان شمالی فلسطین اشغالی می‌باشد.^(۳)

از جمله آنان ابوالطیب محمد بن حمزه است که صاحب مروت و بخشش و بزرگواری، اهل صله رحم و معروف به کمالات و فضائل کثیر و جاه و مقام عظیمی بوده، در طبریه آب و ملک داشته و اموالی جمع کرده بود، تا آن‌که ظفر بن خضر فراعنی بر او حسادت ورزید و لشکری را برای قتلش مهیا کرد و وی را در صفر سال ۲۹۱ هجری قمری در باغ خود در طبریه شهید کردند.^(۴)

شعرا در مدح او مرثیه‌ها گفته‌اند و به اعقاب او که در طبریه هستند، بنو الشهید

۱ - اختران تابناک جلد: ۲ صفحه: ۱۶۹.

۲ - عمدة الطالب صفحه: ۳۲۹.

۳ - برگرفته شده از لغت نامه دهخدا.

۴ - منتهی الامال جلد: ۱ صفحه: ۴۶۰.

می‌گویند.^(۱)

علی بن ابراهیم بن ابی جعفر حسن بن عبیدالله؛ این بزرگوار، نوه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در نسل سوم بوده، و مرقد مطهرش دارای گنبد و بارگاه ملکوتی و بعد از حرم مطهر حضرت فاطمه معصومه علیها السلام یکی از مهم‌ترین زیارتگاه‌های شهر مقدس قم می‌باشد و مردم شهر قم و حومه اعتقاد و ارادت عجیبی به ایشان داشته و همواره حاجات خود را از این امام زاده جلیل القدر می‌گیرند.^(۲)

ایشان در زمان حیاتشان از سخاوتمندان بنی هاشم، و به جلالت قدر و عظمت و منزلت متصف بوده، و نوزده پسر داشت، از جمله عبیدالله بن علی که سیدی فاضل و شجاع و باتقوی بود و اکثر اوقات را به سیاحت می‌گذرانید.

کتاب جعفریات، که در چند جلد و متضمن دوره کاملی از فقه شیعه است، تألیف او است و در سال ۳۱۲ هجری قمری درگذشت.^(۳)

ایشان معروف به شاهزاده سید علی و بارگاهش بیش از سایر بقاع مقدسه قم مورد توجه عموم قرار دارد و همواره محل نذورات و مرکز اجتماع و اعتکاف ارباب حاجات به ویژه دردمندان است، کمتر زمانی یافت می‌شود که چند نفری حاجتمند به آن امام زاده جلیل القدر متوسل و در آنجا معتکف نباشند، شرح کرامات و معجزات ایشان به قدری زیاد است که بعضی از بزرگان کتاب‌هایی در این باره نوشته و کرامات و معجزات این امام زاده جلیل القدر را در آن کتابها جمع آوری کرده‌اند.

ابوالعباس فضل بن محمد بن فضل؛ ایشان نیز ادیب و شاعر بوده و نوادگانش در قم و طبرستان سکونت داشته‌اند، وی در رثای جدش حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

۱ - عمده الطالب صفحه: ۳۳۱.

۲ - گنجینه آثار قم جلد: ۲ صفحه: ۶۲۶.

۳ - منتخب التواریخ صفحه: ۲۶۲.

اشعاری سروده من جمله شعر زیر:

بکربلاء و هام القوم یختطف	انی لا ذکر للعباس موقفه
و لا یولی و لا یثنی فیختلف	یحمی الحسین و یحمیه علی ظمأ
مع الحسین علیه الفضل و الشرف	و لا اری مشهدا یوما کمشده
و ما اضاع له افعاله خلف؛ ^(۱)	اکرم به مشهدا بانث فضیلته

یعنی: من هر گاه موقعیت عباس عليه السلام را در کربلاء به یاد می آورم که تشنه لب چگونه با سرعت سرهای دشمنان را قطع می کرد و از حسین عليه السلام در هر حالی حتی در تشنگی حمایت می کرد و هیچ گاه پشت به دشمن ننمود و خسته نشد و در حال تلاش بود.

من هیچ رزم گاهی را همچون رزم او همراه حسین عليه السلام که فضل و شرافت بر او باد ندیدم، رزمگاه با کرامتی که در آن فضائلش آشکار شد و باز ماندگانش آن کارها را گم نکرده اند.

ابویعلی حمزة بن قاسم بن علی بن حمزة؛ ایشان از برجسته ترین دانشمندان شیعی و از بزرگان بنی هاشم و از راویان بزرگ اخبار ائمه اطهار عليهم السلام بودند، مشایخ صدوق علی بن احمد دقاق و حسین بن هاشم مؤدب و نیز عالم بزرگ ابو محمد هارون بن موسی تلعبیری و مشایخ ابن غضائری از او نقل روایت می کنند.^(۲)

ایشان در دوران ثقة الاسلام کلینی مؤلف کتاب گرانسنگ الکافی می زیسته، علماء بزرگ برای بهره بردن از علوم اهل بیت عليهم السلام نزد ایشان شاگردی می کردند از جمله:
 ۱- ابو محمد هارون بن موسی تلعبیری، متوفای ۳۸۵ هجری قمری.

۱- المجدی صفحه: ۲۳۲.

۲- رجال النجاشی صفحه: ۱۰۱،

۲- حسین بن هاشم مودب.

۳- علی بن احمد بن محمد بن عمران دقاق.

دو نفر فوق از مشایخ ابن بابویه شیخ صدوق رضی الله عنه هستند.

۴- علی بن محمد قلانسی استاد عالم رجالی حسین غضائری.

۵- حسین بن علی خزار قمی.^(۱)

علی بن حمزه، ایشان از روایان اخبار امام موسی بن جعفر علیه السلام است.^(۲)

محمد بن علی بن حمزه؛ ایشان نیز شاعر، و از روایان اخبار امام کاظم علیه السلام و امام رضا علیه السلام به شمار می آید، وی ساکن بصره بوده و در سال ۲۸۶ هجری قمری فوت شده‌اند.^(۳)

طاهر بن محمد بن قاسم بن حمزه؛ ایشان بسیار شجاع و دلیر بوده و سرانجام در بصره به شهادت رسیده است.^(۴)

محمد بن عبدالله بن محمد بن قاسم بن حمزه؛ ایشان نیز از دلیران علوی بود و در زندان معتضد عباسی از دنیا رفت.^(۵)

ابراهیم بن محمد بن عبدالله بن عبیدالله بن حسن، که در سال ۲۵۱ هجری قمری به دست طاهر بن عبدالله در قزوین به شهادت رسید.^(۶)

داود بن محمد بن عبدالله بن عبیدالله بن حسن؛ او در زمان مقتدر عباسی در سال

۱- (رجال شیخ طوسی) و (امالی شیخ صدوق).

۲- رجال النجاشی صفحه: ۱۹۴.

۳- بطل العلقمی جلد: ۳ صفحه: ۴۵۷.

۴- مقاتل الطالبیین صفحه: ۴۳۶.

۵- بطل العلقمی جلد: ۳ صفحه: ۴۶۱.

۶- مقاتل الطالبیین صفحه: ۴۳۴.

۲۹۵ هجری قمری به شهادت رسید.^(۱)

محمد بن حمزه بن عبیدالله بن عباس بن حسن بن عبیدالله، ایشان در زمان مکتفی عباسی به دست محمد بن طغج به شهادت رسید، مورخین وی را به فضل و بزرگی و کرامت ستوده‌اند.^(۲)

ابو اسماعیل محمد بن علی عبدالله بن عباس بن حسن بن عبیدالله؛ ایشان نیز از مفاخر خاندان رسالت، ادیب، شاعر، شجاع و بخشنده بود، شعر زیر از سروده‌های اوست:

و جدی وزیر المصطفی و ابن عمه	علی شهاب الحرب فی کل ملحم
ألیس ببدر کان اول قاحم	یطیر بحد السیف هام المقحم
و اول من صلی و وحد ربه	و افضل زوار الحطیم و زمزم
و صاحب یوم الدوح اذ قام احمد	فنادی برفع الصوت لابتهمهم
جعلتک منی یا علی بمنزل	کهارون من موسی النجیب مکلم
فصلی علیه الله ما ذر شارق	و أوفت حجور البيت اربک محرم؛ ^(۳)

یعنی: جد من وزیر و پسر عم مصطفی است و پسر عمش علی رضی اللہ عنہ هنگام درگیری جنگ اختر درخشان است.

آیا نه او در جنگ بدر اول به دشمن تاخت و با شمشیر آبدار به هر سوی اطراف میدان می‌پرید.

او اول نمازگزار، اول موحد و بزرگتر کسی است که به زیارت حطیم و زمزم نائل

۱- بطل العلقمی جلد: ۳ صفحه: ۴۵۱.

۲- مقاتل الطالبيين صفحه: ۴۴۸؛

۳- الغدير جلد: ۳ صفحه: ۱.

شد.

او قهرمان روز سایبان است که احمد به پاخاسته با صدای بلند فریاد برداشت:
من تو را ای علی نسبت به خود به منزله هارون نسبت به موسای نجیب و کلیم
قرار دادم.

درود خدا بر او تا خورشیدی در جهان درخشد و مادام که شتر سواران به زیارت
کعبه حضور یابند.

نوادگان جلیل القدر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از حد شمارش خارج هستند
و همه آنها به کرامت و کمالات روحی و سیادت و آقائی در زمان حیات، و کرامات و
معجزات کثیره بعد از شهادت و یا فوت شان مشهور بوده و حرم‌های مطهرشان
همواره مکان‌های بسیار شلوغ و محل تجمع مردم مسلمان است، آنها همواره با
کرامات و معجزات خود از کار مردم مانند جد بزرگوار خویش گره گشائی می‌کنند، این
مقدار و تعداد را از باب تبرک و تیمن ذکر کردیم.

حضرت ابوالفضل العباس در زمان امامت امام مجتبی علیه السلام

امام حسن مجتبی علیه السلام پس از شش ماه و چهار روز خلافت در کوفه،^(۱) بر اثر
نابسامانی‌ها از کوفه به مدینه هجرت نمودند و نه سال و چهار ماه به دور از خلافت در
مدینه زندگی کردند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیز به تبع و همراه با برادر و امام زمانش از کوفه به
مدینه بازگشت و در محضر امام و برادرش بود و هرگز به معاویه و حکومت وقت هیچ
اعتنائی نمی‌کرد و موضع گیری و مخالفت خود را مانند موضع گیری امام حسن

۱ - حیاة الامام الحسن علیه السلام جلد: ۲ صفحه: ۲۳۱.

مجتبی علیه السلام به صورت بی‌اعتنایی و قهر از حکومت ننگین معاویه ادامه می‌داد، ایشان همواره مطیع امام زمانش حضرت مجتبی علیه السلام بود تا وقتی که امام حسن علیه السلام به شهادت رسیدند.

ایشان در این سال‌ها، رنج‌ها و ناملایمات بسیاری دیدند، حيله گری‌های معاویه در حق علی بن ابی طالب علیه السلام و امام مجتبی علیه السلام ظلم و ستم‌های امویان که به اوج خود رسیده بود، صحابه جلیل القدر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله من جمله حجر بن عدی و یارانش عمرو بن حمق خزاعی شهید شدند، سختگیری‌ها به آل علی ادامه داشت، وعاظ و خطبای وابسته به حکومت معاویه، در منبرهایشان علی بن ابی طالب علیه السلام را سب و لعن کرده و ناسزا می‌گفتند، اما ایشان همواره به دستور امام زمانش حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام صبر و استقامت را پیشه خود ساخته بودند.

وقایع زمان شهادت امام مجتبی علیه السلام

وقتی امام مجتبی علیه السلام مسموم و شهید شدند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ۲۴ سال داشتند، معاویه از یک طرف به عظمت و مقام والایی که امام مجتبی علیه السلام در بین مردم پیدا کرده بود حسادت می‌ورزید و ناراحت بود و از طرف دیگر قصد داشت یزید پسرش را به جای خود بنشانند و او را به خلافت معرفی کند، لذا به خاطر این تصمیمش ناگزیر بود امام مجتبی علیه السلام را هر طوری که هست شهید کند.^(۱)

معاویه نامه‌ای به پادشاه روم نوشت و از او سَمی که مهلک فوری باشد تقاضا کرد، او هم سَمی این چنین در شیشه کرد و برای معاویه فرستاد.^(۲)

۱- کشف الغمه جلد: ۱ صفحه: ۵۸۴.

۲- احتجاج علی اهل اللجاج جلد: ۲ صفحه: ۲۹۱.

معاویه مخفیانه کسی را نزد جعده دختر اشعث بن قیس که آن روزها همسر امام مجتبی علیه السلام بود فرستاد و به او وعده کرد اگر بتواند امام مجتبی علیه السلام را به وسیله آن سمّ شهید کند به او صد هزار درهم بدهد و چند مزرعه از مزارع اطراف کوفه را در اختیار او قرار داده و شعب سوراء (قریه خوش آب و هوایی در اطراف عراق) را ملک او کند و از همه مهم تر او را برای یزید خواستگاری نماید،^(۱) بعضی معتقدند این واسطه مروان بن حکم بوده است.^(۲)

جعده فریب وعده های معاویه را خورد و تصمیم گرفت امام مجتبی علیه السلام را شهید کند، لذا آن سمّ را در ظرف شیری ریخت و سر سفره افطار آن حضرت گذاشت، امام مجتبی علیه السلام وقتی خواستند روزه شان را باز کنند، مقداری از آن شیر را آشامیدند سپس متوجه مسمومیت خود شده و روبه جعده کرده فرمودند: **أنا لله و أنا اليه راجعون.**

ای دشمن خدا مرا کشتی خدا تو را بکشد، به خدا قسم پس از من کسی برای تو بهتر از من نخواهد بود، تو را آن فاسق ملعون و دشمن خدا (معاویه) گول زده و مسخره ات کرده، خدا تو و او را ذلیل کند و شما را به جزای گناهانتان برساند.^(۳)

امام مجتبی علیه السلام در اثر خوردن آن سمّ، چهل روز مریض بودند و افراد مختلفی به عیادتشان می آمدند.^(۴)

اولین کسی که نزد آن حضرت آمد برادر بزرگوارشان حضرت حسین بن علی علیه السلام بودند، وقتی کنارشان نشستند به برادر بزرگوارشان عرض کردند: این چه حالتی است که در شما مشاهده می کنم؟

۱- تاج الموالید صفحه: ۸۲.

۲- البضاعة المزجاة جلد: ۲ صفحه: ۵۱۲.

۳- مرآة العقول جلد: ۵ صفحه: ۳۵۵.

۴- شرح الاخبار فی فضائل الائمه الاطهار علیهم السلام جلد: ۳ صفحه: ۱۲۴.

فرمودند: تو مرا در روزهای پایان عمرم در دنیا و اول زندگیم در آخرت مشاهده می کنی، من خودم برای مرگم اقدامی نکرده ام، من بر جدّم وارد می شوم اما از فراق تو و خواهران و دوستانم کراحت دارم ولی با توجه به آن که با پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام و مادرم حضرت فاطمه زهراء علیها السلام و حمزه و جعفر علیهما السلام ملاقات می کنم از این گفته ام استغفار می نمایم و خدای عزوجل جانشین هر چیزی است که از بین می رود و تسلی برای هر مصیبت و جبران کننده مافات است. (۱)

وقتی حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر بالین برادر خویش می گریستند امام مجتبی علیه السلام خطاب به وی فرمودند:

لَا يَوْمَ كَيَوْمِكَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَزِدُّكَ إِلَيْنَا أَلْفَ رَجُلٍ يَدْعُونَ أَنَّهُمْ مِنْ أُمَّةٍ
جَدَّتَا مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَيَنْتَحِلُونَ دِينَ الْإِسْلَامِ فَيَجْتَمِعُونَ عَلَيَّ قَتْلِكَ وَ سَفْكِ دَمِكَ وَ انْتِهَاكِ
حُرْمَتِكَ وَ سَبِي ذَرَارِيَّتِكَ وَ نِسَائِكَ... (۲)

ای ابا عبدالله روزی چون روز تو نباشد، سی هزار مردی که مدعیند از امت جد ما محمدند و مسلمان هستند بر تو گرد آیند و همدست شوند برای کشتن تو و ریختن خونت و هتک حرمتت و اسیر کردن ذریه ات و زنان و غارت خیمه های در این جا است که به بنی امیه لعنت فرود آید و آسمان خاکستر و خون بارد و همه چیز بر تو بگریند حتی وحشیان بیابان و ماهیان دریا.

نکته ای که جا دارد در این جا به آن اشاره شود تذکر در مورد استعمال سخنی است که متأسفانه خیلی هم معروف شده، حالا نمی دانم از طرف دوستان نادان صادر شده یا

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۱۵۱.

۲ - موسوعه کربلاء جلد: ۱ صفحه: ۲۲۵.

دشمنان دانا، هر چه هست ما باید مواظب باشیم، و آن جمله "کل یوم عاشورا و کل ارض کربلاء" می باشد که از غلطترین حرف هاست، زیرا منافات خیلی زیادی با روایات اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام دارد و اصلاً معلوم نیست این جمله را چه کسی گفته است؟! حالا هر که بوده، مهم نیست مهم این است که امام مجتبی علیه السلام بر خلاف آن می فرمایند: "لا یوم کیومک یا ابا عبدالله".

جمله "کل یوم عاشورا" ظاهر بدی ندارد، اما باطنش خیلی وحشتناک و خطرناک می باشد.

امام علیه السلام می فرماید: "لا یوم کیومک یا ابا عبدالله" مخترع این جمله، شاعر بوده یا هر کس دیگری که بوده جاهل می باشد.

اگر تمام مردم دنیا هم بگویند: "کل یوم عاشورا و کل ارض کربلاء" اما ما پاک تر و با شرف تر و بهتر از زمینی که کعبه بر آن نهاده شده نداریم، در روایات هست و در کتاب کامل الزیارات آمده، کامل الزیارات کتابی است که اکثر از فقهاء، همه روایاتش را صحیحه می دانند، و مابقی فقهاء، اکثر قریب به اتفاق روایاتش را صحیحه می دانند، در چنین کتابی از قول امام صادق علیه السلام آمده که روزی زمین کعبه به خودش نازید و افتخار کرد که چه زمینی با شرافت تر از من وجود دارد؟ چرا که خانه خدا بر من نهاده شده، حرم امن الهی بر من نهاده شده، فلان و فلان و فلان، یک مقدار به خودش بالید، خدای تعالی با تندی به زمین کعبه نهیب داد و فرمود: ساکت باش، تمام فضائلی که تو برای خودت شمردی در مقابل زمین کربلاء مثل سوزنی می باشد که آن را در دریایی بزرگ فرو کنی و بعد بیرون بیاوری، چقدر از آب دریا بر آن سوزن می ماند؟!

تمام فضائلی که تو برای خودت شمردی در مقابل فضائل زمین کربلاء، مثل همان قطره، بلکه خیلی کمتر از قطره به آن سوزن می ماند، فضائل زمین مکه نسبت به سرزمین کربلاء به اندازه همان مقدار آبی است که روی سوزن می ماند و فضائل زمین

کربلاء به اندازه آن دریا می باشد، امام صادق علیه السلام می فرماید: خدای تعالی با تندی به آن زمین نهیب می زند که: ساکت باش، اگر کربلاء نبود تو را هم نمی آفریدم، اگر کربلاء نبود هیچ چیز را نمی آفریدم،^(۱) البته همان طور که در آن روایت تصریح شده تمام فضیلت سرزمین کربلاء نیز به وجود نازنین حضرت سیدالشهداء علیه السلام است.

به هر حال این روایات ماست بعد شاعری مجهول الهویه می گوید: "کل یوم عاشوراء و کل ارض کربلاء" این حرف درستی نیست، لذا دوستان باید خیلی مواظب باشیم اصلاً این حرف را ننیم چون روایاتی بر خلاف این حرف وجود دارد، از مضامین خیلی از روایات به دست می آید که روز عاشوراء روزی است که هیچ روزی به پای آن نمی رسد، و زمین کربلاء نیز زمینی است که حتی زمین کعبه با آن همه عظمت از جهت فضیلت و منزلت به پای او نمی رسد، چه رسد به دیگر زمین ها، چون بعضی از زمین ها لعنت شده هستند، روزی امیرالمؤمنین علیه السلام جایی بودند، وقت نماز شد، فرمودند: این زمین لعنت شده می باشد، من این جا نماز نمی خوانم، و برای نماز خواندن به جای دیگری رفتند،^(۲) لذا وقتی خدای تعالی با زمین مکه این گونه سخن می گوید که ساکت باش، ارزش تو نسبت به کربلاء مانند خیسی سوزنی در مقابل دریا می باشد، هیچ زمینی به پای کربلاء نمی رسد. و امام مجتبی علیه السلام به حضرت سیدالشهداء علیه السلام می فرماید: "لا یوم کیومک" حالا این حرف از کجا آمده! ما اگر بخواهیم در صراط مستقیم و پیرو اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام باشیم نباید اعتنائی به آن داشته باشیم.

امام مجتبی علیه السلام در حالی که در هر سرفه، مقداری خون از حلق نازنین شان می آمد فرمودند: ای برادر! می بینی چگونه خون جگرم در طشت ریخته است، کسی که مرا به

۱- کامل الزیارات صفحه: ۲۶۷.

۲- من لا یحضره الفقیه جلد: ۱ صفحه: ۲۰۳.

این مصیبت و بلاء انداخته می‌شناسم اگر او را به تو معرفی کنم تو با او چه خواهی کرد؟
حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام عرض کردند: من او را می‌کشم، حضرت
مجتبی علیه السلام فرمودند: پس من هم او را تا آخر عمرم به تو معرفی نخواهم کرد، ولی آن
چه را که به تو می‌گویم بنویس و نگه دار.^(۱)

وصیت امام مجتبی به امام حسین علیه السلام

سپس فرمودند: این وصیتنامه‌ای است که من به برادرم حسین بن علی علیه السلام
می‌گویم.

او (حسن بن علی علیه السلام) وصیت می‌کند در حالی که شهادت می‌دهد خدائی جز
خدای یکتا نیست، او یکی است و شریکی ندارد، وصیت می‌کند در حالی که عبادت
می‌نماید خدا را حقّ عبادتش، او شریکی در مُلک ندارد، چون ذلیل نمی‌شود، یاری
برای او از ذلّت وجود ندارد، و او همه چیز را خلق و اندازه‌گیری کرده و او اولی است
که عبادت شود و احقّ است بر دیگران که تمجید گردد، کسی که او را اطاعت کند رشد
خواهد کرد و کسی که او را معصیت کند اغوا خواهد بود و کسی که به سوی او برگردد
هدایت خواهد شد.

من وصیت می‌کنم به تو ای حسین درباره کسانی از اهل و اولاد من و اهل بیت
خودت که بعد از من می‌مانند، این که از گناهکاران شان بگذری و نیکوکارانشان را
قبول کنی و برای آنها مانند پدر باشی و بدن مرا کنار قبر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دفن کن چون
من بدان خانه حقّ بیشتری از دیگران دارم (پس از نقل جملاتی می‌فرمایند):
اگر عایشه نگذاشت مرا در آن خانه دفن کنید تو را قسم به خدا و به قرابت و

۱- بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۱۵۱.

رحمی که به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله متصل است نگذار قطره خونی ریخته شود، تا آن که من پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را بینم و آن حضرت را از آن چه با من کرده‌اند خیر دهم و او را به قضاوت بنشانم.^(۱)

مظلومیت امام مجتبی علیه السلام حتی پس از شهادت

امام حسین علیه السلام متصدی کفن و دفن امام مجتبی علیه السلام شدند و برادرانش عباس و محمد حنفیه و جمعی از اصحاب را هم به کمک خواسته و جنازه آن حضرت را به مسجد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بردند و چون رسم بود که والی مدینه باید بر جنازه بزرگان نماز بخواند و آن روز سعید بن عاص والی مدینه بود، لذا بنی هاشم ناراحت شده و گفتند: به غیر از حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام کس دیگری نباید بر جنازه امام مجتبی علیه السلام نماز بخواند.

بنی امیه هم کوتاه آمدند و حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر بدن برادرش نماز خواند،^(۲) ولی وقتی بنی امیه متوجه شدند بنی هاشم تصمیم دارند بدن مقدس امام مجتبی علیه السلام را در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دفن کنند، مروان بن حکم سوار اسب شد و خود را فوراً به عایشه رساند و گفت: شما نشسته‌اید و حال آن که بنی هاشم می‌خواهند حسن بن علی علیه السلام را کنار بدن پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دفن کنند و با این کارشان عظمت ابوبکر پدر شما و افتخار عمر بن خطاب را از بین ببرند!

عایشه گفت: نظر تو چیست، چه باید کرد؟

مروان گفت: شما می‌توانید آنها را از این کار مانع شوید، بیائید بر این اسب سوار

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۱۵۱. ترجمه از کتاب امام مجتبی علیه السلام صفحه: ۲۰۹ الی ۲۱۳.

۲ - حیاة الام الحسن علیه السلام جلد: ۲ صفحه: ۴۸۳.

شوید و فوراً خود را به آنها برسانید تا من هم بنی امیه را به عنوان یاری خدمت شما بفرستم و اسب خود را به عایشه داد، او فوراً بر اسب سوار شد و چهل نفر از بنی امیه مسلح همراه او حرکت کردند و به طرف مسجد رفتند.

عایشه وقتی به مسجد رسید ایستاد و با صدای بلند گفت: این جنازه را از خانه من دور کنید، نباید در این خانه چیزی دفن شود و حرمت رسول خدا ﷺ شکسته شود. حضرت سیدالشهداء (علیه السلام) جلو آمد و فرمود: تو و پدرت قبلاتک حرمت پیامبر اکرم ﷺ را کرده و کسی را که دوست نمی داشت وارد خانه اش کرده ای و روز قیامت خدای تعالی تو را به خاطر این کارت مورد مؤاخذه قرار خواهد داد.

مروان بن حکم و بنی امیه و هر که از پسران عثمان حاضر بودند همه گفتند: چگونه ممکن است بگذاریم حسن بن علی (علیه السلام) در کنار پیامبر دفن شود در حالی که عثمان آن شهید مظلوم در بدترین جای قبرستان بقیع دفن گردید، بالاخره بین بنی هاشم و بنی امیه و عایشه سخنان تندی رد و بدل شد و عایشه صدا زد: بدن حسن بن علی (علیه السلام) در اینجا دفن نمی شود مگر آن که موهای من از سرم کنده شود.

در این بین چشم عایشه به ابن عباس افتاد و گفت: بیا، بیا.

وقتی ابن عباس نزد او رفت گفت: شما جرأت پیدا کرده اید در دنیا مرا پشت سر هم اذیت کنید و می خواهید کسی را که من او را دوست ندارم و نمی خواهم وارد خانه ام شود واردش کنید.

ابن عباس گفت: وا مصیبتا، تو یک روز بر شتر می نشینی و یک روز بر اسب سوار می شوی و می خواهی نور خدا را خاموش کنی و اگر بیش از این در دنیا بمانی سوار فیل خواهی شد.

ابن عباس می گوید: در این جا عایشه به من اخم کرد و با صدای بلند فریاد زد: ای

ابن عباس هنوز قضیه جنگ جمل را فراموش نکرده‌ای و مرتب مرا به آن سرزنش می‌کنی و از آن روز تا به حال مرتب به من کینه داری.

ابن عباس گفت: چگونه می‌شود آن را فراموش نمود و حال آن که اهل آسمان‌ها آن را فراموش نکرده‌اند.

عایشه از ابن عباس روگرداند ولی محمد بن حنفیه به او گفت: ای عایشه یک روز سوار اسب و یک روز سوار شتر می‌شوی، چرا خودت را نگه نمی‌داری و دائماً با بنی هاشم دشمنی می‌کنی؟!

عایشه به او گفت: ای پسر حنفیه این‌ها فرزندان فاطمه عليها السلام هستند که با من حرف می‌زنند تو چه می‌گوئی؟

حضرت سیدالشهداء عليه السلام فرمود: تو محمد بن حنفیه را از فاطمه عليها السلام دور می‌کنی و حال آن که سه فاطمه مادر او هستند، یکی فاطمه دختر عمران، دوم فاطمه بنت اسد، سوم فاطمه دختر زائده بن الاصم.

مروان بن حکم با عصبانیت داد زد و گفت: عثمان در زباله دانی دفن شود و حسن بن علی عليه السلام را کنار پیامبر صلی الله علیه و آله دفن کنند، در صورتی که ما شمشیر به کمر بسته باشیم. ابوهیره جلو آمد و گفت: ای مروان تو حسن بن علی عليه السلام را از دفن در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مانع می‌شوی و حال آن که من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمود: حسن و حسین دو سید و آقای اهل بهشتند.

مروان گفت: حدیثی را که جز تو و ابوسعید خدری کس دیگری یادش نمانده باشد به درد خودتان می‌خورد.

بالاخره دعوا و سر و صدا به اوج خود رسیده بود و دو طرف شمشیر به روی یکدیگر کشیده و می‌خواستند بجنگند که حضرت سیدالشهداء عليه السلام فریاد زد:

وصیت برادرم را ضایع نکنید جنازه را به طرف بقیع حرکت دهید، او مرا قسم داده است اگر عایشه از دفن بدن او در کنار جدش مانع شد با احدی جنگ نکنم و او را در بقیع دفن نمایم.^(۱)

لذا حضرت سیدالشهداء علیه السلام دستور فرمودند بنی هاشم بدن امام مجتبی علیه السلام را به طرف قبرستان بقیع ببرند و آن حضرت را در کنار قبر حضرت فاطمه بنت اسد علیها السلام دفن کنند و خود آن حضرت متصدی دفن بدن مقدس امام مجتبی علیه السلام گردیدند. آن بی خردان تابوت آن حضرت را تیر باران کردند، به طوری که هنگام دفن، هفتاد چوبه تیر از بدن مطهر امام مجتبی علیه السلام بیرون آوردند،^(۲) امام حسین علیه السلام کنار قبر برادرش نشست و اشک ریخت و فرمود:

ادهن رأسی ام اظیب مجالسی	و رأسک معفور و انت سلیب
او استمتع الدنيا شیء احبه	الی کل ما ادنی الیک حبیب
فلا زلت ابکی ما تغنت حمامه	علیک و ما هبت صبا و جنوب؛ ^(۳)

یعنی: آیا جا دارد که من روغن بسرم بزنم، یا مجالس من طیب و نیکو باشند؟ در صورتی که سر و صورت تو روی خاک باشد و تو برهنه باشی؟
یا این که از آن چیزهای دنیوی که دوست دارم بهره مند شوم، آگاه باش: هر چه که بتو نزدیک شود محبوب است.

من دائماً بر تو گریه می کنم مادامی که کبوتر بخواند و باد صبا و جنوب بوزد.
پس از تیرباران جنازه مطهر امام حسن مجتبی علیه السلام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

۱- امام مجتبی علیه السلام صفحه: ۲۲۵ الی ۲۲۹.

۲- انوار البهیة صفحه: ۱۳۳.

۳- تسلیة المجالس زینة المجالس جلد: ۲ صفحه: ۶۵.

بسیار ناراحت شد و غیرتش به جوش آمد، شمشیر به دست گرفت و می خواست به آن افراد بد طینت حمله کند، ولی حضرت سیدالشهداء علیه السلام ایشان را بنا به درخواست و وصیت برادرش امام حسن مجتبی علیه السلام که جنگ و خون ریزی را در آن مورد منع فرموده بودند از حمله کردن باز داشتند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام که فرد کاملاً مطیع بود و کنار برادر خود و در جمع جوانان بنی هاشم حضور داشتند اطاعت امر فرموده و صبر و استقامت پیشه خود ساخته و بنا به تکلیف صبر می کردند.

تبعیت آن حضرت از امام حسین در خاکسپاری امام مجتبی علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در تمام دوران زندگی خویش در کنار برادرش امام حسین علیه السلام بودند و جوانی شان در خدمت آن امام گذشت، ایشان هیچ سخنی نمی گفتند مگر آن که قبلاً از برادرشان شنیده باشند و هیچ عملی انجام نمی دادند مگر به جهت پیروی از امام زمانشان، همچنین هیچ گاه بر وجود مقدس امام حسین علیه السلام مقدم نمی شدند.

عظمت و شخصیت معنوی ایشان به خاطر تابش نور مقدس امام حسین علیه السلام در آینه وجودشان بود،^(۱) ایشان در میان جوانان بنی هاشم شکوه و عزت خاصی داشت.

۱ - برگرفته شده از العباس.

بخش پنجم

حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام

در زمان امامت امام حسین علیه السلام

ولایت عهدی یزید

در زمان خلافت معاویه با این که یکی از شرایط صلح نامه این بود که معاویه برای خود خلیفه تعیین نکند، اما معاویه این شرط و شرایط دیگر را زیر پا گذاشت و با کمال گستاخی مخالفت خود و متعهد نبودنش را آشکار ساخت، او در کوفه بر فراز منبر رفت و آشکارا گفت:

شرطت للحسن شروطا و کلها تحت رجلی؛^(۱)

یعنی: با حسن رضی اللہ عنہ شرط‌هایی نمودم، اما همه آنها را زیر پایم نهادم.

معاویه که دائماً برای نصب فرزندش یزید به عنوان خلیفه دنبال فرصت می‌گشت در سال ۵۶ هجری قمری این فرصت را به دست آورده و روزی را مشخص کرد و رسماً به یکی از مزدوران جلادش به نام ضحاک بن قیس گفت: ولایت عهدی یزید را در ملاء عام و مخصوصاً در مسجد دمشق اعلام کنید و به چند نفر از افراد مشهور نیز فرمان داد که ابلاغ ضحاک را تصدیق نمایند.

آن روز فرا رسید و معاویه ولایت عهدی یزید را که در لوحی نوشته بود به ضحاک داد، ضحاک آن را در حضور مردم خواند و مردم را به بیعت با یزید دعوت کرد، یزید در این هنگام سی سال داشت.

بعضی حاضران از روی ترس و بعضی دیگر از روی طمع، بیعت کردند و عده‌ای نیز اعتراض نمودند، گفتگوهای زیادی در این باره صورت گرفت، حتی مروان

۱- الارشاد جلد: ۲ صفحه: ۱۴.

اعتراض کرد اما معاویه با تطمیع او را راضی نمود، و گفت: تو را ولیعهد یزید خواهم کرد.

مروان نیز از این وعده خوشحال گشت و تسلیم شد، معاویه به او دستور داد تا به مدینه برود و فرماندار آنجا شده، و مردم حجاز را به پذیرش بیعت با یزید دعوت کند.^(۱)

عایشه نیز جزء کسانی بود که به معاویه اعتراض کرد، معاویه هم دستور داد در مدینه به طور محرمانه چاهی حفر و داخل آن را پر از آهک کنند، سپس شبانه عایشه را برای مذاکره به آن مکان دعوت کرد، وقتی عایشه نزد معاویه آمد، معاویه با ظاهرسازی و مکر خاصی با تعارف او را بر سر آن چاه آورد و عایشه را به چاه انداخت، او در همان جا از دنیا رفت و همان چاه قبرش شد. مردم تا مدت‌ها خبر نداشتند و نمی‌دانستند عایشه کجا رفته است.^(۲)

سنائی شاعر معروف سنی مذهب در این باره می‌گوید:

عاقبت هم به دست آن یاغی شد شهید و بکشتش آن طاغی
آن که با جفت مصطفی زین سان بد کند مر و را تو مرد مخوان؛^(۳)

خلاصه در مقابل این بیعت گرفتن که با زور و اجبار همراه بود عده‌ای آشکارا مخالفت می‌کردند، از جمله آنها حضرت امام حسین علیه السلام بود که با صراحت تمام مخالفت نمودند، حتی نامه‌ای به معاویه نوشته، بدعت‌ها و مخالفت‌های او با اسلام را بر شمردند که قسمتی از آن نامه را می‌آوریم:

۱- الامامة و السياسة جلد: ۱ صفحه: ۱۸۸ الی ۱۹۹.

۲- کامل بهایی باب: ۲۷ فصل: ۱۶ صفحه: ۴۵۶.

۳- ریاحین الشریعه جلد: ۲ صفحه: ۳۷۷.

و ان اخذك الناس ببيعة ابنك يزيد و هو غلام حدث، يشرب الخمر و يلعب بالكلاب، فقد خسرت نفسك و بترت دينك.

یعنی: و اگر مردم را با زور و اکراه به بیعت با پسر یزید می‌کشانی با این که او جوانی بی تجربه، شراب خوار و سگ باز است، در حقیقت به ضرر و زیان خود اقدام کرده و دین خود را تباه نموده‌ای.^(۱)

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام در این ماجرا نیز پیرو و مطیع برادر و امام زمانش حضرت امام حسین عليه السلام بوده و از ایشان اطاعت می‌نمود و هرگز بیعت با یزید را نپذیرفت، بلکه همان خط فکری و عملی امام حسین عليه السلام را دنبال می‌کرد.

وقتی معاویه در بستر مرگ قرار گرفت و می‌خواست از دنیا برود، پسرش یزید را طلبید و پیش رویش نشانید و به او گفت: پسر من همه ناهمواری‌ها و مشکلات را برای بیعت گرفتن از مردم برای تو هموار ساختم و گردنکش‌ها را در برابر تو رام کردم و شهرها را تحت تسخیر تو در آوردم، ولی در مورد سه نفر در بیعت با تو، ترس و هراس دارم و آنها عبارتند از: حسین بن علی عليه السلام، عبدالله بن عمر و عبدالله بن زبیر. در مورد عبدالله بن زبیر، هر جا او را یافتی قطعه قطعه‌اش کن زیرا اگر بر تو مسلط شود مانند شیر به تو حمله می‌کند و در غیر این صورت مانند بر خورد روباه با سگ با تو نیرنگ و حيله می‌نماید، اما عبدالله بن عمر، با او سازش کن زیرا با تو است او را از خود دور نکن، اما در رابطه با حسین عليه السلام نسبت او را به پیامبر صلى الله عليه وآله می‌دانی، او گوشت و خون رسول خدا صلى الله عليه وآله است و من می‌دانم که مردم عراق او را به سوی خود می‌خوانند، سپس او را تنها می‌گذارند، اگر بر او غالب شدی حقیقتش را بشناس و حریم مقامش را در

۱- رجال کشی صفحه: ۳۲.

پیشگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله رعایت کن،^(۱) با او جنگ و ستیز مکن و توجه داشته باش که بین ما و او خویشاوندی وجود دارد، پس پرهیز از این که به او آسیب برسانی.^(۲)

معاویه مبلغ یک صد هزار درهم به عبدالله عمر بخشید تا او ولایتعهدی یزید را قبول کند، او این مبلغ را از معاویه قبول کرد اما با یزید بیعت نکرد بلکه در جانشینی یزید سکوت کرده و اعتراضی نکرد.^(۳)

خلافت یزید و دستور گرفتن بیعت از امام حسین علیه السلام

بالاخره معاویه در نیمه رجب سال ۶۰ هجری از دنیا رفت، وقتی یزید بر مسند خلافت نشست وصیت پدرش را نادیده گرفت و فوراً سفیری نزد ولید بن عتبه بن ابی سفیان، حاکم وقت مدینه فرستاد و طی نامه‌ای به او نوشت: ای ولید به مجرد این که نامه من به دست تو رسید از مردم مدینه برای من بیعت بگیر، همچنین حسین بن علی علیه السلام عبدالله بن زبیر، عبدالرحمن بن ابوبکر و عبدالله بن عمر را مجبور کن با من به عنوان خلیفه مسلمانان بیعت کنند، البته باید آنها را تحت فشار قرار بدهی و هر طور شده از آنها بیعت بگیری، هر کس هم از بیعت با من خود داری کرد گردن او را بزن و سر بریده‌اش را برای من به شام بفرست.^(۴)

یزید در آن نامه در مورد امام حسین علیه السلام به ولید سفارشی جداگانه با تأکید بیشتری کرد و نوشت: **خذ الحسین بالبیعه أخذ شدیداً لیس فیه رخصه.**

یعنی: حسین علیه السلام را برای گرفتن بیعت دستگیر کن، و بر او سخت بگیر، هیچ

۱- اخبار الطوال صفحه: ۲۷۳ الی ۲۷۴.

۲- بحار الأنوار جلد: ۴۵ صفحه ۳۱۱ الی ۳۱۲.

۳- فتح الباری جلد: ۱۳ صفحه: ۶۰.

۴- (تاریخ طبری جلد: ۷ صفحه: ۲۹۰۷) و (تاریخ یعقوبی جلد: ۲ صفحه: ۱۷۷).

گذشت و مدارائی هم نباید با او داشته باشی.

ولید، مروان را به حضور طلبید و با او در این باره مشورت کرد.

مروان گفت: حسین بیعت نمی‌کند، اگر من به جای تو بودم گردنش را می‌زدم.

ولید آرزو کرد: ای کاش به دنیا نیامده بودم که چنین دستوری به من بدهند سپس

شخصی را نزد امام حسین علیه السلام فرستاد و او را به فرمانداری دعوت کرد.^(۱)

امام حسین علیه السلام بنا به نقلی سی نفر،^(۲) و بنا به قول دیگر نوزده نفر از بستگانش که همه مسلح بودند را طلبید و به آن‌ها فرمود: شما همراه من تا ساختمان فرمانداری بیایید، هنگامی که بر ولید وارد شدم اگر مذاکره بین من و او به خشونت و شدت تبدیل شد، هر وقت صدا و فریاد من را شنیدید، داخل ساختمان فرمانداری بیایید و به من کمک کنید تا از دست آن ظالمان نجات پیدا کنم، اما مراقب باشید کسی را نکشید و باعث آشوب نگردید، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام امیر و فرمانده این عده بودند.

آنها همراه با امام حسین علیه السلام به طرف ساختمان فرمانداری حرکت کرده و پشت درب آن اجتماع نمودند، امام حسین علیه السلام در حالی که عصای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به دست داشت بر ولید بن عتبه وارد گردید و مشاهده کرد مروان بن حکم نیز آنجا حضور دارد، آن دو اول ماجرای مرگ معاویه را مطرح کردند، سپس ولید نامه یزید را برای ایشان خواند و از امام حسین علیه السلام مطالبه بیعت با یزید به عنوان خلیفه مسلمین کرد.

امام حسین علیه السلام بدون مقدمه فرمود: صلاح نیست شخصی چون من بیعت مخفیانه انجام دهد، هر وقت دعوت عمومی برای بیعت صورت گرفت، مرا هم به همراه مردم دعوت کنید چون چنین بیعتی حکم دیگری دارد.^(۳)

۱- عوالم العلوم و المعارف و الاحوال جلد: ۱۷ صفحه: ۱۷۳.

۲- لهوف صفحه: ۲۲.

۳- (تاریخ طبری جلد: ۷ صفحه: ۲۹۰۷) و (تاریخ سیاسی اسلام صفحه: ۳۴۹).

ولید به امام حسین علیه السلام سخت نگرفت،^(۱) و با این که می دانست اگر امام حسین علیه السلام به همراه مردم هم دعوت شود، اهل بیعت با شخصی مثل یزید نیست، اما به ناچار پیشنهاد امام حسین علیه السلام را پذیرفت. البته سخت نگرفتن ولید نه به خاطر محبت یا احترام به امام حسین علیه السلام بود بلکه او دست پروده معاویه بود و به خاطر اطاعت امر و وصیت معاویه این کار را کرد و معاویه نیز به خاطر نیرنگ و سیاستش بود که دستور داده بود با امام حسین علیه السلام علنا درگیر نشوند چون امام حسین علیه السلام تنها یادگار و نوه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود و هر کس با او در می افتاد موجب برانگیخته شدن خشم، و بیداری مردم مسلمان از خواب غفلت می شد، لذا همین امر ممکن بود برای ولایتعهدی و جانشینی یزید مانعی بزرگ باشد.

مروان بن حکم به ولید گفت: ای ولید! وای به حال تو، اگر حسین علیه السلام از این جا بیرون برود هرگز بیعت نخواهد کرد و دیگر چنین فرصتی را هم به دست نخواهی آورد، مگر این که کار شما به قتل و خونریزی بکشد، بنابراین هم اکنون دستور امیرالمؤمنین یزید بن معاویه را عملی کن و حسین علیه السلام را به زندان بینداز تا بیعت کند، یا این که همان طوری که یزید فرمان داده، حسین علیه السلام را گردن بزن و سر او را برای خلیفه بفرست.^(۲)

امام حسین علیه السلام با شنیدن این سخنان ناراحت شده و با آنها تندی نمودند و بر سر مروان فریاد کشیده، فرمودند: ای پسر زنی که زرقاء نام داشت (یعنی همان زنی که در زمان جاهلیت پرچم زناکاری بر بالای خانه اش نصب کرده بود) آیا تو می خواهی مرا بکشی یا ولید؟

۱ - سیر اعلام النبلاء جلد: ۳ صفحه: ۵۳۴.

۲ - تاریخ یعقوبی جلد: ۲ صفحه: ۱۷۸) و (تاریخ طبری جلد: ۷ صفحه: ۲۹۰۷) و (بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۲۴ الی ۳۲۵).

آن گاه ولید را مورد خطاب قرار داد و فرمود: توجه داشته باش ما خاندان نبوت و معدن رسالت هستیم و یزید همان طوری که می دانی شراب خوار است و به کشتن انسان های پاک و بی گناه دست زده، فسق و فجور او آشکار و معروف است و کسی چون من با آن اصالت نبوت و رسالت و طهارت با کسی چون یزید با آن وضعی که می شناسی هرگز دست بیعت نخواهد داد.^(۱)

آن نوزده نفر وقتی صدای حضرت سیدالشهداء علیه السلام را شنیدند به دستور حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شمشیر کشیده به ساختمان فرمانداری وارد شدند و امام حسین علیه السلام را بدون کوچک ترین آسیبی، از ساختمان فرمانداری خارج کردند،^(۲) این ماجرا در شب ۲۷ رجب سال ۶۰ هجری قمری اتفاق افتاد.

وقتی امام حسین علیه السلام از آنجا رفت، مروان بن حکم با اعتراض و ناراحتی به ولید بن عتبه گفت: ای ولید! پیشنهاد مرا نپذیرفتی و فرصت خوبی را از دست دادی در حالی که می توانستی حسین علیه السلام را به زندان انداخته، یا او را به قتل برسانی و کارش را تمام کنی، اکنون باید بدانی که دیگر دست تو به حسین علیه السلام نخواهد رسید و برای گرفتن بیعت از او هیچ فرصتی را به دست نخواهی آورد.

ولید در پاسخ گفت: ای مروان، نصیحتت را برای خود نگهدار زیرا این راهی که تو برای من انتخاب می کنی جز به نابودی دین من نخواهد انجامید، این را بدان که هر کس در ریختن خون حسین علیه السلام شرکت داشته باشد روز قیامت بار جرم سنگینی خواهد داشت و از نظر لطف خداوندی محروم است، از گناه و آلودگی پاک نمی گردد و به عذاب دردناک خداوند گرفتار خواهد شد.^(۳)

۱ - حیات الامام الحسین علیه السلام جلد: ۲ صفحه: ۲۵۵.

۲ - مناقب آل ابی طالب علیهم السلام جلد: ۴ صفحه: ۸۸.

۳ - تاریخ طبری جلد: ۷ صفحه: ۲۹۰۷ الی ۲۹۰۸.

یزید بن معاویه بیشتر وقت خویش را به بازی با میمون و سگ می گذرانید،^(۱) و مهم ترین مشاورانش غیر مسلمانان، از جمله سرجون مسیحی بود که بدون مشورت با او آب هم نمی خورد.

عده ای از علماء و بزرگان اهل سنت حکم به تکفیر یزید داده و او را کافر دانسته اند از جمله: علامه آلوسی،^(۲) ابن عقیل،^(۳) ابن حجر الهیثمی،^(۴)

و عده ای نیز فتوا بر لعن او داده اند از قبیل: امام احمد حنبل، قاضی ابویعلی، ابوالحسین ابن قاضی ابویعلی، ابن جوزی، سبط ابن جوزی،^(۵) سیوطی،^(۶) ابن محی الدین الحنفی التفتازانی،^(۷) الکیا الهراسی، ابن خلکان،^(۸) سفارینی.^(۹)

گروهی از بزرگان و علماء اهل سنت نیز اعلام کرده اند که به هیچ وجه یزید را دوست ندارند من جمله: غزالی، ابن الصلاح، حتی ابن تیمیه و ابن حجر الهیثمی.^(۱۰) بعد از این جریان یک بار دیگر مروان بن حکم با امام حسین علیه السلام و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ملاقات کرد و طی گفتگویی طولانی سعی کرد امام حسین علیه السلام را برای بیعت با یزید قانع کند و در بین صحبت هایش با ظرافت خاصی آن حضرت را

۱- مروج الذهب جلد: ۲ صفحه: ۷۱ الی ۷۲.

۲- تفسیر روح المعانی جلد: ۲۶ صفحه: ۷۳.

۳- تذکره الخواص صفحه: ۲۶۰.

۴- الصواعق المحرقة صفحه: ۲۲۰.

۵- الرد علی المتعصب العنید المانع عن ذم یزید، صفحه: ۱۶.

۶- (وفیات الاعیان ابن خلکان جلد: ۳ صفحه: ۲۸۷) و (تذکره الخواص صفحه: ۲۸۶) و (شرح العقیده النسفیة صفحه: ۱۸۰) و (تاریخ الخلفاء صفحه: ۲۰۷) و (روح المعانی جلد: ۲۶ صفحه: ۷۲).

۷- الاعلام جلد: ۸ صفحه: ۱۱۳.

۸- وفیات الاعیان جلد: ۱۳ صفحه: ۲۸۶.

۹- الاعلام جلد: ۶ صفحه: ۲۴۰.

۱۰- مجموع فتاوی ابن تیمیه جلد: ۴ صفحه: ۴۸۳.

تهدید می‌کرد و او را از خشم یزید می‌ترسانید.

امام حسین عليه السلام مجدداً و به طور صریح و آشکار اعلام نمود، اگر امت اسلامی گرفتار پیشوایی چون یزید گردد باید با اسلام وداع کرد و فاتحه ارزش‌های اسلامی را خواند.^(۱)

این ملاقات فردای همان شب صورت گرفت و مروان خدمت امام حسین عليه السلام عرضه داشت: یا ابا عبد الله! من خیر خواه تو هستم و پیشنهادی به تو دارم که اگر قبول کنی به خیر و صلاح شماست.

امام حسین عليه السلام فرمود: پیشنهاد تو چیست؟

مروان گفت: همان گونه که دیشب در مجلس ولید بن عتبه مطرح گردید شما با یزید بیعت کنید که این کار به نفع دین و دنیای شماست.

امام حسین عليه السلام در پاسخ او فرمودند: اَنَا لِلَّهِ وَ اَنَا اِلَيْهِ راجعون وَ عَلَيَّ الْاِسْلَامُ السَّلَامُ اِذَا بُلِيَتْ الْاُمَّةُ بِرَاعٍ مِثْلِ يَزِيدَ وَ لَقَدْ سَمِعْتُ جَدِّي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الْاِخْلَافَةُ مُحَرَّمَةٌ عَلَيَّ اِلِ ابِي سُفْيَانَ، فَاِذَا رَأَيْتُمْ مَعَاوِيَةَ عَلَيَّ مِنْبَرِي فَاَبْقَرُوا بَطْنَهُ وَ قَدْ رَأَاهُ اَهْلُ الْمَدِيْنَةِ عَلَيَّ الْمَنْبَرِ فَلَمْ يَبْقَرُوا فَاَبْتَلَاهُمُ اللَّهُ بِبِرِّ يَزِيدَ الْفَاسِقِ.^(۲)

یعنی: اینک باید فاتحه اسلام را خواند که مسلمانان به فرمانروایی مانند یزید گرفتار شده‌اند. من از جدم رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شنیدم که می‌فرمود: خلافت بر خاندان ابوسفیان حرام است و اگر روزی معاویه را بر بالای منبر من دیدید بکشیدش، ولی مردم مدینه او را بر منبر پیامبر دیدند و نکشتند و اینک خداوند آنان را به یزید فاسق مبتلا و گرفتار نموده است.

۱- ریاض الابرار فی مناقب الائمة الاطهار عليهم السلام جلد: ۱ صفحه: ۲۰۵.

۲- تسلیة المجالس و زینة المجالس جلد: ۲ صفحه: ۱۵۳.

حرکت امام حسین علیه السلام از مدینه به مکه

امام حسین علیه السلام پس از این که از توطئه ولید و مروان نجات یافت، تصمیم حرکت به سوی مکه گرفت، یک روز صبح وقتی به زیارت جدّ بزرگوارشان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله رفته بودند در کنار قبر ایشان ناگاه لحظاتی خوابشان برد و جدّ بزرگوار خویش را در خواب دیدند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در عالم رؤیا به ایشان فرمودند:

یا بنی! یا حسین! کانک عن قریب اراک مقتولا مذبوحا بأرض کرب و بلاء من عصابة من امتی و انت فی ذلک عطشان لا تسقی و ظمان لا تروی و هم مع ذلک یرجون شفاعتی مالهم لا انالهم الله شفاعتی یوم القیامة فما لهم عندالله من خلاق. حبیبی یا حسین! ان اباک و امک و اخاک قد قدموا علی و هم الیک مشتاقون و ان لک فی الجنة درجات لن تنالها الا بالشهادة.^(۱)

یعنی: ای فرزندم، ای حسین! مثل این که تو را به زودی کشته و به خاک افتاده در سرزمین کرب و بلا می بینم که گروهی از امت من تو را کشته اند؛ توب تشنه ای و آب نمی دهند و سیراب نمی کنند با این حال، آنها امید به شفاعت من دارند، آنها از شفاعت بهره ای نخواهند برد و خداوند در روز قیامت، شفاعت مرا به آنان نمی رساند، آنان در آن روز نزد خدای تعالی نصیبی ندارند، عزیزم حسین! پدر و مادر و برادرت قبلا نزد من آمده اند و اینک و مشتاق تو هستند، و تو در بهشت درجاتی داری که تنها با شهادت به آنها خواهی رسید.

بعد از آن رؤیا آن حضرت شبانه مجدداً به زیارت قبر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و مادر و

۱ - الفتوح جلد: ۵ صفحه: ۲۸.

برادر خود رفته و با آنها وداع کرد و عازم مکه شد.^(۱)

امام علیه السلام بعد از آن واقعه که توسط ولید و مروان برایشان پیش آمد مدینه را محل امنی برای خود نمی دانستند، بنابراین تصمیم گرفتند شبانه مدینه را به قصد مکه ترک کنند، لذا محرمانه بستگان و شیعیان خود را دیدند و آنها را دعوت به حرکت کردند، بعضی عذر موجه داشتند و از همراهی با امام معذور بودند، بعضی دیگر هیچ عذری نداشتند اما از فرمان امام خویش اطاعت نکردند، بعضی حتی کاسه داغ تر از آش شده و نستجیر بالله حضرت سیدالشهداء علیه السلام را به اصطلاح خودشان نصیحت کردند که در مدینه بماند.^(۲)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بدون هیچ گونه چون و چرا، مطیع امر امام زمانش حضرت سیدالشهداء علیه السلام بود و همواره پیشاپیش کاروان امام حسین علیه السلام حرکت می نمود و در همه جا پشت سر امام به حرکت خود ادامه می داد، حتی برادران مادری اش عبدالله، جعفر و عثمان، و زن و فرزندان خویش را نیز همراه خود برد.^(۳)

اقامت امام حسین علیه السلام در مکه

کاروان امام حسین علیه السلام در شب ۲۸ رجب سال ۶۰ هجری قمری از مدینه به سوی مکه حرکت کردند و شب جمعه سوم شعبان سال ۶۰ هجری قمری به مکه رسیدند و در بالای شهر خیمه بزرگی به پا نموده و اقامت کردند، عبدالله بن عباس وقتی متوجه ورود حضرت سیدالشهداء علیه السلام به مکه شد با محبت تمام به نزد آن حضرت رفت و ایشان را به خانه پدرش عباس بن عبدالمطلب دعوت کرد امام حسین علیه السلام پذیرفت و

۱- مکاتیب الاثمه جلد: ۳ صفحه: ۱۱۲.

۲- بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۲۹.

۳- امالی صدوق صفحه: ۱۵۲.

به خانه عباس بن عبدالمطلب رفتند،^(۱) و از آن تاریخ تا ۸ ذی الحجه یعنی به مدت یکصد و بیست و پنج روز در مکه اقامت گزیدند ذکر لب امام حسین علیه السلام در این سفر آیه شریفه: **فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الظَّالِمِينَ** بود.^(۲)

یعنی: از شهر خارج شد در حالی که می ترسید و مواظب خود بود، گفت: پروردگار من مرا از قوم ستمگر نجات مرحمت فرما.

هنگامی که امام حسین علیه السلام همراه با کاروانش از شهر مدینه منوره به قصد زیارت بیت الله الحرام بیرون رفتند، یکی از اصحاب کسالت پیدا کرد و بیمار شد، خدمت حضرت سیدالشهداء علیه السلام رسید و به آن حضرت عرض کرد: خیلی به انار میل پیدا کرده‌ام.

امام حسین علیه السلام فرمودند: در این بیابان باغی از انار و میوه‌های دیگر وجود دارد، برو و هر چه می خواهی تناول کن، این مسأله در حالی بود که در آن سرزمین قبل از این باغی نبود.

اهل قافله رفتند و باغی را مشاهده کردند، داخل شده و از میوه‌های آن خوردند. وقتی از باغ خارج شدند؛ آن باغ از نظرها ناپدید شد، در همان حال آهوایی نمایان گشت، حضرت سیدالشهداء علیه السلام به او اشاره کرده و فرمودند: او را ذبح کنید ولی استخوان‌هایش را نشکنید. آنها نیز حیوان را ذبح کردند و گوشت آن را خوردند و استخوان‌هایش را در پوستش گذاشتند.

آن گاه حضرت سیدالشهداء علیه السلام دعا فرمودند و آهو زنده شد، سپس به اصحاب شان رو کرده و فرمودند: هر کدام از شما که به خوردن شیر آهو مایل هستید از آن

۱- مقتل الحسین علیه السلام خوارزمی جلد: ۱ صفحه: ۲۷۷.

۲- الارشاد جلد: ۲ صفحه: ۳۵.

بنوشید. همه از آن شیر دوشیدند و خوردند و به برکت دعای حضرت همه را کفایت کرد. بعد از آن امام حسین عليه السلام خطاب به آهو فرمودند: بچه‌های انتظارت را می‌کشند، برو آنها را شیر بده، آهو اطاعت امر کرده و رفت.^(۱)

وقتی کاروان امام حسین عليه السلام به مکه رسید اکثر قریب به اتفاق اهالی شهر استقبال گرمی از حضرت سیدالشهداء عليه السلام به عمل آوردند و صبح و شام برای به دست آوردن احکام دین خود و شنیدن احادیث پیامبرشان به دیدار آن حضرت می‌رفتند و از ایشان می‌خواستند تا علیه امویان قیام کند و آمادگی خود را جهت یاری رساندن به امام حسین عليه السلام اعلام می‌کردند.^(۲)

حجاج و دیگر زائران بیت الله الحرام نیز از همه نقاط برای زیارت امام خویش نزد ایشان می‌رفتند و آن حضرت برای نشر آگاهی دینی و سیاسی در بین افرادی که به دیدن شان می‌آمدند صحبت و نصیحت می‌فرمودند و آنها را به قیام علیه حکومت اموی که قصد به بند کشیدن و خوار کردن آنها را داشت دعوت می‌کردند، نه تنها اهالی شهر و حجاج و زائران بلکه رجال برجسته و سیاسی دائماً به دیدار آن حضرت می‌آمدند.

حتی عبدالله بن زبیر که خود از بیعت با یزید خودداری کرده و خود را خلیفه رسول الله صلی الله علیه و آله می‌دانست و پناهنده کعبه شده و مردم را به سمت خود دعوت می‌کرد، هر روز یا نهایتاً دو روز یک بار خدمت آن حضرت می‌رسید و به حسب ظاهر عرض ارادت می‌کرد، اما چون تا حضرت سیدالشهداء عليه السلام در مکه بود هیچ کس به او توجه نمی‌کرد و موقعیت خود را از دست داده بود قلباً از حضور امام در آنجا ناراحت بود.^(۳)

۱- کبریت احمر صفحه: ۳۴۵.

۲- حیاة الامام الحسین عليه السلام جلد: ۲ صفحه: ۳۰۸.

۳- (وقعة الطف صفحه: ۱۴۷) و (بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۳۲).

عکس العمل حاکم مکه نسبت به ورود امام حسین علیه السلام

حاکم مکه، عمرو بن سعید اشدق، نیز وقتی ازدحام مردم مسلمان گرد امام حسین علیه السلام و گفته‌های آنها مبنی بر اولویت آن حضرت به خلافت و ناشایستگی بنی امیه را مشاهده کرد، شتابان نزد امام حسین علیه السلام رفت و بسیار خشمگین خطاب به آن حضرت گفت: چرا به بیت الله الحرام آمده‌ای؟

حضرت سیدالشهداء علیه السلام با آرامش و اعتماد به نفس خاصی پاسخ فرمودند: عائداً بالله و بهذا البيت.^(۱)

یعنی: من به خدای تعالی و این خانه پناهنده شده‌ام.

عمرو بن سعید اشدق که اوضاع را این گونه دید فوراً نامه‌ای به اربابش یزید نوشت و او را در جریان آمدن امام حسین علیه السلام به مکه و رفت و آمد مردم مسلمان و رجال برجسته سیاسی با ایشان و گرایش آنان به آن حضرت قرار داد و گوشزد کرد این مسأله خطری جدی برای حکومت یزید خواهد داشت.^(۲)

مورخان درباره عمرو بن سعید اشدق گفته‌اند: کان جبّاراً من جبابرة بنی أمیّة.^(۳)

یعنی: او زورگو و جبّاری از ستم کاران بنی امیه بوده است.

ابن کثیر از احمد بن حنبل نقل می‌کند که ابوهریره می‌گوید: از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمودند: لَیْرَعَفَنَّ عَلَی مَنْبَرِی جَبَّارٌ مِنْ جَبَابِرَةِ بَنِي أُمَيَّةٍ حَتَّى يَسِيلَ رِعَافُهُ.^(۴)

یعنی: ستمگری از ستمگران بنی امیه بر منبر من خون دماغ می‌شود به طوری که خون جاری می‌گردد.

۱ - تذکرة الخواص صفحه: ۲۴۸.

۲ - حیاة الامام الحسین علیه السلام جلد: ۲ صفحه: ۳۱۳.

۳ - البداية والنهاية جلد: ۸ صفحه: ۳۱۱.

۴ - امتاع الاسماع بما للنبي جلد: ۱۲ صفحه: ۲۷۲.

اهل سنت، کلام پیامبر خدا صلی الله علیه و آله را بر عمرو بن سعید اشدق منطبق می‌کنند، ابن کثیر می‌گوید: شخصی که عمرو بن سعید بن عاص را دیده بود به من گفت: او بر منبر رسول الله صلی الله علیه و آله دچار خون دماغ شد.^(۱)

هنگامی که یزید نامه عمرو بن سعید اشدق را خواند، به شدت از اوضاع پیش آمده در مکه احساس خطر کرد و فوراً نامه‌ای برای ابن عباس نوشت و در آن نامه حضرت سیدالشهداء علیه السلام را به خاطر فعالیت‌هایش تهدید کرد و از ابن عباس خواست برای خاتمه این امر و بازداشتن امام حسین علیه السلام از مخالفت با یزید دخالت کند، متن نامه در ذیل می‌آوریم:

از یزید بن معاویه به عبدالله بن عباس:

اما بعد، پسر عمویت حسین و پسر زبیر خدا نشناس، از بیعت من سرباز زده، به مکه رفته‌اند و در صدد فتنه‌انگیزی برآمده و جان خود را در معرض هلاکت نهاده‌اند. پسر زبیر در معرض نابودی است و فردا به شمشیر کشته خواهد شد، ولی درباره حسین، دوست دارم که کار حسین را به شما گفته باشم: شنیده‌ام که با شماری از مردان کوفه مکاتبه دارد. آنان وی را به طمع خلافت افکنده‌اند و او نیز به آنها وعده فرمانروایی داده است. شما از وجود پیوند و بزرگی حرمت و حاصل رحم‌هایی که میان ما و شماست به خوبی آگاهید، ولی حسین این‌ها را گسسته و بریده است.

تو که امروز پیشوای خاندان و سرور اهل سرزمین خویش هستی، با او دیدار کن و از تلاش برای تفرقه افکنی منع نما و این امت را از افتادن در فتنه نگهدار، چنان چه از تو پذیرفت و به فرمانت گردن نهاد، نزد من امنیت و بخششی گسترده دارد و هر آن چه را پدرم برای برادرش مقرر داشته بود، برای او مقرر می‌کنم؛ و اگر زیادت از آن

۱- البدایة والنهایة جلد: ۸ صفحه: ۳۱۱.

خواست، هر چه خدا به نظرت رساند برای او ضمانت کن که من ضمانت تو را اجرا می‌کنم و به او می‌پردازم و با او سخت سوگند می‌خورم و قول محکم می‌دهم که خاطرش مطمئن باشد و در همه پیشامدها بدان استناد کند. پاسخ نامه‌ام را هر چه سریع تر بنویس و هر نیازی داری از من بخواه، والسلام.

ابن عباس در پاسخ، نامه‌ای برای یزید نوشت و در آن یزید را به عدم تعرض به امام نصیحت کرد و توضیح داد که امام برای رهایی از قدرت محلی مدینه و عدم امنیت و آسایش توسط مأموران حکومتی برای آن حضرت به مکه هجرت کرده است. متن نامه به شرح زیر است:

اما بعد، نامه ات رسید و یاد آور شده بودی که حسین و ابن زبیر به مکه رفته‌اند. اما ابن زبیر مردی است که اندیشه و خواست او از ما جداست و در دلش از ما کینه پنهانی دارد و پیوسته می‌کوشد آتشی علیه ما روشن شود و از آن سوء استفاده کند؛ خداوند هیچ گرهی را از کار او نگشاید! درباره‌اش هر طور خواهی رفتار کن.

اما حسین بن علی علیه السلام هنگامی که حرم جدش و خانه‌های پدرانش را رها کرد و در مکه فرود آمد، از او سبب این کار را جویا شدم، او فرمود: کارگزارانت در مدینه با او بدرفتاری کرده و سخن ناروا گفته‌اند؛ او نیز به حرم الهی پناه آورده است. من به زودی درباره آن چه نوشته‌ای با او دیدار خواهم کرد و از هیچ نصیحتی که موجب خاموشی و فرو نشستن آتش فتنه باشد و از ریخته شدن خون مردم جلوگیری شود خود داری نخواهم کرد. تو نیز در پنهان و آشکار از خدا بترس. مبادا شبی بر تو بگذرد که بخواهی برای مسلمانی غائله به پا کنی یا درباره‌اش ستمی روا داری و در راهش چاهی حفر کنی که چاه کن همیشه در چاه است؛ و چه آرزوهایی که به گور رفته است. تا می‌توانی به تلاوت قرآن و نشر سنت پرداز، پیوسته روزه بدار و نماز به پای دار؛ مبادا الهو و باطل دنیا تو را از آنها باز دارد، چرا که هر چیزی که به جای خداوند تو را به خود مشغول

سازد زیان آور و فناپذیر است و با هر چیزی که اسباب سفر آخرت را فراهم آوری سودمند و ماندگار است، والسلام.^(۱)

در طول مدتی که امام حسین علیه السلام در مکه حضور داشتند نیروهای امنیتی حکومت به شدت مراقب آن حضرت بوده و تمام تحرکات و فعالیت‌های سیاسی ایشان را ثبت می‌کردند و با فرستادن جاسوس در جمع دوستداران امام حسین علیه السلام آن چه که میان ایشان و دوستانشان می‌گذشت را نوشته و همه را برای یزید به شام می‌فرستادند و او را در جریان امور قرار می‌دادند.

یزید که توسط عمال و جاسوسان خویش از این جریانات باخبر می‌شد سخت ناراحت گشته و با مشورتی که با اطرافیان خود به عمل آورد تصمیم گرفت به هر نحوی که شده از امام حسین علیه السلام در مکه بیعت بگیرد و برای این منظور دستوراتی صادر کرد و طبق همین امر عمال یزید در مکه فعالیت خود را شروع کردند تا شاید بتوانند به گرفتن بیعت از آن حضرت موفق شوند.

وقتی امام حسین علیه السلام از این مسأله آگاه شدند متوجه بودند که به طور حتم اقامت وجود مبارکشان در مکه و پرهیز نمودن از بیعت با یزید کار را به جاهای باریک می‌کشاند و ممکن است فرستادگان یزید حرمت خانه خدا را نگه ندارند و در آن حرم شریف به خونریزی دست بزنند.

علت حرکت امام حسین علیه السلام به کوفه

یزید بن معاویه مأمورانی را به صورت مخفی به مکه فرستاده بود تا در مراسم حج، امام حسین علیه السلام را ترور کنند،^(۲) لذا آن حضرت با توجه به دعوتنامه‌های کوفیان که

۱ - مسند الامام الشهید جلد: ۱ صفحه: ۲۹۸.

۲ - اخبار الطول صفحه ۶: ۲۷ الی ۲۷۷.

بالغ بر ۱۲۰۰۰ نامه بود،^(۱) مصمم شدند برای پیش گیری از هرگونه خونریزی و همچنین به خاطر نگه داشتن حرمت بیت الله الحرام، از مکه خارج شوند، مضافاً این که نامه‌ای از مسلم بن عقیل برای ایشان آمد و در آن نامه به عرض امام رسانیده بود که اهالی کوفه با وی به عنوان نماینده حضرت امام حسین علیه السلام بیعت کرده‌اند، لذا حج شان را به عمره تبدیل نموده و به سوی عرفات عشق و شهادت یعنی کربلاء مقدسه رهسپار شدند.^(۲)

دعوت کوفیان از امام حسین علیه السلام

مردم کوفه بالاخص شیعیان که از خبر هلاکت معاویه خشنود بودند و دائماً شادمانی خود را از این واقعه ابراز می‌کردند، وقتی از ورود امام حسین علیه السلام به مکه باخبر شدند کنفرانسی در خانه بزرگترین رهبر خود سلیمان بن صرد خزاعی تشکیل داده و آن حضرت را به کوفه دعوت کردند.

آن زمان در بین اکثر مردم مسلمان فعالیت‌هایی به نام آن حضرت آغاز گردید و برای خلافت ایشان جنبش‌هایی صورت گرفت، در این بین بیشتر از همه مردم کوفه به این امر توجه داشته و فعالیت می‌کردند و با تشکیل جلسات و سخنرانی‌ها دائماً تأیید و دعوت خود را از امام حسین علیه السلام اعلام می‌داشتند.

فعالیت کوفیان در این مسأله به قدری زیاد شد و به جایی رسید که شروع به نوشتن و ارسال نامه به امام حسین علیه السلام کردند و هر روز عده زیادی از آن حضرت تقاضای حرکت به سمت کوفه و اقامت در آن شهر و پیشوائی و رهبری مردم بر ضد

۱ - جلاء العیون صفحه: ۶۰۵.

۲ - الارشاد صفحه: ۶۷.

خلیفه را خواستار می شدند.

آنها علاوه بر نوشتن و ارسال نامه فوراً هیأتی را که یکی از افراد آن عبدالله بجلی بود برگزیدند تا نزد امام حسین علیه السلام بروند و ایشان را به کوفه و تشکیل حکومت در آن شهر دعوت کنند.^(۱)

اما در عین حال حضرت سیدالشهداء علیه السلام جواب صریح و مثبتی در این باره اعلام نمی فرمودند،^(۲) طرفداران حضرت سیدالشهداء علیه السلام در کوفه برای این که به این امر قطعیت دهند و به امام ثابت کنند حقیقتاً خواستار ایشان هستند، در منزل سلیمان بن سرد خزاعی جمع شدند و در این باره به گفت و گو و مذاکره پرداختند.

سلیمان بن سرد خزاعی در آن زمان از علماء و بزرگان شیعه در کوفه بود، لذا شیعیان در منزل وی تجمع کردند، ایشان به حاضرین گفت: قبل از هر چیز و هر کاری درست و اساسی فکر کنید، اگر واقعاً در یاری فرزند حضرت فاطمه زهراء علیها السلام ثابت قدم هستید و قلباً مصمم به این کار می باشید و حاضرید در راه او با لشکریان یزید تا پای جان بجنگید او را به کوفه دعوت کنید و اگر واقعاً چنین اراده و قدرتی در خود سراغ ندارید بیهوده و بی جهت حسین بن علی علیه السلام را به این شهر نکشانید و اغفال نکنید، پس خوب بیندیشید و سپس اظهار عقیده کنید.

همه حاضرین در آن جلسه یک دل و یک زبان گفتند: ما از صمیم قلب و با تمام وجود به حسین بن علی علیه السلام ارادت داشته و در راهش فداکاری و جانبازی خواهیم کرد.

سلیمان سرد خزاعی وقتی اراده شیعیان را آن گونه دید، نامه‌ای خدمت اباعبدالله

۱ - معالی السبطين صفحه: ۱۳۹.

۲ - اعیان الشیعه جلد: ۱ صفحه: ۵۸۹.

الحسین علیه السلام نوشتند که خلاصه آن به شرح زیر است:

ای حسین بن علی علیه السلام در حال حاضر عالم اسلام به خصوص ما کوفیان کسی را نداریم که در مقام امامت و مرجعیت قرار گیرد، نزد ما و به شهر کوفه عزیمت فرما، باشد که خدای تعالی ما را در پیروی از حق و حقیقت موفق بدارد، با آن که نعمان بن بشیر والی کوفه است، ما نه در اعیاد از او دیدن می‌کنیم و نه در نماز جماعت به او اقتدا می‌نمائیم و اگر مطمئن باشیم دعوت ما را مبنی بر آمدن به کوفه اجابت خواهی فرمود والی کوفه را اخراج خواهیم ساخت.^(۱)

این نامه که به امضای حاضرین و معتمدین شهر رسیده بود برای حضرت سیدالشهداء علیه السلام که از مدینه به مکه مسافرت و در این شهر اقامت داشتند فرستاده شد، بعد از این نامه، نامه‌ها و طومارهای دیگری در همین زمینه تهیه و تکمیل گردیده و برای آن حضرت ارسال شد و همانگونه که در تاریخ ضبط شده فقط در عرض دو روز تعداد ۱۵۰ دعوتنامه که زیر هر کدامش ده‌ها و صدها نفر امضاء کرده بودند برای امام حسین علیه السلام فرستاده شد، حالا شما حساب کنید وقتی فقط در مدت دو روز این همه دعوت نامه به طرف آن حضرت ارسال شد در کل چند دعوت نامه با چند امضاء به ایشان ارسال شده است؟

لذا وقتی حضرت سیدالشهداء علیه السلام با کاروان از مکه حرکت نمود دو خورجین که مملو از نامه‌های کوفیان بود همراه داشتند.

ورود سفیر امام حسین علیه السلام به کوفه

امام حسین علیه السلام با آن که تعداد دعوتنامه‌هایی که برایشان فرستاده بودند از حد شمارش خارج بود، اما قبل از هر اقدامی برای آگاهی بیشتر و یقین از واقعیت امر و

۱ - وقعة الطف صفحه: ۳۴.

اطلاع از میزان عقیده و ایستادگی کوفیان، مسلم بن عقیل پسر عموی خود را انتخاب فرمود و نامه‌ای برای مردم کوفه نوشتند و به مسلم بن عقیل داده و او را به عنوان سفیر خود به کوفه فرستادند.

مأموریت مسلم این بود که کوفیان و خواسته آنان را ارزیابی کند و بنگرد که آیا راست می‌گویند و حقیقتاً خواستار حکومت امام حسین علیه السلام هستند، تا در آن صورت امام حسین علیه السلام به شهر آنها برود و در آنجا حکومت اسلامی برقرار سازد و همچنین آنها را جهت آمدن امام مهیا و آماده کند.

مسلم بن عقیل به سرعت به سوی کوفه حرکت کرد و به خانه یکی از رهبران و رزم آوران شیعه، به نام مختار بن ابی عبیده ثقفی رفت،^(۱) مختار از آگاهی و بصیرت در امور سیاسی و مسائل روانی و اجتماعی و همچنین از شجاعت خاصی برخوردار بود. مختار بن ابی عبیده ثقفی استقبال گرمی از مسلم بن عقیل کرد و خانه‌اش را در اختیار سفیر حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام قرار داد.

شیعیان کوفه که خبر ورود مسلم بن عقیل را دریافت کردند نزد ایشان آمده و به گرمی به ایشان خوش آمد گویی می‌گفتند و انواع احترامات لازم را به جای آورده و پشتیبانی خود را از ایشان اعلام می‌کردند.

آنان به گرد مسلم حلقه می‌زدند و می‌خواستند با او به عنوان نماینده امام زمان شان بیعت کنند.

مسلم بن عقیل خواسته آنان را پذیرفت و دفتری برای ثبت اسامی بیعت کنندگان تعیین کرد، در مدت کمی بیش از هجده هزار نفر با ایشان به نیابت از امام حسین علیه السلام

۱- ابصار العین فی انصار الحسین علیه السلام صفحه: ۲۶.

بیعت کردند.^(۱)

تعداد بیعت کنندگان روز به روز افزایش می‌یافت و با اصرار از حضرت مسلم بن عقیل می‌خواستند تا با امام مکاتبه کند و از ایشان بخواهد به سرعت به کوفه بیاید و رهبری امت را عهده دار شود.

حکومت وقت در کوفه از تمامی این اتفاقات و تحرک و فعالیت‌های شیعیان باخبر بود، اما موقتا موضعی بی‌طرفانه گرفته و از هرگونه واکنشی علیه آنان خودداری می‌کرد.^(۲)

علتش هم این بود که حاکم کوفه نعمان بن بشیر انصاری از یزید به خاطر موضعی که ضد انصار رسول الله ﷺ داشت متنفر و روگردان بود، مضافا این که دختر نعمان بن بشیر همسر مختار بود.^(۳)

حکم امارت کوفه به ابن زیاد

مزدوران و وابستگان حکومت اموی از موضع ملایمت آمیز و سهل انگارانه نعمان بن بشیر انصاری در قبال شیعیان کوفه خوششان نیامد، آنها با دمشق تماس گرفته و یزید را از مواضع نعمان آگاه کرده و برکناری او را خواستار شدند.^(۴)

وقتی این خبر به یزید رسید بسیار ترسان و هراسان شده و مشاور مخصوص خود سرجون را که دیپلماتی کار آزموده و مجرب بود فراخواند و قضایا را با او در میان گذاشت، سپس از او خواست کسی که بتواند اوضاع به هم ریخته کوفه را کنترل کند به

۱- الارشاد جلد: ۲ صفحه: ۴۱.

۲- انساب الاشراف جلد: ۲ صفحه: ۷۷.

۳- حیاة الامام الحسین جلد: ۲ صفحه: ۳۴۹.

۴- الاصابه جلد: ۲ صفحه: ۶۹.

او معرفی کند.

سرجون نیز عیدالله بن زیاد را که در خونریزی و قساوت قلب شهره شهر بود برای امارت کوفه مناسب دانست.

عیدالله بن زیاد در آن زمان حاکم بصره بود، یزید طی حکمی علاوه بر ولایت بصره، امارت کوفه را نیز به ابن زیاد واگذار کرد، لذا طی این حکم تمام عراق تحت سیطره او قرار گرفت.^(۱)

ضمناً همزمان بین حضرت سیدالشهداء عليه السلام با اهالی بصره که بزرگانش مانند اهالی کوفه به خاندان رسالت عليه السلام ارادت می‌ورزیدند مکاتباتی انجام گرفت و در جلسه‌ای که با حضور معتمدان و رؤسای قبایل تشکیل گردید آمادگی خود را برای بیعت و جنگیدن در رکاب حضرت سیدالشهداء عليه السلام اعلام نمودند.^(۲)

مکر ابن زیاد در ورود به کوفه

ابن زیاد وقتی حکم امارت کوفه را دریافت کرد به سرعت به طرف کوفه حرکت کرد و به خاطر این که زودتر از امام حسین عليه السلام به کوفه برسد یکسره تا نزدیکی‌های کوفه تاخت.

در آنجا لباس‌های خود را تغییر داد و لباس یمنی پوشید و عمامه‌ای سیاه بر سر گذاشت و خودش را شبیه حضرت سیدالشهداء عليه السلام کرد، این نیرنگ مؤثر واقع شد و مردم کوفه به استقبال او شتافتند و در حالی که با صدای بلند می‌گفتند: زنده باد، زنده باد استقبال گرمی از او کردند.

۱ - الدر النظیم فی مناقب الائمه اللهمیم صفحه: ۵۴۰.

۲ - الفتوح جلد: ۵ صفحه: ۳۷.

ابن زیاد از دیدن این صحنه به شدت نگران شد از ترس آن که مبادا نقشه‌اش بر ملا شود و توسط مردم به قتل برسد با سرعت زیاد خود را به دارالاماره رسانید، در آنجا درها را بسته دید، در را به صدا در آورد.^(۱)

نعمان بن بشیر از بالای دیوار آشکار شد و به گمان آن که امام حسین علیه السلام پشت در است، با ملایمت گفت:

یا بن رسول الله! من امانتم را به تو تحویل نخواهم داد، علاقه‌ای هم به جنگ با تو ندارم.

ابن مرجانه با غضب بر سر او فریاد کشید: در را باز کن.

یکی از کسانی که کنار او بود، صدایش را شناخت و خطاب به مردم گفت: به خدای کعبه قسم، او پسر مرجانه است.^(۲)

بالاخره ابن زیاد وارد قصر شد و حکومت را تحویل گرفت، مزدوران اموی چون عمر بن سعد، شمر بن ذی الجوشن، محمد بن اشعث و دیگر سران کوفه دور او را گرفتند و پس از بیان قیام و معرفی اعضای برجسته آن، به طرح نقشه برای سرکوب آنها پرداختند.

ابن زیاد فردای آن روز، مردم را به مسجد اعظم شهر دعوت کرد و آنان را از امارت خود بر کوفه آگاه کرد، مطیعان را به پاداش وعده داد و مخالفانش را به کیفرهای سخت تهدید کرد.

سپس وحشت و ترس میان مردم انداخت؛ گروهی را بازداشت، و بدون کمترین تحقیقی دستور اعدام آنان را صادر کرد و زندان‌ها را از بازداشت شدگان پر کرد و از این

۱ - الفصول المهمة فی معرفة الاثمه جلد: ۲ صفحه: ۷۹۰.

۲ - مسند الامام الشهيد ابی عبدالله حسین بن علی علیه السلام جلد: ۱ صفحه: ۳۱۷.

وسيله برای تسلط بر شهر استفاده کرد.^(۱)

هنگامی که مسلم بن عقیل از آمدن ابن زیاد به کوفه و اعمال وحشیانه او با خبر شد، از خانه مختار به خانه بزرگ کوفیان هانی بن عروه که به دوستی با اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام مشهور بود رفت، هانی به گرمی از مسلم استقبال کرد و درب خانه اش را بر شیعیان گشود.^(۲)

در جستجوی مسلم بن عقیل عليه السلام

ابن زیاد به دنبال مسلم بن عقیل بود، برای انجام این مأموریت، غلامش معقل که مکار و نیرنگ باز بود انتخاب کرد، پسر مرجانه به او سه هزار درهم داده و دستور داد با شیعیان تماس بگیرد و خود را از "موالی" که اکثر آنان به دوستی اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام شهرت داشتند معرفی کند و بگوید به خاطر شنیدن خبر آمدن نماینده امام حسین علیه السلام به کوفه برای گرفتن بیعت از مردم، به کوفه آمده و همراه خود پولی دارد که می خواهد آن را در اختیار مسلم بن عقیل بگذارد تا از آن پول علیه دشمنان و به نفع قیام امام حسین علیه السلام استفاده کند.^(۳)

معقل برای اجرای مأموریت خود به راه افتاد و به جستجوی کسی پرداخت که سفیر امام حسین علیه السلام را بشناسد، مسلم بن عوسجه را که از بزرگان و رهبران برجسته شیعیان بود به او معرفی کردند.

معقل نزد او رفت و به دروغ، خود را از محبان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام معرفی کرد و اشتیاق زیادی برای دیدار با سفیر امام حسین علیه السلام از خود نشان داد.

۱ - الارشاد جلد: ۲ صفحه: ۴۴.

۲ - مقتل الحسين المرقوم صفحه: ۱۵۱.

۳ - اعیان الشیعه جلد: ۱ صفحه: ۵۹۱.

مسلم بن عوسجه فریب سخنان معقل و شیفتگی دروغین او برای دیدن نماینده امام حسین علیه السلام را خورد و او را نزد مسلم بن عقیل برد، معقل با مسلم بن عقیل بیعت کرد و پول‌ها را به وی داد و از آن به بعد تا مدت‌ها خدمت مسلم بن عقیل می‌رفت و با او رفت و آمد داشت.

او آن قدر خودش را به مسلم بن عقیل نزدیک کرد که مورخان نوشته‌اند: معقل زودتر از همه نزد مسلم می‌آمد و دیرتر از همه خارج می‌شد و بدین ترتیب به تمام مسائل و امور واقف شده و اطلاع پیدا می‌کرد.^(۱)

او در این مدت اعضاء و طرفداران امام حسین علیه السلام را یکی یکی شناسائی کرده و از رویدادها با خبر می‌گردید و تمام دیده و شنیده‌های خود را کلمه به کلمه به ابن زیاد منتقل می‌کرد و با همین توطئه ابن زیاد از تمام مسائل و اسرار شیعیان مطلع می‌شد و چیزی بر او پوشیده نمی‌ماند.

دستگیری هانی بن عروه

ابن زیاد که فهمیده بود مسلم بن عقیل در خانه هانی بن عروه سکونت دارد و شیعیان فوج فوج به دیدارش می‌روند، دستور داد هانی بن عروه که یکی از بزرگان کوفه و تنها رهبر قبائل مذحج بود را دستگیر کنند، مذحجیان اکثریت قریب به اتفاق ساکنین کوفه را تشکیل می‌دادند.

این حرکت موجی از وحشت و دلهره در کوفیان ایجاد کرد و ضربه‌ای سخت و ویرانگر به شیعیان زد و آنان را دچار شکست روحی شدیدی کرد.

هنگامی که هانی بن عروه را نزد ابن زیاد آوردند، پسر مرجانه با خشونت از او

۱ - روضة الواعظین و بصیرة المتعظین جلد: ۱ صفحه: ۳۹۸.

خواست فوراً میهمان خود مسلم بن عقیل را تسلیم کند.

هانی میهمان بودن مسلم در خانه‌اش را منکر شد؛ زیرا این مسأله در نهایت پنهان کاری و خفا بود و هیچ کس به جز شیعیان خاص از آن با خبر نبودند، در این هنگام ابن زیاد دستور داد غلامش معقل که در این مدت به عنوان جاسوس در جمع شیعیان رخنه کرده بود را حاضر کنند.

وقتی معقل آمد و هانی او را دید، بسیار تعجب کرد و سرش را به زیر انداخت، و بعد از اندکی چون شیر غریب و ابن زیاد را مسخره کرد و از تحویل دادن میهمانش یعنی مسلم بن عقیل خود داری نمود.^(۱)

ابن زیاد بر او شورید و فریاد زد، سپس به یکی دیگر از غلامانش به نام مهران دستور داد هانی را نزدیکش بیاورد، و با عصای خود به صورت مبارک هانی بن عروه زد، ابن زیاد آن قدر با عصا به سر و صورت ایشان کوبید تا آن که عصایش شکست و در اثر ضربه‌ها بینی هانی شکست و گونه‌هایش پاره شد و خون بر محاسن و لباس‌هایش سرازیر گشت، ابن زیاد پس از آن دستور داد هانی بن عروه را در یکی از اتاق‌های قصر زندانی کنند.^(۲)

وقتی خبر بازداشت هانی بن عروه منتشر شد، قبایل مذحج همه مسلح به طرف قصر حکومتی سرازیر شدند. اما متأسفانه رهبری مذحجیانی که به طرف دارالحکومه حرکت کردند عمرو بن الحجاج به عهده داشت که از وابستگان و مزدوران اموی بود. هنگامی که به قصر رسیدند، عمرو با صدای بلندی که ابن زیاد بشنود فریاد زد: من عمرو بن الحجاج هستم و این‌ها سواران و بزرگان مذحج می‌باشند، نه از پیمان طاعت

۱ - روضة الشهداء صفحه: ۲۷۹.

۲ - حياة الامام الحسين عليه السلام جلد: ۲ صفحه: ۳۷۵.

خارج شده‌ایم و نه از جماعت جدا گشته‌ایم.^(۱)

در سخنان او اثری از خشونت و درخواست آزادی برای هانی نبود، بلکه تماماً ذلت و نرمش در برابر قدرت ابن زیاد بود؛ لذا ابن زیاد اهمیتی به آنها نداد و به شریح قاضی دستور داد نزد هانی برود و سپس در برابر مذحجیان ظاهر شود و زنده بودن و سلامتی او را خیر دهد و از طرف هانی به آنها بگوید که به خانه‌های خویش برگردند.

شریح قاضی نیز نزد هانی بن عروه رفت، هانی تا او را دید معترضان بر سرش فریاد کشید: مسلمانان؛ به دادم برسید، آیا عشیره‌ام هلاک شده‌اند؟ متدینین کجا هستند؟ اهل کوفه کجا هستند؟ آیا مرا با دشمنان خود تنها می‌گذارند؟

سپس در حالی که صدای افراد قبیله خود را می‌شنید، متوجه شریح شد و به او گفت: ای شریح؛ گمان کنم این صداهای مذحج و مسلمانان هوادار من می‌باشد، اگرده نفر از آنها بر من وارد شوند مرا نجات خواهند داد.

شریح که آخرت و وجدان خود را به ابن زیاد فروخته بود، از نزد هانی خارج شد و به مذحجیان گفت: یار شما را دیدم، او زنده می‌باشد و کشته نشده است.

عمرو بن الحجاج مزدور و نوکر امویان، فوراً در پاسخ با صدای بلندی که مذحجیان بشنوند گفت: اگر کشته نشده است، پس الحمدلله و قبایل مذحج با خواری و خیانت عقب نشستند و پراکنده شدند.^(۲)

آغاز قیام مسلم بن عقیل علیه السلام و مظلومیت ایشان

وقتی مسلم بن عقیل خبر بازداشت هانی و توهین به ایشان را فهمید، تصمیم به آغاز قیام علیه ابن زیاد گرفت، و به یکی از فرماندهان سپاه خود به نام عبدالله بن حازم

۱ - منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه جلد: ۱۷ صفحه: ۱۶۵.

۲ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۴۷.

دستور داد تا یارانش را که در خانه‌ها جمع شده بودند فرا خواند، نزدیک به چهار هزار نفر و بنا به قولی چهل هزار نفر در حالی که شعار مسلمانان در جنگ بدر، یا منصور امت را تکرار می‌کردند، ندای حضرت مسلم را پاسخ داده و آماده شدند.

مسلم بن عقیل به آرایش سپاه خود پرداخت، محبان و مخلصان اهل بیت علیهم السلام را به فرماندهی بخش‌های سپاه برگزید و با سپاه به طرف دارالاماره حرکت کرد، ابن زیاد در آن هنگام در مسجد مشغول خطابه بود و مخالفان دولت و منکران بیعت یزید را تهدید می‌کرد.

وقتی خطابه او به پایان رسید، بانگ و فریاد شیعیان که خواستار سقوطش بودند را شنید؛ ترس عجیبی کرد و وحشت‌زده جویای ماجرا شد.

به او گفتند: مسلم بن عقیل در رأس جمعیت بسیاری از شیعیان دارند به جنگ با او می‌آیند.

ابن زیاد بسیار هراسان شد و از ترس رنگ خود را باخته، و سریع به طرف قصر شتافت؛ زیرا نیروی نظامی حمایت‌کننده‌ای در کنارش نبود، تنها سی تن از نیروی انتظامی و بیست تن از اشراف کوفه که به مزدوری امویان معروف گشته همراه او بودند.^(۱)

بر تعداد سپاهیان مسلم بن عقیل همچنان افزوده می‌شد، پرچم‌ها را برافراشته و شمشیرها را برکشیده بودند، طبل‌های جنگ به صدا در آمد اوضاع طوری بود که ابن زیاد به هلاکت خود یقین کرد.

ابن زیاد به بهترین وسیله‌ای که پیروزی او را تضمین کند اندیشید و جز جنگ اعصاب و شایعه پراکنی که به تأثیر آن بر کوفیان آگاه بود چاره‌ای نیافت، لذا به اشراف و

۱- مع الרכب الحسینی جلد: ۳ صفحه: ۱۲۱.

بزرگانی که به مزدوری او تن داده بودند دستور داد تا در صفوف سپاه مسلم رخنه کرده و وحشت و هراس را در بین آنها تزریق کنند، آنها نیز میان سپاه مسلم بن عقیل رفتند و به دروغ پردازی و شایعه پراکنی پرداختند.

سپاه مسلم بن عقیل، کم کم در اثر تبلیغات و ترس و وحشتی که مزدوران ابن زیاد در بین آنها انداخته بودند دل‌هایشان هراسان و لرزان شده و به شدت ترسیدند و در حالی که می‌گفتند: ما را چه کار به دخالت در امور سلاطین پراکنده می‌شدند.

در اندک زمانی در اثر آن رعب و وحشت‌های دروغین و وعده‌های طلا و فریفتن بزرگان قبایل و... تعداد زیادی از لشکریان مسلم بن عقیل گریختند، مسلم با تعداد کمی که مانده بودند راه مسجد اعظم را در پیش گرفت تا نماز مغرب و عشاء را بخوانند.

افراد باقیمانده که ترس و وحشت، آنان را از پای انداخته و دل‌هایشان لرزان بود در بین نماز، مسلم بن عقیل را تنها گذاشته و فرار کردند، تا آن جا که حتی یک نفر هم با مسلم بن عقیل باقی نماند که راه را به ایشان نشان داده و یا به ایشان پناه دهد.^(۱)

مسلم بن عقیل در کوچه‌های کوفه سرگردان و به دنبال خانه‌ای بود تا باقی مانده شب را در آن به سر برد، اما جایی پیدا نشد، در شهر هیچ کس رفت و آمد نمی‌کرد، کوفیان از ترس جاسوسان ابن زیاد و نیروهای امنیتی درهای منزل‌شان را محکم بسته بودند که مبادا آنان را بشناسند و بفهمند همراه مسلم بوده‌اند و در نتیجه آنان را بازداشت و شکنجه کنند.

مسلم بن عقیل حیران بود و نمی‌دانست به کجا پناه ببرد، سرگردان کوچه‌ها را پشت سر می‌گذاشت تا این که به بانوی بزرگواری به نام طوعه رسید که در انسانیت، شرافت و نجابت سرآمد همه شهر کوفه بود.

۱ - وقعة الطف صفحه: ۱۲۳ الی ۱۲۶.

طوعه بر در خانه به انتظار آمدن پسرش ایستاده و از حوادث آن روز بر او بیمناک بود. همین که مسلم او را دید به سویش رفت و بر او سلام کرد طوعه پاسخ داد، مسلم ایستاد، طوعه به سرعت پرسید: چه می خواهی.

مسلم گفت: کمی آب می خواهم.

طوعه به درون خانه رفته و برای مسلم آب آورد، مسلم آب را نوشید و سپس نشست.

طوعه به ایشان شک کرد و پرسید: آیا آب نخوردی؟

مسلم گفت: بله، خوردم.

طوعه گفت: پس سریع به سوی خانواده ات برو که نشستن تو شک برانگیز است. مسلم ساکت ماند.

طوعه بار دیگر سخن خود را تکرار کرد و از او خواست آنجا را ترک کند، باز مسلم ساکت ماند.

طوعه که هراسان شده بود بر سر او فریاد زد: پناه بر خدا، من راضی نیستم بر در خانه ام بنشین.

وقتی طوعه نشستن بر در خانه را بر مسلم حرام کرد، حضرت برخاست و با صدایی آرام و حزین گفت: من در این شهر، خانه و بستگانی ندارم، آیا خواهان نیکوکاری هستی، که امشب از من پذیرایی کنی؟ امیدوارم پس از این، عمل تو را جبران کنم.

طوعه فهمید که این مرد غریب است، پس از او پرسید: ای بنده خدا، قضیه چیست؟

مسلم با چشمانی اشکبار، گفت: من مسلم بن عقیل هستم، این قوم به من دروغ

گفتند و فریبم دادند.

طوعه بسیار متعجب شد و با بغض گلو با احترام پرسید: تو مسلم بن عقیل هستی؟
مسلم گفت: آری.

آن بانو با فروتنی و احترام خاص ایشان را به خانه خویش برد و از او پذیرائی نمود و مسؤولیت پناه دادن به او در قبال ابن زیاد را به عهده گرفت.

طوعه، مسلم را به یکی از اتاق‌های منزلش راهنمایی کرد و روشنایی و غذا برای ایشان برد، مسلم از خوردن غذا امتناع کرد،^(۱) رنج و اندوه قلب شان را پاره پاره نموده و به فاجعه‌ای که انتظارش را داشت، یقین پیدا کرده بود و دائماً به فکر امام حسین علیه السلام بود.

بعد از مدت کمی بلال پسر طوعه وارد شد و دید مادرش به اتاقی که مسلم در آن بود برای خدمت و پذیرائی زیاد رفت و آمد می‌کند، شک کرد و از مادرش علت رفت و آمد به آن اتاق را پرسید.

طوعه از دادن پاسخ صحیح خودداری نمود و پس از آن که بلال زیاد اصرار کرد، با گرفتن سوگند و تعهد از او جهت نگهداری این راز، تمام ماجرا را به او گفت.

بلال از خوشحالی در پوست خود نمی‌گنجید و تمام شب را بیدار ماند تا بامداد شتابان، جایگاه مسلم را به حکومت نشان دهد و به این وسیله به ابن زیاد تقرب جوید و جایزه‌ای دریافت کند.^(۲)

سفیر امام حسین علیه السلام مسلم بن عقیل آن شب را با اندوه، اضطراب و ناراحتی به سر برد، ایشان اکثر شب را به عبادت و تلاوت قرآن مشغول بود و یقین داشت که

۱ - نهاییه الارب فی فنون الادب جلد: ۲۰ صفحه: ۴۰۱.

۲ - اعلام الوری باعلام الهدی جلد: ۱ صفحه: ۴۴۲.

آخرین شب زندگی اش هست، در آن شب لحظه‌ای به خواب رفت، در خواب، عموی خود حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام را دید که به او خبر داد خیلی زود به پدر و عمویش ملحق خواهد شد؛ آنجا بود که مسلم یقین کرد شهادتش نزدیک شده است.^(۱)

اسارت و شهادت حضرت مسلم بن عقیل عليه السلام

اذان صبح که گفتند، بلال با حالتی آشفته که جلب توجه می‌کرد، به سوی دار الامارة رفت تا جای مسلم را به حکومت نشان دهد، آنجا نزد عبدالرحمن بن محمد بن اشعث رفت و ماجرا را با وی در میان گذاشت.

عبدالرحمن از او خواست ساکت بماند تا دیگری خبر را نزد ابن زیاد نبرد و جایزه را به خود اختصاص ندهد و سریعاً سوی پدرش که نزد ابن زیاد بود رفت و خبر بزرگ را به او داد، چهره محمد از خوشحالی برق زد.

ابن زیاد از تغییر حالت او فهمید باید خبر مهمی اتفاق افتاده باشد که او را چنین خوشحال کرده، پس سؤال کرد: محمد؛ عبدالرحمن به تو چه گفت؟

محمد سر از پا نشناخته پاسخ داد: امیر پاینده باد، مژده بزرگ.

ابن زیاد گفت: چه شده؟ هیچ کس چون تو مژده نمی‌دهد.

او گفت: پسر من خبر داده مسلم در خانه طوعه است.

ابن زیاد از خوشحالی به پرواز درآمد؛ شروع به وعده دادن مال و مقام به ابن اشعث کرد و گفت: برخیز و او را نزد من بیاور که هر چه در قبال آن از من بخواهی به تو داده خواهد شد.

۱ - حیاة الامام الحسین عليه السلام جلد: ۲ صفحه: ۳۸۸.

ابن اشعث با دهانی آب افتاده از طمع به دنبال اجرای خواسته ابن زیاد و دستگیری مسلم به راه افتاد.

ابن زیاد، محمد بن اشعث و عمرو بن حریث مخزومی را برای جنگ با مسلم تعیین کرد و سی صد نفر از سواران کوفه را در اختیار آنها گذاشت.^(۱)

وقتی آنها به خانه طوعه نزدیک شدند، مسلم فهمید که به جنگش آمده‌اند پس به سرعت اسب خود را زین کرده و لگام زد، زره را بر تن نمود، شمشیر بر کمر بست و از طوعه به سبب میهمان نوازی خویش تشکر نموده و به او خبر داد پسر ناجوانمردش جای او را به ابن زیاد، گزارش کرده است.^(۲)

نیروهای حکومتی به خانه طوعه ریختند تا مسلم را دستگیر کنند، اما مسلم بن عقیل چون شیری بر آنان تاخت و با ضربات شمشیر همه آنها را که از شدت ترس گیج شده بودند، فراری داد.

کمی بعد مجدداً به طرف مسلم آمدند و ایشان با حمله‌ای دیگر دشمنان را از خانه بیرون کرد و به دنبال آنان در حالی که با شمشیرش، سرها را درو می‌کرد از آن منزل خارج شد.

در آن روز مسلم شجاعت‌هایی از خود نشان داد که در هیچ یک از مراحل تاریخ، از کسی دیده نشده است، به گفته مورخان، مسلم در آن روز به غیر از افرادی که زخمی کرد چهل و یک نفر را به خاک مذلت انداخت و هر کدام از مهاجمان را که می‌گرفت مانند تیکه سنگی به بالای بام پرتاب می‌کرد.^(۳)

نیروهای حکومتی که از رویارویی مستقیم با مسلم بن عقیل ناتوان شده بودند،

۱ - تسلیة المجالس و زینة المجالس جلد: ۲ صفحه: ۱۹۱.

۲ - تسلیة المجالس و زینة المجالس جلد: ۲ صفحه: ۱۹۴.

۳ - جلاء العیون صفحه: ۶۱۸.

پرتاب سنگ و گداخته‌های آتشین را از روی بام خانه‌ها به طرف مسلم شروع کردند.^(۱) اگر جنگ در فضای باز و هموار ادامه پیدا می‌کرد، مسلم آنان را از پای در می‌آورد، اما این جنگ نابرابر در کوچه‌ها و خیابان‌ها بود، با این حال مهاجمان پلید کوفه شکست خوردند و از مقابله با این قهرمان بی نظیر درمانده شدند.

آنان در حال کشته و مجروح شدن توسط مسلم بودند، ابن اشعث ناگزیر نزد اربابش، پسر مرجانه رفت و از او نفرات بیشتری برای جنگ درخواست کرد؛ زیرا از مقابله با این قهرمان بزرگ ناتوان بودند.

ابن زیاد حیرت زده از این درخواست، ابن اشعث را توبیخ کرد و گفت: پناه بر خدا، تو را فرستادیم تا یک نفر را برای ما بیاوری، ولی این صدمات سنگین به افرادت وارد شده است؟!

این سرزنش، بر ابن اشعث گران آمد، پس به ستایش شجاعت‌های مسلم بن عقیل پرداخت و گفت: تو گمان کرده‌ای مرا به جنگ بقالی از بقالان کوفه یا جرمقانی از جرمقه حیره فرستاده‌ای؟ در حقیقت مرا به جنگ شیری شرز و شمشیری بران در دست قهرمانی بی‌مانند از خاندان بهترین مردمان فرستاده‌ای.^(۲)

سرانجام ابن زیاد نیروی کمکی زیادی در اختیار او گذاشت و او را به طرف مسلم فرستاد، مسلم، به جنگ سختی پرداخت در حالی که رجز می‌خواند:

اقسمت لاقتل الا حرا	وان رأیت الموت شیئا نکرا
او یخلط البارد سخنا مرا	رد شعاع الشمس فاستقرا

۱- ابصار العین فی انصار الحسین صفحه: ۸۱

۲- ریاض الابرار فی مناقب الائمة الاطهار رضی اللہ عنہم جلد: ۱ صفحه: ۲۱۲.

کل امری ء یوما یلاقی شرا

اخاف ان اکذب او اغرا! (۱)

یعنی: من سوگند یاد کرده‌ام که آزاده کشته شوم اگر چه مرگ ناگوار و ناپسندیده است. گرم و سرد با هم آمیخته و طعم تلخ را باید چشید. شعاع آفتاب بر می‌گردد و حال به یک نحو مستقر خواهد شد (چنین نخواهد ماند) هر مردی ناگزیر روزی دچار سختی و شر می‌شود. من از این می‌ترسم که تکذیب شوم و مرا فریب دهند.

آه! ای مسلم! ای پسر عقیل! تو سالار خویشندان و آزادگان بودی، پرچم عزت و کرامت را برافراشتی و شعار آزادی سردادی، اما دشمنانت، بندگان بودند که به پستی و خواری تن داده و زیر بار بندگی و ذلت رفتند.

تو خواستی آزادشان کنی و زندگی آزاد و کریمانه را به آنان بازگردانی، ولی نپذیرفتند و با تو به جنگ برخاستند و بدین ترتیب، انسانیت و بنیادهای زندگی معنوی را از دست دادند.

ابن اشعث وقتی رجز مسلم مبنی بر مرگ آزادگان و شریفان را شنید، به قصد فریب به ایشان گفت: به تو دروغ نمی‌گوییم و فریب نمی‌دهیم، آنان عمو زادگان تو هستند، نه تو را می‌کشند و نه به تو آسیبی می‌رسانند.

مسلم بدون توجه به دروغ‌های ابن اشعث، به شدت به مبارزه و جنگ خود با دشمنان و به درک فرستادن‌شان ادامه داد، آنان از مقابل مسلم فرار، و به طرف ایشان سنگ پرتاب می‌کردند.

مسلم این حرکت ناجوانمردانه را توییح کرد و برایشان فریاد زد: وای بر شما! چرا مرا با سنگ می‌زنید، آن طور که کفار را می‌زنند؟! در حالی که از خاندان نیکان هستم

۱ - وقعة الطف صفحه: ۱۳۴.

وای بر شما! آیا حق رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم و فرزندان او را رعایت نمی‌کنید؟^(۱)

سپاهیان ابن زیاد از مقاومت در برابر این قهرمان بزرگ، ناتوان شده و آثار شکست بر آنان ظاهر گشت، ابن اشعث درمانده گشته، پس ناگزیر به مسلم نزدیک شد و با صدای بلند گفت: ای پسر عقیل! خود را به کشتن مده، تو درامانی و خونت به گردن من است.

مسلم تحت تأثیر گفته‌های او قرار نگرفت و به امان دادن او توجهی نکرد؛ زیرا می‌دانست ابن اشعث به خاندانی تعلق دارد که از مهر و وفا و پیمان، جز نام نمی‌شناسد؛ لذا این چنین به او پاسخ داد: ای پسر اشعث! تا قدرت جنگیدن دارم، هرگز خود را تسلیم نخواهم کرد؛ نه، این کار محال است.^(۲)

سپس مسلم چنان به او حمله ور شد که او گریخت، تشنگی، سخت مسلم بن عقیل را آزار می‌داد تا آن که ایشان گفتند: پروردگارا! تشنگی مرا از پا در آورد.

سپاهیان با ترس و وحشت، مسلم را محاصره کردند، لیکن نزدیک نمی‌شدند، ابن اشعث بر آنان فریاد زد: ننگ آور است که شما از یک مرد، این چنین هراس داشته باشید، همگی با هم بر او حمله بپسید.

آنها نیز دست جمعی به مسلم حمله کردند و با شمشیرها و نیزه‌هایشان ایشان را سخت مجروح کردند، بکیر بن حمران احمری با شمشیر، ضربه‌ای به لب بالای مسلم زد و آن را شکافت و به لب زیرین رسید، مسلم نیز با ضربه‌ای آن ناجوانمرد را بر خاک مذلت انداخت.

زخم‌های بسیار و خونریزی مداوم و تشنگی شدید نیروی مسلم را تحلیل برد و

۱ - مناقب آل ابی طالب جلد: ۴ صفحه: ۹۳.

۲ - ینابیع الموده لذوی القربی جلد: ۳ صفحه: ۵۷.

دیگر نتوانست ایستادگی کند؛ مهاجمان ایشان را به اسارت در آوردند و برای رساندن خبر اسارت او به پسر مرجانه بر یکدیگر پیشی می گرفتند.

مسلم را نزد ابن زیاد آوردند، گروهی ازدحام کرده، به صف تماشاچیان پیوستند؛ آنان کسانی بودند که قبلاً با مسلم بیعت کرده و پیمان وفاداری بسته بودند، ولی از در خیانت وارد شده و با ایشان جنگیدند.

مسلم را تا در قصر آوردند، تشنگی به شدت ایشان را آزار می داد، در آنجا کوزه آب سردی بود، مسلم به اطرافیانش گفت: مرا از این آب بنوشانید.

یکی از آنها به نام مسلم بن عمرو باهلی به او گفت: می بینی چقدر خنک است! به خدا سوگند! از آن قطره ای نخواهی چشید تا آن که در آتش دوزخ حمیم آب جوشان بنوشی.

مسلم از او پرسید: تو کیستی؟

او خود را از بندگان و منتسبین به حکومت دانست و گفت: من آنم که حق را شناخت، زمانی که تو آن را ترک کردی، به خیرخواهی امت و امام پرداخت، وقتی که تو نیرنگ زدی. شنید و اطاعت کرد، هنگامی که تو عصیان کردی؛ من مسلم بن عمرو باهلی هستم.

مسلم بن عقیل به او گفت: مادرت به عزایت بنشیند، چقدر سنگدل، خشن و جفاکاری، توای پسر باهله! به حمیم و خلود در آتش دوزخ، سزاوارتر از من هستی. عماره بن عقبه که در آنجا حاضر بود، از سنگدلی و پستی باهلی، شرمنده شد، پس آب سردی خواست و آن را در قدحی ریخت و به مسلم داد، وقتی مسلم می خواست آب را بنوشد، آن قدح پر از خون لب های ایشان شد، سه مرتبه آب را عوض کردند و هر بار، قدح پر از خون می شد؛ سپس حضرت فرمود: اگر این آب روزی من بود آن را

می نوشیدم.^(۱)

بالاخره مسلم بن عقیل را بر پسر مرجانه وارد کردند، مسلم به حاضران در جلسه سلام کرد ولی به ابن زیاد سلام نکرد یکی از آنها از مسلم خرده گرفت و گفت: چرا بر امیر سلام نکردی؟

مسلم به او گفت: ساکت باش ای بی مادر! به خدا سوگند! مرا امیری نیست تا بر او سلام کنم.

ابن زیاد برافروخته و خشمگین شده و گفت: مهم نیست، چه سلام بکنی و چه سلام نکنی، تو کشته می شوی.^(۲)

در این دیدار، سخنان زیادی بین مسلم و پسر مرجانه صورت گرفت، مسلم بن عقیل در آن بحث و گفتگوها شجاعت، استقامت، عزم قوی و ایستادگی خود را در قبال آن طاغوت نشان داد و با دلاوری خود، ثابت کرد از افراد کم نظیر تاریخ است.

بالاخره ابن زیاد به بکیر بن حمران که توسط مسلم ضربه خورده و مجروح شده بود، رو کرد و گفت: مسلم را بگیر و به بام قصر ببر و در آنجا گردنش را بزن تا خشم فرو نشیند و دلت خنک شود، مسلم بن عقیل با چهره‌ای خندان به استقبال شهادت رفت.

بکیر، مسلم بن عقیل را که مشغول ذکر و ستایش خدا بود، به بالای بام برد، جلاد ایشان را بر زانو نشانند و گردن ایشان را زد؛ سپس سر و تن حضرت را به پایین انداختند، و بنا به بعضی اقوال، ایشان را گردن نزدند بلکه از بالا به پائین انداختند و شهیدش کردند.

۱ - تاریخ الامم و الملوک جلد: ۵ صفحه: ۳۷۶.

۲ - منتهی الامال جلد: ۱ صفحه: ۴۸۶.

مسلم بن عقیل اولین شهید از خاندان نبوت بود که آشکارا در برابر مسلمانان او را کشتند و کسی برای رهایی و دفاع از وی هیچ اقدامی نکرد.^(۱)

شهادت هانی بن عروه

محمد ابن اشعث به ابن زیاد گفت: تو منزلت هانی را در این شهر می دانی و به خاندان و قبیله او آگاهی داری، اقوام او می دانند که من و دو تن از یارانم او را نزد تو آوردیم پس تو را به خدا سوگند می دهم او را به من ببخشی چرا که من دشمنی اهل این شهر را خوش ندارم.

ابن زیاد وعده داد که انجام دهد اما پشیمان شد و فوراً دستور داد هانی بن عروه را نیز اعدام کنند، او را از زندان بیرون آوردند، در حالی که در برابر قبیله خود فریاد می کشید: مذحجیان! به دادم برسید، عشیره ام، به دادم برسید.

هانی را به میدان گوسفند فروشان بردند، جلادان در آنجا حکم اعدام را اجراء کردند و بدن هانی در حالی که با خون شهادت گلگون شده بود، به خاک افتاد.^(۲)

هانی در راه دفاع از دین، امام زمان و عقیده اش به شهادت رسید، نیروهای حکومتی به دستور ابن زیاد اجساد مسلم و هانی را در کوچه ها و خیابان ها به حرکت در آوردند و بر زمین می کشیدند، این کار برای ترساندن عموم مردم و ایجاد رعب و وحشت در میان آنها و همچنین توهین به پیروان و یاران مسلم صورت گرفت.^(۳)

بعد از این جریان ابن زیاد در کوفه حکومت نظامی اعلام کرد و بی گناه را به جای

۱ - روضة الشهداء صفحه: ۲۹۲.

۲ - مقتل الحسين المرقوم صفحه: ۱۶۶.

۳ - فیض الدموع صفحه: ۱۲۰.

گناهکار مجازات، و با تهمت و گمان، به کشتن افراد جامعه اقدام می‌کرد و کوفیان را برای ارتکاب وحشیانه‌ترین جنایت تاریخ بشری؛ یعنی جنگ با ذریه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله امام حسین علیه السلام به حرکت در آورد.^(۱)

حرکت امام حسین علیه السلام به سوی عراق

امام حسین علیه السلام با همراهان خویش در روز هشتم ذی الحجه سال ۶۰ هجری قمری پس از چهار ماه و پنج روز توقف در مکه به سوی کوفه حرکت نمودند،^(۲) و دوم محرم الحرام سال ۶۱ هجری قمری بعد از ۲۴ روز سفر در بیابان‌ها و خارج از شهرها و آبادی‌ها به سرزمین مقدس کربلاء رسیدند،^(۳) و بالاچار در همان سرزمین سکونت نموده تا واقعه جانسوز و خونین کربلاء اتفاق افتاد.

خطبه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در مسجد الحرام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قبل از حرکت کاروان امام حسین علیه السلام از مکه به کربلاء در مسجد الحرام و در بین انبوه مردم خطبه‌ای ایراد فرمودند که بعضی معتقدند یک روز قبل از حرکت کاروان یعنی روز هفتم ذی الحجه و بعضی معتقدند همان روز حرکت یعنی روز هشتم ذی الحجه بوده است که شرح آن را در ذیل می‌خوانید:

زمانی که حجّاج بیت الله الحرام عازم سرزمین عرفات بودند، یزید بن معاویه عدّه ای را مخفیانه گماشته بود تا در حالی که در زیر لباس احرام سلاح بسته بودند امام

۱- الطبقات الكبرى جلد: ۱۰ صفحه: ۴۶۳.

۲- مروج الذهب جلد: ۲ صفحه: ۵۸ الی ۶۳.

۳- انیس المومنین صفحه: ۱۰۲.

حسین علیه السلام را در خانه خدا به شهادت برسانند.^(۱) بنی هاشم و اصحاب با توجه به این توطئه اطراف امام علیه السلام را گرفته و خیلی دقیق از جان آن حضرت حفاظت می نمودند. در روز هفتم و یا بنا به قولی روز هشتم ذی الحجه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با کسب اجازه از حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر فراز خانه کعبه رفت و در میان انبوه جمعیت حجاج خطاب به بنی امیه خطبه غزا و پرشوری به شرح زیر قرائت نمود:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي شَرَّفَ هَذَا (اشاره به بیت الله الحرام) بِقُدُومِ أَبِيهِ، مَنْ كَانَ بِالْأَمْسِ بَيْتاً أَصْبَحَ قِبْلَةً.

أَيُّهَا الْكَفَرَةُ الْفَجْرَةُ أَتَصُدُّونَ طَرِيقَ الْبَيْتِ لِإِمَامِ الْبِرَّةِ؟

مَنْ هُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ سَائِرِ الْبَرِيَّةِ؟ وَ مَنْ هُوَ أَدْنَى بِهِ؟

وَ لَوْ لَا حِكْمَ اللَّهِ الْجَلِيلِ وَ أَسْرَارُهُ الْعَلِيَّةِ وَ اخْتِبَارُهُ الْبَرِيَّةِ لَطَارَ الْبَيْتِ إِلَيْهِ قَبْلَ أَنْ يَمْشِيَ لَدَيْهِ قَدْ اسْتَلَمَ النَّاسُ الْحَجَرَ وَ الْحَجَرُ يَسْتَلِمُ يَدَيْهِ وَ لَوْ لَمْ تَكُنْ مَشِيئَةَ مَوْلَايَ مَجْبُولَةً مِنْ مَشِيئَةِ الرَّحْمَنِ، لَوَقَعْتُ عَلَيْكُمْ كَالسَّقَرِ الْغَضْبَانِ عَلَى عَصَافِيرِ الطَّيْرَانِ.

أَتُخَوِّنَ قَوْمًا يَلْعَبُ بِالْمَوْتِ فِي الطُّفُولِيَّةِ فَكَيْفَ كَانَ فِي الرَّجُولِيَّةِ؟ وَ لَفَدَيْتُ بِالْحَامَاتِ لِسَيِّدِ الْبَرِيَّاتِ دُونَ الْحَيَوَانَاتِ.

هَيْهَاتَ فَانظُرُوا ثُمَّ انظُرُوا مِمَّنْ شَارِبُ الْخَمْرِ وَ مِمَّنْ صَاحِبُ الْحَوْضِ وَ الْكَوْثَرِ وَ مِمَّنْ فِي بَيْتِهِ الْوَحْيُ وَ الْقُرْآنُ وَ مِمَّنْ فِي بَيْتِهِ اللَّهْوَاتُ وَ الدَّنَسَاتُ وَ مِمَّنْ فِي بَيْتِهِ التَّطْهِيرُ وَ الْآيَاتِ.

وَ أَنْتُمْ وَقَعْتُمْ فِي الْغَلْطَةِ الَّتِي قَدْ وَقَعْتَ فِيهَا الْقُرَيْشُ لِأَنَّهُمْ ارْتَدُّوا قَتَلُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ أَنْتُمْ تُرِيدُونَ قَتْلَ ابْنِ بِنْتِ نَبِيِّكُمْ وَ لَا يُمْكِنُ لَهُمْ مَا دَامَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام حَيًّا

۱ - قمقام زخار و صمصام بتار صفحه: ۲۵۴.

وَ كَيْفَ يُمْكِنُ لَكُمْ قَتْلَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِ علیه السلام مَا دُمْتُ حَيًّا سَلِيلاً؟
تَعَالُوا أُخْبِرْكُمْ بِسَبِيلِهِ بَادِرُوا قَتْلِي وَ اضْرِبُوا عُنُقِي لِيَحْضَلَ مُرَادُكُمْ لَا بَلَّغَ اللَّهُ مِدَارَكُمْ
وَ بَدَدًا عِمَارَكُمْ وَ أَوْلَادَكُمْ وَ لَعَنَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَ عَلَى أَجْدَادِكُمْ.

یعنی:

به نام خداوند بخشنده مهربان

سپاس خدای را که بیت الله را با قدم پدرش [منظور پدر امام حسین علیه السلام است] مشرف کرد؛ کسی که دیروز بیت بود، [امروز] قبله گردید.

ای ناسپاسان گناه کار آیا راه بیت را بر امام نیکوکاران می بندید؟

چه کسی سزاوارتر به این بیت است از دیگر موجودات؟

و چه کسی نزدیکترین به این خانه است؟

و اگر حکمت‌های خداوند بلند مرتبه و اسرار بالا و امتحانات موجودات نبود، همانا قبل از این که ایشان نزد بیت الله الحرام رود، کعبه به سوی ایشان [اشاره به امام حسین علیه السلام] پرواز می کرد؛ همواره این مردم هستند که حجر الاسود را می بوسند، و حال این که حجر الاسود بوسه بر دستان ایشان می زند [اشاره به امام حسین علیه السلام] و اگر خواست مولای من خواست خداوند رحمن نبود هر آینه بر سر شما مانند باز شکاری که بر گنجشکان فرود می آید نازل می شدم.

آیا قومی که مرگ را در کودکی به بازی می گرفتند را می ترسانید، در حالی که الان در مردانگی قرار دارند؟ همه جانم فدای آقا و مولای همه موجودات پاک سرشت عالم که خلق و خوی حیوانی ندارند.

هیئات! بنگرید به کسی که شراب می نوشد [یزید] و به کسی که صاحب حوض و کوثر است؛ و به کسی که در خانه وحی و قرآن است [امام حسین علیه السلام] و به کسی که در

بیش اسباب لهو و نجاست است و به کسی که در خانه‌اش نزول آیات، نشانه‌ها و آیه تطهیر است.

شما در غلطی واقع شدید که قریش واقع شدند. چراکه آنها اراده قتل پیامبر صلی الله علیه و آله را کردند و شما اراده قتل پسر دختر پیامبرتان، و این حيله برای ایشان تا وقتی امیرالمؤمنین علیه السلام زنده بود ممکن نشد، پس چگونه ممکن است کشتن ابا عبدالله الحسین علیه السلام تا وقتی که من زنده‌ام.

بیایید تا به راهش [منظور راه کشتن امام حسین علیه السلام] آگاهتان کنم؛ پس مبادرت به کشتن من کنید، و گردنم را بزنید تا به مقصودتان برسید، خدا شما را به مقصودتان نرساند و عمرتان و فرزندانتان را کوتاه کند و لعنت خدا بر شما و پدرانتان [که قصد کشتن پیامبر صلی الله علیه و آله را داشتند] باد.^(۱)

وقتی حضرت سیدالشهداء علیه السلام عازم حرکت به سمت عراق گردید مرکب‌ها را زین کردند و مردان ایستاده بودند، امام حسین علیه السلام بر روی یک تخت نشسته و بنی هاشم با احترام اطرافشان را گرفته بودند، آن حضرت مانند ماه شب چهارده در میان آنان می‌درخشید، حدود چهل محمل با پارچه‌های حریر و دیبا زینت شده و آماده حرکت بودند.

در این هنگام امام حسین علیه السلام به بنی هاشم امر فرمودند: هر کس زن‌های محارم خود را بر محمل‌ها سوار نماید، در همین اثناء ناگهان از خانه امام حسین علیه السلام جوانی بلند قامت و بسیار زیبا که بر گونه‌اش علامتی بود و صورتش مانند ماه شب چهارده می‌درخشید و ابهتش همه جماعت را به خود جذب می‌کرد بیرون آمد در حالی که می‌گفت: ای بنی هاشم، کنار بروید.

۱ - مناقب سادة الكرام تألیف سید عین العارفين هندی.

دو خانم جلیل القدر با حیاء به دنبال ایشان در حالی که کنیزان زیادی اطراف آنها را گرفته، بیرون آمدند وقتی خانم‌ها از منزل خارج شدند آن جوان با صدای بلند خطاب به جمعیت حاضر فرمود: **غضوا ابصارکم و طأطئوا رؤسکم.**

یعنی: چشم‌هایتان را ببندید و سرهایتان به زیر بیاندازید.

یکی از آن خانم‌ها حضرت زینب کبری علیها السلام و دیگری حضرت ام کلثوم علیها السلام دختران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام بودند، و آن جوان قمر بنی هاشم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بود.

وقتی حضرت زینب کبری علیها السلام بیرون آمد و چشمانش به جوانان پاک و با ایمان بنی هاشم افتاد گریه زیادی کردند، در این هنگام قاسم بن الحسن علیه السلام دوید و کرسی بر زمین نهاد، حضرت علی اکبر علیه السلام پرده کجاوه را گرفت و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام زانو زد تا آن خانم‌ها پا روی زانوی ایشان بگذارند و راحت بتوانند بر محمل سوار شوند، حضرت سیدالشهداء علیه السلام زیر بغل آنها را می‌گرفت و با عزت و احترام سوار بر محمل گردیدند.^(۱)

وقتی همه افراد بر محمل‌ها سوار شدند امام حسین علیه السلام فرمودند: برادرم کجاست؟ سردار لشکر کجاست؟ قمر بنی هاشم کجاست؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: لیبیک، لیبیک یا سیدی و مولای.

امام حسین علیه السلام به ایشان فرمودند: برادرم اسم را حاضر کن، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در حالی که بنی هاشم با احترام خاصی اطرافش را گرفته بودند، اسب را آورد و رکابش را گرفت تا امام حسین علیه السلام بر اسب سوار شوند، سپس بنی هاشم همه بر مرکب‌های خویش سوار شدند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیز سوار بر مرکب

۱- ریاض القدس جلد: ۱ صفحه: ۱۷۶.

خویش گردید و علم را جلو روی کاروان حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر افراشت. در این هنگام اهل شهر یکپارچه با صدای بلند گریه می کردند و ضجه می زدند، صدای بنی هاشم نیز به گریه و ناله بلند گردید و گفتند: الوداع، الوداع، امروز روز جدایی است.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: آری به خدا سوگند که امروز روز جدایی است و ملاقات بعدی ما قیامت است، سپس امام حسین علیه السلام با عیال و همه فرزنداناش به سمت کربلاء راه افتادند.^(۱)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در این سفر یعنی از مدینه تا مکه و از مکه تا کربلاء که پر از حوادث خطیر و امتحانات بزرگ الهی بود، و کمتر کسی نسبت به امام زمانش حضرت سیدالشهداء علیه السلام وفادار ماند و بعضاً کنار کشیدند لحظه ای امام زمانش حسین بن علی علیه السلام و آرمان آن حضرت را فراموش نکرد و از ایشان فاصله نگرفت بلکه چون پروانه گرد شمع وجود حضرت سیدالشهداء علیه السلام می گردید. آنها قبل از حرکت به زیارت و طواف خانه خدا رفته و در روز هشتم ذی الحجه از مکه خارج شدند.

ملاقات شاعر بزرگ، فرزدق با امام حسین علیه السلام

در طول مسیر شاعر بزرگ، فرزدق همام بن غالب، خدمت امام حسین علیه السلام مشرف شد و پس از سلام و درود عرض کرد: پدر و مادرم به فدایت یابن رسول الله صلی الله علیه و آله چه شد که حج را رها کردی؟ امام حسین علیه السلام فرمودند: حکومت برای به شهادت رساندنم سعی و تلاش دارد و

۱- معالی السبطين.

افرادى را به همين جهت اجير کرده و به مکه فرستاده اگر اين کار نمى کردم، کشته مى شدم.

سپس حضرت سريعا از او پرسيدند: از کجا مى آيى؟

فرزدق گفت: از کوفه.

امام حسين علیه السلام فرمودند: اخبار مردم را برايم بگو.

فرزدق با آگاهى و صداقت، وضعيت موجود کوفه را براى امام حسين علیه السلام بيان و آن را نااميد کننده توصيف کرد و گفت: به شخص آگاهى دست يافته اى دل هاى مردم با تو و شمشيرهايشان با بنى اميه است، قضا از آسمان فرود مى آيد، خداوند هر چه اراده کند انجام مى دهد و پروردگار ما هر روز درکارى است.

امام با بيانات ذيل سخنان فرزدق را تأييد کرد، او را از عزم استوار و اراده نيرومند خود براى جهاد و دفاع از حريم اسلام باخبر ساخت و توضيح داد اگر به مقصود دست يافت که چه بهتر و گرنه در راه خدا به شهادت رسيده است:

راست گفتى همه کارها از آن خداست، خداوند آن چه اراده کند انجام مى دهد و پروردگار ما هر روز درکارى است، اگر قضاي الهى بر مقصود ما قرار گرفت، بر نعمتهايش او را سپاس مى گزاريم و براى اداى شکرش از او يارى مى خواهيم و اگر قضاي حق، مانع خواسته ما گشت، آن که حق، نيت او و پرهيزگارى طينتش باشد، از جاده حقيقت جدا نشده است.^(۱)

فرزدق دو بار با حضرت سيدالشهداء علیه السلام ملاقات کرد، مرتبه اول در هنگام خروج امام از مکه و مرتبه دوم بعد از رسيدن خبر شهادت حضرت مسلم به امام حسين علیه السلام در منزل زباله بود که فرزدق از امام پرسيد: چگونه به کوفه مى رويد و حال

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۶۵.

این که آنها پسر عموی شما را کشتند؟

امام حسین علیه السلام گریه فراوانی کردند و سخنانی به فرزدق فرمودند و سپس اشعار زیر را بیان نمودند

فدار ثواب الله اعلى وانبل	لئن كانت الدنيا تعد نفيسة
فقتل امرىء بالسيف في الله افضل	وان كانت الابدان للموت انشئت
فقلة سعى المرء في الرزق اجمل	وان كانت الارزاق شيئا مقدرا
فما بال متروك به المرء يبخل؛ ^(۱)	وان كانت الاموال للترك جمعها

یعنی: اگر دنیا ارزشمند تلقی می شود، پس خانه پاداش الهی برتر و زیننده تر است، و اگر بدن ها برای مرگ ساخته شده اند، پس کشته شدن آدمی با شمشیر در راه خدا بهتر است، و اگر روزی های آدمیان مقدر و معین باشد، پس تلاش کمتر آدمی در به دست آوردن روزی زیباتر است، و اگر مقصود از جمع آوری اموال، واگذاشتن آنهاست، پس چرا آدمی نسبت به این واگذاشتنی ها بخل می ورزد؟

به هر حال فرزدق حاضر نشد با امام بماند و از امام جدا شد و رفت.

خبر شهادت مسلم بن عقیل و عبدالله بن یقطر به امام حسین علیه السلام

امام حسین علیه السلام همراه کاروان به سوی کوفه در حرکت بودند، در نقطه ای به نام ثعلبیه، جریان خیانت کوفیان و کشته شدن مسلم بن عقیل به اطلاع ایشان و کاروانیان رسید و سکوت غم انگیزی بر آنان حاکم شد.^(۲)

وقتی کاروان حضرت سیدالشهداء علیه السلام به زیاله؛ مکانی آباد و دارای بازارهای

۱- کشف الغمه جلد: ۲ صفحه: ۲۸.

۲- سیره الائمه الاثنی عشر جلد: ۳ صفحه: ۶۶.

مختلف مابین واقصه و ثعلبیه رسیدند،^(۱) خبر شهادت عبدالله بن یقطر فرستاده امام حسین علیه السلام که برای ملاقات و پیوستن به مسلم بن عقیل رفته بود، به آن حضرت رسید.^(۲)

عبدالله بن یقطر برای پیوستن به مسلم رفته بود اما مأموران ابن زیاد به فرماندهی حصین بن نمیر او را دستگیر کردند و تحت مراقبت شدید قرار داده و نزد ابن زیاد بردند، ابن زیاد به او غضب کرد و بر سرش فریاد کشید: بر بالای منبر برو و کذاب پسر کذاب را لعن کن، (زبانم لال منظورش امام حسین علیه السلام بود) تا بعد از آن رأی خود را در مورد تو صادر کنم.

عبدالله قبول کرد و بالای منبر مسجد رفت و با صدایی بلند و شیوا گفت: ای مردم کوفه؛ من فرستاده حسین پسر حضرت فاطمه زهراء علیها السلام به سوی شما هستم تا او را یاری کنید (و اشاره به کاخ ابن زیاد کرد) و گفت: و علیه این زنا زاده، پسر زنا زاده، قیام کنید و پشتیبان امام حسین علیه السلام باشید.

عبدالله با سخنان بیدار کننده خود کوفیان را به یاری فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و دفاع از ایشان دعوت کرد، ابن زیاد از شدت عصبانیت سیاه شده و بر خود می پیچید و دستور داد این بزرگ مرد را بالای قصر ببرند و از بام به پائین بیاندازند.

مأموران حکومتی او را بالای قصر بردند و از آنجا به پایین پرتاب کردند که بر اثر آن، استخوان های عبدالله خرد شد و هنوز جان در بدن داشت که یکی از آن مزدورها به نام عبدالملک لخمی، برای تقرب به پسر مرجانه، سر عبدالله را از تن جدا کرد.^(۳)

۱ - معجم البلدان جلد: ۳ صفحه: ۱۲۹.

۲ - روضة الواعظین جلد: ۱ صفحه: ۴۰۶.

۳ - اعلام الوری باعلام الهدی جلد: ۱ صفحه: ۴۴۶.

خطبه امام حسین علیه السلام

پس از شهادت عبدالله بن یقظر و امتحان کردن اصحاب

خبر شهادت عبدالله بر امام حسین علیه السلام بسیار سنگین بود و دانست به سوی مرگ پیش می‌رود، لذا امر فرمود اصحاب و همراهان شان جمع شوند، و خطبه‌ای برایشان خواند و کناره‌گیری مردم از یاری امام و پیوستن آنان به بنی امیه را با ایشان در میان گذاشت و فرمود:

اما بعد: شیعیان ما، ما را تنها گذاشتند، پس هرکس از شما دوست دارد، می‌تواند راه خود را بگیرد و برود که من بی‌عتم را از شما برداشتم.

در آن روز عده کمی از کسانی که برای به دست آوردن غنیمت و دستیابی به مناصب دولتی، گرد حضرت جمع شده بودند، امام حسین علیه السلام را تنها گذاشته و رفتند، و کسانی که آگاهانه از حضرت پیروی کرده و کوچک‌ترین طمعی نداشتند با ایشان ماندند.^(۱)

امام حسین علیه السلام از هر موقعیتی که پیش می‌آمد استفاده می‌کردند و دیگران را برای ماندن یا جدا شدن از خود آزاد می‌گذاشتند، علت این کار امتحان شدن همه افراد بود و این که هر کس می‌ماند، آزادانه و با اختیار خود باشد نه به خاطر مسائل دیگر.

آغاز سقایت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در سفر کربلاء

وقتی کاروان امام حسین علیه السلام به شراف منزلگاهی بین مکه و کربلاء رسید امام حسین علیه السلام به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: از این لحظه تو سقاء کاروان من

۱ - الاتحاف بحب الاشراف صفحه: ۱۳۶.

هستی، هر چه در توان دارید آب ذخیره کنید که میهمان تشنه خواهیم داشت.^(۱)
 ابن زیاد والی جدید کوفه که منظور اصلی اش دست یافتن بر امام حسین علیه السلام و گرفتن بیعت و در نتیجه دریافت پاداش خود از یزید بود، لشکریان زیادی را به دسته های مختلف تقسیم کرد و در کلیه راه هائی که به کوفه منتهی می گردید اعزام کرد و به فرماندهان آنها دستور داد در صورت مشاهده کاروان امام حسین علیه السلام به هر نحوی شده آن را متوقف و به کوفه نزد ابن زیاد بازگردانند.

کاروان امام حسین علیه السلام هنگام حرکت از مکه، آذوقه و آب را با توجه به فاصله بین مکه تا کوفه و نقاط و مراکز آبادی بین این دو شهر تهیه و تأمین کرده بودند، ولی با پیش آمد قتل حضرت مسلم علیه السلام حرکت به سوی کوفه متفی گردید و در جاده های سوزان و بدون آب و علف و تقریباً دور از آبادی قدم بر می داشتند، لذا برای تهیه آب و غذا با مشکلات جدی مواجه شدند.^(۲)

بنابراین وظیفه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مشکل تر شد چون ایشان مسئولیت آن کاروان را به عهده داشت و می بایستی برای رفع مشکلات کاروان اقدام می نمود.
 لذا به منظور جلوگیری از ناراحتی کاروانیان به ویژه بانوان و کودکان با کسب اجازه از حضرت سیدالشهداء علیه السلام مسیر کاروان را به گونه ای تعیین می کرد که حتی المقدور از نقاطی که احتمال وجود آبادی، مخصوصاً وجود آب در آن می رفت عبور نمایند.

۱ - مقتل الحسین علیه السلام صفحه: ۲۱۴.

۲ - حیاة الامام الحسین علیه السلام جلد: ۳ صفحه: ۷۳.

ملاقات و سخنان امام حسین علیه السلام با لشکر حر

وقتی کاروان امام حسین علیه السلام به شراف رسید در آنجا چشمه آبی بود، حضرت سیدالشهداء علیه السلام به اصحاب و دوستانشان فرمودند: هر چه می‌توانند با خود آب بردارید، آنها نیز اطاعت کردند و پس از ذخیره کردن آب شرب، کاروان مجدداً حرکت کرد، بعد از کمی حرکت ناگهان یکی از اصحاب تکبیر گفت، حضرت سیدالشهداء علیه السلام شگفت زده پرسیدند: چرا تکبیر گفتی؟

او گفت: نخلستانی دیدم.

یکی دیگر از اصحاب که با آن راه آشنا بود، سخنش را رد کرد و گفت: در این مسیر اصلاً نخلی وجود ندارد، احتمال آنها پیکان‌های نیزه‌ها و گوش‌های اسب‌ها باشند.

امام حسین علیه السلام به آن نقطه نگاه کردند، تأملی نموده سپس فرمودند: من هم آنها را می‌بینم.

آن حضرت متوجه شدند آنها سپاه اموی هستند که برای جنگ با ایشان آمده‌اند، لذا به اصحاب خود فرمودند: آیا در این نزدیکی پناهگاهی وجود ندارد که به آن پناه ببریم و آن را پشت خود قرار داده تا با آنها از یک جهت رو در رو شویم؟

یکی از اصحاب که به راه‌های آن مسیر آشنا بود خدمت آن حضرت عرض کرد: بله هست، و به طرفی اشاره نمود و عرض کرد در کنار تان کوه ذو حسم قرار دارد، اگر به سمت چپ تان بپیچید بر آن دست یافته و زودتر برسید، خواسته شما بر آورده شده است.

کاروان به دستور امام به آن سمت حرکت کرد اندکی نگذشت که لشکر انبوهی به

فرماندهی حربن یزید ریاحی آنها را متوقف کردند.

تعداد سپاهیان حر حدود هزار نفر سواره تا دندان مسلح بود، نزدیک ظهر در حالی که از شدت تشنگی در آستانه هلاکت بودند راه را بر امام حسین علیه السلام بستند، حضرت سیدالشهداء علیه السلام بر آنان ترحم کرده و به اصحاب خود دستور فرمودند آنها و اسب هایشان را سیراب کنید، یاران امام تمام افراد سپاه دشمن را سیراب کرده، سپس متوجه اسب ها شدند و با ظروف مخصوصی، آنها را نیز سیراب کردند؛ ظرف را در مقابل اسبی می گرفتند و پس از آن که چند بار آب می نوشید، نزد اسب دیگر می رفتند، آنها تا وقتی که تمامی اسب های سپاه حربن یزید ریاحی سیراب شدند به این کار ادامه دادند.^(۱)

آن سپاه وقتی به نزد امام حسین علیه السلام رسیدند در اثر اتمام آب و شدت گرمای هوا و پیمودن مسافت زیاد در بیابان های کوفه تا کربلاء، آن هم با تشنگی و نبود آب و حمل سلاح و زره، اکثر قریب به اتفاقشان در آستانه مرگ بودند، به طوری که اگر فقط تا دقایقی دیگر در رساندن آب به آنها تأخیر می شد یقیناً همگی شان نابود گشته و از بین می رفتند، زمانی که اصحاب به دستور امام حسین علیه السلام آب را در اختیار آنها گذاشتند بعضی از افراد سپاه حر در اثر شدت تشنگی، قوت و توان این که حتی مشک آب به دست بگیرند را نداشتند، لذا به سختی مشک را به دست می گرفتند به طوری که مقدار زیادی از آب مشک روی زمین می ریخت، حضرت سید الشهداء علیه السلام وقتی این صحنه را تماشا نمودند خودشان شخصا می رفتند و آنها را در آغوش می گرفتند و با دست مبارک خویش به آنها آب می نوشاندند.

امام حسین علیه السلام که به عنوان امام معصوم همیشه فقط و فقط به هدایت دیگران

۱- الارشاد جلد: ۲ صفحه: ۷۷.

حتی دشمنان و مخالفان خود می‌اندیشیدند، بعد از این که آن سپاه را از هلاکت حتمی بدنی نجات دادند، برای نجات روح آنها از هلاکت ابدی تلاش بسیاری نمودند لذا برای آنها سخنرانی کرده و طی بیاناتی فرمودند: که برای جنگ با آنان نیامده، بلکه برای رهایی ایشان حرکت کرده است و می‌خواهد آنان را از ظلم و ستم امویان نجات دهد.

همچنین فرمودند آمدن ایشان به درخواست خود کوفیان بوده که با ارسال نمایندگان و نامه‌های بسیار زیاد از آن حضرت برای برپایی حکومت قرآن دعوت کرده‌اند. قسمتی از بیانات امام حسین علیه السلام به شرح زیر می‌باشد:

ای مردم؛ در برابر خداوند بر شما حجت را تمام کرده و راه عذر را می‌بندم، من به سوی شما نیامدم مگر پس از رسیدن نامه‌ها و فرستادگانتان که گفته بودید: ما را امامی نیست، پس به سوی ما روی بیاور، چه بسا که خداوند ما را به وسیله تو بر طریق هدایت مجتمع کند.

پس اگر همچنان بر گفته‌های خود هستید که من نزدتان آمده‌ام، لذا با دادن عهد و پیمانی مرا به خودتان مطمئن کنید و اگر از آمدن من خشنود نیستید، از شما روی می‌گردانم و به جایی که از آن به سویتان آمدم، باز می‌گردم.^(۱)

آنان ساکت ماندند؛ زیرا اکثریتشان همان کسانی بودند که نامه برای آن حضرت فرستاده و با سفیر ایشان مسلم بن عقیل به عنوان نایب ایشان بیعت کرده بودند.

وقت ظهر و هنگام نماز شد، امام حسین علیه السلام به حربن یزید ریاحی فرمودند: ای حرا! اکنون موقع نماز است، ما با همراهان خود فریضه را انجام می‌دهیم و تو نیز با لشکریانت نماز بخوان تا بعد ببینیم چه پیش خواهد آمد.

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۷۵ الی ۳۷۷.

حربن یزید ریاحی خدمت امام حسین علیه السلام عرض کرد: ای حسین، چرا ما جدا نماز بخوانیم؟ من و لشکریانم همه به شما اقتداء می‌کنیم و پشت سر شما فریضه را انجام می‌دهیم لذا به امام حسین علیه السلام اقتداء کرده و نمازشان را خواندند.

بعد از نماز مجدداً امام حسین علیه السلام خطبه‌ای برای آنان خوانده و فرمودند:

ای مردم؛ اگر تقوای خدا پیشه کنید و حق را برای اهل آن بخواهید، مورد رضایت خدا خواهید بود، ما خاندان نبوت به خلافت سزاوارتر از این مدعیان دروغین و رفتار کنندگان به ظلم و ستم در میان شما هستیم، اگر از ما کراهت داشته باشید و به حق ما جهل بورزید و نظرتان غیر از آن باشد که نامه‌هایتان از آن حاکی بود، باز خواهم گشت. امام حسین علیه السلام آنان را به تقوای خدا، شناخت اهل حق و داعیان عدالت فرا می‌خواند؛ زیرا اطاعت از فرمایش امام، موجب خشنودی خداوند و نجات خودشان بود، همچنین آنان را به یاری اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام ترغیب می‌کرد و آنان را شایسته خلافت مسلمانان دانست، نه امویان که خلاف احکام خدا و ستمگرانه، حکومت می‌کردند.

در پایان، حضرت بر این نکته تأکید فرمودند که اگر نظرتان عوض شده و دیگر قصد یاری من را ندارید، از همان راهی که آمده‌ام، باز می‌گردم.

حربن یزید ریاحی که ظاهراً از نامه نگاری‌های کوفیان بی‌اطلاع بود، از حضرت پرسید: این نامه‌هایی که می‌گویید چیست؟

امام حسین علیه السلام به عقبه بن سمعان دستور فرمودند نامه‌ها را بیاورد، او نیز خورجینی را که پر از نامه بود آورد و مقابل حر بر زمین ریخت، حر حیرت زده به آنها خیره شد و به امام عرض کرد: ما از نویسندگانی که برایت نامه نوشته‌اند، نیستیم.

در این هنگام امام حسین علیه السلام قصد کرد به مکانی که از آنجا آمده بازگردد، ولی حر

بن یزید مانع ایشان شد و گفت: دستور دارم همین که شما را دیدم، از شما جدا نشوم تا شما را به کوفه و نزد ابن زیاد ببرم.

امام حسین علیه السلام از این کلام حر ناراحت شده و به او فرمودند: مرگ به تو نزدیک تر از انجام این کار است.

سپس حضرت به یاران خود امر فرمودند: بر مرکب‌های خود نشسته و راه مدینه را پیش گیرید، حر میان آنان و راه یثرب قرار گرفت، امام بر او غضب کردند و او را نهیب داده و فرمودند: مادرت به عزایت بنشیند، از ما چه می‌خواهی؟

حر گفت: اگر هر کس دیگر غیر از شما در چنین حالی که در آن هستی این سخن را به من می‌گفت، من نیز هر که بود نام مادرش را به عزا گرفتنش می‌بردم، ولی به خدا قسم من نمی‌توانم نام مادر تو را جز به بهترین وجه که توانائی بر آن دارم به زبان بیاورم.

امام حسین علیه السلام به حر فرمودند: ای حر، سد راه ما نشو و بگذار به راه خود برویم و دنبال کار خویش باشیم.

حر بن یزید ریاحی جواب داد: یا حسین! دستور داریم هر کجا شما را دیدیم از ادامه مسافرت کاروان جلوگیری کنیم و برای بیعت نزد ابن زیاد به کوفه ببریم. حضرت سیدالشهداء علیه السلام فرمودند: به کوفه رفتن و بیعت نمودن از محالات است، در این باب کمترین کلمه‌ای بر زبان نیاور.^(۱)

حر بن یزید ریاحی گفت: با خود داری از این عمل، جنگ را آغاز می‌کنید و چون تعدادتان کم است کشته خواهید شد.

امام حسین علیه السلام از این گفته حر بسیار ناراحت شده و فرمودند: ما را از کشته شدن

۱- اعیان الشیعه جلد: ۱ صفحه: ۵۹۶.

و مرگ می ترسانی؟ سپس در حالی که غضبناک بودند این اشعار را خواندند.

سامضی و ما بالموت عار علی الفتی
 و آسی الرجال الصالحین به نفسه
 فان عشت الم اندم و ان مت لم الم
 کفی بک ذلا ان تعيش و ترغما؛^(۱)

یعنی: من به زودی از این جهان می گذرم و مرگ برای جوان مرد عیب و عار نیست، در صورتی که نیت او حق باشد و در حالی که مسلمان باشد و جهاد نماید. و جان خود را برای مردان نیکوکار فدا کند و از شخص ملعون مفارقت و با شخص مجرم مخالفت نماید.

اگر من شهید گردم ندامت و پشیمانی ندارم و اگر زنده بمانم مورد ملامت نخواهم بود. ولی برای تو همین بس که در حال ذلت بمیری و بینی تو به خاک مالیده شود. حر بعد از شنیدن این ابیات و تصمیم امام، دیگر صحبتی نکرد و کاروان را در حرکت آزاد گذاشت ولی با لشکریانش در معیت آنان حرکت می کرد آنها از این نقطه به آن نقطه، از این آبادی به آن آبادی گذر کردند تا بالاخره در دوم محرم به سرزمین کربلاء رسیدند و امام دستور توقف و اقامت را به حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام صادر فرمودند.

نامه ابن زیاد به حر

کاروان امام همچنان راه خود را در صحرا ادامه می دادند، گاهی که به راست و یا به چپ می رفتند سپاهیان حر، آنان را به طرف کوفه سوق می دادند، و از رفتن به سمت دیگر باز می داشتند، اما کاروان امام حسین عليه السلام از رفتن به سوی کوفه امتناع می کرد. ناگهان اسب سواری را دیدند که به سرعت می تازد، پس اندکی صبر کردند تا

۱- امالی صدوق صفحه: ۱۵۴.

برسد، آن اسب سوار که پیک ابن زیاد بود خود را به حر رسانده و به او سلام کرد ولی به امام حسین علیه السلام سلام نکرد و نامه ابن زیاد را به حر داد.

حر نامه را گشود و خواند، در آن چنین آمده بود:

همین که نامه و پیک من نزدت آمد، بر حسین سخت بگیر و او را در بیابانی بدون حفاظ و آب فرود بیاور به فرستاده‌ام گفته‌ام تو را ترک نکند و همچنان مراقبت باشد، تا دستورم را انجام دهی؛ سپس نزد من بازگشته و از حسن اجرای دستور، باخبرم سازد. پسر مرجانه قبل از این می‌گفت: امام حسین علیه السلام را به کوفه ببرند اما ظاهراً از نظر سابق خود مبنی بر دستگیری امام و اعزام ایشان به کوفه، پشیمان شده بود، او از آن می‌ترسید که با آمدن امام حسین علیه السلام به کوفه، اوضاع شهر به نفع آن حضرت تغییر کند، لذا تصمیم گرفت آن حضرت را در صحرائی دور از آبادی محاصره و از این راه بهتر به اهداف خود دست پیدا کند.

حر نامه ابن زیاد را برای حضرت سیدالشهداء علیه السلام خواند و ایشان را که خواستار ادامه مسیر و رسیدن به جایی که آب و آبادی باشد، از رفتن بازداشت؛ زیرا تحت نظر جاسوس ابن زیاد بود که هر حرکت مخالف فرمان اربابش، پسر مرجانه را ثبت می‌کرد.^(۱)

زهیر بن قین که از بزرگان اصحاب و خاصان امام بود، به حضرت پیشنهاد کرد، با حر بجنگند، لیکن حضرت امتناع نموده و فرمودند: هرگز پیش قدم جنگ با آنها نخواهم شد.^(۲)

۱ - ابصار العین فی انصار الحسین صفحه: ۲۰۶.

۲ - مسند الامام الشہید ابی عبداللہ الحسین علیه السلام جلد: ۱ صفحه: ۴۹۱.

فرود در کربلاء، عرفات عشق و شهادت

در روز دوم محرم الحرام کاروان امام به کربلاء رسید، با اصرار حر کاروان حضرت سیدالشهداء عليه السلام ناگزیر در آنجا فرود آمد،^(۱) سپس آن حضرت متوجه اصحاب شده و پرسیدند: اسم اینجا چیست؟
عرض کردند: کربلاء.

چشمان حضرت پر از اشک شده و فرمودند: پروردگارا! از کرب و بلاء، به تو پناه می‌برم.^(۲)

پس رو به اصحاب کرده و خبر شهادت خود و ایشان را چنین بیان فرمودند:
این جایگاه کرب و بلاء پایان سفر و محل فرود آمدن ماست و این جا خون‌های ما به زمین خواهد ریخت.^(۳)

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام همراه جوانان بنی هاشم و دیگر اصحاب بزرگوار به فرمان امام حسین عليه السلام به نصب خیمه‌ها پرداختند.

امام حسین عليه السلام دستانشان را به دعا بلند کرده و به خداوند از محنت‌های بزرگ و عظیم خود چنین شکایت نمود:

پروردگارا! ما عترت پیامبرت محمد صلى الله عليه وآله هستیم، ما را از حرم جدمان بیرون کرده و دور ساختند و بنی امیه بر ما ستم روا داشتند.

پروردگارا! حق ما را بگیر و ما را بر قوم ستمگر نصرت عطا فرما.^(۴)

۱ - وقعة الطف صفحه: ۱۷۷.

۲ - مقتل الحسين خوارزمی جلد: ۱ صفحه: ۳۳۴.

۳ - مثير الاحزان صفحه: ۴۹.

۴ - عوالم العلوم و المعارف و الاحوال من الايات و الاقوال و الاخبار جلد: ۱۷ صفحه: ۲۳۴.

سپس حضرت، نزد اصحاب خود آمده و به آنان فرمود:

مردم، بندگان دنیا هستند و دین لقلقه زبان آنان است، تا جایی پایند آن هستند که روزگارشان بگردد و اگر دچار آزمایش و بلا شوند، دینداران کم خواهند بود.^(۱) و بعد از حمد و سپاس خدای تعالی فرمود:

اما بعد:

به راستی بر ما فرود آمده آن چه را که می بینید، دنیا دگرگون و ناشناخته شده است، نیکی آن روگردان شده و جز اندکی از آن مانند باقیمانده آب ظرف و پس مانده غذایی نافرجام باقی نمانده است.

آیا نمی بینید به حق عمل نمی شود و از باطل منع نمی کنند؟ شایسته است که در این حال، مؤمن، مشتاق دیدار خداوند باشد، من مرگ را جز سعادت و زندگی با ظالمان را جز ذلت نمی بینم.^(۲)

کاروان امام حسین علیه السلام روز دوم محرم وارد کربلاء شده و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سرانجام در روز دهم به شهادت رسیدند، آن بزرگوار در این مدت شب و روز با تمام تلاش و کوشش و به تمام معنا در خدمت امام حسین علیه السلام و خاندان عصمت و طهارت علیهم السلام بود، تا آن جا که امام حسین علیه السلام به عنوان دومین شخص نهضتش همواره با ایشان به مشورت پرداخته و ایشان فرامین امام حسین علیه السلام را مو به مو اجراء می کردند.

۱ - مکارم الاخلاق النبی و الائمه صفحه: ۲۵۱.

۲ - حیاة الامام الحسین جلد ۳ صفحه: ۹۸.

نشست عمر بن سعد با امام حسین علیه السلام

بعد از دو روز اقامت در سرزمین مقدس کربلاء یعنی روز چهارم محرم، لشکری به تعداد چهار هزار نفر از کوفیان به سرکردگی عمر بن سعد بن ابی وقاص به کربلاء رسیده و به لشکر حر پیوستند.^(۱)

عمر بن سعد تمایل زیادی به ملاقات با امام حسین علیه السلام داشت، تا از نیت و هدف ایشان آگاه گردد، لذا پیکی فرستاد و از آن حضرت در این خصوص اجازه گرفته و خدمت حضرت سیدالشهداء علیه السلام رسید.

در این نشست امام حسین علیه السلام به عمر بن سعد فرمودند: ما با هیچ کس سر جنگ و ستیز نداریم و به دعوت کوفیان از مکه خارج شده ایم، مردم کوفه از من دعوت کرده اند که به آن جا بیایم، چنان چه پشیمان شده و یا از آمدنم نگران هستند برخوادم گشت.^(۲)

عمر بن سعد با شنیدن فرمایشات امام دچار سردرگمی و وضع خاصی شد، لذا تصمیم گرفت اقدام خاصی نکند تا جریان را به اطلاع ابن زیاد والی کوفه برساند، و سریع به وسیله نامه‌ای ابن زیاد را در جریان گذاشت.

ابن زیاد پیروزی بر امام حسین علیه السلام را مقدمه ارتقاء مقام و درجه برای خود می‌دانست، شمر بن ذی الجوشن نیز او را در این جهت تحریک کرد، لذا نامه‌ای تهدید آمیز برای عمر بن سعد نوشت و او را به جنگ با امام حسین علیه السلام وادار کرد و به او هشدار داد در صورت خود داری از اجرای فرمانش، شمر بن ذی الجوشن را به فرماندهی لشکر منصوب خواهد کرد.^(۳)

۱ - الکامل فی التاریخ جلد: ۴ صفحه: ۵۲.

۲ - قمام زخار و صمصام بتار صفحه: ۲۷۷.

۳ - وقعة الطف صفحه: ۱۸۸.

نامه ابن زیاد به عمر بن سعد

ابن زیاد در آن نامه به عمر بن سعد نوشته بود: با رسیدن این نامه بیعت یزید را از حسین بخواه، اگر پذیرفت و آن را گردن نهاد جریان را به من گزارش نما، ولی اگر خود داری و امتناع کرد آب را به روی آنها ببند و بین حسین و یارانش و آب حائل شو، تا این که آنها حتی یک قطره آب ننوشند، همان گونه که با آن مرد پرهیزکار؛ عثمان چنین رفتار شد و با آنها بجنگ و همه آنها را از دم تیغ بگذران و بر اجساد آنها اسب بتازان تا استخوان بدن هایشان خرد گردد.^(۱)

وقتی شمر بن ذی الجوشن نامه ابن زیاد را برای عمر بن سعد آورد، و عمر سعد نامه را خواند، به شمر گفت: وای بر تو، مگر تو را چه شده، خدا تو را به خانه ات نرساند، خدا این نامه ای را که تو برای من آورده ای زشت نماید.

به خدا قسم من گمان می کنم تو مانع شدی ابن زیاد به مضمون آن نامه ای که برایش نوشتم عمل کند، امری که ما امیدوار بودیم اصلاح شود تو آن را فاسد کردی.

به خدا قسم حسین تسلیم نخواهد شد، زیرا دارای آزادی مخصوصی است.

شمر در جواب عمر بن سعد گفت: خوب بگو بینم چه خواهی کرد، آیا امر امیر خود را اجراء و امضاء خواهی کرد و با دشمن وی قتال می نمائی؟ اگر دستور امیر را انجام نمی دهی پس لشکر را به من واگذار کن.

عمر بن سعد گفت: نه، تو این ارزش و لیاقت را نداری، من خودم متصدی و متولی این امر خواهم بود، تو فرمانده پیادگان لشکر باش.^(۲)

۱ - الاتحاف بحب الاشراف صفحه: ۱۴۴.

۲ - الارشاد جلد: ۲ صفحه: ۸۹.

تسلط لشکریان عمر بن سعد بر شریعه

روز هفتم محرم بود که نامه ابن زیاد به دست عمر سعد رسید، او از ترس این که مقام و منزلتش در حکومت از بین نرود بلافاصله قریب پانصد نفر از لشکریان به سرکردگی عمرو بن حجاج مأمور کرد تا تمام شریعه فرات را در اختیار بگیرند و از نزدیک شدن اصحاب امام حسین علیه السلام برای استفاده از آب جلوگیری کنند و هر کس قصد آب را نمود با شمشیر دورش سازند.^(۱)

زمانی که لشکریان عمر بن سعد بر شریعه مسلط شده و حضرت سیدالشهداء علیه السلام و اصحاب و اهل بیت شان از استفاده و نوشیدن آب محروم گردیدند یکی از لشکریان عمر سعد به نام مهاجر بن اوس، سرخوش از این پلیدی و ناجوانمردی، متوجه حضرت سیدالشهداء علیه السلام شد و با صدای بلند گفت:

ای حسین! آیا آب را می بینی که چگونه موج می زند؟ به خدا قسم، از آن نخواهی چشید تا آن که در کنارش جان دهی.^(۲)

عمرو بن حجاج نیز مانند کسی که به غنیمت یا مکتبی دست یافته باشد از کار خویش بسیار مسرور بود و با خوشحالی به طرف حضرت سیدالشهداء علیه السلام دوید و فریاد زد: ای حسین! این فرات است که سگان، چهار پایان و گرازها از آن می نوشند، به خدا سوگند! از آن جرعه ای نخواهی نوشید تا آن که حمیم را در آتش دوزخ بنوشی.^(۳) یکی دیگر از سپاهیان عمر سعد به نام عبدالله بن حصین ازدی با صدایی که جاسوسان پسر مرجانه بشنوند و به جوایز پسر مرجانه دست پیدا کند، گفت: ای حسین

۱- الفتوح جلد: ۵ صفحه: ۹۱.

۲- انساب الاشراف جلد: ۲.

۳- انساب الاشراف جلد: ۲.

آیا فرات را می بینی؟ آیا امواج آب را مشاهده می کنی؟ به خدا قسم یک قطره از آن در اختیار تو قرار نخواهد گرفت و آن قدر از بی آبی دچار مضیقه خواهی شد تا از تشنگی به هلاکت برسی.

امام حسین علیه السلام دست به دعا برداشت و او را نفرین کرده و فرمودند: پروردگارا! او را با تشنگی بمیران و هرگز او را نیامرز. ^(۱)

حمید بن مسلم می گوید: بعد از نفرین امام حسین علیه السلام من به عیادت آن مرد رفتم، به خدا قسم دیدم که آن بدبخت آب می نوشید تا شکمش پر می شد ولی آن را استفراغ می کرد و فریاد العطش سر می داد و دوباره آب می خورد و همان وضع تکرار می شد و همین طور بود تا به دوزخ رفت. ^(۲)

چون این جریان در روز هفتم محرم اتفاق افتاد، لذا از روز هفتم تا روز عاشورا به مدت چهار روز امام حسین علیه السلام و صحابه و اهل بیت و کودکانش از آب محروم بودند و در تشنگی شدیدی به سر می بردند.

مصیبت عطش

کم کم آب در خیمه ها تمام شد، و از آنجا که ماه محرم در سال ۶۱ هجری در فصل تابستان واقع شده بود هوای کربلاء بسیار سوزان و گرم بود، ^(۳) تشنگی بر اصحاب و همچنین اهل بیت و کودکان امام حسین علیه السلام غلبه کرد و صدای العطش آنها بلند شد. یکی از بزرگترین مصیبت هایی که بر حضرت سیدالشهداء علیه السلام وارد شد همین

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۸۹.

۲ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۹۰.

۳ - الخصائص العباسیه صفحه: ۱۱۲.

بود که صدای کودکان خود را می شنید که بانگ العطش، العطش سر داده بودند قلب عطوف و رئوف امام حسین علیه السلام از شنیدن ناله های آنان، و از دیدن صحنه هولناک لب های خشکیده اطفال و رنگ پریده آنان و خشک شدن شیرهای مادران جریحه دار شده بود.

چون حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام دارای مسئولیت سقایت بودند هر کس برای رفع تشنگی آب می خواست و هر کودکی که بالبان و زبان خشکیده احتیاج به آب پیدا می کرد به ایشان روی می آورد.

غیرت و عطوفت و مهربانی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام اجازه نمی داد این جریانات را تحمل کنند که اهل بیت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و کودکان و اطفال امام حسین علیه السلام از او آب بخواهند، ولی ایشان اعتنائی نکند و در مقابل صدای العطش نوادگان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و به هلاکت افتادن کودکان از بی آبی، دست روی دست گذاشته و خاموش بنشینند،^(۱) لذا از روز هفتم که عمر سعد به بستن آب اقدام کرد، تا روز عاشورا که به مقام رفیع شهادت نائل آمدند چهار مرتبه برای آوردن آب به شریعه فرات رفته و از شریعه برای کاروان امام حسین علیه السلام آب آوردند، مرتبه چهارم در روز عاشورا بود که به شهادت ایشان منجر گردید و آب مشک با خوردن تیر بر زمین ریخت.

از روز هفتم که آب بر امام حسین علیه السلام بسته شد، هر مرتبه که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به شریعه می رفت و برای اهل بیت و اصحاب آب می آورد و در بین آنها تقسیم می نمود، جیره آب خود را نگه می داشت و نمی نوشید، تا هر وقت اطفال حرم و فرزندان سیدالشهداء علیه السلام در نزدش اظهار تشنگی کردند سهم آب خود را به آنها بنوشاند.^(۲)

۱- کبریت احمر صفحه: ۱۵۹.

۲- ریاض القدس جلد: ۱ صفحه: ۲۷۲.

اولین سقایت

در شب هشتم محرم وقتی عطش بر امام حسین علیه السلام و اصحاب و اهل بیتشان مستولی گشت، حضرت سیدالشهداء علیه السلام به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: برادر اصحاب را جمع کن و چاهی حفر کنی، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با محبت و ذوق و شوق تمام اطاعت امر نمود، ولی متأسفانه از حفر چاه به آب نرسیدند، لذا زحمت چاه کردن شدت عطش را بر اصحاب چند برابر نمود.^(۱)

امام حسین علیه السلام مجدداً حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را به حضور طلبیده و به ایشان دستور آوردن آب برای کاروانیان صادر فرمودند، ایشان با کمال میل به برادر و امام زمان خود لبیک گفته و همراه با سی نفر سواره و بیست نفر پیاده، با بیست مشک، روانه شریعه فرات شدند تا آب بیاورند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به عنوان فرمانده در پیشاپیش این گروه به سوی فرات حرکت کرده و رجز می خواند:

اقاتل القوم بقلب مهتد	اذب علی سبط النبی احمد
اضربکم بالصارم المهتد	حتی تحیدوا عن قتال سیدی
انی انا العباس ذواتودد	نجل علی المرتضی المؤید

یعنی: من اینک با قوم کافر با قلبی هدایت یافته در ستیزم، و از حریم فرزندان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دفاع می کنم؛

با شمشیر بر آن بر سرهایتان می کوبم تا از نبرد با سرور من (حسین علیه السلام) کنار روید؛

من عباس مهربان، فرزند علی مرتضی هستم که (همواره) مورد تایید الهی بود.

۱ - ینابیع المودة لذوی القربی جلد: ۳ صفحه: ۶۷.

وقتی نزدیک شریعه رسیدند، عمرو بن حجاج فرمانده نگهبانان دشمن فریاد زد:
شما کیستید؟

یکی از آنها به نام هلال بن نافع بجلی، با کسب اجازه از فرمانده خود حضرت
ابوالفضل العباس علیه السلام جواب داد: من پسر عموی تو هستم، آمده‌ام از آب فرات
بیاشامم.

عمرو بن حجاج گفت: بیاشام، گوارایت باشد.

هلال بن نافع بجلی گفت: وای بر تو، آیا به من می‌گویی آب بنوش، در حالی که
حسین علیه السلام و اهل بیتش تشنه هستند و از شدت تشنگی در خطر مرگ قرار دارند؟
عمرو بن حجاج گفت: راست می‌گویی، ولی به ما فرمان داده‌اند نگذاریم آب به
حسین علیه السلام و یارانش برسد و ناگزیر به اجرای آن هستیم.

هلال بن نافع بجلی به سخن او اعتناء نکرد و با صدای بلند به دوستان و همراهان
خود فرمود: وارد شریعه شوید، آنها وارد شدند، عمرو بن حجاج یاران خود را
فراخواند و از آنها خواست تا از ورودشان به شریعه جلوگیری کنند، آنها وارد میدان
شدند و درگیری شدیدی بینشان رخ داد، اصحاب امام حسین علیه السلام دو دسته شدند، یک
دسته با دشمن می‌جنگیدند، و دسته دیگر وارد شریعه شده و مشک‌ها را پر از آب
کردند.

در آن نبرد هیچ کدام از اصحاب امام حسین علیه السلام به شهادت نرسید و دشمن نیز
نتوانست از ورود آنها به شریعه جلوگیری کند، لذا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و
همراهانش، بیست مشک را پر از آب کرده و به خیمه‌ها رساندند و امام حسین علیه السلام و
دیگر اصحاب از آن آب نوشیدند.^(۱)

۱- ناسخ التواریخ جلد: ۲ صفحه: ۱۹۶.

دومین سقایت

در روز نهم محرم بعد از ورود شمر بن ذی الجوشن به کربلاء شمر آمد در جلوی لشکر عمر سعد قرار گرفت و خطاب به اصحاب امام حسین علیه السلام فریاد زد: به این آب نگاه کنید ببینید چگونه مثل شکم ماهی موج می زند، نمی گذاریم قطره‌ای از آن بنوشید تا این که وارد آتش شوید.

در همین هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به نزد امام حسین علیه السلام آمده و عرض کرد: آیا ما بر حق نیستیم؟

امام حسن علیه السلام فرمودند: بله والله ما بر حق هستیم.

در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از امام حسین علیه السلام برای آوردن آب جهت رفع عطش زنان و کودکان اذن گرفت و با طلب خیر از خدای تعالی در امر سقایت به لشکر دشمن که نگهبان شریعه فرات بودند حمله کرد، آن چنان حمله‌ای که همه سپاهیان شمر را در هم کوبید و از هم جدا کرد.

در مدت زمانی کمی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام همه سپاهیان عمر سعد را از فرات دور کرده و فراری داد و عده‌ای از آنها را به خاک مذلت انداخت و راه شریعه را باز نمود، اصحاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام سریع آمدند و آب نوشیدند و برای خیام حرم نیز بردند.^(۱)

سومین سقایت

مرتبہ دیگر وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام صدای برادرشان امام حسین علیه السلام را شنید که می فرمود: اما من ذاب یذب عن حرم رسول الله؟

یعنی: آیا کسی نیست که از حرم رسول خدا صلی الله علیه و آله دفاع نماید؟ فوراً خدمت برادر

۱ - منتخب التواریخ صفحه: ۲۵۸.

آمده و از ایشان جهت آب رسانی اذن گرفتند و پیشانی امام را بوسیدند و با ایشان وداع نموده و به سوی شریعه فرات رفتند.

ده هزار نفر از لشکر عمر سعد مسلح و مجهز به انواع سلاح، اطراف شریعه را گرفته بودند، چندین نفر از چند طرف مختلف حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام را صدا زده و گفتند: تو کیستی؟

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام فرمود: من عباس پسر علی بن ابی طالب عليه السلام هستم.

سپس با صدای بلند به آنها فرمود: ای بنی کلاب! من خواهر زاده شما هستم و تشنه می باشم، شما اهل بیت محمد صلی الله علیه و آله را از آب منع می کنید؟ سپس وارد فرات گردید و مشک را پر از آب نمود، لشکر عمر سعد به طرف او حمله ور شدند، آن حضرت مشک را به دوش انداختند و با شمشیر بر آنها حمله کرده و می فرمودند:

انا الذی اعرف عند الزمجره

یا بن علی المسمی حیدره

ان اثبتوا الیوم لنا یا کفره

یعنی: من آن کسی هستم که هنگام غوغا حقیقتم آشکار می شود و فرزند علی هستم که حیدر نامیده می شود، ای کافران امروز شجاعت ما برای شما معلوم می گردد. آن حضرت بر لشکر دشمن حمله کرده و آنان را پراکنده می نمودند و صد نفر از آنها را به خاک مذلت انداخته و به درک فرستاد تا آن که مشکی را که به همراه داشتند به خیمه گاه رساندند، اما متأسفانه بر اثر اصابت تیرها مقدار بسیار کمی آب در مشک باقی مانده بود که حتی کودکان و اطفال را سیراب نکرد.^(۱)

۱- بطل العلقمی جلد: ۲ صفحه: ۵۵ الی ۵۶.

مهلت گرفتن امام حسین علیه السلام از عمر سعد

عصر روز هشتم محرم هنگامی که آفتاب غروب کرده بود، حضرت سیدالشهداء علیه السلام جلوی خیمه خویش در حالی که سر مبارک شان را روی زانو گذاشته، در رؤیائی فرورفته بودند و سایر اهل بیت و همچنین اصحاب حضرت در خیمه‌های خود به نماز و مناجات مشغول بودند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام چون نگهبانی خیم را به عهده داشت برای جلوگیری از هرگونه پیش آمد و حادثه مرتباً دور تا دور خیمه‌ها می‌گشت تا مبادا اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و دیگر اصحاب به طور ناگهانی از طرف معاندین مورد حمله قرار گرفته و غافل گیر شوند.

حضرت زینب کبری علیه السلام آن شیر زن کربلاء در حالی که به مداوا و پرستاری حضرت زین العابدین علیه السلام مشغول بود، به سایر اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله به ویژه کودکان که دچار بی‌آبی و عطش شده بودند رسیدگی می‌فرمود.

ناگاه صدای هیاهو و حرکت اسب‌ها به گوشش رسید، شتابان خود را به حضرت سیدالشهداء رسانده و با کمال اضطراب عرض کرد: برادر برخیز گویا لشکر عمر سعد حمله را آغاز کرده‌اند.

بعد از نماز عصر، عمر بن سعد خطاب به لشکریانش فریاد زد: یا خیل الله اربکی و بالجنة ابشری.

یعنی: ای لشکر خدا سوار شوید و به بهشت مزده دهید، لشکریان بر مرکب‌ها سوار شده و به طرف خیم امام حسین علیه السلام و یارانش یورش بردند.

امام حسین علیه السلام آن هنگام در حالت خواب و بیداری پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را می‌دیدند که ناگهان با صدای حضرت زینب کبری علیه السلام از آن حالت خارج شده و متوجه عرایض

و بیانات خواهر گرامی شان گردیدند، جریان دیدار رسول خدا صلی الله علیه و آله را برای خواهرش نقل کرده و فرمودند: جدم مرا دعوت کرد و فرمود: تو به سوی ما می آیی، حضرت زینب کبری علیها السلام سیلی محکمی به صورت خود زد و عرض کرد: وای بر من.^(۱)

امام حسین علیه السلام فرمودند: ای خواهر مهربان، خدا تو را رحمت کند ساکت باش، ویل بر تو نیست، و به ایشان فرمودند: فوراً عباس علیه السلام را حاضر نمائید.^(۲)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام که مشغول به محافظت خیمه ها بود بلافاصله نزد برادر حاضر گردید و خطاب به ایشان عرض کرد: یا اخی اناک القوم؛ یعنی: ای برادر عزیزم، لشکر دشمن به سوی شما می آید.

امام حسین علیه السلام به ایشان فرمودند: ای برادر، جانم به فدایت برو و جو یا شو ببین آن ها چه می خواهند و چه تصمیمی دارند؟^(۳)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با اشتیاق تمام به برادر و ولی و فرمانده خود لبیک گفته و همراه با حبیب بن مظاهر و زهیر بن قین و چند نفر دیگر که ظاهراً بیست نفر بودند به طرف لشکر عمر سعد رفتند.

وقتی به لشکر عمر سعد رسیدند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از آنها سؤال کرد: ما بدا لکم و ما تریدون.

یعنی: چه چیزی برایتان پیش آمده؟ و چه می خواهید؟

عمر سعد گفت: هم اکنون از طرف امیر عبیدالله بن زیاد دستور قطعی رسیده که بلافاصله یا باید بیعت یزید را قبول کنید و یا آماده جنگ باشید.

۱- الکامل ابن اثیر جلد: ۳ صفحه: ۲۸۴.

۲- وقعة الطف صفحه: ۱۹۳.

۳- ارشاد صفحه: ۲۳۰.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: فلا تعجلوا حتی ارجع الی ابي عبدالله فاعرض علیه ما ذکرتم.

یعنی: عجله نکنید قدری صبر کنید تا من این مسأله را خدمت امام حسین علیه السلام عرض نموده و سپس نظر مبارک آن حضرت را به اطلاع شما برسانم.^(۱)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با عده‌ای از همراهانش به طرف امام حسین علیه السلام برگشته و پیام عمر سعد را به استحضار امام رساندند.

حبيب بن مظاهر و زهير بن قین و عده‌ای دیگر در همان جا ماندند، حبيب سپاهیان عمر سعد را نصیحت کرد و آنان را از عقاب و کيفر خدا بر حذر داشت و چنین فرمود:

آگاه باشید! به خدا قسم! بدترین گروه کسانی هستند که فردای قیامت بر خدای عزوجل و پیامبر بزرگوارش صلی الله علیه و آله وارد می‌شوند در حالی که فرزندان و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله را که شب زنده دارند و شبانه روز به یاد خدا مشغولند به قتل رسانده‌اند.^(۲) عزرة بن قیس با بی‌شرمی پاسخ داد: ای پسر مظاهر! تو خودت را پاک و پرهیزکار معرفی می‌کنی؟ در این هنگام زهير بن قین متوجه عزرة شد و فرمود: ای پسر قیس! از خدا بترس و از کسانی مباش که بر گمراهی کمک می‌کنند و نفس زکیه و پاک عترت رسول خدا صلی الله علیه و آله و برگزیده پیامبران را به قتل می‌رسانند.

عزرة پرسید: تو که نزد ما عثمانی بودی، حال چه شده است؟!

زهیر پاسخ داد: به خدا قسم! من نه نامه به امام حسین علیه السلام نوشتم و نه پیکی نزد او فرستادم، تنها در راه به او برخوردم، هنگامی که او را دیدم، به یاد رسول خدا صلی الله علیه و آله افتادم

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۹۱ الی ۳۹۲.

۲ - حیاة الامام الحسین جلد: ۳ صفحه: ۱۷۲.

و پیمان شکنی، نیرنگ، دنیاپرستی و آن چه از ناجوانمردی برای امام حسین علیه السلام در نظر گرفته بودید را دانستم، پس بر آن شدم تا برای حفظ حق پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که آن را ضایع کرده بودید او را یاری کنم و به حزیش پیوندم.^(۱)

زهیر بن قین می خواست به آنها بفهماند که او مانند آنها به امام حسین علیه السلام برای آمدن به کوفه نامه ننوشته است، چون اکثر لشکریان عمر بن سعد حتی خود شمر بن ذی الجوشن جزء آن افرادی بودند که به امام حسین علیه السلام نامه نوشته و ایشان را به کوفه دعوت کرده بودند اما حالا در مقابلش لشکر کشیده بودند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام پیام آنها را به حضرت سیدالشهداء علیه السلام رسانید، امام حسین علیه السلام بعد از شنیدن پیام عمر سعد برای چند دقیقه سکوت فرموده و تامل کردند، سپس به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: نزد آنها برو و تا صبح فردا مهلت بگیر تا بتوانیم این شب آخر را به نماز و عبادت پردازیم و از پیشگاه خدای تعالی طلب آموزش نمائیم، خدا می داند که من چقدر نماز خواندن و تلاوت قرآن و کثرت دعا و استغفار را دوست دارم.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با همراهان خویش به سمت لشکر عمر سعد حرکت کردند و پیام امام حسین علیه السلام را به آنها اعلام کرده و فرمودند: ای مردم! امام حسین علیه السلام می فرمایند: امشب را برگردید و به ما فرصت دهید تا در این باره فکر کنید، زیرا میان شما و ایشان چنین سخنی نبوده است، صبح که شد با هم ملاقات می کنیم، یا آن چه شما درخواست می کنید را می پذیریم و یا از آن کراهت داریم و رد می نماییم.^(۲)

عمر بن سعد چون می ترسید در صورت قبول درخواست امام، شمر جاسوسی او

۱- مقتل الحسین المرقوم صفحه: ۲۱۷.

۲- لیلۃ عاشوراء صفحه: ۱۷.

را نزد ابن زیاد بکند و هم این که می‌خواست شریکی برای خود پیدا کرده تا از بازخواست احتمالی ابن زیاد جان سالم به در برد، به شمر بن ذی الجوشن رو کرده و گفت: نظرت چیست؟

شمر گفت: نظر خودت چیست؟ تو امیری و رأی تو مورد قبول است.

عمر بن سعد گفت: من نمی‌خواهم در این جریان صاحب نظر باشم.

آن‌گاه رو به لشکر کرد و گفت: شما چه نظر می‌دهید؟ عده‌ای از لشکریان عمر سعد با دادن مهلت، مخالف بودند و عده‌ای دیگر موافق، و هر یک در اثبات نظریه خود دلائلی اقامه می‌کردند، عمرو بن حجاج و قیث بن اشعث از جمله افراد موافق با مهلت دادن به امام حسین علیه السلام بودند،^(۱) پس از مشاجره و بحث زیادی که در بین لشکریان عمر سعد رخ داد بالاخره با دادن یک شب مهلت به حضرت سیدالشهداء علیه السلام موافقت کردند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام خدمت امام حسین علیه السلام بازگشت در حالی که قاصدی از جانب عمر بن سعد با ایشان بود، آن قاصد خطاب به امام حسین علیه السلام گفت: امشب را تا صبح به شما مهلت دادیم، اگر در برابر امیر عبیدالله تسلیم شدید شما را نزد او می‌بریم و اگر تسلیم نشدید با شما می‌جنگیم.^(۲)

نکته‌ای که در این جا باید عرض کنم در مورد ادب حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است که ایشان حتی از همان دوران کودکی در اثر تربیت صحیح هیچ‌گاه خود را با امام حسن و امام حسین علیه السلام برابر نمی‌دانست و همیشه ادب حضورشان را حفظ می‌نمود و حتی هیچ‌گاه حتی المقدور در کنار آن دو امام نمی‌نشستند، مگر با حفظ رعایت ادب

۱ - تاریخ طبری جلد: ۷ صفحه: ۳۰۱۳.

۲ - الفتوح جلد: ۵ صفحه: ۹۹.

و همچنین هیچ گاه آن دو بزرگوار را برادر خطاب نمی فرمودند، اما در واقعه جانسوز کربلاء در دوالی سه مورد حساس امام حسین عليه السلام را برادر خطاب کرده و دلیلش ابراز محبت ایشان به آن حضرت بود، مانند بعضی از اصحاب که در شب عاشورا بسیار خوشحال بوده و می خندیدند و می فرمودند: ما هیچ گاه در عمر خویش این قدر شاد نبوده ایم اما چون امشب با همه شب های دیگر فرق می کند این قدر خوشحال هستیم، لذا اگر حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام در آن واقعه جانسوز در چند مورد امام حسین عليه السلام را برادر خطاب کرده علتش این بود که آن ایام برای همه اصحاب و بنی هاشم با دیگر ایام فرق می کرد و حتی برادر خطاب کردن امام حسین عليه السلام در آن ایام خود نشانه رعایت ادب و محبت بوده است.

آن شب تا صبح امام حسین عليه السلام با برگزیدگان پاک و مؤمن از اهل بیت و یاران، نخواستید و متوجه خدا شده و با دل و جان به مناجات پرداخته و از خداوند عفو و مغفرت درخواست کردند، گروهی در حال رکوع، گروهی در حال سجود و گروهی به تلاوت قرآن مشغول بوده و همه عجبی مانند صدای زنبور عسل داشتند و با بی صبری، منتظر طلوع خورشید بودند تا به افتخار شهادت در راه امام زمان شان و ذریه رسول خدا صلی الله علیه و آله دست پیدا کنند،^(۱) در آن شب سی و دو نفر از لشکر عمر سعد از خواب غفلت بیدار شده، توبه کرده و به لشکر امام حسین عليه السلام پیوستند.^(۲)

اصحاب عمر سعد نیز آن شب را تا صبح نخواستیدند و با شوق، منتظر طلوع خورشید بوده تا خون اهل بیت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله را بریزند و به این وسیله به اربابشان پسر مرجانه نزدیک بشوند.^(۳)

۱ - مثیر الاحزان صفحه: ۵۲.

۲ - لهوف صفحه: ۹۴.

۳ - معالی السبطين صفحه: ۲۰۶.

تلاش امام حسین علیه السلام برای هدایت عمر سعد

ظاهراً در شب تاسوعا بود که امام حسین علیه السلام برای عمر بن سعد پیغام فرستادند: می خواهم با تو صحبت کنم، مابین دو لشکر تو را ملاقات خواهم نمود.

آن شب عمر بن سعد با بیست نفر و امام حسین علیه السلام نیز با بیست نفر از یاران خود به میان لشکر آمدند، وقتی به یکدیگر رسیدند امام حسین علیه السلام دستور فرمودند همه یارانشان کنار بروند، فقط برادرشان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و پسرشان حضرت علی اکبر علیه السلام ماندند، در کنار عمر بن سعد هم پسرش حفص و غلامش ماند. ^(۱)

امام حسین علیه السلام خطاب به عمر سعد کرده و از او خواست خود را از بند فرماندهی سپاه ابن زیاد رهایی دهد و از این دام فریبنده خلاصی یابد.

عمر سعد که در حال و هوایی دیگر بود، گفت: می ترسم خانه‌ام خراب شود.

امام حسین علیه السلام فرمودند: خانه‌ای برایت می سازم.

عمر سعد گفت: زمین‌هایم را از من می گیرند.

امام حسین علیه السلام فرمودند: بهتر از زمین‌هایت از دارایی خویش در حجاز به نامت می کنم و به تو می دهم. ^(۲)

خلاصه در آن شب امام حسین علیه السلام خیلی تلاش کردند تا عمر سعد را هدایت کنند اما وقتی متوجه شدند که او مال و مقام دنیا را بر آخرت خویش ترجیح داده، از ادامه گفتگو منصرف شده و همراه با حضرت ابوالفضل العباس و علی اکبر علیه السلام به خیمه‌ها بازگشتند.

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۴ صفحه: ۳۸۸.

۲ - (کامل ابن اثیر جلد: ۳ صفحه: ۲۸۴) و (اعیان الشیعه جلد: ۱ صفحه: ۵۹۹).

اتمام حجت امام حسین علیه السلام با اصحابشان در شب عاشورا

در شب عاشورا حضرت ابوالفضل العباس و علی اکبر علیهما السلام برادران و برادر زادگان حضرت، اصحاب و یاران وفادار، در خیمه حضرت سیدالشهداء علیه السلام جمع شدند، امام حسین علیه السلام در حالی که همه آنها را به آرامش دعوت می فرمود با بیاناتی شیوا و دلنشین آنها را مخاطب قرار داده و حمد و ستایش پروردگار نموده و فرمود: خدای تبارک و تعالی را به بهترین وجه می ستایم و در خوشی و ناخوشی او را حمد می کنم، بار خدایا تو را حمد می کنم که ما را با دادن نبوت اکرام نمودی و به ما قرآن یاد دادی و شناخت دین را به ما عنایت نمودی و برای ما گوش شنوا و دیده بصیرت و قلبی آماده پذیرش حق قرار دادی، پس ما را از شکر کنندگان قرار ده.

اما بعد؛ همانا من یارانی بهتر و نیکوتر از یاران خود سراغ ندارم و تصور نمی کنم هیچ کس اقوام و یارانی وفادارتر و با استقامت تر از من داشته باشد و اهل بیتی نیکوتر و باوفاتر از اهل خود سراغ ندارم، خدا از طرف من همه شما را پاداش نیکو عطا فرماید، شما وفاداری خود را به نحو احسن و اکمل به ظهور رساندید و منتهای کمک و همدردی را رعایت کردید، همه شما از مذاکراتی که با عمر سعد انجام شده اطلاع دارید و می دانید منظور آنها فقط من هستم و تنها با من کار دارند.

آگاه باشید فردا ما با این دشمنان روبرو خواهیم شد، همانا من به شما اذن دادم و بیعت خود را از شما بر می دارم تا به هر کجا می خواهید بروید و از این گرفتاری پر درد سر، خود را خلاص کنید، پس همه شما از بیعت من آزاد هستید، از جانب من بر شما باکی نیست و پیمانی بر عهده شما نمی باشد، هم اکنون شب است و تاریک، برای آن که شرم حضور پیدا نکنید من روی از شما بر می گیرم تا با استفاده از تاریکی جان خود را

به سلامت به در برید از تاریکی شب استفاده نمایید و بروید.^(۱)

هر یک از شما دست یکی از خاندان مرا بگیرد و در این سیاهی شب متفرق شود و به جایگاه و شهرهای خود برود تا خداوند برای شما گشایش فرماید، این جمعیت تنها مرا می طلبند و وقتی به من دست یافتند با دیگری کاری ندارند.^(۲)

حضرت سکینه علیها السلام دختر امام حسین علیه السلام می فرماید: در شب عاشورا میان خیمه خود نشسته بودم، هنگامی که صدای پدرم را شنیدم نزدیک شدم، پس از تمام شدن سخنان پدر بزرگواریم می دیدم که جمعیت ده نفر و بیست نفر می رفتند و از همه آنها جمعیت قلیلی باقی ماند، پدرم سر مبارکش را پائین انداخته بود، من سر به آسمان برداشتم و گفتم: خدایا شاهد باش اینها ما را تنها گذاشتند و رفتند، خدایا آنان را مخدول نما و فقر و بدبختی نصیب شان فرما.^(۳)

وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام در شب عاشورا

وقتی خطبه حضرت به اتمام رسید، و رفتنی‌ها رفتند، برادران و فرزندان و برادر زادگان آن حضرت و دو فرزند عبدالله بن جعفر عرض کردند:

لم نفعل ذلک؟ لنبقی بعدک؟ لا أرانا الله ذلک أبدا.

یعنی: برای چه این کار را بکنیم؟ برای این که بعد از تو بمانیم، هرگز خداوند چنین چیزی را به ما نشان ندهد.

در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در حالی که از شدت غیرت و محبت

۱- مجالس عاشورا صفحه: ۲۴۹ الی ۲۵۰.

۲- نفس المهموم صفحه: ۲۰۵.

۳- معالی السبطين صفحه: ۲۰۹.

به خود می لرزید و رنگ رخسارش بر افروخته شده بود اظهار داشت:

پناه به خدا و ماه حرام که ما شما را تنها بگذاریم، اگر چنین نماییم به مردم چه بگوییم؟ به مردم بگوییم: آقا و پناهگاه مان را تنها گذاشتیم که آماج تیرها گشته و در معرض نیزه‌ها قرار گیرد و درندگان او را بدرند، و ما به خاطر علاقه به دنیا فرار کردیم؟! پناه به خدا! ما چنین نخواهیم کرد، بلکه در کنار تو زنده می مانیم و با تو می میریم. حضرت علی اکبر علیه السلام و فرزندان عقیل نیز عرایضی به همین مضامین خطاب به امام حسین علیه السلام عرض کردند.

امام حسین علیه السلام رو به فرزندان عقیل نموده و فرمودند: شهادت مسلم شما را بس است بروید، من به شما اجازه رفتن دادم، در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و همه خاندان امام علیه السلام عرض کردند:

یا بن رسول الله فما يقول الناس لنا و ماذا نقول لهم؟ نقول لهم: انا تركنا شيخنا و كبيرنا و ابن بنت نبينا لم نرم معه بسهم و لم نطعن معه برمح و لم نضرب بسيف. لا والله يا بن رسول الله لا نفارقك ابدا و لكن نتيك بانفسنا حتى نقتل بين يديك و نرد موردك فقبح الله العيش بعدك.

یعنی: ای پسر پیغمبر پس مردم به ما چه می گویند؟ و ما به مردم چه بگوییم؟ بگوییم: رئیس و بزرگ و پسر پیغمبر خودمان را رها کردیم و در رکابش نه تیری رها نمودیم و نه نیزه‌ای بکار بردیم و نه شمشیری زدیم؟ نه! به خدا قسم ای پسر پیغمبر هرگز از تو جدا نخواهیم شد، بلکه با جان و دل نگهدار تو خواهیم بود تا آن که در برابر تو کشته شویم و به سرنوشت شما دچار گردیم خدا زندگی بعد از تو را زشت گرداند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: خداوند آن روز را نیاورد که ما دچار

چنین کاری گردیم، بر فرض محال چنین امری پیش آمد و شما را رها کرده و زنده به مدینه بازگردیم در جواب مردم چه بگوئیم؟!

بگوئیم مولا و سرور، پدر، برادر و عموی خود را که از شریف‌ترین افراد عالم بود تک و تنها گذاشتیم.

هیئات، هیئات به ذات خدا سوگند، نه تنها تا آخرین قطره خون در کنار تو خواهیم جنگید، بلکه فرزندان و برادران خود را در راه تو فدا خواهیم کرد و با دشمنان تو که در واقع دشمنان اسلام و انسانیت و شرف هستند مبارزه خواهیم نمود تا با روی سفید در محضر خدای تعالی حاضر شویم، بعد از تو، ای حسین، زندگی برای ما جز سیاهی و تباهی چیز دیگری در بر نخواهد داشت.

هنوز سخنان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به پایان نرسیده بود که مسلم بن عوسجه اسدی به نمایندگی از طرف صحابه از جای خود بلند شد و عرض کرد: ای پسر فاطمه، ما چگونه می‌توانیم تو را رها کنیم و اگر این کار را کردیم عذر ما در مقابل خدای تعالی چه خواهد بود؟ به خداوندی خدا سوگند تا زنده‌ایم از تو فاصله نخواهیم گرفت تا این که نیزه خود را در سینه دشمنان شما فرو کنیم و با شمشیر بر آنها بتازیم و اگر فاقد اسلحه شدیم حتی با سنگ، آری با سنگ، پیکار می‌کنیم تا جان خود را فدای شما نمائیم.

یکی دیگر از اصحاب امام حسین به نام سعید بن عبدالله حنفی خطاب به امام حسین علیه السلام چنین عرض کرد: به خدا قسم! تو را تنها نخواهیم گذاشت تا خداوند بداند در غیبت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حق او را در باب تو رعایت کرده ایم، هان! به خدا قسم! اگر بدانم هفتاد مرتبه در راهت کشته می‌شوم، مرا بسوزانند و خاکسترم را به باد دهند، باز تو را رها نخواهم کرد تا آن که مجدداً در راه تو بمیرم. حال چرا این کار را نکنم که یک شهادت بیشتر نیست و پس از آن کرامتی پایان ناپذیر و همیشگی است.

زهیر بن قین نیز با سخنانی همچون دیگر اصحاب با وفا، وفاداری و تعهد خود را با امام حسین عليه السلام چنین اعلام کرد: به خدا قسم! آرزو داشتم هزار بار در راهت کشته و سوزانده و پراکنده شوم تا آن که خداوند به این وسیله، مرگ را از تو و جوانمردان اهل بیت، دور کند.^(۱)

دیگر اصحاب با وفای امام حسین عليه السلام نیز خشنودی و رضایت خود را از شهادت در راه آن حضرت اعلام کردند، بعد از این گفتگوها حضرت سیدالشهداء عليه السلام گریه کردند و دیگران نیز گریستند، حضرت برای آنان پاداش نیکو درخواست نموده و تأکید کردند که آنان در فردوس برین و کنار پیامبران و صدیقین از نعمات جاوید، برخوردار خواهند بود،^(۲) پس از آن، اصحاب همه یک صدا عرض کردند: ستایش خدایی که ما را به یاری تو کرامت و به شهادت با تو شرافت بخشید، یا بن رسول الله! آیا نمی خواهی ما نیز هم درجه شما باشیم؟^(۳)

در این هنگام امام حسین عليه السلام برای آنها دعا کرده، و به آنها فرمود: سرهای خود را بلند کنید، آنها نیز چنین کردند، امام حسین عليه السلام جایگاه هر کدام شان را در بهشت به آنها نشان داده و می فرمود: فلانی! این جایگاه مال تو، و آن جایگاه مال فلان کس است و...^(۴)

وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء از زبان حضرت زینب عليها السلام

حضرت زینب کبری عليها السلام نقل می فرماید: شب عاشورا از خیمه خود خارج شدم تا به خیمه برادرم امام حسین عليه السلام رفته و جویای احوال ایشان بشوم، وقتی به خیمه

۱ - حیاة الامام الحسین جلد: ۳ صفحه: ۱۶۸ الی ۱۶۹.

۲ - مجالس عاشورا صفحه: ۲۵۰.

۳ - حیاة الامام الحسین جلد: ۳ صفحه: ۱۶۸ الی ۱۶۹.

۴ - نفس المهموم صفحه: ۱۱۶ الی ۱۱۷.

ایشان رسیدم متوجه شدم آن حضرت در خیمه خویش تنها و مشغول مناجات است و قرآن تلاوت می‌کند.

با خود فکر کردم در چنین شبی سزاوار نیست برادرم حسین بن علی علیه السلام در خیمه تنها بماند، به دنبال این فکر به سوی خیمه برادران و پسر عموهایم روانه شدم تا آنان را بابت این عمل و تنها گذاشتن امام حسین علیه السلام سرزنش کنم.

نزدیک خیمه برادرم ابوالفضل العباس علیه السلام صدای مهمه و فریادی به گوشم رسید، نزد آن خیمه رفته و گوش دادم، دیدم پسر عموها و برادر زادگانم گرد هم حلقه زده‌اند و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در وسط آنان قرار دارد، ایشان مانند شیر نیم خیز بر روی دو پا نشسته و شروع به سخنرانی نموده است، نخست خطبه‌ای ایراد فرمود، که ماندش را جز از برادرم حسین علیه السلام از کس دیگری نشنیده بودم، پس از حمد و ثنای خداوند و درود بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله برادر زاده‌ها و عمو زاده‌ها و برادران خویش را مخاطب قرار داده و فرمود:

یا اخوتی و یا بنی اخوتی و بنی عمومته اذا كان الصباح فما تقولون؟

یعنی: ای برادران و برادر زادگان و عمو زادگان صبح که شد چه تصمیمی دارید؟ گفتند: اختیار به دست توست و ما از گفته خود تجاوز نمی‌نماییم.

سپس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: ان هؤلاء، أعنى الأصحاب قوم غرباء، و الحمل الثقيل لا يقوم الا باهله فاذا كان الصباح فاول من يبرز الى القتال أنتم نحن نقدمهم للموت لئلا يقول الناس قدموا أصحابهم فلما قتلوا عالجوا الموت بأسيا فهم ساعة بعد ساعة.

یعنی: بدانید که اصحاب برادرم نسبت به ما که بنی هاشم هستیم غریبه بوده، و بار سنگین مرد همیشه بر دوش اهل خود قرار دارد، و جز صاحب بار، کسی بار حمل

نمی‌نماید، صبح که شد شما پیش از آنان به جنگ بروید، ما پیش از آنها از شهادت استقبال می‌کنیم تا مردم نگویند یارانشان را به کام مرگ فرستادند بعد خود اقدام نمودند تا ساعتی مرگ خود را به تأخیر اندازند،^(۱) یا بگویند مرگ را با ضربت شمشیر دیگران از خود دفع می‌کردند.

حضرت زینب کبری علیها السلام می‌فرمایند: وقتی سخن برادرم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به اینجا رسید جوانان بنی هاشم شمشیرهای خود را از نیام کشیده و فریاد زدند: نحن علی ما أنت علیه.

یعنی: ای عباس! همگی ما همان راهی را می‌رویم که تو می‌روی و بر آن اعتقادی هستیم که تو به آن اعتقاد داری، البته که چنین خواهیم کرد و ما در فرمان تو خواهیم بود.^(۲)

حضرت زینب کبری علیها السلام می‌فرماید: من با دیدن جمعیت آنان و شدت عزم و اراده و شجاعت شان، قلبم آرام شد و شاد گشتم، ولی بغض گلویم را گرفته بود، به سمت خیمه برادرم امام حسین علیه السلام رفتم تا ماجرای گفتگوی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با بنی هاشم را، به آن حضرت گزارش دهم، بی‌اختیار اشک از چشمانم سرازیر بود، در مسیر راه همهمه و سرو صدایی دیگر از خیمه حبیب بن مظاهر شنیدم، به طرف آن رفته و در پشت خیمه ایستادم و به داخلش نگاه کردم، دیدم اصحاب همانند بنی هاشم، در محضر حبیب بن مظاهر اجتماع کرده‌اند، و حبیب خطاب به آنها چنین می‌گوید:

ای یاران من! برای چه به اینجا آمده اید؟ دررود خدا بر شما، موضوع را به طور

۱- لیلۃ عاشوراء صفحه: ۵۰.

۲- معالی السبطين جلد: ۱ صفحه: ۳۴۰.

صریح و روشن بگویید.

اصحاب عرض کردند: ما به اینجا آمده‌ایم تا فرزند غریب حضرت فاطمه زهراء علیها السلام را یاری و حمایت کنیم.

حبیب بن مظاهر فرمود: چرا بعضی از شما همسران خود را طلاق داده اید؟ آنها عرض کردند: به همین جهت که فدای امام حسین علیه السلام شویم و آنها آزاد باشند.

حبیب بن مظاهر فرمود: وقتی صبح فردا فرا رسید، تصمیم شما در مورد جنگ چیست؟

اصحاب عرض کردند: رأی و تصمیم ما، رأی و تصمیم شما است، و ما از دستورتان سرپیچی نمی‌کنیم و گوش به فرمان شما هستیم.

حبیب بن مظاهر فرمود: بنابراین، فردا نخستین کسانی که به میدان جنگ می‌روند، شما هستید، ما باید در جنگ، قبل از بنی هاشم به میدان برویم، مبادا تا نبض رگ‌های یکی از ما می‌زند، یک نفر از بنی هاشم، به خون خود تپیده شود، تا مبادا مردم بگویند: این‌ها بزرگان و سروران خود را برای جنگ به میدان فرستادند، و از فدا کردن جان خود برای آنها، دریغ نمودند.

یاران تا این سخن را از حبیب بن مظاهر شنیدند، شمشیرهایشان را از نیام بیرون کشیده، و در برابر حبیب، بلند کردند و یک صدا فریاد زدند: نحن علی ما انت علیه.

یعنی: ما گوش به فرمان تو هستیم، هرچه تو بگویی اطاعت می‌کنیم.^(۱)

حضرت زینب کبری علیها السلام می‌فرماید: از قاطعیت و تصمیم استوار اصحاب نیز خشنود شدم، با بغض گلو و اشک ریزان به سوی برادرم امام حسین علیه السلام حرکت کرده،

۱ - معالی السبطين جلد: ۱ صفحه: ۳۴۷.

به محضرشان رسیدم، خاطر ام آرام گرفت در حالی که خنده بر لب داشتیم، امام حسین عليه السلام به من فرمودند: خواهر جان!

عرض کردم: لیبیک برادرم.

فرمودند: از آن هنگام که از مدینه بیرون آمدیم و تا به اینجا رسیدیم، تو را ندیدم که خنده بر لب داشته باشی، علت لبخندت چیست؟

عرض کردم: به خاطر آنچه که از عباس عليه السلام و بنی هاشم، و حبیب بن مظاهر و اصحاب، مشاهده کردم، خوشنود شدم.

امام حسین عليه السلام فرمود: ای خواهر! بدان که این ها در عالم ذر اصحاب و همراه من بوده اند، جدم رسول خدا صلى الله عليه وآله مرا به وجود چنین یارانی خبر داده است.^(۱)

تقدم صحابه بر بنی هاشم در جان نثاری

در شب عاشورا بعد از این نشست ها یک جلسه مشترک نیز در بین بنی هاشم و اصحاب برگزار شد، یک طرف را بنی هاشم که همراه با حضرت سیدالشهداء عليه السلام به کربلاء آمده بودند تشکیل می دادند و طرف دیگر صحابه آن حضرت که برای یاری امام زمان شان به سرزمین کربلاء آمده بودند.

در آن جلسه بر سر این موضوع صحبت می کردند که چه کسانی فردا باید قبل از دیگران روانه میدان جنگ شوند، اهل بیت یا صحابه؟

هر دسته سعی می کرد حق تقدم در جنگ را برای خود ثبت کند، مردان اهل بیت می گفتند: اول ما باید در جنگ پیش قدم باشیم؛ صحابه نیز می گفتند: اول ما باید پیش مرگ شما عزیزان و اولیاء خدا باشیم.

۱- معالی السبطين صفحه: ۲۰۹.

هر یک از طرفین برای اثبات نظریه خود دلائلی ارائه می دادند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و سایر اهل بیت می فرمودند: اصولاً این لشکرکشی فقط به علت مخالفت با ما یعنی خاندان رسالت است و این ما هستیم که مورد نظر آنها می باشیم نه شما، پس ما باید اول به مقابله پردازیم، در مقابل این اظهارات، حبیب بن مظاهر و سایر صحابه استدلال می کردند که احترام خانواده رسالت بر ما واجب است، ما چگونه می توانیم شاهد کشته شدن و شهادت همچون شما مردان با فضیلتی باشیم؟ خیر، ما اول جنگ می کنیم، چون بعید نیست پس از شهادت شما جنگ دگرگونی یابد و ما از فضیلت شهادت محروم شویم.

پس از مذاکرات و مباحثات زیاد بالاخره صحابه موفق گردیدند اجازه حق تقدم و رفتن به میدان جنگ را برای خود ثبت کرده و رضایت بنی هاشم را در این باره جلب کنند.

اولین امان نامه شمر

برای حضرت ابوالفضل العباس و برادرانش علیهم السلام

بعد از اتمام آن جلسه ساعتی بیش نگذشته بود که همه بنی هاشم و صحابه خدمت حضرت سیدالشهداء علیه السلام رسیده و در محضر آن امام مظلوم جلوس نموده بودند که ناگهان صدای سم اسبی که شتابان به سمت خیمه های اهل بیت می آمد شنیده شد، آنها بسیار تعجب کردند که ناگهان صدایی به گوش رسید که فریاد می زد: خواهر زادگان من کجایند؟

همه اصحاب و بنی هاشم از لحن آن صدا فهمیدند که این شمر بن ذی الجوشن است که این طور با صدای بلند فریاد می کشد و خواهر زادگان خود را که مقصودش

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و سایر برادران تنی وی می باشد صدا می کند.^(۱)

حضرت ام البنین علیها السلام و شمر بن ذی الجوشن از یک قبیله بودند، به همین جهت شمر بن ذی الجوشن به اصطلاح خود می خواست حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و برادرانش را خواهر زاده خطاب کند بلکه بتواند قلب آنها را به دست بیاورد، چون از ابن زیاد گرفته تا لشکریان عمر سعد همگی از نام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام وحشت عجیبی داشتند،^(۲) و با این که لشکریان دشمن هزاران هزار نفر و لشکر امام حسین هفتاد و چند نفر بود، اما با حضور حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در جمع لشکریان امام حسین علیه السلام ابن زیاد و دیگران حتی خود شمر بن ذی الجوشن احتمال می دادند که لشکر چندین هزار نفره آنها با شکست مواجه شود.

لذا با هر خدعه و نیرنگی بود با هم قرار گذاشتند حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را از لشکر امام حسین علیه السلام جدا کنند، حتی شمر وقتی برگشت و نتوانسته بود حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را از امام حسین علیه السلام جدا کند گفت: به امید صیدی رفتم و نا امید آمدم، عمر بن سعد از کردار و گفتار شمر خنده ای تمسخر آمیز کرد.^(۳)

شمر کنار خیام امام حسین علیه السلام آمد، صدا زد: کجایند خواهر زادگان ما؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و دیگر برادران مادری اش از شنیدن صدای شمر بسیار خجالت زده شدند و رنگ رخسارشان سرخ گشت و سر به زیر انداخته و هیچ عکس العملی از خود نشان ندادند، وقتی چندین مرتبه شمر آنها را صدا زد و آنها هیچ عکس العملی از خود نشان ندادند، امام حسین علیه السلام خطاب به آنها فرمود: اگر چه فاسق است اما او را جواب دهید.

۱- اعیان الشیعه جلد: ۱ صفحه: ۶۰۰.

۲- معالی السبطين صفحه: ۲۶۷.

۳- ریاض القدس جلد ۱ صفحه: ۲۸۲.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با برادرانش جعفر و عبدالله و عثمان بیرون آمدند و فرمودند: چه می‌خواهی؟

شمر گفت: شما خواهر زادگان ما در امانید، خود را با برادرتان حسین به کشتن ندهید، بیایید از یزید اطاعت نمایید.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: تبت یداک و لعن ما جئت به من امانک یا عدو الله أتأمرنا أن نترك أخانا و سيدنا الحسين صلوات الله عليه و ندخل فی طاعة اللعناء و ابن اللعناء.

یعنی: دو دستت بریده باد! و بر آن چه از امان آورده‌ای لعنت باد، ای دشمن خدا، آیا به ما امر می‌کنی برادرمان و آقایمان حسین صلوات الله علیه را رها کنیم، و از لعین پسر لعین اطاعت نماییم؟ شمر بن ذی الجوشن وقتی متوجه شد حيله و نیرنگش جواب نداد با سر خوردگی برگشت.^(۱)

امان نامه عبدالله بن ابی محل

یک امان نامه دیگر نیز عبدالله بن ابی محل بن حزام، برادر زاده حضرت ام‌البنین علیه السلام برای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و دیگر برادران مادری‌اش از ابن زیاد گرفته و آن را به همراه غلام خود که کُزمان نام داشت برای حضرت ابوالفضل العباس و برادرانش به دشت کربلاء فرستاد.

هنگامی که شمر بن ذی الجوشن نامه ابن زیاد برای عمر سعد را گرفت و می‌خواست روانه کربلاء شود، عبدالله بن ابی محل متوجه ابن زیاد شده و گفت: خدا امور امیر را اصلاح نماید، خواهر زادگان ما نزد حسین می‌باشند، اگر امیر صلاح بداند

۱- (تاریخ طبری جلد: ۷ صفحه: ۳۰۱۱) و (تذکره الخواص صفحه: ۱۴۲).

بسیار به موقع است که یک امان نامه برای ایشان بنویسید.

ابن زیاد که آرزو داشت حضرت ابوالفضل و برادران مادری اش امام حسین علیه السلام را ترک بگویند، در دل بسیار خوشحال شد و گفت: آری، به چشم! و به کاتب خویش دستور داد تا امان نامه ای برای ایشان بنویسد.

وقتی کُزمان به نزد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و برادرانش عبدالله، جعفر و عثمان رسید، آنها را صدا زد و گفت: این امان نامه را دایی شما فرستاده است، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و برادرانش در جواب او گفتند: به دایی ما سلام برسان و بگو ما را به امان شما نیازی نیست، امان خداوند از امان پسر سمیه بهتر است.^(۱)

البته همان طور که عرض شد ابن زیاد چون حتی از نام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام هراسان بود و وحشت زیادی داشت می خواست به هر طریقی ایشان را از امام حسین علیه السلام جدا کند، اما عبدالله بن ابی محل فرد مغرضی نبود، بلکه به اصطلاح خودش از روی دلسوزی و خدمت کردن ولی در واقع به خاطر جهالت و عدم معرفتش بود، برای حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و برادرانش امان نامه درخواست کرد و فرستاد، اما شمر بن ذی الجوشن از روی حیله و نیرنگ برای آنها امان نامه آورده بود، شمر می خواست با این کار حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را از امام حسین علیه السلام جدا کند تا راحت تر بتواند لشکر امام حسین علیه السلام را به اصطلاح خود شکست دهند.

لذا حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با کُزمان و شمر دو گونه برخورد می فرمایند، که از لحن و فحوای کلام آن بزرگوار کاملاً مشخص است که حساب عبدالله بن ابی محل از حساب شمر بن ذی الجوشن کاملاً جداست.

۱- (تاریخ طبری جلد: ۷ صفحه: ۳۰۱۰) و (تاریخ کامل ابن اثیر جلد: ۴ صفحه: ۲۳).

اتمام حجت امام حسین با ابوالفضل العباس علیه السلام

امام حسین علیه السلام بعد از آن که خبر دار شد شمر برای برادرانش امان آورده و بر ایشان عرضه کرده و جواب شنیده، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را طلبیدند، ایشان بسیار خجالت زده از واقعه پیش آمده خدمت امام حسین علیه السلام آمدند، وقتی امام حسین علیه السلام چشمش به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام افتاد، اشک محبت در دیدگانش جمع گردید.

حضرت زینب کبری علیه السلام به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: ای برادر چه تصمیمی داری؟ آیا می خواهی برادرت حسین علیه السلام را تنها گذاشته و خواهرانت را به دشمن بسپاری؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام وقتی این جملات را از حضرت زینب کبری علیه السلام شنیدند سر به زیر انداخته و گریه کردند.

امام حسین علیه السلام برای اتمام حجت به ایشان فرمود: ای برادر! اگر میل داری به لشکر عمر بن سعد ملحق شو و از موقعیتی که به دست می آوری استفاده کن و فردا که من در این سرزمین کشته شدم خواهرها و خواهر زاده ها و برادر زاده هایت را حفظ و نگهداری نما و نگذار کسی دست بی حرمتی به جانب ایشان دراز کند و این زنان و کودکان را اذیت و آزار رساند، و در زیر سایه تو و برادرهایت آسوده باشند.

زمانی که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام این سخنان را از امام حسین علیه السلام شنید، آن قدر خجالت زده و ناراحت شد که نزدیک بود از غصه دق کند، بغض عجیبی راه گلویش را گرفت و با بغض گلو و اشک چشم عرض کرد: ای مولای من، نوکر خود را از در خانه ات جواب می کنی؟!

چشم عباس کور شود اگر به غیر جمال شما نظر اندازد و قدم هایش بریده شود که

پا از آستانه شما بیرون نگذارد.

آیا به خاطر داری شب بیست و یکم ماه رمضان که پدرم در آستانه شهادت بود شما و من را نزد خود طلبید، دست مرا در میان دست شما نهاد و فرمود: عباس! این مظلوم را تنها نگذار و دست از دامنش بر ندار، جان خود را در راه حسین من نثار کن که من تو را از برای آن روز ذخیره کرده ام، برادر! در وقت جنگ معلوم می شود که عباس چگونه نوکر باوفایی بوده؟!

حضرت ابالفضل العباس این جملات را خدمت امام حسین عليه السلام عرض کرد و بلند بلند شروع به گریه نمود و مانند باران بهاری اشک از چشمان مبارکش جاری شد، امام حسین عليه السلام و حضرت زینب کبری عليها السلام از گریه های حضرت ابالفضل العباس عليه السلام گریه شان گرفت و هر سه به گریه افتادند.^(۱)

حضرت زینب کبری عليها السلام به حضرت ابالفضل العباس خطاب فرمود: برادرم می خواهم حدیثی برای نقل نمایم.

حضرت ابالفضل العباس عليه السلام فرمود: ای زینب! بگو که وقت می گذرد.

حضرت زینب کبری عليها السلام فرمود: ای برادر، بدان وقتی مادر ما فاطمه عليها السلام از دنیا رفت، پدرم به برادرش عقیل فرمود: از تو می خواهم برای من همسری انتخاب نمایی از خانواده ای شجاع که از او فرزندی نصیب من شود که فرزندم حسین را در کربلاء یاری نماید، پدرت تو را برای مثل چنین روزی ذخیره نموده است، ای ابالفضل کوتاهی نکن.

وقتی حضرت ابالفضل العباس عليه السلام سخنان حضرت زینب کبری عليها السلام را شنید، فرمود: ای خواهرم آیا در چنین موقعیتی مرا به نشان دادن شجاعتم تحریک می نمایی؟!

۱ - ریاض القدس جلد: ۱ صفحه: ۲۷۹ الی ۲۸۱.

من فرزند امیرالمؤمنین علیه السلام می باشم، حضرت زینب کبری علیها السلام از شنیدن این کلام بسیار خوشحال و مسرور گردیدند.^(۱)

حقیقت عبادت در اعمال حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در آن شب، با جلال و شهامت خاصی به پاسداری و نگهبانی از خیمام و اهل بیت امام حسین علیه السلام مشغول بود و تا صبح لحظه‌ای به خواب نرفت و دشمن از ترس برق شمشیر ایشان نه تنها قدرت شیبخون زدن و حمله کردن به خیمام امام حسین علیه السلام را نیافت، بلکه به خواب نیز نرفت.

در آن شب وقتی یاران امام حسین علیه السلام و بنی هاشم به مناجات با خداوند پرداخته و همگی مشغول تلاوت قرآن و رکوع و سجود بودند،^(۲) حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بر اسب خویش سوار و با شمشیر به حفاظت از آنان مشغول بود تا این درس را به همه ما بدهند که عبادت فقط به نماز و ادعیه و اذکار نیست، بلکه اصل و رأس تمام عبادت‌ها، محبت و خدمت‌گزاری به اولیاء خدا است، لذا کودکان و زنان حرم رسول الله صلی الله علیه و آله آن شب با آرامش به خواب رفتند.^(۳)

سومین امان نامه برای

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و دیگر برادران مادری ایشان

مرتبه سومی که برای حضرت ابوالفضل العباس و دیگر برادران مادری اش علیهم السلام امان نامه آمد و آنها با قاطعیت و وفاداری تمام آن را رد کرده و حتی یک لحظه قلبشان

۱- لیلۃ عاشوراء صفحه: ۱۸ الی ۱۹.

۲- مثیر الاحزان صفحه: ۲۴.

۳- معالی السبطين صفحه: ۲۷۰.

نلر زید روز عاشورا بود، شمر بن ذی الجوشن در روز عاشورا نیز مجدداً امان نامه‌ای با خود آورده بود و به حضرت ابوالفضل العباس و برادرانش علیهم السلام عرضه کرد و به آنها گفت: ای خواهر زادگان من، این امان نامه را برای شما آورده‌ام، آن را قبول کنید، جان و مال و ناموس تان در امان خواهد بود، بی جهت خود را به خاطر برادر تان حسین به کشتن ندهید، بیایید به اطاعت امیر مؤمنان یزید در آیید.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مجدداً او را غضب کرده و قاطعانه خطاب به شمر بن ذی الجوشن جواب فرمودند: ای دشمن خدا! دست‌هایت بریده و قطع باد، چقدر بد و زشت است این امانی که آورده‌ای و به ما می‌دهی، آیا از ما توقع داری که برادرو آقا و سرور خود حسین بن علی علیه السلام را ترک کرده و به اطاعت لعینان و فرزندان لعین زادگان در آییم؟^(۱)

آغاز جنگ در صبح عاشورا

صبح عاشورا سپاه عمر بن سعد پس از خواندن نماز صبح، خود را در برابر امام حسین علیه السلام آراستند، فرمانده جناح راست، عمرو بن حجاج، فرمانده جناح چپ، شمر بن ذی الجوشن، فرمانده سواره‌ها عروة بن قیس، فرمانده پیاده‌ها شیبث بن ربیع و پرچم آنان به دست غلام عمر بن سعد بود که زید یا درید نام داشت.

امام حسین علیه السلام نیز لشکریان خود را این گونه تنظیم کرد: علم خویش را به دستان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سپرده و ایشان را علمدار لشکر خود قرار داد،^(۲) جناح راست لشکر را به زهیر بن قین و جناح چپ را به حبیب بن مظاهر سپرد و خود و دیگر

۱ - مثير الاحزان صفحه: ۵۵.

۲ - (تاریخ الطبری جلد: ۴ صفحه: ۳۲۰) و (بحار الانوار جلد: ۴۵ صفحه: ۳۹).

اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه و آله و هاشمیان در قلب لشکر ایستادند.^(۱)

وقتی لشکر عمر بن سعد قصد یورش به لشکر حضرت سیدالشهداء علیه السلام کردند، امام حسین علیه السلام دستان خود را به سوی آسمان گشوده و این گونه نیایش کردند:

اللهم انت ثقتی فی کل کرب و رجائی فی کل شدة. (۲)

یعنی: خدایا! تو در هر سختی و اندوهی مورد اطمینان من و در هر گرفتاری امیدم هستی.

سپس اطراف خیام خود را آتش افروخت تا راه نفوذ دشمن از پشت سر مسدود شود، امام حسین علیه السلام در شب عاشورا برای جلوگیری از حملات احتمالی دشمنان از پشت و همچنین ایجاد آرامش برای زنان و کودکان، ابتدا دستور فرمودند خیمه‌ها را به یکدیگر نزدیک کرده و طناب‌های آن‌ها را به هم متصل گردانند، همچنین فرمان داده بودند خندقی در اطراف خیمه‌ها حفر کنند تا دشمن فقط از یک سو قدرت مقابله داشته باشد.^(۳)

صبح عاشورا امام حسین علیه السلام از خیمه خود بیرون آمدند، صحرا را مملو از سواره نظام و پیادگانی دیدند که شمشیرهای خود را برای ریختن خونش آماده کرده بودند. حضرت سیدالشهداء علیه السلام قرآنی را که با خود داشتند، گشوده و بر سر گذاشتند و دستان مبارکشان را به دعا برداشته و فرمودند: پروردگارا! در هر سختی پشتیبان، و در هر گرفتاری امید من هستی، در آن چه بر سر من آمده است مایه اعتماد و توانایی من هستی، چه بسیار اندوه‌هایی که دل، تاب آنها را ندارد، راه‌ها بسته می‌شود، دوست مخدول می‌گردد، موجب شادی دشمن می‌شود که آنها را بر تو عرضه داشته‌ام و به نزد

۱- (مقتل الحسین علیه السلام مرقم صفحه: ۲۷۵) و (مقتل الحسین علیه السلام الخوارزمی جلد: ۲ صفحه: ۴).

۲- وقعة الطف صفحه: ۲۰۵.

۳- بحار الانوار جلد: ۴۵ صفحه: ۳.

تو شکایت آورده ام؛ زیرا تنها به تو توجه دارم نه دیگری، و تو آنها را رفع کرده ای، اندوهم را بر طرف و مرا کفایت کرده ای؛ پس تو صاحب هر نعمتی و دارای هر حسنه ای و نهایت هر خواسته ای هستی.^(۱)

خطبه تاریخی امام حسین علیه السلام در صبح عاشورا

آن حضرت مرکب خود را طلب نمودند، بر آن سوار شده و به آنان نزدیک گردیدند و خطبه ای تاریخی ایراد فرمودند که شامل موعظه ها و حجت های بسیار بود، امام حسین علیه السلام با صدای بلندی که اکثر آنان می شنیدند فرمودند:

ای مردم! سخنم را بشنوید و شتاب مکنید تا حق شما را نسبت به خود با نصیحت ادا کنم و علت آمدنم را به شما بگویم، پس اگر عذر من را پذیرفته و گفته ام را تصدیق کردید و با من از در انصاف در آمدید، رستگارید و بر من هیچ عذری ندارید، اما اگر دلیل من را نپذیرفتید و انصاف ندادید، پس همه توانایی خود و یاران تان را جمع کنید تا امرتان بر شما پوشیده نماند، سپس درباره من هر چه می خواهید، بکنید و مهلت ندهید، دوست و یاور من خداوندی است که کتاب را فرو فرستاده و او یاور و سرپرست صالحان است.^(۲)

وقتی ندای مظلومیت امام حسین علیه السلام به گوش اهل بیت شان در حرم رسید، فریاد شیون و زاری آنان بلند شد، امام حسین علیه السلام به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و حضرت علی اکبر علیه السلام فرمودند: بروید و آنها را ساکت کنید، سوگند به جان خودم، به زودی گریه های آنان بیشتر خواهد شد.

۱- تاریخ ابن عساکر جلد: ۱۳ صفحه: ۱۴.

۲- تاریخ الطبری جلد: ۴ صفحه: ۳۲۰.

زمانی که بانوان حرم ساکت شدند امام حسین علیه السلام مجدداً خطاب به لشکر عمر بن سعد فرمود: ای کسانی که هم اکنون در این مکان جمع شده و بر کشتن من قیام نموده اید، آیا می‌دانید من کیستم و چرا و چگونه به این جا آمده‌ام؟

کسی که در مقابل شما ایستاده و به قتل او مجتمع شده‌اید فرزند فاطمه علیها السلام دختر پیامبر شما محمد صلی الله علیه و آله می‌باشد، این محمد صلی الله علیه و آله بود که قلوب شما را به نور حق و ایمان روشن ساخت و به اعراب شرف و بزرگواری بخشید، آیا فراموش کرده‌اید که قبل از بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله در چه وضعی به سر می‌بردید و چه محیط ننگینی را تحمل می‌کردید، و ه که شما تا چه اندازه فراموشکار و ناسپاس هستید، آن وقت امروز؛ آری امروز، دست به دست هم داده‌اید که نواده چنین پیغمبری را به کشتن دهید؟

از آن گذشته پدر من علی است؛ فردی که در اسلام پیش قدم بود و قبل از دیگران به فرستاده خدا ایمان آورد، آیا با این ترتیب و روشی که پیش گرفته‌اید توقع شفاعت هم از جدم محمد مصطفی صلی الله علیه و آله در روز واپسین دارید؟

وای بر شما که شمشیر به دست، آماده جنگیدن با نواده محمد صلی الله علیه و آله می‌باشید، با این کار، جا و مکان شما به طور حتم و یقین در میان آتش‌های جهنم خواهد بود.

آیا آگاهی دارید چرا به روی من شمشیر کشیده‌اید و اصولاً چرا یزید این ارتش و لشکریان را در مقابل نواده پیغمبر قرار داده است؟

روزی که معاویه یعنی پدر یزید خود را جانشین جدم معرفی کرد و به ناحق بر این مسند نشست، حق و حقیقت جای خود را به باطل و اگذار کرد و فسق و فجور و ناپاکی جایگزین فضائل اخلاقی گردید، افراد درستکار از دستگاه دور شدند و اشخاص بی‌فضیلت و دغل باز با معاویه همکاری و مشاورت نمودند، اکنون نیز یزید که فرزند چنان پدری است شدیدتر از پدرش در راه شهوات و امور شیطانی گام بر می‌دارد.

امام حسین علیه السلام در حالی که درباره معاویه و همچنین عمل کوفیان و دو روئی و نفاق آنها مشروحا اظهاراتی فرمودند، به فرمایشات خود چنین ادامه دادند:

حال، چشمان خود را کاملاً باز کرده و شانه از زیر بار حکومت مرد فاسقی همچون یزید خالی کنید، سرای فانی را به سرای باقی ترجیح ندهید و آخرت را به دنیای ناپایدار نفروشید، بیایید خداوند را مد نظر قرار دهید و به سوی باری تعالی روی آورید.

ای مردم! به نسبم بنگرید که من کیستم، سپس به وجدان خود رجوع کرده و آن را سرزنش کنید و ببینید آیا سزاوار است مرا بکشید و حرمت مرا هتک کنید؟!

آیا من نواده پیامبرتان و پسر وصی او و پسر عم او و اولین مؤمنان به خدا و تصدیق کنندگان رسالت حضرت ختمی مرتبت، نیستم؟!

آیا حمزه سیدالشهداء علیه السلام عموی پدرم نیست؟!

آیا جعفر طیار علیه السلام عمویم نیست؟!

آیا سخن پیامبر در حق من و برادرم را نشنیده‌اید که فرمود: این دو، سروران جوانان بهشتند!

اگر مرا در گفتارم تصدیق می‌کنید که حق هم همان است، به خدا سوگند! از آنجا که دانستم خداوند دروغگویان را مؤاخذه می‌کند و ضرر و زیان دروغگویی به گوینده آن می‌رسد، هرگز دروغ نگفته‌ام، و اگر مرا تکذیب می‌کنید، در میان شما هستند کسانی که اگر از آنان پرسید، به شما خبر خواهند داد.

از جابر بن عبدالله انصاری و ابوسعید خدری و سهل بن سعد ساعدی و زید بن ارقم و انس بن مالک پرسید، تا این گفتار پیامبر صلی الله علیه و آله درباره من و برادرم را برای شما

نقل کنند. آیا همین گفتار پیامبر مانع شما از ریختن خون من نمی‌گردد؟!^(۱)

ای مردم! خداوند متعال دنیا را آفرید و آن را سرای فنا و نابودی قرار داد که با اهل خود هر آن چه خواهد می‌کند، پس فریب خورده آن است که دنیا او را فریب دهد و بدبخت کسی است که دنیا گمراهش سازد، مبادا این دنیا فریبتان دهد و مغرورتان سازد، هر که به دنیا امید بندد، امیدش را برباد می‌دهد و آن که در آن طمع ورزد، سرخورده خواهد شد، شما را می‌بینم بر کاری عزم کرده‌اید که در این کار خدا را به خشم آورده‌اید، کرمش را از شما برگرفته و انتقامش را متوجه شما کرده است.

بهترین پروردگار، خدای ماست و بدترین بندگان، شما هستید، به طاعت اقرار و اعتراف کردید، به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ایمان آوردید، اما به جنگ فرزندان و خاندان او آمده‌اید و می‌خواهید آنان را بکشید، شیطان بر شما چیره گشته و یاد خدای بزرگ را از ضمیرتان زدوده است، پس مرگ بر شما و خواسته‌هایتان باد! انا لله و انا الیه راجعون، اینان قومی هستند که پس از ایمان آوردن، کفر ورزیدند پس دور باد قوم ظالم از رحمت خدا.

امام حسین علیه السلام از آنان پرسید: مگر شما مرا به کوفه دعوت نکردید، پس چرا الان با لشکریان جنگی در برابر من ایستاده‌اید؟

آنها انکار کردند و گفتند: ما چنین دعوتی نکردیم.

آن‌گاه امام فرمود: پس اگر از آمدن من خشنود نیستید، مرا رها کنید تا به جایگاهی امن بروم.

شمر بن ذی الجوشن در پاسخ امام گفت: شمر خدا را فقط به زبان پرستیده باشد اگر بداند که حسین چه می‌گوید!

۱ - وقعة الطف صفحه: ۲۰۶ الی ۲۰۸.

حبيب بن مظاهر در پاسخ شمر بن ذی الجوشن فرمود: به خدا قسم! می بینم که تو خدا را به هفتاد حرف که منظورش پرستشی خالی از یقین بود می پرستی، و شهادت می دهم که نمی دانی امام چه می گوید، چون خداوند بر قلبت مهر زده است.

امام حسین علیه السلام مجدداً متوجه آن سپاه گشته و فرمودند: اگر در این گفته شک دارید، آیا در این که من نواده پیامبران هستم نیز شک دارید؟!

به خدا سوگند! در مشرق و مغرب عالم جز من، دیگر نواده پیامبری، نه در میان شما و نه در میان دیگران، یافت نمی شود، وای بر شما! آیا به خون خواهی قتلی که مرتکب شده ام آمده اید؟! یا مالی که بر باد داده ام؟! و یا به قصاص زخمی که زده ام آمده اید؟!

لشکریان عمر سعد حیران شده و از پاسخ دادن در مانده بودند، سپس حضرت به فرماندهانی از آن سپاه که قبلاً به امام نامه نوشته و از ایشان خواستار آمدن به کوفه شده بودند، رو کرده و فرمودند: ای شبت بن ربیع! ای حجار بن ابجر! ای قیس بن اشعث! و ای زید بن حرث! و... آیا شما به من ننوشتید که درختان به بار نشستند و مزرعه ها سبز شده اند و تو بر لشکری مجهز که در اختیارت قرار می گیرد، وارد می شوی؟

آن خائنان، نامه و پیمان و وعده یاری ای که به امام حسین علیه السلام داده بودند را انکار کرده و گفتند: ما چنین نکرده ایم.

امام حسین علیه السلام از بی شرمی آنها متعجب گشته و فرمودند: پناه بر خدا! به خدا قسم چنین کرده اید.

سپس حضرت از آنان روی گردانده و خطاب به همه سپاهیان فرمودند: ای مردم! اگر از من کراهت دارید، مرا واگذارید تا به همان جایی که آمده ام بروم.

قیس بن اشعث در پاسخ امام حسین علیه السلام گفت: چرا در بیعت با بنی عمّت که

منظورش بنی امیه بود در نمی آیی، در حالی که آنان به آن چه تو دوست داری عمل می کنند و گزندی به تو نمی رسانند؟

امام حسین علیه السلام خطاب به او فرمود: تو برادر برادرت محمد بن اشعث هستی، آیا می خواهی بنی هاشم به خاطر خون مسلم بن عقیل، از تو خون خواهی کنند؟!
به خدا قسم! نه دست ذلت به آنان خواهم داد، و نه چون بندگان فرار خواهم کرد، بندگان خدا! به پروردگارم و پروردگارتان از آن که سنگسارم کنید، پناه می برم، به پروردگارم و پروردگارتان از هر متکبری که به روز حساب ایمان ندارد، پناه می برم.^(۱)

محبت زهیر بن قین به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

پس از خطبه امام حسین علیه السلام زهیر بن قین در برابر سپاه دشمن ایستاد و آنان را از عذاب الهی ترساند و به برخی از جنایات معاویه و یزید، من جمله شهادت حجر بن عدی و هانی بن عروه اشاره کرد و در کنار آن به بیان ویژگی های والای رسول خدا صلی الله علیه و آله و فرزندان حضرت فاطمه زهراء علیها السلام پرداخت.^(۲)

زهیر بن قین یکی از یاران با وفای امام حسین علیه السلام بود، او در روز عاشورا به علت شدت محبت و علاقه ای که به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام داشت تصمیم گرفت بهانه ای جور کرده و با آن حضرت همکلام شود، لذا زمانی که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سوار بر اسب اطراف خیام می گشت و نگهبانی می داد و مراقب بود تا دشمن به خیام شیخون نزند، زهیر بن قین نزد ایشان آمد و با ذوق و شوق و محبت عرض کرد: در این وقت آمده ام تا شما را به یاد سخنی از پدرتان، علی بن ابی

۱ - تاریخ طبری جلد: ۶ صفحه: ۴۳.

۲ - الموسوعة الكبرى عن فاطمه الزهراء علیها السلام جلد: ۷ صفحه: ۳۱۷.

طالب عليه السلام بیندازم.

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام چون خيام اهل بیت عليهم السلام در خطر بود، از اسب پیاده نشده و یک لحظه چشم از خیمه‌ها برنداشتند، عذر خواهی کرده و فرمودند: الآن مجال سخن گفتن نیست، من مأموریت دارم و مشغول انجام وظیفه ام، اما چون نام پدرم را بردی، نمی‌توانم از شنیدنش بگذرم، شما بگو، من در حالی که به انجام وظیفه خود مشغولم به گوش هستم.

زهیر عرض کرد: پدرتان هنگامی که می‌خواست با مادرتان حضرت ام‌البنین عليها السلام ازدواج کند، به برادرشان عقیل فرمود: زن شجاعی از خاندان شجاع برایم پیداکن، زیرا می‌خواهم فرزند شجاعی از او به دنیا بیاید و حامی و ایثارگری فداکار برای برادرش امام حسین عليه السلام باشد.

بنابراین ای عباس، پدرت تو را برای چنین روزی (که عاشورا است) خواسته، مبادا کوتاهی کنی.

غیرت حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام با شنیدن این سخن به جوش آمد و فرمود: ای زهیر! آیا با این گفتار می‌خواهی به من جرأت بدهی؟! سوگند به خدا، هرگز دست از برادرم برنداشته و در حمایت از حریم ایشان کوتاهی نخواهم نمود و الله لأريتك شيئاً ما رأيتَه قط.^(۱)

یعنی: به خدا قسم فداکاری خود را به گونه‌ای ابراز کنم و به تو نشان دهم که هرگز نظیرش را ندیده باشی.

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام از اولین لحظات صبح عاشورا تا لحظه‌ای که به درجه رفیع شهادت نائل گشت در حرکت و سعی و تلاش بود، از یاری اصحاب در

۱- کبریت احمر صفحه: ۱۶۸.

جنگ و نجاتشان از محاصره گرفته تا حفاظت از خیمه‌ها و دفع حملات دشمن و حمایت از قلب سپاه و انتقال مجروحان و سقاییت خیمه‌ها و نظم بخشیدن به صفوف لشکر و مسائل مهم دیگر و این در حالی بود که در تمام این کارها حتی یک لحظه هم عَلم لشکر حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام را به زمین نگذاشت.^(۱)

دلآوری آن حضرت در نخستین ساعات جنگ

در نخستین ساعت‌های جنگ روز عاشورا، چهارتن از افراد سپاه امام حسین علیه السلام به نام‌های عمرو بن خالد صیداوی، جابر بن حارث سلمانی، مجمع بن عبدالله عائذی و سعد؛ غلام عمر بن خالد؛ حمله‌ای دسته جمعی به قلب لشکر کوفیان نمودند. لشکر عمر سعد آنها را محاصره کردند، حلقه محاصره بسته شد؛ به گونه‌ای که ارتباط آنها با سپاه امام کاملاً قطع گردید، در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام که متوجه به خطر افتادن آنها شد، یک تنه به سوی حلقه محاصره تاخت و موفق شد محاصره دشمن را شکسته و آن چهار نفر را که تمام پیکرشان زخمی و خون آلود شده بود نجات دهد.^(۲)

اذن میدان گرفتن آن حضرت برای برادران و فرزندانشان علیه السلام

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در روز عاشورا به برادران مادری خود فرمود: امروز روزی است که باید بهشت را بگیریم و جان خود را فدای سید و امام خود نماییم، ای برادران من، امروز در جان نثاری تقصیر نکنید و کوتاهی ننمایید و چنین خیال نکنید که حسین علیه السلام برادر ماست و ما پسران یک پدر هستیم؛ خیر، این چنین

۱ - الخصائص العباسیه صفحه: ۲۵۳.

۲ - ینابیع الموده جلد: ۲ صفحه: ۳۴۰.

نیست؛ بلکه آن بزرگوار امام و سید و بزرگ و پیشوای ما بوده و حجت خداوند عالمیان در روی زمین و فرزند حضرت فاطمه زهراء عليها السلام و نور دیده رسول خدا صلى الله عليه وآله است،^(۱) و خطاب به آنها فرمود: آیا فرمایشات مادرمان ام‌البنین عليها السلام را به خاطر دارید که به ما متذکر شد در راه برادرمان حسین چه باید بکنیم؟

هر سه برادر در جواب عرض کردند: خوب بیاد داریم که مادرمان فرمود: باید تا آخرین قطره خونتان در راه امام حسین عليه السلام جانبازی نمائید، ولی ای برادر، ما تا الآن چندین مرتبه نزد سید و سرور خویش امام حسین عليه السلام رفته و از ایشان اذن میدان خواسته‌ایم ولی ایشان تا الآن به ما رخصت نداده‌اند و گرنه برای رفتن به میدان جنگ روحمان در پرواز است.

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام شخصاً یکی یکی آنها را نزد امام حسین عليه السلام برده و برای آنها اذن میدان می‌گرفتند، آنها نیز با کسب اجازه از برادر و امام زمان خود حضرت اباعبدالله الحسین عليه السلام، دست ایشان را بوسیده و روانه میدان می‌شدند، امام حسین عليه السلام وقتی جان نثاری آن بزرگواران را مشاهده می‌نمود، گریه بر ایشان مستولی گشته و خطاب به حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام می‌فرمود: ای برادر، خداوند عالمیان به تو جزای خیر دهد.^(۲)

بعد از آن که حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام برادران مادری خویش را به میدان فرستاد، فرزند خویش محمد را طلبد، کفن به گردن و شمشیر به کمرش بست و او را خدمت حضرت سیدالشهداء عليه السلام آورده و برای او نیز اذن جهاد گرفت و به او فرمود: ای نور دیدگانم! در این محنت آباد جهان روی به خرم آباد بهشت ببر که ساعت دیگر به تو خواهیم رسید.

۱- محن الأبرار صفحه: ۲۷۹.

۲- محن الأبرار صفحه: ۲۷۹.

محمد نیز دست و پای عمویش امام حسین علیه السلام را بوسید و با عمه‌ها و دیگر بانوان حرم خداحافظی کرد و روی به میدان شهادت نهاد.^(۱)

محمد، جوان شجاع و باتقوایی بود، آن جوان آن قدر عبادت کرده و خدای تعالی را سجده می نمود که در پیشانی مبارکش علامت سجده ظاهر بود، و کان بین عینیه اثر السجود؛ یعنی: در میان دو چشمش آثار سجده بود.

شب زنده داری و تهجد او هیچ گاه ترک نمی شد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام علاقه زیادی به وی داشت به طوری که هیچ وقت او را از خود جدا نمی کرد.^(۲)

قاتل وی مردی از بنی دارم بود که داغ این جوان را به دل حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام گذاشت.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بعد از شهادت محمد یکی دیگر از فرزندانش به نام عبدالله را طلبیده و به میدان جنگ فرستادند، آن حضرت ایشان را امر رفتن به میدان جنگ فرمودند، شمشیر به کمرش بسته و خودشان شخصاً برایش از حضرت سیدالشهداء علیه السلام اذن میدان گرفتند.^(۳)

متأسفانه در کتب تاریخی در مورد چگونگی جنگیدن و نبرد ایشان مطلبی ضبط نشده، اما ابن شهر آشوب و تعداد دیگری از بزرگان و مورخان نام ایشان را در شمار شهدای کربلاء ذکر کرده‌اند.

عبدالله در زمان شهادت چهارده یا نهایت پانزده سال داشته و قاتل وی نیز شخصی از طایفه بنی دارم بوده است.

۱- ریاض القدس جلد: ۲ صفحه: ۶۳.

۲- ریاض القدس جلد: ۲ صفحه: ۶۴.

۳- اعیان الشیعه جلد: ۱ صفحه: ۶۱۰.

نبرد ناجوانمردانه

وقتی یکی از فرماندهان لشکر عمر سعد به نام عمرو بن حجاج دید نام آورانشان یکی پس از دیگری توسط اصحاب حضرت سیدالشهداء علیه السلام کشته می شوند خطاب به لشکر خود فریاد زد: ای احمق ها، آیا می دانید با چه کسانی می جنگید؟

با تک سواران آزاده ای می جنگید که مرگ را هدف خویش قرار داده اند.

عمر سعد با شنیدن این جمله دستور داد تا لشکر به مواضع خود برگردد لذا آنها به خاطر ترس و وحشتی که از اصحاب امام حسین علیه السلام مخصوصاً بنی هاشم و بالأخص حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام داشتند، دست جمعی به آنها حمله می کردند، در تاریخ آمده بعد از فاجعه کربلاء به یکی از فرماندهان لشکر عمر سعد گفتند: چرا دست به مقاتله با حسینیان زدید و به صورت دسته جمعی و ناجوانمردانه به آنها حمله می کردید؟

او در جواب گفت: وای بر تو؛ خفه شو! ما با گروهی طرف بودیم که از هیچ چیز ترس و واهمه نداشتند، یا باید می کشتیم یا تسلیم می شدیم، وگرنه از شمشیرشان مرگ می بارید، اهل معامله نبودند و نمی شد آنها را خرید.^(۱)

جنگ های تن به تن آن حضرت با شجاعان دشمن

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در روز عاشورا، در جنگ های تن به تن دویست و پنجاه نفر از دلاوران لشکر عمر بن سعد را به خاک مذلت انداخت و به هلاکت رسانید که شرح جنگ و مبارزه سه تن از آن شجاعان نامور را در زیر خواهیم آورد:

۱ - شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید جلد: ۳ صفحه: ۲۶۳.

مارد بن صدیف تغلبی از قهرمانان بی بدیل و دلاور دشمن بود، هنگامی که مشاهده کرد حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مانند شیر در میان روبهان افتاده و آنها را صید کرده و به خاک مذلت می اندازد، و باکی از مرگ ندارد، و رجز می خواند و فریاد می زند:

انی انا العباس صعب باللقاء نفسی لنفس الطاهر السبط وقا؛

یعنی: منم عباس که برخورد کوبنده و سخت با دشمن دارم، جانم سپر بلا و فدای جان پاک حسین علیه السلام سبط پیامبر صلی الله علیه و آله باد.

ناراحت شد، لباس خود را پاره کرد، و به صورت خود سیلی زد، و فریاد برآورد:

ویلکم لو کان کل منکم ملاً کفه ترابا و لطمه به لطمستموه.

یعنی: وای بر شما، اگر هر یک از شما مشت خاکی بر عباس می ریختید، قطعا او را زیر خاک می پوشانید و به زندگی او خاتمه می دادید، ولی لاف و گزاف می زنید و کارتان به رسوایی کشیده شده است، ای گروه مردان! هر کس از شما دست بیعت به یزید داده، امروز دست از جنگ بکشد، و تنها مرا عهده دار جنگ کند،

فانا لهذا الغلام الذی قد افنی الابطال.

یعنی: من از عهده جنگ با این جوانی که قهرمانان را به خاک مذلت انداخت و نابود کرد بر می آیم، نخست او را و سپس برادرش حسین و یارانش را می کشم.

شمر بن ذی الجوشن فریاد زد: ای مارد، اکنون که چنین تصمیمی داری، بیا نزد عمر سعد برویم، تا نزد او این کار را عهده دار گردی، وقتی که از عهده آن برآمدی، عظمت و شجاعت تو را برای یزید در ضمن نامه ای می نویسیم.

مارد گفت: آیا به من طعنه می زنی و مرا سرزنش می کنی، با این که هیچ خیر و

شجاعتی در وجود شما نیست؟

شمر گفت: اکنون این کار را به تو وا می‌گذاریم، و می‌نگریم که در بازو چه داری؟ آن گاه به لشکرش اشاره کرد که کنار بایستید، و کار این جوان یعنی حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام را بر عهده مارد بگذارید، تا تماشا کنیم چه خواهد کرد، لشکر کنار رفته و به تماشا پرداخت.

مارد بن صدیف در حالی که دو زره با حلقه‌های تنگ پوشیده بود، کلاه خود بر سرش نهاده، نیزه بلندی به دست گرفت و بر اسب اشقر سوار گردید و خود را برای نبرد با حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام آماده ساخت، به میدان تاخت و نعره کشید و خطاب به حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام چنین گفت:

ای جوان! بر جان خود رحم کن، شمشیرت را در نیام بگذار و تسلیم شو، تا از این معركة جان سلامت بیرونبری، السلامة اولی لك من الندامة: سلامتی برای تو بهتر از پشیمانی است، کسانی که امروز با تو جنگیدند، به تو نرمش نشان دادند؛ ولی من مردی سنگدل و بی‌رحم می‌باشم، اما چون دیدم چهره زیبا و نمکین داری و جوان هستی، دلم نسبت به تو نرم شد، بنابراین از این راه که آمده‌ای برگرد، و خود را در سرایشی هلاکت و خطر نینداز، اینک تو را نصیحت کردم، گرچه با کسی چنین ننمودم:

انی نصحتک ان قبلت نصیحتی	حذرا علیک من الحسام القاطع
و لقد رحمتک اذ رأیتک یافعا	و لعل مثلی لا یقاس بیافع
اعط القيادة تعش بخیر معیشة	او لا، فدونک من عذاب واقع

یعنی: من تو را نصیحت می‌کنم اگر آن را بپذیری، برای این که از تیزی شمشیر بران من در امان بمانی، من وقتی که تو را جوان یافتم دلم نسبت به تو نرم شد، و گویا مثل من نباید با تو جوان، بجنگد، تسلیم شو، تا زندگی خوش داشته باشی، وگرنه در عذاب سخت خواهی افتاد.

وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام سخنان مارد را شنید، همچون شیر غرید و فریاد زد: یا عدو الله اراک نطقت بالجمیل، غیر انی اری حبک بذرة فی سباح؛
یعنی: ای دشمن خدا تو را می‌نگرم که زیبا سخن می‌گویی، ولی این محبت تو همانند ریختن بذر در شوره زار است.

و انا یا عدو الله و عدو رسوله فمعود للقاء الابطال، و الصبر علی البلاء فی النزال،
و مکافحة الفرسان و بالله المستعان.

یعنی: و من ای دشمن خدا و رسولش، با قهرمانان جنگیده‌ام، و در درگیری‌های شدید، و نبرد با تک سواران، مقاومت نموده‌ام، و توکل به خدا دارم و از او استعانت می‌جویم.

اما آن چه در مورد زیبایی چهره و جوانی من گفتم، این امور به من زیان نمی‌رساند، مرا حقیر مشمار که حسب و نسبم، مرا کامل نموده، و در شجاعت و دلاوری از شیر برتری دارم، کسی که چنین است، از مبارزه با هر کس که باشد، باکی ندارد، ولی تو ای دشمن خدا و رسولش، از ارزش‌های والا، تهی هستی، وای بر تو، آیا من پیوند با رسول خدا صلی الله علیه و آله ندارم؟ و شاخه‌ای متصل به درخت شکوه‌مند نسب آن حضرت نیستم؟ و هدیه‌ای از گوهر وجود او نمی‌باشم؟ کسی که از این درخت باشد تسلیم ظلم نمی‌شود و زیر پرچم شما در نمی‌آید، زیرا من فرزند علی علیه السلام هستم که از نبردها و خطرهای شدید، باکی نداشت، و از زیادی دشمن نمی‌هراسید، من همچون برگی از درخت وجود او هستم، و می‌دانی که استواری شاخه‌های درخت بستگی به تنه و ریشه آن دارد، چه بسیار نوجوانی که در پیشگاه خدا از پیران، محبوب‌تر است، و ما از کسانی هستیم که در مورد زندگی این دنیای ناپایدار، افسوس نمی‌خوریم، و از مرگ و از دست رفتن دنیا، بی‌تابی نمی‌نماییم، زیرا من می‌دانم بهشت بهتر از زندگی این دنیا است، بنابراین چگونه از دینم بازگردم و قید اطاعت تو را بر گردن نهم؟

صبرا علی جور الزمان القاطع و منیة ما ان لها من دافع
لا تجز عن فکل شیء هالک حاشا لمثلی ان یکون بجازع
فلئن رمانی الدهر منه باسهم و تفرق من بعد شمل جامع
فکم لنا من وقعة شابت لها قمم الاصاغر من ضراب قاطع

یعنی: من در برابر روزگار پر ظلم و جور و سخت، مقاومت می‌کنم، و در مورد مرگی که ناگزیر باید به آن تن در داد، باکی ندارم.

هرگز بی‌تابی نکن که هر چیزی سرانجام نابود می‌شود، حاشا که شخصی مانند من بی‌تابی کند.

اگر روزگار، مرا آماج تیرهایش قرار داد، و پس از به هم پیوستگی، موجب پراکندگی گردید.

چه بسیار حادثه‌ای برای ما رخ داده، که اثر ضربت‌های سنگین آن، جوانان را پیر ساخته.

بنابراین ما را با یاوه سرایی‌های خود نترسان، و بدان که ضربت‌های ما جوانان، پیران و گردنکشان را از مرکب غرور فرود خواهد ساخت.

وقتی مارد بن صدیف این سخنان را از حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام شنید به شدت به ایشان حمله کرد، و مانند عقاب درهم شکننده جهید و نیزه بلند خود را به قصد این که به سوی حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام پرتاب کند، نشانه گرفت، او در آغاز تصور می‌کرد کشتن حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام آسان است، و نیاز به تأمل و دغدغه ندارد، حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام در جای خود با کمال وقار ایستاده و تکان نخورد و نیزه‌ای که مارد می‌خواست به طرفش پرتاب کند را گرفت و آن چنان پیچید و کشید که نزدیک بود مارد به زمین بیفتد، وقتی مارد چنین دید، برای آن که به زمین

نیافتند، نیزه را رها نمود و شرمسار شد.

سپس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نیزه را آن چنان به قسمت پشت اسب مارد فشار داد که اسب، مضطرب شد و دو دست خود را بلند کرد، و مارد را به زمین زد. مارد نتوانست پیاده با حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بجنگد، صفوف دشمن متزلزل شد، شجاعان دشمن نگران و پریشان فریادشان بلند شد، شمر صدا زد: ای مارد غم مخور که تو را یاری خواهیم کرد. آنگاه خطاب به لشکرش فریاد زد: ای لشکر! مارد را دریابید، وگرنه هم اکنون کشته خواهد شد.

در این هنگام غلام سیاهی از دشمنان به نام صارقه، اسبی را که طاویه نام داشت آماده کرده و برای مارد آورد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به آن غلام حمله کرد و آن چنان نیزه به سینه او زد که به خاک مذلت افتاد و فوراً به درک رفت.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام اسب خود را به سوی خیام امام حسین علیه السلام روانه نمودند و فوراً بر آن اسب یعنی طاویه، سوار شدند.

مارد وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را سوار بر طاویه دید، لرزه بر اندامش افتاد، رنگش پرید، و قلبش به تپش در آمده و یقین کرد اکنون به درک خواهد رفت، به سمت لشکر عمر سعد رو کرد و از آنها کمک خواست و صدا زد: ای لشکر! مگر شرم ندارید که همچنان ایستاده‌اید و تماشا می‌کنید؟

شمر بن ذی الجوشن با گروهی از شجاعان لشکرش، شمشیر از غلاف بیرون کشیدند و به سوی میدان آمدند، در این هنگام مارد به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام گفت: ای جوان با من مدارا کن، تا سپاسگزار تو باشم.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمود: وای بر تو! آیا می‌خواهی مرا فریب دهی؟! و

به مارد حمله کرد، و آن چنان شمشیر بر دست او زد که دستش قطع شد، سپس نیزه اش را بر سینه مارد نهاد و آن چنان فشار داد تا به درک رفت، و به این ترتیب مارد با نیزه خودش، به دست مبارک حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام به هلاکت رسید.^(۱)

قهرمان و نام آور دیگری به نام صفوان بن ابطح، سوار بر اسب از سپاه عمر سعد، نعره زنان خارج شد، او در سنگ اندازی و نیزه افکنی، مهارت عجیبی داشت و در حالی که رجز می خواند به جنگ با حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام آمد و آماده حمله گردید، ناگهان خم شد و از میان خورجین خود سنگ بزرگی بیرون آورد و آن را با تمام قدرت به سمت حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام پرتاب کرد.

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام با مهارت خاصی سر مبارک شان را خم کردند و سنگ از بالای سر آن حضرت به پشت سرشان افتاد، در این هنگام حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام با شمشیر به صفوان حمله کردند و آن چنان به دست او زدند، که دستش قطع شده و آویزان گردید، صفوان هم نیزه بلند خود را به سوی حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام پرتاب کرد، آن حضرت با شمشیر خود به نیزه او زدند، به طوری که نیزه اش از وسط دو نیم شد.

صفوان با این که بر اثر از کار افتادن دست راستش، و ریختن خون زیاد از بدنش، خسته و ناتوان شده بود، با این حال به آن حضرت حمله می کرد.

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام به او فرمود: ای مرد شجاع به خانه ات برگرد، و به درمان دستت پرداز.

ولی او به محبت های ایشان توجهی نکرد و همچنان به حمله کردن اصرار می ورزید، او از بازگشت به سوی قوم خود خجالت می کشید، جوانمردی و غیرت

۱ - تذکرة الشهداء ملا حبیب الله کاشانی صفحه: ۲۶۱ الی ۲۶۵.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام باعث شد از کشتن او که شخص مجروحی بود امتناع ورزد، لذا در این هنگام او را رها کرد، و به انبوه لشکر دشمن حمله نمود، و بسیاری از دشمنان را به هلاکت رسانید.^(۱)

جنگجو و قهرمان شجاع دیگری به نام عبدالله بن عقبه غنوی، به جنگ با حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آمد، آن حضرت پدرش را می‌شناخت، خطاب به او فرمود: تو نمی‌دانستی که در میدان با من روبرو می‌شوی، برگرد، و خود را به کشتن نده، به خاطر احسان و محبتی که پدرم به پدرت نموده، دست از جنگ بردار، و میدان را ترک کن. او بر حمله اصرار می‌کرد، و به نصایح و محبت‌های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام گوش نکرد، چند بار حمله و درگیری رخ داد، آن حضرت همچنان از کشتن او دریغ می‌ورزید.

سرانجام عبدالله خود را در برابر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام خسته و ناتوان یافت، با این که تا لحظاتی قبل به خاطر خجالت و شرم، به پایگاه خود باز نمی‌گشت، این بار به سوی لشکر خود گریخت.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با جوانمردی و آقا منشی او را عفو نمودند، و عبدالله که اقتضای آن را داشت که تعقیبش کنند اما او را رها کرده و تعقیبش نفرمودند، و به این ترتیب عبدالله چون روباهی از چنگ شیر، فرار کرد و گریخت و جانش را از مهلکه نجات داد.^(۲)

۱ - همیاران حضرت اباعبدالله علیه السلام صفحه: ۲۴.

۲ - همیاران حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام صفحه: ۲۴ الی ۳۰.

شهادت قمر بنی هاشم عليه السلام

وقتی همه اصحاب و یاران امام حسین عليه السلام به شهادت رسیدند، حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام صدای العطش اطفال را شنید عرض کرد: الهی و سیدی! ارید أن اعتد بعدتی و املاً لهؤلاء الاطفال قربة من الماء.

یعنی: خدای من و سیدم! می خواهم از قدرتم استفاده نمایم و مشک آبی برای کودکان ببرم،^(۱) و در حالی که محزون و گریان بود، علم را برداشته و خدمت برادرش امام حسین عليه السلام مشرف شد و عرض کرد: یا اخی هل من رخصة؟

یعنی: ای برادرم! آیا اجازه جنگ به من می دهید؟

فبکی الحسین بکاء شديدا حتى بل ازياقه.

یعنی: حضرت سیدالشهداء عليه السلام با شنیدن این سخن گریه زیادی نمودند، به طوری که از اشک چشمهایشان لباس شان خیس شد و فرمودند: یا اخی انت صاحب لوائی، و اذا مضیت تفرق عسکری.

یعنی: ای برادرم! تو پرچمدار من هستی، هر گاه بروی و کشته گردی، سپاهم پراکنده و از هم پاشیده خواهد شد.

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام عرض کرد: فداک روح أخیک یا سیدی لقد ضاق صدري من حياة الدنيا و ارید اخذ الثار من هؤلاء المنافقين.

یعنی: ای سیدم! جان برادرت به قربانت، سینه ام به تنگ آمده، از زندگانی دنیا سیرم، می خواهم انتقام خون اصحاب و یاران مان را از این منافقان بگیرم.

امام حسین عليه السلام به ایشان فرمودند: نزد خانواده و اهل و عیالت برو و با آنها آخرین

۱- بطل العلقمی جلد: ۲ صفحه: ۲۴۷.

وداع را انجام بده، وداعی که در آن بازگشت نیست، بعد برو و برای این کودکان تشنه مقداری آب بیاور.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به خیمه خود آمد، همسر و دو نفر از فرزندان در آن خیمه بودند، آنها را به خدا سپرد، و با آنها وداع کرد، آنها که سخت تشنه بودند، از ایشان آب طلب کرده و عرض کردند: تشنگی شدیدی بر ما چیره شده است.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به آنها فرمود: اندکی صبر کنید تا بروم برای شما آب بیاورم، ناگهان صدای امام حسین علیه السلام را شنید، با شتاب اهل و عیالش را ترک کرد و به نزد آن حضرت شتافت.^(۱)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به طرف شریعه رفت، در حالی که این گونه رجز می خواند:

اقسمت بالله الاعز الاعظم	و بالحجور صادقا و زمزم
و ذو الحطيم و الفنا المحرم	ليخضبني اليوم جسمي بدمي
أمام ذي الفضل و ذي التكرم	ذاك حسين ذوالفخار الاقدم. ^(۲)

یعنی: قسم به خداوندی که عزیزترین و عظیم‌ترین است، قسم به حجور صداقت مکه و زمزم.

قسم به صاحب حطیم، قسم به فنا محرم کعبه؛ امروز تنم با خون خضاب می شود. پیشاپیش کسی که صاحب فضیلت و کرامت است و آن فرد، حسین علیه السلام صاحب افتخارات و مقدم بر همه است.

وقتی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با لشکر عمر بن سعد روبرو گردید، خطاب

۱ - تذكرة الشهداء صفحہ: ۲۶۶.

۲ - الفتوح جلد: ۵ صفحہ: ۲۰۷.

به آنها فرمود: یا قوم! اُنتم کفّرة أم مسلمون؟ هل يجوز في مذهبكم و دينكم أن تمنعوا الحسين و عياله شرب الماء و الكلاب و الخنازير يشربون منه و الحسين عليه السلام مع أطفاله و أهل بيته يموتون من العطش أما تذكرون عطش القيامة.

يعنى: اى مردم! شما کافرید یا مسلمان؟ آیا در مذهب و دین شما جایز است که حسین و عیالش را از آشامیدن آب منع نمایید، در حالی که سگ و خوک از آن می آشامند؟ و حسین و اهل بیت و کودکانش از تشنگی جان می دهند، آیا تشنگی روز قیامت را به یاد نمی آورید؟

ایشان با صدای بلند فرمود: اى عمر بن سعد! این حسین، فرزند دختر رسول خداست که اصحاب و اهل بیت او را کشتید و اکنون خانواده و کودکان او تشنه هستند، پس قدری آب به آنان بنوشانید که دل هایشان از سوز عطش آتش گرفته است و این در حالی است که امام حسین عليه السلام می فرماید: مرا رها کنید به سرزمین روم یا هند بروم و عراق و حجاز را برای شما واگذارم.

سخنان حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام آن چنان در لشکر عمر بن سعد اثر گذاشت که برخی از آنان به گریه افتادند.

ناگاه شمر بن ذی الجوشن با حالت تمسخر فریاد زد: اى پسر ابوتراب ^(۱) اگر همه سطح زمین را آب فرا گرفته باشد و اختیارش به دست ما باشد، قطره ای از آن را به شما نمی دهیم تا آن که در بیعت یزید در آید و به فرمان او گردن نهید. ^(۲)

حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام نزد امام حسین عليه السلام بازگشت و ماجرا را بازگو

۱ - لقب ابوتراب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه دادند اما دشمنان مغرض معمولاً این صفت را جهت تحقیر بکار می بردند. (تاریخ الطبری جلد: ۴ صفحه: ۲۰۲ و قیام سال ۵۱) و (اعیان الشیعة جلد: ۱ صفحه: ۳۲۵).

۲ - مقتل الحسین عليه السلام ابومخنف صفحه: ۲۶۷.

نمود، در این بین که صدای العطش کودکان را شنید، فریاد اطفال، غیرت و محبت ایشان را تحریک کرد، به طرف صدای کودکان رفتند، صدای العطش کودکان از خیمه‌ای که مخصوص مشک‌های آب بود می‌آمد، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام داخل آن خیمه شد، ناگهان صحنه‌ای مشاهده کرد که بسیار ناراحت و محزون شدند، ایشان وقتی وارد آن خیمه شدند دیدند اطفال مشک‌های خالی را برداشته و به شکم‌های خود می‌گذارند تا شاید در اثر رطوبت آن مشک‌ها از عطش آنها کاسته شود.

آن حضرت با محبت خاصی به آنها فرمود: ای نور چشمانم صبر کنید اکنون می‌روم و برای شما آب می‌آورم، بر اسب نشستند، نیزه برگرفتند و مشکی به دوش کشیده و مجدداً به سوی شریعه فرات رفتند.^(۱)

در هنگام وداع با امام حسین علیه السلام به آسمان نگاه فرموده و عرض کرد: خدایا! می‌خواهم به وعده‌ام در مورد آب رسانی وفا کنم، و این مشک را برای کودکان تشنه کام، پر از آب نمایم، سپس پیشانی امام حسین علیه السلام را بوسید، و به سوی فرات حرکت کرد.^(۲)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در حالی که مشک آب به دوش داشت، یکی یکی تک سواران را بر خاک مذلت می‌نشانند و رجز می‌خوانند:

الموت تحت ضباب السيف مكرمة ان كان من بعده اسكان جنات
لا تأسفن على الدنيا ولذتها فعند جدی تغفر كل زلات

یعنی: مرگ در پرتو شمشیر، مایه بزرگواری و عظمت است، هرگاه پس از آن موجب سکونت در بهشت گردد، برای دنیا و لذت‌های آن هرگز غصه و افسوس

۱ - سوگنامه آل محمد صفحه: ۳۰۳.

۲ - اکسیر العبادات فی اسرار الشهادات صفحه: ۳۲۲.

مخور، و بدان که تنها در پیشگاه جد من، همه لغزش‌ها آمرزیده خواهد شد.
ایشان در حالی که به قلب دشمن حمله می‌کرد و آنها را یکی پس از دیگری به خاک مذلت می‌انداخت می‌خواند:

اقاتل القوم بقلب مهند	اذب عن سبط النبی احمد
اضربکم بالصارم المهند	حتی تحیدوا عن قتال سیدی
انی انا العباس ذو التوّد	نجل علی المرتضی المؤید؛ ^(۱)

یعنی: از حریم سبط پیامبر اسلام حضرت احمد صلی الله علیه و آله حمایت می‌کنم، و با شمشیر استوار و بران، شما را سرکوب می‌نمایم، تا شما را از جنگ با آقا و سرور امام حسین علیه السلام دور سازم، من عباس علاقمند به حسین و اهل بیتش هستم، فرزند علی علیه السلام که ستوده و مورد تأیید خداوند بود، می‌باشم.

دشمنان شش مرتبه به او حمله کردند، تا نگذارند خود را به آب برساند، ولی هر بار در اثر ضربات سنگین حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شکست می‌خوردند و پراکنده می‌شدند، بالأخره ایشان خود را به شریعه فرات رساند و مقداری آب به کف دست گرفت، اما فوراً به یاد تشنگی امام حسین علیه السلام و خاندان ایشان افتاد.

فذكر عطش الحسين و اهل بيته، فرمى الماء.

یعنی: عطش امام حسین و اهل بیتش به یاد آورد و آب را از دستانش ریخت و فرمود: و الله لا اشرب و أخی الحسین علیه السلام و عیاله و أطفاله عطاشی لا کان ذلک ابدا.
یعنی: به خدا سوگند! آب نمی‌آشامم در حالی که برادر امام حسین علیه السلام و عیال و اطفالش تشنه هستند، هرگز چنین چیزی نخواهد بود.^(۲)

۱ - تذکرة الشهداء صفحه: ۲۶۰.

۲ - بطل العلقمی جلد: ۲ صفحه: ۲۴۷.

مشک را پر از آب کرد و بر شانه راستش نهاد، و به سوی خیمه‌ها حرکت نمود،^(۱) در هنگام رفتن به سوی خیمه‌ها با صدای بلند رجز می‌خواند:

یا نفس من بعد الحسین هونی من بعده لا کنت أن تکونی
هذا الحسین شارب المنون و تشربین بارد المعین
هیئات ما هذا فعال دینی و لا فعال صادق الیقین؛^(۲)

یعنی: ای نفس! بعد از حسین خوار باشی و نمی‌خواهم که بعد از حسین زنده بمانی، این حسین است که دارد شربت مرگ می‌نوشد، آیا تو می‌خواهی آب سرد و گوارا بنوشی؟

سوگند به خدا این کار، شیوه و مرام دین من نخواهد بود و کاری بر اساس صداقت و یقین نیست.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام از شریعه فرات بیرون آمد در حالی که تمام همتش در رساندن آب به خیمه‌گاه امام حسین علیه السلام بود،^(۳) او در آن لحظه‌های خون و شمشیر با رجزهایی کوبنده، می‌خواست دشمن را از خواب غفلت بیدار کند، لذا می‌خواند:

لا ارب الموت اذ الموت رقا حتی اواری فی المصالیت لقا
نفسی لنفس المصطفی الطهر وقا انی انا العباس أغدو بالسقا

و لا اخاف الشر یوم الملتقی

یعنی: من از مرگ در آن هنگام که فریاد برآورد، باک و هراسی ندارم، تا آن که پیکر من در میان دلاور مردان به خاک افتد.

۱ - عوالم العلوم جلد: ۱۷ صفحه: ۲۸۴.

۲ - شرح الأخبار فی فضائل الائمة الاطهار علیهم السلام جلد: ۳ صفحه: ۱۹۲.

۳ - منتهی الامال جلد: ۱ صفحه: ۶۸۸.

جان من نگهبان و فدای جان پاک پیامبر مصطفی صلی الله علیه و آله است، منم عباس که با مشک برای سیراب کردن تشنگان می آیم، و از مرگ در درگیری با دشمن نمی ترسم.

زید بن ورقاء بر سر راه حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام کمین کرد و با کمک حکیم بن طفیل با ضربه ای دست راست ایشان را از بدن مطهرشان جدا کردند، حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام شمشیرشان را به دست چپ گرفتند و مجدداً به جمعیت بسیار زیاد دشمن حمله کرده و چنین می فرمودند:

و اللّٰهُ ان قَطَعْتُمْ يَمِينِي
 و عن امام صادق اليقين

انى احامى ابداء عن ديني
 نجل النبي الطاهر الامين؛^(۱)

یعنی: سوگند به خدا اگر دست راستم را قطع نمودید، باز به جنگ خود ادامه می دهم و تا آخرین نفس از دینم دفاع می کنم، و نیز از امامی که به صداقت و راستی اش یقین دارم، و نوه پیامبر پاک و امین است یاری می نمایم.

آن حضرت به جنگیدن با دست چپ ادامه دادند، و با همان یک دست عده زیادی از لشکر دشمن را زخمی و پنجاه نفر از آنها را به خاک هلاکت انداختند،^(۲) ایشان حتی وقتی یک دست شان قطع شده بود، با وجود درد و نداشتن یک دست در بدن بسیار شجاعانه می جنگیدند و لشکر دشمن را یک به یک به خاک مذلت انداخته و حمله کنندگان را سرکوب می کردند.

لشکر عمر سعد وقتی این منظره را دیدند مطمئن شدند حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام مشک آب را به خیمه ها خواهد رساند.

هنگامی که عمر سعد این منظره را دید فریاد کشید: ويلکم ارسقو القربه بالنبل

۱ - سفينة البحار جلد: ۵ صفحه: ۳۲۱.

۲ - تذكرة الشهداء صفحه ۲۴۹ و ۲۶۵ الی ۲۶۸.

فوالله ان شرب الحسين الماء افناكم عن آخركم اما هو الفارس بن الفارس و البطل المداعس قتال العرب ببدر و حنين فحملوا عليه حمله منكره حتى قتل منهم مائه و ثمانين فارسا.

یعنی: وای بر شما! با تیر بر مشک بزیند، به خدا قسم اگر این گونه شود و حسین آب بنوشد یک نفرتان جان سالم به در نخواهد برد، او تک سواری است که پدرش یگه تاز و قهرمان پرتاب نیزه و کشنده اعراب کافر در جنگ‌های بدر و حنین بود، با فریاد ابن سعد، گروه چهار هزار نفری که از شریعه نگهبانی می‌کردند، آن حضرت را محاصره کرده و به طور دست جمعی به ایشان حمله ور شدند، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بر آنها چنان حمله‌ای کرد که کسی توان مقابله با وی را نداشت و صد و هشتاد نفر از نیروهای سواره دشمن را به خاک مذلت انداخت.^(۱)

حکیم بن طفیل که در پشت نخله خرما کمین کرده بود، شمشیرش را بر دست چپ آن حضرت فرود آورد و دست چپ آن حضرت نیز قطع گردید، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فوراً مشک را به دندان گرفت و پرچم را به سینه‌اش چسبانید و با بازوان قطع شده، آن را نگه داشت، در حالی که چنین رجز می‌خواند:

یا نفس لا تخشی من الکفار	و ابشری برحمة الجبار
مع النبی السید الابرار	مع جملة السادات و الأطهار
قد قطعوا ببغیهم یساری	فأصلهم یا رب حر النار. ^(۲)

فیض الدموع، بدایع نگار

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۵ صفحه: ۳۹.

۲ - بحار الانوار جلد: ۴۵ صفحه: ۴۰.

یعنی: ای نفس! از کافران نترس، تو را به رحمت خدای جبار همراه پیامبر، سرور برگزیده خدا و ائمه اطهار و بزرگان مژده باد، دشمنان از روی ظلم و طغیان، دست چپم را نیز قطع کردند، پروردگارا! آنان را وارد آتش سوزان دوزخ کن.

وقتی هر دو دست آن حضرت از بدن مطهرشان جدا گشت، لشکریان عمر سعد دیگر مطمئن شدند که از ناحیه ایشان در امان هستند، چون دیگر دستی در بدن نداشت، لذا به صورت دست جمعی بر آن حضرت حمله ور شده و مثل باران، تیر بر بدن آن حضرت پرتاب می کردند، حتی چشمان آن حضرت را هدف تیرهای خود قرار دادند.^(۱)

پس از آن که دست های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قطع شد، ایشان مشک را با دندان هایشان گرفته و همچنان رکاب می زدند، تا هر طور هست مشک آب را به خیمه ها برسانند، ناگاه تیری به مشک اصابت کرده و آب آن ریخت، و تیر دیگری بر سینه ایشان خورد، در این هنگام ظالمی عمود آهنین بر فرق مبارکشان زد و آن حضرت از پشت اسب بر زمین افتاده و خطاب به امام حسین علیه السلام عرض کردند: علیک منی السلام یا ابا عبدالله، ادرکنی و بالأخره در اثر همین ضربه، آن حضرت به شهادت رسیدند.^(۲)

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در آخرین لحظه های زندگی خویش پس اصابت تیر بر مشک و سینه مبارکشان، حضرت سیدالشهداء علیه السلام را به یاری طلبیدند و امام حسین علیه السلام را برادر خطاب کرده و عرض کردند: یا ابا ادرک اخاک.^(۳)

یعنی: ای برادر، برادرت را دریاب.

۱- مقتل الحسین علیه السلام ابو مخنف صفحه: ۲۶۹.

۲- معالی السبطین جلد: ۱ صفحه: ۴۴۷) و (مناقب آل ابی طالب جلد: ۴ صفحه: ۱۱۷).

۳- منتهی الامال جلد: ۱ صفحه: ۵۸۵.

آخرین دیدار حضرت سیدالشهداء با حضرت اباالفضل العباس علیه السلام

وقتی امام حسین علیه السلام صدای جانسوز برادرش حضرت اباالفضل العباس علیه السلام را شنید، خیلی سریع به سوی نهر علقمه شتافته و به سوی ایشان حرکت کردند، و زمانی که در کنار شریعه بدن شان را یافتند بسیار گریسته و با گریه و ناله و ناراحتی فرمودند:

و خالفتم دین النبی محمد	تعدینتم یا شر قوم ببغیکم
أما نحن من نجل النبی المسدد	أما کان خیر الرسل اوصاکم بنا
أما کان من خیر البریة احمد	أما كانت الزهراء امی دونکم
فسوف تلاقوا حر نار توقد؛ ^(۱)	لعنتم و اخزیتم بما قد جنیتم

یعنی: ای زشت ترین انسان ها، شما با طغیان خود، از حریم حق تجاوز کردید، و با دین پیامبر خدا محمد صلی الله علیه و آله مخالفت نمودید، آیا پیامبری که برترین رسولان خدا است در مورد احترام به ما به شما سفارش نکرد؟ آیا ما از نسل پیامبر استوار خدا صلی الله علیه و آله نیستیم؟

آیا حضرت فاطمه زهراء علیه السلام مادر من نیست؟ آیا محمد صلی الله علیه و آله برترین انسان ها نمی باشد؟

شما با جنایاتی که مرتکب شدید، مورد لعنت گشتید و کارتان به رسوایی کشیده شد، و به زودی در آتش سوزان و برافروخته دوزخ، عذاب خواهید شد.

و به لشکر دشمن حمله کرد، آنها می گریختند، امام حسین علیه السلام به آنها می فرمود: الی این تفرون، و قد قتلتم اخی و کسرتم ظهری.

۱ - الدمعة الساکبة جلد: ۴ صفحه: ۳۲۲.

یعنی: به کجا فرار می‌کنید، شما که برادرم را کشتید، و کمرم را شکستید؟
 امام حسین علیه السلام در این حمله، هشتصد نفر از دشمنان را کشت و به خاک مذلت
 انداخت و دائم فریاد می‌زد: ای برادرم کجایی؟ و به دنبال پیکر مطهر حضرت ابوالفضل
 العباس علیه السلام می‌گشت.

ناگهان ذوالجناح ایستاد و قدم از قدم برداشت، امام حسین علیه السلام به زمین نگاه
 کردند، دست‌های بریده برادر را دیدند، پیاده شدند و دست‌های بریده را به صورت
 شان کشیده و بوسیدند و گریه کرده و فرمودند: ای داد که برادرم کشته شد.

سپس امام حسین علیه السلام به راه خود ادامه داد، بعد از مدتی مجدداً ذوالجناح توقف
 کرد، آن حضرت به زمین نگاه نمود، مشک پاره برادر را دید، آه جانکاهی برکشید و
 گریه کرد و مجدداً به راه خود ادامه داد، تا کنار فرات آمد، ناگاه نگاهش به پیکر پاره پاره
 برادرش حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام افتاد، بی‌اختیار ناله جانسوزی از دل برکشید،
 آن‌گاه به بالین برادر نشست و سر برادر را به سینه‌اش چسباند، و به قدری بلند بلند
 گریه کرد که حتی دشمنان قصی القلب از گریه ایشان به گریه افتادند.

در آن هنگام که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام لحظات آخر عمرش را می‌پیمود،
 امام حسین علیه السلام روی خاک زمین نشستند، و سر به خون آغشته برادرش را بر دامن
 گرفته و با محبت خاصی خون از چشم‌های ایشان پاک کردند، در این هنگام حضرت
 ابوالفضل العباس علیه السلام گریه کردند، امام حسین علیه السلام فرمودند: ما بیکیک یا ابوالفضل.

یعنی: ای ابوالفضل علت گریه ات چیست؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: ای برادرم، وای نور چشمانم، چگونه
 گریه نکنم که الآن شخصی همچون شما به بالینم آمده و سرم را از خاک برداشته، ولی
 ساعتی بعد چه کسی سر تو را از روی خاک بلند می‌کند؟

امام حسین علیه السلام گریه کرده و فرمودند: برادرم! آیا وصیتی داری؟
حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: لا تحملنی الی الخیام ما دمت حیا،
لانی استحیی من سکینه، و قد وعدتها بالماء و لم آتها به.

یعنی: مرا تا زنده‌ام به سوی خیمه مبر، من از سکینه علیه السلام شرم دارم، زیرا به او وعده
آب داده بودم، و نتوانستم آب را به او برسانم.^(۱)

امام حسین علیه السلام همچنان در بالین حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام نشستند، ناگاه
حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام آه بلند و جانسوزی کشید، و روح مطهر و پاکش به سوی
بهشت پرواز کرد، امام حسین علیه السلام با صدای بلند شیون و ناله کرده و فرمودند: وا اخاه!
وا عباساه!؛

یعنی: ای وای برادرم! ای وای عباسم.^(۲)

آن‌گاه خطاب به حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام فرمودند: جزاک الله خیرا یا اخی،
لقد جاهدت فی الله حق جهاده.

یعنی: ای برادر! خداوند پاداش نیک به تو دهد، که به راستی در راه خدا جهاد کامل
نمودی.^(۳)

همچنین فرمودند: جزیت عن أخیک خیرا، فلقد نصرته حیا و میتا.^(۴)

یعنی: از این که برادرات را هم در حالی که زنده بودی و هم در حالی که از دنیا
رفتی یاری کردی، خدا جزای خیر به تو دهد.

بعد با بغض گلو و اشک چشم با گریه و ناله خطاب به ایشان فرمودند:

۱- معالی السبطين جلد: ۱ صفحه: ۴۴۹.

۲- معالی السبطين جلد: ۱ صفحه: ۴۵۰.

۳- تذکره الشهداء صفحه: ۲۷۰.

۴- خصائص العباسیه صفحه: ۳۲۹ الی ۳۳۰.

اليوم نامت أعين بك لم تنم و تسهدت اخري فعز منامها؛^(۱)

یعنی: ای برادر وفادارم، چشم‌هایی که دیشب از بیم توبه خواب نمی‌رفتند امشب راحت به خواب می‌روند و چشم‌هایی که به اتکای وجود تو راحت می‌خوابیدند امشب مضطرب و بی‌خواب خواهند شد.

وقتی حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام به شهادت رسیدند، امام حسین عليه السلام بر بالین شان بسیار گریستند، آثار خمیدگی و شکست در ایشان هویدا شد و فرمودند: الآن انکسر ظهري و قلت حيلتي و شمت بي عدوي.^(۲)

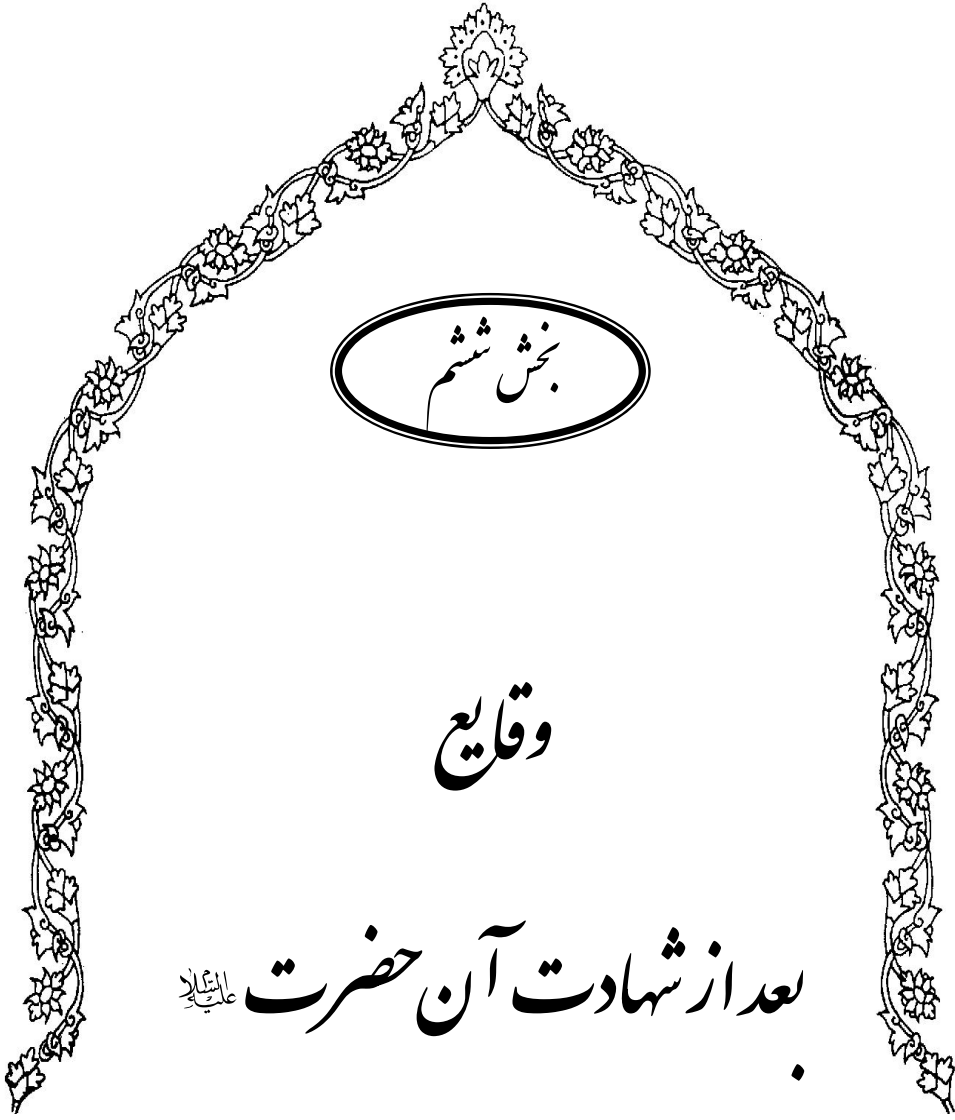
یعنی: اکنون کمرم شکست و بیچاره شدم و الآن دشمن مرا شماتت کرده و سرزنش می‌کند.

حضرت سیدالشهداء عليه السلام تنها در یک جا اظهار شکستگی کرد و آن جایی بود که کنار بدن حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام آمد و فرمود: الان انکسر ظهري و از این جمله هم منظور این نیست که من دیگر نمی‌توانم کاری بکنم بلکه می‌خواهند ارزش و مقام حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام را بالا ببرند، وگرنه امام حسین عليه السلام قلب عالم امکان است و همان جا اگر اراده می‌کردند همه مردم روی زمین نابود می‌شدند.^(۳)

۱- (منتخب التواریخ صفحه: ۳۳۵) و (نفس المهموم صفحه: ۳۴۵).

۲- العباس صفحه: ۱۶۳.

۳- انوار صاحب الزمان صفحه: ۱۲۷.

بخش هشتم

وقایع

بعد از شهادت آن حضرت علیه السلام

شهادت قاسم بن العباس و حسن بن العباس علیهما السلام

پس از به شهادت رسیدن حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بغض گلوی امام حسین علیه السلام را گرفت و در حالی که آثار شکست در صورت مبارکشان هویدا بود با گریه و ناله، بریده بریده و با صدای بلند فرمودند: واغوثاه بک یا الله واقلة ناصراه؛ در این هنگام دو تن از فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیهما السلام که بنا به استدلالی که قبلاً کردیم قاسم بن عباس علیه السلام و حسن بن عباس علیهما السلام بودند، صدای امام حسین علیه السلام را شنیده، فوراً از خیمه شان بیرون آمدند و سریعاً نزد آن حضرت شتافته و در پاسخ به امام عرض کردند: لَبَّيْكَ يَا مَوْلَانَا، نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ.

یعنی: لبیک ای مولا و سرور ما، ما در خدمت شما هستیم.

امام حسین علیه السلام با قلب محزون و دل پر خون، با گریه رو به آنان کرده و در جواب شان فرمود: بِشَهَادَةِ أَبِيكُمْمَا الْكِفَايَةُ.

یعنی: شهادت پدرتان برایم کافی است؛ منظور امام حسین علیه السلام این بود که به قدر کافی دلم خون است.

اما آنها برای رفتن به میدان جنگ اصرار ورزیده و عرض کردند: نه به خدا، ای عمو!

و این قدر اصرار کردند تا از امام اجازه گرفته و به میدان نبرد شتافتند و جمعی را که بیشتر از دویست نفر نوشته اند به درک فرستادند، و پس از مبارزات شجاعانه ای که با

دشمن کردند سرانجام به مقام رفیع شهادت دست یافتند.^(۱)

قاسم بن العباس رضی الله عنه بعد از گرفتن اذن رو به سوی میدان کرد و رجز می خواند:

اقسمت لو کنتم لنا اعدادا و مثلکم و کنتموا افرادا
یا اشرجیل سکنو البلادا و شر قوم اظهروا الفسادا
سنترک جمعکم شردا و نرمی الرؤس عن الاجسادا^(۲)

یعنی: قسم می خورم که شما برای من تعداد زیادی نیستید، و قسم می خورم که لشکری همچون شما برای من اندک است، ای شرورترین مردمی که در سرزمین های مختلف ساکن شده اید و فساد را ظاهر کرده اید به زودی می رویم و شما را ترک می کنیم و سرها را از بدن ها جدا می کنیم.

ایشان که ظاهراً ۱۴ سال داشته اند، بر دشمن حمله کرده و عده زیادی از آنها را به خاک مذلت انداخت، مسلم خولانی که مردی عظیم الجثه بود به طرف او آمد و گفت: و الله این جوان را می کشم، من او را بسیار شجاع می بینم.

قاسم بن العباس رضی الله عنه فرمود: آیا تو قرابت ما را با رسول خدا صلی الله علیه و آله می دانی؟

مسلم خولانی توجهی به فرمایش او نکرد و به وی حمله کرده و ضربه کشنده ای به او زد، قاسم بن العباس رضی الله عنه فریاد کرد: یا عمه ادرکنی.

امام حسین رضی الله عنه به نزدش رفت و او را دریافت، ایشان زمانی که حضرت سیدالشهداء رضی الله عنه او را به طرف خیام می برد، در وسط راه از دنیا رفت و به مقام رفیع شهادت نائل گشت.

امام حسین رضی الله عنه برای او گریه شدیدی کرده و فرمودند: به فدای توای پسر برادرم،

۱- بطل العلقمی جلد: ۳ صفحه: ۴۳۳ و ۴۸۹.

۲- مقتل الحسین خوارزمی صفحه: ۲۲.

تو دادخواهی کردی ولی کسی به داد تو نرسید! و او را در صفوف شهداء خوابانندند.^(۱)

امام حسین

و اهل حرم پس از شهادت حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام

امام حسین عليه السلام بدن مطهر حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام را چون اربا اربا یعنی قطعه قطعه شده بود در کنار شریعه فرات رها کردند، و با چشمی گریان و قلبی شکسته، در حالی که به خیمه باز می‌گشتند فرمودند:

اما من مغيث يغيثنا؟ اما من مجير يجيرنا؟ اما من طالب حق ينصرنا؟ اما من خائف من النار فيذب عنا؛

یعنی: آیا کسی نیست به فریادمان برسد؟ آیا لیبیک گویی هست که ندای یاری ما را جواب دهد؟ آیا حق طلبی نیست یاریمان کند؟ آیا کسی نیست که از عذاب خدا بترسد و از ما حمایت کند؟

آثار غم و شکستگی از صورت امام حسین عليه السلام کاملاً مشخص بود، اطفال و کودکان که از تشنگی، توانائی راه رفتن و حتی ایستادن نداشتند، با شدت نگرانی به امام حسین عليه السلام خطاب کردند: پس عمویمان عباس چه شد؟ آیا آب را خواهد آورد؟ حضرت سکینه عليه السلام به طرف امام حسین عليه السلام دوید و عنان اسب پدر را گرفت و عرض کرد: یا ابتاه! هل لك علم بعمی العباس.

یعنی: ای پدر! آیا از عمویم عباس خبر داری؟

امام حسین عليه السلام به او فرمود: یا بنتاه! ان عمك العباس قتل، و بلغت روحه الجنان.

۱ - نورالعین فی مشهد الحسین صفحه: ۵۲.

یعنی: ای دخترم! عمویت عباس کشته شد، و روحش به بهشت رسید،^(۱) وقتی حضرت زینب علیها السلام این سخنان را از امام حسین علیه السلام شنید بسیار گریست و فریاد زد: وا اها، و عباساه، و ضیعتا بعدک! و زنان، همراه امام حسین علیه السلام گریستند، حضرت سیدالشهداء علیه السلام فرمودند: و ضیعتا بعدک.^(۲)

یعنی: ای عباس! ما بعد از تو بی‌یاور شدیم.

بانوان حرم صدا را به گریه بلند کردند، امام حسین علیه السلام در حالی که گریه می‌کرد چنین مرثیه می‌خواند:

فلی قد کنت کالرکن الوثیق	اخی یا نور عینی یا شقیقی
علی کل النوائب فی المضیق	ایا قمرا منیرا کنت عونى
سنجتمع فی الغداة علی الحقیق	فبعدک لا تطیب لنا حیاة
و ما القاه من ظماء و ضیق؛ ^(۳)	الا لله شکوائى و صبرى

یعنی: ای برادرم، وای نور چشمم، وای برادرم! تو پناه استوار من بودی، ای ماه درخشانده، که در همه حوادث سخت و رنج‌های شدید، یاور من بودی، بعد از تو زندگی برای ما گوارا نیست، و به زودی با هم در پیشگاه خدا ملاقات می‌کنیم، من شکایت از دشمن، و تحمل در برابر تشنگی و رنج‌ها و سختی‌ها را به سوی خدا می‌برم.

حضرت زینب کبری علیها السلام با ناله و زاری خطاب به امام حسین علیه السلام عرض کرد: پس چرا بدن برادرم عباس را به خیمه نیاوردی؟ چطور شد که او را به سایر شهداء

۱- کبریت الاحمر صفحه: ۱۶۲.

۲- مقتل الحسین علیه السلام ابو مخنف صفحه: ۲۷۰.

۳- معالی السبطین جلد: ۱ صفحه: ۴۴۱ و ۴۴۴.

ملحق نکردی؟ چرا بدن عباس عزیزم را زیر سم اسبها گذاردی؟

امام حسین علیه السلام فرمودند: خواهرم من هر چه تلاش کردم بدن ایشان را بیاورم نتوانستم، زیرا بدن برادرت عباس را آن قدر قطعه قطعه کرده بودند که قابل حمل کردن نبود، به همین جهت پیکرش را در کنار نهر علقمه به جای گذاشتم.
حضرت زینب کبری علیها السلام وقتی این سخنان را از حضرت سیدالشهداء علیه السلام شنیدند، بسیار گریستند و باناله و زاری فرمودند: وا اخاه وا عباساه وا قلة ناصراه وا ضيعتاه بعد ذلک.

یعنی: وای برادرم، وای عباسم! آه از کم شدن یاران، آه از رنج بی تو بودن.
امام حسین علیه السلام در تأیید کلام حضرت زینب کبری علیها السلام فرمودند: ای و الله من بعده وا ضيعتاه و انقطاع ظهراه.

یعنی: آری، به خدا قسم، بعد از او وای از بی کسی و شکستن کمر! سپس گریستند و زنان نیز بسیار گریستند.
سپس فرمود: وا اخاه، وا عباساه، وا مهجة قلباه، وا قره عیناه، وا قلة ناصراه، یعز و الله علی فراقک.

یعنی: وای برادرم، وای عباسم، وای جان دلم، وای از نور چشمم، وای از بی یاوری و تنهایی، به خدا قسم، فراق تو بر من سنگین است، و به قدری گریه فرمودند تا از هوش رفتند.^(۱)

مصیبت سرهای مقدس شهداء

عصر عاشورا پس از آن که امام حسین علیه السلام و اصحاب باوفایش در واقعه جانسوز

۱- المنتخب الطریحی صفحه: ۴۳۱.

کربلاء به شهادت رسیدند، عمر سعد دستور داد، سرهای شهیدان را از بدن جدا کرده، و آنها را بین نمایندگان چند قبیله تقسیم کنند، تا نزد عبیدالله بن زیاد برده، و از او جایزه بگیرند.

به قبیله کنده، که رئیس و نماینده آنها قیس بن اشعث بود، سیزده سر بریده، به قبیله هوازن، که رئیس و نماینده آنها شمر بن ذی الجوشن بود، دوازده سر بریده، به قبیله تمیم، هفده سر بریده، به بنی اسد، شانزده سر بریده، و به قبیله مذحج، هفت سر دادند، که مجموع آنها ۶۵ سر بریده شد، بقیه سرها را در بین دیگران تقسیم کردند.^(۱)

سر مقدس امام حسین علیه السلام توسط خولی بن یزید اصبحی، زودتر از همه به کوفه نزد ابن زیاد برده شد، و سایر سرها را شمر و قیس و عمرو بن حجاج به کوفه بردند.^(۲)

سر مقدس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را همراه با سر مقدس امام حسین علیه السلام بر نیزه کردند و به کوفه نزد ابن زیاد، و سپس به شام نزد یزید بردند.

وقتی سرهای شهدای کربلاء را به کوفه بردند، ابن زیاد سر مبارک حضرت سیدالشهداء علیه السلام را برداشته و روی ران خود گذاشت، در این اثناء یک قطره خون از سر مبارک آن حضرت بر قبای او چکید و قبا و رانش را سوراخ کرد و به زمین افتاد و در زمین ناپدید شد، آن سوراخ در ران ابن زیاد ماند و عفونت شدیدی کرد و هر چه مداوا می کرد بهبود نیافت و از آن زخم، بوی تعفن شدیدی آشکار شد و تا روزی که به درک رفت و به جهنم واصل گردید، آن بوی بد و تعفن از او استشمام می شد،^(۳) همچنین هنگامی که سر مبارک امام حسین علیه السلام را در برابر ابن زیاد نهادند، از دیوارهای

۱- لهوف صفحه: ۸۱

۲- مقتل الحسین صفحه: ۲۷۴ الی ۲۷۵.

۳- برگرفته شده از تحفة المجالس.

دارالاماره خون جاری می‌گشت.^(۱)

امام سجاد و دفن اجساد مقدس شهداء عليهم السلام

یزید نیز پس از این که به حسب ظاهر به خطای خود اعتراف کرد، موافقت کرد که تمام سرهای شهداء را تحویل امام زین العابدین عليه السلام بدهد، لذا تمام سرها را به ایشان تحویل دادند و آن حضرت سرهای مطهر شهداء را به کربلاء آورد، و به بدن‌هایشان ملحق نمود.^(۲)

لازم به ذکر است: آرامگاهی که هم اکنون در باب الصغیر دمشق منسوب به سرهای مطهر شهدای کربلاء می‌باشد در واقع محلی است که آن زمان سرهای مطهر شهداء را در آن جا نگهداری می‌کرده‌اند.^(۳)

در این جا به بعضی از نظرات و فتاوی‌ای علماء و دانشمندان شیعه و اهل سنت در تأیید مدعای خود می‌پردازیم:

نظرات علماء و دانشمندان شیعه:

سید بن طاووس رحمته الله می‌فرماید: در مورد رأس الحسین عليه السلام روایت شده که به کربلاء بازگردانده شد و در کنار جسد شریف ایشان به خاک رفته است.^(۴)

سید مرتضی رحمته الله نیز در برخی از آثار خود همین مطلب را تأیید کرده و می‌فرماید: سر بریده امام حسین عليه السلام به کربلاء آورده شد و ضمیمه بدن مطهر ایشان گردیده

۱- تهذیب الکمال جلد: ۶ صفحه: ۴۳۳ الی ۴۳۴.

۲- حبيب السیر صفحه: ۲۰۳) و (نفس المهموم صفحه: ۲۵۳) و (مقتل الحسین صفحه: ۲۴۵) و (اعیان الشیعه جلد: ۴ صفحه: ۲۹۰).

۳- برگرفته شده از العباس و حبيب السیر.

۴- اللهوف علی قتلی الطفوف صفحه: ۲۷۵.

است. (۱)

ابن نما ﷺ می فرماید: نظریه مورد اعتماد این است که سر مقدس را بعد از گردانیدن در بلاد، به کربلاء آوردند و در کنار جسد مطهر به خاک سپردند. (۲)

ابن شهر آشوب ﷺ نیز همین نظریه را نقل کرده است. (۳)

مرحوم مجلسی ﷺ فرموده است: مشهور میان علمای ما این است که سر بریده را حضرت زین العابدین ﷺ به کربلاء آورده و در کنار بدن مطهر به خاک سپرده است. (۴) بعضی قائلند علت استحباب زیارت امام حسین ﷺ در روز اربعین همین است که در چنین روزی سر بریده ایشان به بدن مطهرشان ملحق شده است. (۵)

ملا محمد حسین قزوینی می فرماید: مشهور این است که سبب فضیلت زیارت امام حسین ﷺ در روز اربعین این است که امام زین العابدین ﷺ به همراه اهل بیت ﷺ در بازگشت از شام، در چنین روزی وارد کربلاء شدند و سرهای شهداء را به بدن هاشان ملحق کردند، ایشان قول کسانی که ورود اهل بیت را در روز اربعین به کربلاء بعید می شمارند، مردود می داند. به نظر وی اهل بیت روز دوازدهم محرم وارد کوفه شده اند و در روز پانزدهم از کوفه به سوی دمشق حرکت کرده اند و ظرف مدتی کمتر از ده روز به مقصد رسیده اند.

مدت اقامت آنها در شام هشت روز بوده است. اوایل ماه صفر، آنها را آزاد کردند. علت آزادی آنها این بود که مردم زبان به سب و لعن یزید گشودند و یزید ناچار شد که

۱ - سفینه البحار جلد: ۱ صفحه: ۴۹۱.

۲ - مثير الاحزان صفحه: ۵۳.

۳ - المناقب جلد: ۴ صفحه: ۸۲.

۴ - بحار الأنوار جلد: ۱۰ صفحه: ۲۲۸.

۵ - سفینه البحار جلد: ۱ صفحه: ۴۹۱.

شمر و ابن زیاد را لعن کند و با احترام، وسایل سفر اهل بیت علیهم السلام را به همراه سرهای شهداء فراهم سازد.^(۱)

نظرات علماء و دانشمندان اهل سنت:

قزوینی شافعی می‌گوید: سر امام حسین علیه السلام در بیستم ماه صفر به پیکرش ملحق شد.^(۲)

سبط ابن جوزی می‌گوید: درباره مدفن رأس الحسین علیه السلام اقوالی است، مشهورترین اقوال این است که به همراه اسراء به مدینه و از آنجا به کربلاء فرستاده شد و به خاک رفت.^(۳)

علی جلال می‌گوید: امامیه و برخی از اهل سنت، معتقدند که سر بریده امام حسین علیه السلام به کربلاء آورده شده و در کنار جسد به خاک رفته است.^(۴)

عباس محمود عقاد درباره مدفن سر، شش قول می‌شمارد که یکی از آنها همین قول است.^(۵)

شبراوی شافعی نیز نقل کرده که سر مقدس در کربلاء مدفون می‌باشد.^(۶)

عثمان مدوخ حنفی^(۷) و شبلینجی شافعی^(۸) نیز همین قول را نقل کرده‌اند.

روز عاشورا وقتی امام سجاد علیه السلام از حضرت سیدالشهداء علیه السلام خبر شهادت

۱- ریاض الاحزان صفحه: ۱۵۲.

۲- عجائب المخلوقات بر حاشیه حیاة الحيوان جلد: ۱ صفحه: ۱۱۵.

۳- التذکره صفحه: ۱۵۰.

۴- الحسین صفحه: ۱۳۹.

۵- ابوالشهداء صفحه: ۱۹۸.

۶- الاتحاف صفحه: ۲۳.

۷- العدل الشاهد صفحه: ۵۰.

۸- نور الابصار صفحه: ۱۲۱.

عمویش حضرت ابوالفضل العباس رضی الله عنه را شنیدند به قدری گریه کردند که از هوش رفتند.^(۱)

روز سیزدهم محرم امام سجاد رضی الله عنه به طور محرمانه و به صورت طی الارض از کوفه به کربلاء تشریف آوردند، زمانی که عمر سعد با لشکریانش از زمین کربلاء بیرون رفتند، زنان قبیله بنی اسد به میدان جنگ در کربلاء آمده و وقتی دیدند که کشته‌های بنی امیه دفن شده‌اند، اما پیکر مطهر بنی هاشم و اصحاب با وفای امام حسین رضی الله عنه روی زمین مانده است، فوراً برگشتند و به مردان خود گفتند: شما جواب رسول خدا صلی الله علیه و آله را چه خواهید داد که فرزند او در نزدیکی شما کشته شد و او را یاری نکردید، در حالی که عمر سعد کشته‌گان خود را دفن کرده و اولاد رسول خدا صلی الله علیه و آله و اصحاب او روی زمین هستند؟ بروید آنها را دفن کنید و این ننگ و عار بزرگی را که برای خود گذاشته‌اید به این وسیله برطرف کنید.

مردان بنی عامر و بنی اسد به سوی سرزمین کربلاء آمدند، وقتی آن صحنه را مشاهده کردند با کمال تعجب دیدند ابدان طیبه و طاهره، بدون سر روی زمین در کنار هم صف کشیده و آرمیده‌اند، بنی اسد نمی‌توانستند آنها را بشناسند، زیرا سر در بدن نداشتند شناختن بدن بدون سر غیر ممکن است، مگر به لباس آن شخص آشنایی داشته باشند.

بنی اسد و بنی عامر در این فکر بودند که چگونه افراد را تشخیص بدهند که ناگهان متوجه شدند اسب سواری نقاب دار به طرف آنها می‌آید، وقتی به آنها رسید فرمود: این جا چه کار می‌کنید و قصدتان چیست؟

بنی اسد ترسیدند مبادا او از جاسوسان بنی امیه باشد، لذا اول کتمان کردند و

۱ - معالی السبطين جلد: ۲ صفحه: ۲۳.

چیزی نگفتند، ولی وقتی یقین کردند که او از جاسوسان نیست گفتند: ما برای دفن این اجساد آمده ایم، ولی نمی توانیم آنها را بشناسیم.

اسب سوار وقتی این جمله را از آنها شنید گریه زیادی کرد و فرمود: وا ابتا وا اباعبداللہ لیقتلک حاضر و ترانی اسیرا و قلیلا لیتک حاضر ترانی اسیرا ذلیلا.^(۱)

یعنی: آه ای پدر! آه ای اباعبداللہ! قومی که در این سرزمین بودند تو را کشتند و مرا با اسارت و کم شدن یاران از اوج عزت پایین آوردند، ای پدر کاش حاضر بودی و می دیدی که مرا اسیر و ذلیل کردند.

آنگاه فرمود: من شما را در جهت شناسائی آنها راهنمایی خواهم کرد، و از اسب پیاده شد و میان شهداء می رفت تا به جسدی رسید، او را در آغوش کشید و گریست و فرمود: یا ابتا بقتلک قرت عیون الشامتین یا ابتاه لقتلک فرحت بنوامیه یا ابتاه بعدک طال حزنا یا ابتا بعدک طال کرینا.

یعنی: ای پدر با کشته شدن تو چشمان شماتت کنندگان روشن شد و بنی امیه شاد گشتند، ای پدر بعد تو حزن و غم و اندوه ما طولانی گردید.

آن اسب سوار که در واقع حضرت زین العابدین علیه السلام بودند، لطف کرده و به بنی اسد اجازه فرمودند که پیکرها را در مکان هایی که خود آن حضرت تعیین می کردند، به خاک بسپارند، ولی دو نفر از آنها را استثناء نموده، و خود شخصاً به دفن آنها پرداختند:

۱- پیکر مطهر حضرت سیدالشهداء امام حسین علیه السلام، زیرا امام علیه السلام را باید امام معصوم به خاک بسپارد و دیگری صلاحیت این کار را ندارد.

۲- حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام، که این مسأله خود بیانگر مقام عظیم و بزرگ ایشان است، که بدن مطهرشان را امام معصوم علیه السلام دفن نمودند.

۱- مع الרכب الحسینی جلد: ۵ صفحه: ۱۴۵.

امام سجاد علیه السلام بر پیکر مطهر پدر بزرگوارشان امام حسین علیه السلام نماز خواندند و به بنی اسد فرمودند: اگر برایتان ممکن است بوریایی^(۱) پیدا کنید تا زیر پیکر مطهرش بگذارم.

بنی اسد چون در غاضریه منزل داشتند سریعاً بوریایی تهیه کرده و حضور امام سجاد علیه السلام آوردند، ایشان بوریای را در قبر گذاشته و بدن مطهر را برداشت و در قبر نهاد و روی آن را با خاک پوشاند و با علامتی با انگشت سبّابه، قبر مطهر را مشخص فرموده و روی آن قبر نوشتند:

و کتب با نامله الشریفه هذا قبر الحسین بن علی بن ابی طالب علیه السلام الذی قتلوه عطشاناً.

یعنی: با انگشتان شریف شان نوشتند این قبر حسین بن علی بن ابی طالب علیه السلام است که او را با لبان تشنه کشتند.

سپس بالای بدن هر یک از اجساد آمدند و می فرمودند: هذا فلان و هذا فلان؛ وقتی که بنی اسد بر همه شهداء به امامت حضرت زین العابدین علیه السلام نماز خواندند آن حضرت به آنها فرمود: قبر بزرگی حفر کنید و همه آنها را در آن دفن نمایید،^(۲) البته به استثنای حبیب بن مظاهر که او را در قبری مستقل، نزدیک آنها دفن کردند.

دفن پیکر مقدس حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام

امام سجاد علیه السلام بعد از اتمام کار دفن امام حسین علیه السلام و سایر شهدا به طرف نهر علقمه آمدند، وقتی چشمشان به بدن پاره پاره و بی دست حضرت ابا الفضل العباس علیه السلام افتاد منقلب شدند، فانحنی علیه و جعل ینتحب و یقول: یا عماء! لیتک

۱ - بوریای به حصیر بافته شده گفته می شود.

۲ - حیات الامام الحسین علیه السلام جلد: ۳ صفحه: ۳۲۵.

تنظر حال الحرم و البنات و هن ینادین: واغربتاه.^(۱)

یعنی: خم شدند و با صدای بلند گریه کرده و می فرمودند: ای عمو جان کاش بر حال اهل حرم و دختران نگاهی می کردی که چگونه فریاد می زنند: واغربتاه.

در این هنگام خود را بر روی بدن مطهر عمویشان حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام انداختند، و دست مبارکش را به گلوی بریده آن حضرت کشیده و با ناله و شیون می فرمودند: علی الدنيا بعدک العفا، یا قمر بنی هاشم، و علیک منی السلام من شهید محتسب و رحمة الله و برکاته.^(۲)

یعنی: ای ماه تابان بنی هاشم، پس از تو خاک بر سر دنیا، ای شهید که همواره در طلب ثواب بودی، درود و برکات خدا بر تو باد.

بعد از این که آن حضرت خود را بر پیکر مطهر حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام انداخته و بسیار گریستند، شخصاً برای عمویشان قبری حفر کردند، و به تنهایی پیکر مقدس حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام را در میان قبر نهادند، همانگونه که خود به تنهایی پیکر مقدس پدرشان امام حسین عليه السلام را در میان قبر نهاده بود.

بنی اسد می خواستند به ایشان در دفن آنها کمک کنند، اما امام سجاد عليه السلام مانع می شدند و می فرمودند: ان معی من یعیننی.

یعنی: کسانی (از ملائکه) همراه من هستند و مرا در دفن پیکر مطهر آنها کمک می کنند.^(۳)

وقتی کار دفن شهداء به پایان رسید، آن جوان نقاب دار که حضرت سجاد عليه السلام بود

۱- کبریت احمر صفحه: ۴۹۵.

۲- مقتل الحسین المرقوم صفحه: ۳۳۷.

۳- مقتل الحسین صفحه: ۳۹۸.

می خواست برگردد، بنی اسد دامن او را گرفتند و او را به شهدای کربلاء قسم دادند که تو کیستی؟

آن جوان فرمود: انا حجة الله عليكم انا على بن الحسين جئت لا واری جثه ابي و من معه من اخواني و اعمامی و اولادی عمومتمی و انصارهم الذین بذلوا مهجهم دونه و انا الان راجع الی سجن ابن زیاد و اما انتم فهنیا لكم لا تجزعوا اذا تضاموا فینا. (۱)

یعنی: من حجت خدا بر شما هستم، من علی بن الحسین علیه السلام هستم آمده‌ام تا بدن بی جان پدرم و کسانی که همراه او بودند از برادران و عموها و پسر عموها و یاران ایشان که خون خود را در راه حفاظت از او فدا کردند را به خاک بسپارم و الآن به زندان ابن زیاد بر می‌گردم و اما شما بنی اسد پس ثواب این خدمت گوارایتان باشد، هنگامی که (دوباره مصائب ما) دور هم گرد می‌آیید بی تابگی و جزع نکنید.

حیرت یزید از علمدار کربلاء علیه السلام

وقتی که اموال حضرت سیدالشهداء علیه السلام را غارت کرده و برای یزید فرستادند، علمای را که در دستان مبارک حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام بود، با همان اموال غارت شده به عنوان غنیمت به شام بردند.

وقتی چشم یزید در میان غنائم، به آن پرچم افتاد، نگاهی عمیق به علم کرد و مدت زیادی به فکر فرو رفت و سه مرتبه از روی حیرت و تعجب از جای خود بر خواسته و به طرف علم می‌رفت، نگاهی عمیق به آن می‌کرد و دوباره برگشته و می‌نشست.

اطرافیان و مشاوران یزید از او پرسیدند: ای امیر مؤمنان، چه مسأله‌ای شما را این گونه شگفت زده و متعجب کرده است؟

۱ - معالی السبطين جلد: ۲ صفحه: ۲۹.

یزید گفت: این پرچم در کربلاء به دست چه کسی بود؟
جواب دادند: این علم به دست برادر حسین بن علی عليه السلام که نامش عباس بود و
علمداری سپاه حسین عليه السلام را از جانب وی بر عهده داشت، بوده است.

یزید گفت: حیرت و تعجبم از شجاعت عجیب صاحب این علم است؟!

پرسیدند: چگونه و از کجا متوجه شجاعت او شدید؟!

یزید در حالی که آن علم را بلند کرد گفت: خوب به این پرچم نگاه کنید، می بینید
که تمام اجزاء و قسمت های آن از پارچه گرفته تا چوبش بر اثر اصابت تیرها و نیزه ها و
شمشیر صدمه دیده است، غیر از دستگیره آن که کاملاً سالم مانده، و این مطلب نشانگر
آن است که تیرها و نیزه ها به دست پرچمدار اصابت می کرده، اما او پرچم را رها ننموده
و تا آخرین توان خود، آن را نگه داشته است.

این پرچمدار، دست های خود را فدای پابرجایی پرچم لشکر خود کرده! و تنها
وقتی که آخرین رمق خویش را از دست داده، پرچم از دست او یا همراه با دستش (که
از بدن جدا شده) افتاده، و این رمز سالم ماندن دسته پرچم است که همین مطلب علت
حیرت و تعجب من شده است.

سپس یزید گفت: ابیت اللعن یا عباس! هکذا یكون وفاء الأخ لایه.

یعنی: لعن و ناسزا از تو دور بادای عباس! این است معنای وفاداری برادر نسبت به
برادرش.^(۱)

حضرت ام البنین و خبر شهادت فرزندانش عليه السلام

زمانی که خبر شهادت فرزندان حضرت ام البنین عليه السلام به او رسید، ایشان در مدینه
بودند، وقتی بشیر به مدینه آمد، آن حضرت سریع به مسجد آمده و از او پرسیدند: از

۱ - الوقایع و الحوادث جلد: ۳ صفحه: ۳۸.

کربلاء چه خبر؟

وقتی بشیر از شهادت فرزندانش خبر داد، فرمود: یا بشیر اخبرنی عن ابی عبداللّٰه الحسین، اولادی و من تحت الخضراء کلهم فداء لابی عبداللّٰه الحسین.

یعنی: ای بشیر، از امام حسین علیه السلام به من خبر بده، همه فرزندانم و همه آن چه در زیر آسمان است به فدای امام حسین علیه السلام باشند.

وقتی بشیر خبر شهادت امام حسین علیه السلام را اعلام کرد، حضرت ام البنین علیها السلام در حالی که بسیار منقلب شده بود گفت: قد قطعت نياط قلبی.^(۱)

یعنی: ای بشیر، با این خبر بندهای دلم را پاره پاره کردی.

سوگواری حضرت ام البنین علیها السلام بعد از واقعه جانسوز کربلاء

حضرت ام البنین علیها السلام بعد از واقعه جانسوز کربلاء قبرهایی نمادین در قبرستان بقیع ایجاد نمود و هر روز همراه با عبیداللّٰه و فضل، فرزندان حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام به قبرستان بقیع می آمد و برای امام حسین، شهدای کربلاء و چهار فرزندش علیهم السلام آن چنان ندبه و گریه می کرد، که دوست و دشمن با شنیدن صدای گریه های ایشان به گریه می افتادند، حتی مروان بن حکم که مظهر شقاوت و شخصی قوی القلب و از دشمنان قسم خورده آل محمد صلی الله علیه و آله بود، بارها در اثر شنیدن نوحه و گریه های حضرت ام البنین علیها السلام دلش می سوخت و گریه می کرد.^(۲)

وقتی بانوان مدینه ایشان را ام البنین خطاب کرده و به وی تسلیت می گفتند، به آنها چنین جواب می داد:

۱- ریاحین الشریعه صفحه: ۲۹۳.

۲- لواعج الاشجاع فی مقتل الحسین علیه السلام صفحه: ۱۳۹.

لا تدعوني ویک ام البنین
تذکرینی بلیوث العرین
کانت بنون لی ادعی بهم
و الیوم اصبحت و لا من بنین
اربعة مثل نسور الربی
قد واصلوا الموت بقطع الوتین
تنازع الخرصان اشلائهم
فکلهم امسی صریعا طعین
یا لیت شعری اکما اخبروا
بان عباسا قطع الیمین؛^(۱)

یعنی: ای زنان مدینه دیگر مرا ام البنین نخوانید، زیرا با این عنوان مرا به یاد فرزندانم می اندازید که شیران بیشه شجاعت بودند.

من دارای فرزندانی بودم که از این رو مرا مادر پسرها می گفتند، ولی اکنون در حالی صبح کردم که هیچ پسری ندارم، چهار پسر همچون باز شکاری، چابک و تیز پرواز داشتم، که با قطع رگ گردن هایشان آنها را کشتند.

دشمنان با نیزه های خود، پیکرهای آنها را قطعه قطعه کرده، و هر چهار پسر در حالی روز را به پایان بردند که با بدن های چاک چاک بر روی خاک گرم کربلاء افتادند. کاش می دانستم آیا این خبری که به من دادند صحیح است، که دست راست عباسم را از بدن جدا نمودند؟!

یکی از روزها که زن ها اطرافش جمع بودند، به روی زمین نشست و فرمود: ای زن ها! الان فهمیدم چگونه عباسم را کشته اند، آخر عباس من مثل بابایش علی شجاع بود، کسی جرأت نمی کرد به او نزدیک شود و اشعار زیر را خواند:

نبت ان ابنی اصیب براسه مقطوع ید لو کان سیفک فی یدیک لمادنی منه احد
یا من رأی العباس کر علی جماهیر الن و وراه من ابناء حیدر کل لیث ذی لبید
ویلی علی شبلی امال براسه ضرب العمد؛^(۲)

۱ - سفینة البحار جلد: ۳ صفحه: ۳۰۸.

۲ - شرح الاخبار فی فضائل الائمه الاطهار عليهم السلام جلد: ۳ صفحه: ۱۸۶.

یعنی: شنیده‌ام که بر سر پسر کوبیده‌اند و دستش را بریده‌اند، اگر شمشیرش در دستانش بود کسی نمی‌توانست به او نزدیک شود.

ای کسی که دیدی عباس بر بزرگان لشکر اشقیاء که ناتوان شده بودند حمله‌های پی‌درپی می‌کرد و در پشت سرش پسران حیدر کرار همچون شیر درنده بودند وای بر من به خاطر مصیبتی که به شیر پسر آمد و عمود آهن بر فرقهش خورد.

زمانی که بازماندگان کربلاء به مدینه بازگشتند، حضرت زینب کبری علیها السلام به ملاقات حضرت ام‌البنین علیها السلام شتافت و شهادت فرزندانش را به وی تسلیم گفت.

حضرت ام‌البنین علیها السلام از حضرت زینب کبری خواست تا از واقعه جانسوز کربلاء و پسرانش برایش بگوید، حضرت زینب کبری علیها السلام از شهادت فرزندانش سخن به میان آوردند.

حضرت ام‌البنین علیها السلام عرض کرد: جان همه عالم به فدای حسین علیها السلام از حسین علیها السلام برایم بگو؟

حضرت زینب کبری علیها السلام فرمودند: حسین علیها السلام را بلب تشنه کشتند.

حضرت ام‌البنین علیها السلام تا این سخن را شنید، آن چنان ناراحت و از خود بی‌خود شد که بی‌اختیار دستهایش را بلند کرد و محکم بر سرش کوبید و چندین بار فریاد زد: وا حسیناه! وا حسیناه! (۱)

حضرت زینب کبری علیها السلام در ادامه فرمودند: ای ام‌البنین علیها السلام از پسر عباس علیها السلام یک یادگاری برایت آورده‌ام.

حضرت ام‌البنین علیها السلام عرض کرد: آن یادگاری چیست؟

حضرت زینب کبری علیها السلام سپر حضرت ابوالفضل العباس علیها السلام را تقدیم به ایشان

۱ - تذکره الشهداء صفحه: ۴۴۳.

فرمود.

حضرت ام‌البنین علیها السلام تا آن سپر را دید آن چنان منقلب شد و گریست که بیهوش شده و بر زمین افتاد.^(۱)

عظمت حضرت ام‌البنین علیها السلام

حضرت زینب کبری علیها السلام احترام خاصی برای حضرت ام‌البنین علیها السلام قائل بودند و همیشه در اعیاد برای عرض تبریک و در شهادت‌ها برای عرض تسلیت به زیارت حضرت ام‌البنین علیها السلام رفته و همواره ایشان را احترام و اکرام می‌فرمودند.

حضرت ام‌البنین علیها السلام بانویی با فضیلت و عارف به حق اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بود و محبت شدید و خالصی به آنان داشته و خود را وقف محبت و خدمت‌گزاری به آنها کرده بود.^(۲)

این بانوی عظیم‌الشأن در نزد مردم مسلمان دارای جایگاه ویژه‌ای است، مردم مسلمان ایشان را نزد خدای تعالی شفیع و واسطه قرار می‌دهند و به این وسیله حاجات خود را از خدای تعالی گرفته و غم و اندوهشان برطرف می‌شود.

حضرت ام‌البنین علیها السلام بعد از امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام مدت زیادی زنده بودند اما با هیچ‌کسی ازدواج نکردند؛ امامه و اسماء بنت عمیس و لیلی نهشیله نیز بعد از شهادت حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام به توصیه حضرت ام‌البنین علیها السلام با هیچ‌کس ازدواج نکردند.

این بانوی بزرگوار و وفادار، به استناد حدیثی از حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام

۱- حضرت ابوالفضل علیه السلام مظهر کمالات و کرامات جلد: ۲ صفحه: ۱۶) و (زندگانی حضرت ابوالفضل علیه السلام صفحه: ۱۳۶).

۲- العباس صفحه: ۱۳۳.

که می‌فرماید: **أَنَّهُ لَا يَجُوزُ لِأَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ وَالْوَصِيِّ أَنْ يَتَزَوَّجَنَّ بَعِيْرِهِ بَعْدَهُ.**^(۱)
یعنی: همسران پیامبر و اوصیاء، بعد از مرگ ایشان نباید به همسری کسی در آیند، تن به ازدواج با کسی نداده و حتی به دیگر همسران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام چنین تذکری می‌دادند.

پس از شهادت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب عليه السلام روزی مغیره بن نوفل که یکی از مشاهیر عرب بود از امامه، همسر علی بن ابی طالب عليه السلام خواستگاری کرد، امامه نزد حضرت ام‌البنین عليها السلام رفت و ایشان را در جریان گذاشت و در مورد این ازدواج با ایشان مشورت کرد.

حضرت ام‌البنین عليها السلام در جواب او با استناد به همان حدیث علی بن ابی طالب عليه السلام فرمودند: سزاوار نیست که ما پس از ایشان در خانه دیگری باشیم و با مرد دیگری ازدواج کنیم.

این فرمایش حضرت ام‌البنین عليها السلام نه تنها در امامه، بلکه در دیگر همسران امام، از جمله: لیلی تمیمیّه و اسماء بنت عمیس نیز اثر گذاشت، لذا به همین جهت این چهار بانوی عظیم‌الشان تا پایان عمرشان با هیچ کس دیگر ازدواج نکردند.^(۲)

حضرت ام‌البنین عليها السلام تا چند سال پس از واقعه جانسوز کربلاء در قید حیات بوده و همواره به افشاگری علیه حکومت بنی امیه می‌پرداخت، ایشان سرانجام در روز سیزدهم جمادی الثانی سال ۷۰ هجری دارفانی را وداع گفت و در قبرستان بقیع، در کنار صفیه و عاتکه دو تن از عمه‌های گرامی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مدفون گردید.^(۳)

۱ - بحار الأنوار جلد: ۴۲ صفحه: ۹۲.

۲ - (كشف الغمة صفحه: ۳۲) و (الفصول المهمة صفحه: ۱۴۵) و (مناقب ابن شهر آشوب جلد ۲ صفحه ۷۶) و (مطالب السؤل: صفحه: ۶۳).

۳ - فرهنگ جامع القبایی تاریخ و جغرافیای مکه و مدینه صفحه: ۱۲۳.

قصاص حکیم بن طفیل طائی

حکیم بن طفیل طائی از سران و اشراف کوفه، و از منافقان و حامیان سرسخت حکومت یزید بود، او در واقعه جانسوز کربلاء، در جریان قتل و غارت آل الله و جنایات دیگر دست داشت.

حکیم بن طفیل کسی است که به سوی امام حسین علیه السلام تیراندازی کرده و قاتل حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است، او لباس و اسلحه حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را به غارت برد.^(۱)

هنگامی که از او سؤال کردند: چرا به سوی فرزند حضرت فاطمه زهراء علیه السلام تیر انداختی؟! با گستاخی گفت: تیر من بر بدن او اصابت نکرد، بلکه فقط به لباس حسین علیه السلام خورد و آسیبی به او نرساند.

در جریان انتقام گرفتن مختار از قاتلین امام حسین علیه السلام عبدالله بن کامل، معاون مختار، با افرادش به سوی خانه حکیم بن طفیل رفتند و او را بازداشت کرده و سپس به طرف دارالاماره حرکت دادند.^(۲)

بستگان حکیم بن طفیل، وقتی حکیم بازداشت شد، فوراً خود را به عدی فرزند حاتم طائی رساندند، و از او برای آزادی حکیم کمک خواستند.

عدی از سران و بزرگان شیعیان عراق و از جمله مریدان و حامیان سرسخت امیرالمؤمنین علیه السلام بود و در جنگ صفین، خود و بستگان و فرزندان در کنار علی بن ابی طالب علیه السلام با معاویه و لشکر شام جنگیده و سه فرزند وی به نام‌های: طرفه و

۱- تاریخ طبری جلد: ۶ صفحه: ۶۲.

۲- کامل ابن اثیر جلد: ۴ صفحه: ۹۲ و ۲۴۲.

طریف و طارف نیز در آن جنگ به شهادت رسیدند.

مختار برای عدی احترام فوق العاده‌ای قائل بود و سخنان و توصیه‌های او را می‌پذیرفت، به همین جهت بستگان حکیم بن طفیل از عدی خواستند پیش مختار برود و از او برای حکیم بن طفیل طلب عفو کند.

آنان به عدی وانمود کردند که وی جرمی مرتکب نشده و درباره او گزارشات دروغ به مختار رسانده‌اند، عدی گفت: از من کاری ساخته نیست، ولی در عین حال نزد مختار می‌روم.

شیعیان و همچنین مأموران ابن کامل وقتی دیدند که عدی به سرعت به طرف دارالاماره می‌رود و قصد شفاعت برای نجات حکیم دارد، نگران شدند که مبادا مختار شفاعت عدی را قبول کرده و او را آزاد کند، چون مختار قبلاً چند نفر از طایفه طی، که در شورش میدان سبیع شرکت داشتند و دستگیر شده بودند، به شفاعت عدی آزاد کرده بود.

لذا شیعیان و یاران ابن کامل به او گفتند: ما می‌ترسیم امیر وساطت عدی بن حاتم را درباره این خبیث که گناه او مشخص و معلوم است، نیز بپذیرد، بگذار خودمان کارش را یکسره کنیم.

ابن کامل نیز خودش نگران این مطلب بود، لذا در جواب به آنها گفت: او تحویل شما و در اختیار تان است.

شیعیان و یاران ابن کامل خوشحال شده و متوجه گردیدند که ابن کامل نیز قلباً مایل نیست حکیم بن طفیل جان سالم به در برد، لذا حکیم را دست بسته به محل عنزیان بردند و در کنار دیواری نگه داشته و به او گفتند: تو لباس‌های حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را پس از شهادتش دزدیدی، و بدن مطهرش را برهنه کردی؛ حال ما نیز

لباس تو را از بدنت بیرون می آوریم تا قبل از کشته شدن مزه انتقام را بچشی.

مأموران این کامل او را لخت کرده و دست بسته در کنار دیوار نگه داشتند، آن گاه به او گفتند: تو در روز عاشورا، امام حسین علیه السلام را هدف تیر قرار دادی و مدعی هستی که تیر تو به بدن ایشان اصابت نکرد، و فقط به لباسش خورد، اکنون آماده دریافت جزای خود باش و همه آنها تیرهایشان را متوجه حکیم ساختند.

فرمان تیر صادر شد و مأموران، تیرها را رها کردند و گفتند: بگیر، آن قدر تیر بر او زدند تا جسد بی جاننش نقش بر زمین شد و به درک اسفل رفت.

مردی به نام ابو جارود که شاهد صحنه تیرباران حکیم بن طفیل بوده، می گوید: آن قدر تیر به بدن حکیم اصابت کرد که به شکل خارپشت درآمد.

عدی بن حاتم، که فکر می کرد حکیم در واقعه جانسوز کربلاء حضور نداشته و از ماجرای قصاص وی توسط شیعیان بی خبر بود، نزد مختار رفت تا برای حکیم بن طفیل شفاعتی بکند.

مختار، عدی را با احترام پذیرفت و در کنار خود جای داد و به او عرض کرد: ای ابوطریف چه فرمایشی دارید؟

عدی گفت: راجع به حکیم بن طفیل تقاضای عفو دارم.

مختار با کمال تعجب، رو به عدی کرد و گفت: ای ابوطریف، از شما بعید بود برای یک قاتل خبیث وساطت کنی! او از قاتلان امام حسین علیه السلام است.

عدی گفت: امیر به شما گزارش دروغ داده اند، من شنیده ام او در قتل امام حسین علیه السلام و وقایع جانسوز کربلاء نقشی نداشته است.

مختار که سخت به عدی احترام می گذاشت، با ناراحتی گفت: بسیار خوب، او را

به تو می بخشم.^(۱)

در این هنگام ابن کامل بر آنها وارد شد، مختار رو به ابن کامل کرد و گفت: آن مرد را چه کردید؟ حکیم را می گویم.

ابن کامل گفت: قربان، مأموران و شیعیان او را کشتند.

مختار، که قلبا از کشته شدن حکیم خوشحال شده بود، با لحنی آرام به ابن کامل گفت: چرا عجله کردید و او را پیش من نیاوردید؟! این بزرگوار (اشاره به طرف عدی بن حاتم کرد) پیش من آمده و در باب او سفارش کرد، و من نیز به پاس احترامی که برای او قائل هستم وساطتش را پذیرفته بودم.

ابن کامل گفت: قربان، شیعیان حرف مرا گوش نمی دادند، من حریف آنها نشدم، و بی اجازه من او را تیرباران کردند.^(۲)

قاتلین امام حسین ﷺ در قیامت

شخص آهنگری از اهل کوفه نقل می کند: من همراه با لشکر ابن زیاد به کربلاء رفته بودم.

ما خیمه های خود را بر لب نهر علقمه برپا کرده و مأمور بودیم تا آب را به روی امام حسین ﷺ و یارانش ببندیم، و چنین کردیم، تا وقتی که همگی آنان در حالی که تشنه بودند کشته شدند.

بعد از این جریان به سوی کوفه حرکت کردیم، ابن زیاد اسیران آل محمد ﷺ را به شام فرستاد، پس از آن که اسراء به شام رفتند، شبی در عالم خواب دیدم گویا قیامت

۱- تاریخ طبری جلد: ۶ صفحه: ۶۳) و (بحارالأنوار: جلد: ۴۵ صفحه: ۳۷۵).

۲- کامل ابن اثیر جلد: ۴ صفحه: ۲۴۲.

برپا شده است، مردم مثل دریا به موج آمده و دچار عطش شدیدی بودند، من احساس می کردم که از همه آنها تشنه تر هستم، آفتاب فوق العاده گرم بود و زمین هم مانند دیگ می جوشید.

در همین موقع شخصی را دیدم که نور جمالش صحرای محشر را روشن کرده، و در عقب وی کسی را دیدم که صورتش از ماه شب چهارده نورانی تر بود.

ناگهان مردی آمد و من را به وسیله زنجیری، کشان کشان، به طرف آن بزرگوار برد، آن شخصی که من را می کشید و می برد را قسم دادم و گفتم: تو را به حق آن کسی که این مأموریت به تو داده بگو بدانم کیستی؟!

گفت: من یکی از ملائکه می باشم.

گفتم: آن شخص کیست؟

گفت: علی بن ابی طالب عليه السلام.

گفتم: آن مرد نورانی که جلوی شما ایستاده کیست؟

گفت: حضرت محمد صلى الله عليه وآله

پس از این منظره، عمر بن سعد و گروه دیگری را که برایم ناشناخته بودند، مشاهده کردم که غل و زنجیرهایی به گردن داشتند و از چشم و گوش های آنان آتش خارج می شد، همچنین پیامبران الهی و صدیقین را دیدم که در اطراف حضرت محمد صلى الله عليه وآله حلقه زده بودند.

در همین حال بودم که ناگهان شنیدم حضرت رسول الله صلى الله عليه وآله به علی بن ابی

طالب عليه السلام فرمودند: چه کار کردی؟

علی بن ابی طالب عليه السلام عرض کردند: احدی از قاتلان حسین عليه السلام را رها ننموده و

همه را حاضر کردم، سپس تمامی قاتلین امام حسین عليه السلام را به حضور پیامبر اکرم صلى الله عليه وآله

آوردند و پیامبر اکرم ﷺ راجع به جریانات کربلاء و جنایاتی که مرتکب شده بودند از آنها سؤال می‌کردند.

یکی از آنها گفت: من آب را به روی امام حسین علیه السلام بستم.

دیگری گفت: من امام حسین علیه السلام را تیرباران کردم.

سومی می‌گفت: من سینه آن حضرت را پایمال نمودم.

چهارمین نفر گفت: من فرزند حسین علیه السلام را کشتم.

پیامبر اکرم ﷺ پس از شنیدن این اعترافات به قدری گریه کردند که همه افرادی که در حضورشان بودند از گریه آن بزرگوار به گریه افتادند.

سپس پیامبر اکرم ﷺ دستور دادند تا همه آنها را به سوی جهنم ببرند.

در همین هنگام، شخص دیگری را آوردند، پیامبر اکرم ﷺ به او فرمودند: تو

نسبت به حسین من چه کردی؟

او گفت: من فقط آهنگر بودم، و جنگ و جدالی نکردم.

پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: جرم تو این بوده که بر علیه حسین من سیاهی لشکر

تشکیل داده‌ای، سپس دستور داد تا او را هم به سمت جهنم ببرند.

هنگامی که این شخص از نقل خواب خویش فراغت یافت، زبانش در حضور

عموم حاضرین لال شد و با بدترین وضع به درک اسفل رفت و کلیه آن افرادی که این

خواب را از زبان آن مرد شنیدند از وی بیزار شدند.^(۱)

۱ - بحار الانوار جلد: ۴۵ صفحه: ۳۱۹.

عجایب گودال قتلگاه

همچنین از شخصی اسدی نقل شده که گفت: در روز عاشورا پس از آن که لشکر بنی امیه از کربلاء بیرون رفتند، من در کنار نهر علقمه بودم، از گودال قتلگاه کربلاء عجایبی دیدم که جز قسمتی از آن قادر به گفتن مابقی نخواهم بود، از جمله: هر گاه بادی از آن گودال به من می وزید، گویی بوی مشک و عنبر به مشام می رسید، همچنین ستارگانی را می دیدم که از آسمان به جانب زمین فرود می آمدند و ستارگانی نظیر آنان به سوی آسمان صعود می کردند، همچنین در موقع غروب آفتاب، شیر ترسناکی را دیدم که در میان کشتگان گردش می کرد تا بر سر جنازه ای رسید که نور آن را فرا گرفته بود، و او صورت و جسد خود را به خون آن جنازه رنگین نمود، آن شیر دارای صدای بسیار رسایی بود، همچنین شمع هایی آویخته، صداهایی بلند، و گریه و زاری هایی می شنیدم، که صاحبان آن ناپیدا بودند.^(۱)

عاقبت علمدار عمر بن سعد

عبدالله اهوازی خاطره ای را از زبان پدرش این چنین نقل می کند: یک روز پدرم در بازار می گذشت؛ ناگاه گذر او بر مردی افتاد که خلقتش تغییر کرده، زبانش خشکیده و منظرش کریه گشته بود، مانند کسی که تازه از جهنم بیرون آمده باشد، او عصایی در دست داشت و در بازارها می گردید و گدایی می کرد، راوی می گوید: وقتی او را دیدم بدنم به لرزه افتاد.

پس از او پرسیدم: اهل کدام قبیله هستی؟

۱ - برگرفته شده از منتخب طریحی.

اعتنایی نکرد، پس او را به حق خدا قسم دادم.

گفت: ای برادر! توبه این کارها چه کار داری؟!

گفتم: دوست دارم جریان تو را بدانم.

گفت: به یک شرط برایت می‌گویم.

گفتم: آن شرط چیست؟

گفت: این که مرا به خانه ات ببری، اطعام کرده و سیر نمایی، زیرا بسیار گرسنه‌ام.

گفتم: قبول، و به طرف منزل رفتیم، وقتی وارد منزل شد و نشست، قبل از آوردن

غذا از او مطالبه جواب کردم.

گفت: ای برادر! آیا تو در روز عاشورا حاضر بودی و آن چیزهایی که بر

حسین علیه السلام وارد گردید دیدی؟

گفتم: من نبودم، ولی جریان‌اتش را شنیده‌ام.

گفت: آیا اسم عمر بن سعد را شنیده‌ای؟

گفتم: آری، آیا تو او هستی؟!

گفت: نه، بلکه علمدار او هستم.

گفتم: بگو بینم در آن وقت چه کار کردی که مبتلا به این بلیه شده و دنیا و آخرت

خود را خراب کردی؟!

راوی می‌گوید: او در حالی که بوی بدی می‌داد، مانند بوی قیری که در آتش باشد

گفت: کار خود را برای تو می‌گویم، بدان که عمر بن سعد، مرا با جمعی از تیراندازان و

شمشیرداران بر شریعه فرات گماشت، تا امام حسین علیه السلام و اصحابش را از آب خوردن

منع کنیم، پس ما در این خصوص اهتمام کرده و شب‌ها نمی‌خوابیدیم و روزها برای

حفظ شریعه بیدار بودیم، حتی من اصحاب خود را از این که ظرف آب با خود ببرند

منع می‌کردم، تا مبادا دلشان برای امام حسین علیه السلام و اصحابش بسوزد و به ایشان آب برسانند.

شب‌ها برای استراق سمع و اطلاع بر امر، نزدیک خیمه امام حسین علیه السلام رفتم، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را دیدم که به نزد برادرش آمد و او را گریان دید، سبب گریه ایشان را پرسید؟

حسین علیه السلام جواب داد: ای برادر، تشنگی بر ما غالب شده و بر اطفال فشار شدیدی آورده است، تا به حال در دو موضع چاه کنده و از آب اثری ندیده‌ایم، آیا از این گروه بی‌دین برای این اطفال آب طلب می‌کنی؟

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: ای برادر، من از ایشان طلب آب کردم، ولی به غیر از تیر و شمشیر جوابی نشنیدم.

وقتی حسین علیه السلام این سخنان را از حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام شنیدند، صدای خود را به گریه بلند کرد.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام عرض کرد: ای برادر، صبح که شد من به سوی آنها می‌روم و هر قدر ممکن شود، هر چند یک مشک برای آنها آب می‌آورم.

حسین علیه السلام وقتی این سخن را شنید مسرور گردید و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام را دعا کرده و فرمود: شکر الله سعیک؛ یعنی: خدا سعی تو را جزا دهد.

و من همه این سخنان را می‌شنیدم، پس به جای خود برگشتم و عمر بن سعد را به این امر خبر دادم، او پنج هزار نفر دیگر به سرکردگی خولی بن یزید به کمک ما فرستاد.

ما منتظر بودیم تا آن که صبح شد و حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام مانند آفتاب از افق خیمه گاه به سوی شریعه فرات خارج گردید، و سپاه ما مانند مور و ملخ دورش را

گرفته او را تیرباران کردیم، به طوری که بدن او از چوبه و پیکان تیر پر گردید، ولی او ابدا اعتنایی به تیرها نکرد و میمنه و میسره لشکر ما را به هم ریخت و داخل فرات گردید، مشک خود را پر کرد و سر آن را محکم بست و بدون آن که خود آب بیاشامد بیرون آمد.

پس همه آن لشکر، یک دفعه بر او حمله کردند و مردی از طایفه او، ضربتی بر دست راستش زد و آن را قطع کرد، او شمشیرش را به دست چپ گرفت و بر ما حمله می کرد و مشک آب بر شانه اش بود، او جمعیت زیادی از شجاعان و دلاوران ما را کشت و ما هم تصمیم گرفتیم مشک او را سوراخ کنیم، پس من شمشیر خود را بر مشک فرود آوردم، وقتی او متوجه این کار من شد، بر من حمله کرد، پس شمشیر به دست چپ او زدم و دست چپش با شمشیر من قطع گردید.

در این هنگام فرد دیگری عمودی از آهن بر سر او زد و در اثر آن ضربه مغزش بر کتفش جاری گردید و از بالای اسبش بر زمین افتاد و صدای خود به یا آخا، وا حسینا، وا ایتا، و وا علیا! برآورد.

ناگهان حسین علیه السلام رسید و هفتاد نفر از معاریف ما را کشت و میمنه و میسره ما را درهم شکست، به طوری که همه ما پا به فرار گذاشتیم.

حسین علیه السلام نزد برادر خود حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام رفت و بر او نوحه و گریه نمود و نوحه و صیحه از بانوان حرم به طوری بلند شد که یقین کردیم ملائک و اجنه با ایشان می گریند و زمین بر ما موج می زند.

حسین علیه السلام را دیدیم که به سوی ما می آید و والله او را چنان گمان کردیم که پدرش علی بن ابی طالب علیه السلام است، پس ما را مانند گوسفند متفرق کرد و روبه سوی شریعه فرات آورده، داخل آب گردید و برفت تا آن که آب به رکاب او رسید، پس

ایستاد که آب بیاشامد، ناگاه اسب او سر به جانب آب برد و آن جناب اسب را بر خود مقدم داشت و لجام از سر آن برداشت تا آن که آن حیوان با آسودگی آب بیاشامد و خودش با این که عطش شدیدی داشت دست از آب برداشت و آب نخورد.

چون این حالت ایثار و سخاوت را در او دیدم، متوجه این آیه شریفه گردیدم که خداوند پدر او، علی بن ابی طالب عليه السلام را در آن مدح کرده و فرموده است: و یوثرون علی أنفسهم و لو کان بهم خصاصة.

یعنی: دیگران را بر خود مقدم می‌دارند هر چند خودشان در شدت باشند، پس تعجب کرده و گفتم: حقا پسر رسول خدا صلی الله علیه و آله هستی که در این شدت تشنگی، حیوان را بر خود مقدم می‌داری، بعد از تو کسی زنده نماند، با مشاهده این حالت، شقاوت من بیشتر شد و مردم را تحریک و ترغیب بر ممانعت او کردم ولی کسی جرأت بر ممانعت ننمود.

پس با خود گفتم که همانا اگر آب بیاشامد جمع ما را خواهد کشت، پس شیطان، دروغی در دهان من گذاشت که گفتم: یا حسین، زنان و عیال و اطفال خود را دریاب که حرمت ایشان را هتک نمودند و خیمه‌ها را تاراج و غارت کردند.

حسین عليه السلام وقتی این سخن را شنید مضطرب گردید و بآلب تشنه از فرات بیرون آمد و خیام و عیال را سالم دید؛ دانست که آن کلام از روی مکر و حيله بود، مجدداً اراده رجوع به فرات نمود اما دیگر موفق نشد.

پس اشک او جاری شده و بگریست، و من بر حُسن تدبیر خود بر او خندیدم و مکافات آن این است که می‌بینی و دیدم.

پدر عبدالله اهوازی راوی خبر، می‌گوید: وقتی این حکایت را شنیدم، دلم آتش گرفت و به آن مردود مطرود بدتر از یهود گفتم: راست گفتمی، بنشین تا برای تو غذا

بیاورم! پس رفتم شمشیر خود را صیقل داده و به نزدش آمدم، وقتی شمشیرم را دید ترسید و گفت: شما میهمان و ضیف را این گونه اکرام می‌نمایید؟
گفتم: آری، اکرام کشندگان امام حسین علیه السلام نزد ما همین است.
پس خدام و غلامان، من را یاری کرده و او را کشتیم و به آتش دنیا پیش از آتش آخرت سوزانیدیم.^(۱)

حکمت کوچکی قبر آن حضرت علیه السلام

فقیه بزرگ، مرحوم حضرت آیت الله العظمی علامه سید محمد مهدی طباطبایی رحمته الله معروف به سید بحر العلوم، از علمای برجسته قرن سیزدهم بود، وی در سال ۱۲۱۲ هجری قمری در عصر قاجاریه در نجف اشرف رحلت کرد، و همان جا به خاک سپرده شد.

در عصر این عالم ربانی گوشه‌هایی از حرم مطهر حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام ویران شده و نیاز به تعمیر و نوسازی داشت، ایشان از این ویرانی اطلاع یافت، با یک معمار به دیدار سرداب مرقد مطهر رفتند، تا از نزدیک در مورد تعمیر، با معمار صحبت کنند. در این بین معمار نگاهی به قبر مطهر و نگاهی به علامه کرد و پرسید:

آقا! اجازه می‌فرمایید از شما سؤال کنم؟

سید بحر العلوم رحمته الله فرمود: بپرس.

معمار عرض کرد: ما تاکنون خواننده و شنیده بودیم که حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام قامتی بلند داشته، به طوری که هرگاه بر اسب سوار می‌شد و پا در رکاب می‌نهاد، زانوانش برابر گوش‌های اسب قرار می‌گرفت، بنابراین باید قبر آن حضرت

۱ - دارالسلام صفحه: ۵۱۳.

طول بیشتری داشته باشد، ولی من می بینم صورت قبر کوچک است، آیا شنیده‌های من دروغ است، و یا کوچکی قبر علت دیگری دارد؟

در این هنگام سید بحر العلوم رحمته الله به جای پاسخ دادن، سر به دیوار نهاده و گریه شدیدی کردند، گریه طولانی و جانسوز او، معماران را نگران ساخت و عرض کرد: آقای من چرا منقلب و گریان شدید، مگر من چه گفتم؟

سید بحر العلوم رحمته الله با بغض گلو و اشک چشم فرمودند: شنیده‌های تو درست است، همان گونه که گفتمی حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام قامتی بلند و رشید داشته، ولی سؤال تو مرا به یاد مصائب جانکاه آن حضرت انداخت، زیرا در روز عاشورا به قدری پیکر مطهرش آماج تیر و شمشیر و نیزه قرار گرفت که قطعه قطعه گشت، آیا تو انتظار داری بدن مطهر ایشان با وجود این مصائب، قبری بزرگتر از این داشته باشد؟! ^(۱)

۱ - برگرفته شده از الوقایع والحوادث جلد: ۳ صفحه: ۹.

فهرست منابع و مآخذ

«الف»

- ۱- القرآن الکریم.
- ۲- ابصار العین فی انصار الحسین ﷺ (۱ جلد) تألیف شیخ محمد بن طاهر سماوی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۳- ابوالشهداء الحسین بن علی ﷺ (۱ جلد) تألیف عباس محمود العقاد، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۴- ابوطالب اسوه مقاومت و ایمان (۱ جلد) تألیف اسدالله رضایی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۵- اثبات الوصیة للامام علی بن ابی طالب ﷺ (۱ جلد) تألیف علی بن حسین مسعودی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۶- احقاق الحق و ازهاق الباطل (۳۴ جلد) تألیف قاضی نور الله المرعشی التستری، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۷- ادب الطف او شعراء الحسین ﷺ (۱۰ جلد) تألیف جواد شبر، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۸- ارشاد الساری لشرح صحیح البخاری (۱۰ جلد) تألیف احمد بن محمد بن ابی بکر بن عبد الملک القسطلانی مصری، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۹- اسد الغابة فی معرفة الصحابه (۶ جلد) تألیف ابو الحسن علی بن محمد بن محمد بن عبد الکریم شیبانی جزری {مشهور به عز الدین بن اثیر}، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۰- اعلام الدین فی صفات المؤمنین (۱ جلد) تألیف ابو محمد حسن بن ابی الحسن دیلمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۱- اعلام الناس فی فضائل العباس ﷺ (۳ جلد) تألیف سید سعید بن سید ابراهیم بهبهانی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۲- اعلام الوری باعلام الهدی (۲ جلد) تألیف فضل بن حسن طبرسی، شیعه مذهب، زبان کتاب

عربی.

۱۳- اعیان الشیعة (۱ جلد) تألیف سید محسن امین، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۴- افضیة رسول الله ﷺ (۱ جلد) تألیف محمد بن فرج ابن طلاع، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۵- اکسیر العبادات فی اسرار الشهادات المقتل الملم بما ساه الحسین (۳ جلد) تألیف آقا بن عابد

الشیروانی الحائری معروف به ابوالفضل الدربندی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۶- اکمال الدین و تمام النعمة (۲ جلد) تألیف ابن بابویه محمد بن علی {معروف به شیخ صدوق}،

شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۷- الاتحاف بحب الاشراف (۱ جلد) تألیف جمال الدین ابو محمد عبد الله بن محمد بن عامر

شبروی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۸- الاحتجاج علی اهل اللجاج (۲ جلد) تألیف احمد بن علی طبرسی، شیعه مذهب، زبان کتاب

عربی.

۱۹- الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد (۲ جلد) تألیف محمد بن محمد بن نعمان {معروف به

شیخ مفید}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۰- الاخبار الطوال (۱ جلد) تألیف ابوحنیفه احمد بن داود دینوری، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۱- الاستیعاب (۴ جلد) تألیف ابو عمر یوسف بن عبد الله بن محمد بن عبدالبر عاصم نمری، سنی

مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۲- الاصابة فی تمییز الصحابة (۸ جلد) تألیف شهاب الدین ابوالفضل احمد بن علی بن محمد بن

محمد بن علی بن احمد بن محمود بن احمد حجر عسقلانی کنانی مصری، سنی مذهب، زبان کتاب

عربی.

۲۳- الاصول الستة عشر (۱ جلد) تألیف عده ای از علماء، شیعی، زبان کتاب عربی.

۲۴- الاعلام (۸ جلد) تألیف خیر الدین الزرکلی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۵- الاغانی (۲۵ جلد) تألیف علی بن حسین بن محمد اموی قرشی {معروف به ابو الفرج اصفهانی}،

زیدی مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۶- الامالی (للصدوق) (۱ جلد) تألیف ابن بابویه محمد بن علی قمی {معروف به شیخ صدوق}،

شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۷- الامالی (للطوسی) (۱ جلد) تألیف محمد ابن الحسن {معروف به شیخ طوسی}، شیعه مذهب،

زبان کتاب عربی

۲۸- الامالی (للمفید) (۱ جلد) تألیف محمد بن محمد بن نعمان {معروف به شیخ مفید}، شیعه

مذهب، زبان کتاب عربی

۲۹- الامامة و السياسة (۲ جلد) تألیف ابو محمد عبدالله بن مسلم {معروف به ابن قتیبه دینوری}،

سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۳۰- الانوار البهية فی تواریخ الحجج الالهية (۱ جلد) تألیف شیخ عباس قمی، شیعه مذهب، زبان

کتاب عربی.

۳۱- البداية و النهاية (۱۵ جلد) تألیف عماد الدین اسماعیل بن کثیر دمشقی، سنی مذهب، زبان

کتاب عربی.

۳۲- البدء و التاريخ (۶ جلد) تألیف شمس الدین بن احمد ابو عبدالله شاهی {معروف به بشاریف}،

سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۳۳- البرهان فی تفسیر القرآن (۵ جلد) تألیف هاشم بن سلیمان بحرانی، شیعه مذهب، زبان کتاب

عربی.

۳۴- البضاعة المزجاة (شرح کتاب الروضة الکافی لابن قاریاغدی) (۲ جلد) تألیف محمد حسین بن

قاریاغدی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۳۵- التبيين فی انساب القریشیین تألیف موفق الدین ابن قدامه مقدسی، سنی مذهب، زبان کتاب

عربی.

۳۶- التوحيد (۱ جلد) تألیف محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی {معروف به شیخ صدوق}،

شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۳۷- الثاقب فی المناقب (۱ جلد) تألیف محمد بن علی بن حمزه طوسی، شیعه مذهب، زبان کتاب

عربی.

۳۸- الجعفریات (الاشعثیات) (۱ جلد) تألیف محمد بن محمد بن اشعث، شیعه مذهب، زبان کتاب

عربی.

۳۹- الجمل و النصره لسید العترة فی حرب البصره (۱ جلد) تألیف محمد بن محمد بن نعمان

{معروف به شیخ مفید}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۴۰- (الحجة علی الذاهب الی کفر ابی طالب) ایمان ابی طالب (۱ جلد) تألیف فخار بن معد

- الموسوى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٤١- الحسين عليه السلام والسنة (١ جلد) تأليف عبدالعزيز الطباطبائى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٤٢- الخرائج و الجرائح (٣ جلد) تأليف سعيد بن هبة الله قطب الدين راوندى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٤٣- الخصائص العباسية (١ جلد) تأليف محمد ابراهيم الكلباسى النجفى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٤٤- الخصال (٢ جلد) تأليف محمد بن على بن حسين بن بابويه قمى {معروف به شيخ صدوق}، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٤٥- الدر النظيم فى مناقب الائمة اللهايم (١ جلد) تأليف جمال الدين يوسف شامى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٤٦- الدرجات الرفيعة فى طبقات الشيعة (١ جلد) تأليف على خان بن احمد مدنى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٤٧- الدمعة الساكبه فى احوال النبى و العتره الطاهرة (٨ جلد) تأليف محمد باقر بن عبد الكريم بهبهانى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٤٨- الرد على المتعصب العنيد المانع من ذم اليزيد تأليف جمال الدين ابى الفرج عبد الرحمن بن على بن محمد بن جوزى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى .
- ٤٩- الروض الأنف فى شرح السيرة النبوية (٧ جلد) تأليف ابو القاسم عبد الرحمن بن خطيب سهيلى آندلسى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٥٠- السيرة النبوية (٢ جلد) تأليف عبد الملك بن هشام، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٥١- الشعر و الشعراء (٢ جلد) تأليف عبد الله بن مسلم بن قتيبه، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٥٢- الصواعق المحرقة فى الرد على اهل البدع و الزندقة (١ جلد) تأليف احمد بن محمد بن حجر هيثمى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٥٣- الطبقات الكبرى (٨ جلد) تأليف ابو عبد الله محمد بن سعد بن منيع {معروف به كاتب واقدى}، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٥٤- العباس عليه السلام (١ جلد) تأليف عبد الرزاق المقرم، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٥٥- العباس بن على رائد الكرامة و الفداء فى الاسل (١ جلد) تأليف باقر شريف القرشى، شيعه

مذهب، زبان کتاب عربی.

۵۶- العدد القویة لدفع المخاوف الیومیة (۱ جلد) تألیف رضی الدین علی بن یوسف بن مطهر حلّی برادر علامه حلّی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۵۷- العدل الشاهد فی تحقیق المشاهد تألیف السید عثمان مدوخ حنفی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۵۸- العقد الفرید (۹ جلد) تألیف احمد بن محمد بن عبد ربه، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۵۹- الغارات او الاستنفار و الغارات (۲ جلد) تألیف ابراهیم بن محمد بن سعید بن هلال ثقفی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۰- الغدیر فی الکتاب و السنة و الادب (۱۱ جلد) تألیف علامه عبدالحسین امینی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۱- الغیبة (للطوسی) (۱ جلد) تألیف ابو جعفر محمد بن حسن طوسی {معروف به شیخ طوسی و شیخ الطائفه}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۲- الغیبة للنعمانی (۱ جلد) تألیف ابو عبدالله محمد بن ابراهیم بن جعفر کاتب نعمانی {معروف به ابن زینب}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۳- الفائق فی غریب الحدیث (۴ جلد) تألیف محمود بن عمر زمخشری، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۴- الفتوح (۹ جلد) تألیف ابو محمد احمد بن علی اعثم کوفی الکندی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۵- الفصول المهمة فی معرفة الائمة (۲ جلد) تألیف علی بن محمد بن صباغ، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۶- الکافی (۸ جلد) تألیف ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۷- الکامل فی التاریخ (۱۳ جلد) تألیف ابو الحسن علی بن محمد بن محمد بن عبد الکریم شیبانی جزری {معروف به عز الدین ابن اثیر}، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۸- اللهوف علی قتلی الطفوف (۱ جلد) تألیف سید ابن طاووس، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۶۹- المجالس العاشورية فی الماتم الحسينية (۱ جلد) تألیف عبدالله بن الحاج حسن آل درویش، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

- ٧٠- المجدى فى انساب الطالبين (١ جلد) تأليف على بن محمد عمري {معروف به ابن صوفى}،
شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٧١- المحاسن (٢ جلد) تأليف احمد بن محمد بن خالد برقى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٧٢- المحاضرات و المحاورات (١ جلد) تأليف عبد الرحمن بن ابى بكر سيوطى، سنى مذهب، زبان
كتاب عربى.
- ٧٣- المحبر (١ جلد) تأليف محمد بن حبيب بغدادى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٧٤- المزار (١ جلد) تأليف مهدي قزوینی، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٧٥- المزار الكبير (١ جلد) تأليف محمد بن جعفر بن مشهدى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٧٦- المستدرک المختار فى مناقب وصى المختار (١ جلد) تأليف يحيى بن بطريق حلى، شيعه
مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٧٧- المسترشد فى امامة على بن ابى طالب عا (١ جلد) تأليف محمد بن جرير بن رستم طبرى أملی
كبير، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٧٨- المغازى (٣ جلد) تأليف محمد بن عمر واقدى، مجهول المذهب، زبان كتاب عربى.
- ٧٩- المنتظم فى تاريخ الملوك و الامم (١٩ جلد) تأليف ابو الفرج جمال الدين عبد الرحمن بن على
بن عبد الله بن جمادى بن محمد بن جعفر الجوزى قرشى تيمى بکرى بغدادى، سنى مذهب، زبان
كتاب عربى.
- ٨٠- المنتخب للطريحي فى جمع المرائى و الخطب المشتهر بالفخرى (١ جلد) تأليف فخر الدين بن
محمد طريحي، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٨١- المنجد الطلاب (٢ جلد) تأليف لويس معلوف، مسيحي مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٨٢- المنمق فى اخبار قريش (١ جلد) تأليف محمد بن حبيب بغدادى، سنى مذهب، زبان كتاب
عربى.
- ٨٣- المواهب اللدنية بالمنح المحمدية فى السيرة النبوية (٣ جلد) تأليف شهاب الدين احمد بن
محمد قسطلانى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٨٤- الموسوعة الكبرى عن فاطمة الزهراء (٢٥ جلد) تأليف اسماعيل انصارى زنجانى خوئينى،
شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ٨٥- الوافى بالوفيات (١٨ جلد) تأليف صلاح الدين خليل بن ايبك الصفدى، سنى مذهب، زبان

کتاب عربی.

- ۸۶- الوقایع و الحوادث (۳ جلد) تألیف محمد باقر ملبویی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۸۷- الهدایة الكبرى (۱ جلد) تألیف حسین بن حمدان خصیبی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۸۸- امام حسین علیه السلام (۱ جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۸۹- امام مجتبی علیه السلام (۱ جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۹۰- امتاع الاسماع بما للرسول من الابناء و الاحوال و الحفدة و المتاع (۱۵ جلد) تألیف تقی الدین ابو محمد احمد بن علی بن عبد القادر مقریزی شافعی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۹۱- امیر المؤمنین علیه السلام (۱ جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۹۲- انساب الاشراف (۱۳ جلد) تألیف بلاذری، ابو الحسن احمد بن یحیی بن جابر بن داود، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۹۳- انوار الزهراء س (۱ جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۹۴- انوار صاحب الزمان عج (۱ جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۹۵- انیس المؤمنین (۱ جلد) تألیف محمد بن اسحاق حموی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- «ب»
- ۹۶- با اختران تابناک ترجمه الانوار اللامعه فی شرح الزيارة الجامعة (۱ جلد) تألیف عبدالله شبر ترجمه عباسعلی سلطانی گلشیخی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۹۷- بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار علیهم السلام (۱۱۱ جلد) تألیف علامه محمد باقر مجلسی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۹۸- بطل العلقمی (۱ جلد) تألیف شیخ عبد الواحد المظفر، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۹۹- بغیة الوعاة فی طبقات اللغویین و النحاة (۲ جلد) تألیف جلال الدین عبد الرحمن بن ابو بکر سیوطی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۰۰- بیت الاحزان (۱ جلد) تألیف شیخ عباس قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«پ»

۱۰۱- پرواز روح (۱ جلد) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«ت»

۱۰۲- تاج العروس من جواهر القاموس (۲۰ جلد) تألیف مرتضی زبیدی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۰۳- تاج الموالد (۱ جلد) تألیف فضل بن حسن طبرسی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۰۴- تاریخ ابن خلدون (۸ جلد) تألیف ابو زید عبد الرحمن بن ابو عبدالله محمد بن محمد بن ابو بکر محمد بن الحسن بن محمد بن جابر بن محمد بن ابراهیم بن عبد الرحمن بن خلدون حضرمی اشبیلی تونسلی {ملقب به ولی الدین}، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۰۵- تاریخ الاسلام و فیات المشاهیر و الاعلام (۵۲ جلد) تألیف شمس الدین ابو عبدالله محمد بن عثمان بن قایماز ذهبی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۰۶- تاریخ امام حسین یا موسوعه الامام الحسين عليه السلام (۲۴ جلد) تألیف گروهی از نویسندگان سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، دفتر انتشارات کمک آموزشی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۱۰۷- تاریخ الامم و الملوک مشهور به تاریخ طبری (۱۱ جلد) تألیف محمد بن جریر طبری، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۰۸- تاریخ الخلفاء (للسیوطی) (۱ جلد) تألیف جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر سیوطی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۰۹- تاریخ الخمیس فی احوال انفس النفیس (۲ جلد) تألیف حسین بن محمد بن دیار بکری، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۱۰- تاریخ بغداد و مدینه الاسلام (۲۴ جلد) تألیف احمد بن علی {معروف به خطیب بغدادی}، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۱۱- تاریخ تکایا و عزاداری قم (۱ جلد) تألیف مهدی عباسی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۱۱۲- سیره رسول خدا صلى الله عليه وآله (تاریخ سیاسی اسلام) (۱ جلد) تألیف رسول جعفریان، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

- ۱۱۳- تاریخ مدینه دمشق (۸۰ جلد) تألیف علی بن حسن ابن عساکر، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۱۴- تاریخ یعقوبی (۲ جلد) تألیف احمد بن ابی یعقوب اسحاق بن جعفر بن وهب واضح، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۱۵- تحفة المجالس (۱ جلد) تألیف ابن تاج الدین محمد سلطان حسن، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۱۱۶- تذکرة الخواص (۱ جلد) تألیف شمس الدین ابوالمظفر یوسف بن قزاوغلی بن عبدالله بغدادی {معروف به سبط ابن جوزی}، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۱۷- تذکرة الشهداء (۱ جلد) تألیف علامه ملا حبیب الله شریف کاشانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۱۱۸- تسلیة المجالس و زینة المجالس (مقتل الحسین ﷺ) (۲ جلد) تألیف محمد ابن ابی طالب حسینی موسوی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۱۹- تصنیف غرر الحکم و درر الکلم (۱ جلد) تألیف عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۲۰- تفسیر اثنی عشری (۱۴ جلد) تألیف حسین بن احمد حسینی شاه عبد العظیمی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۱۲۱- تفسیر امام حسن عسکری ﷺ (۱ جلد) منسوب به امام عسکری ﷺ، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۲۲- تفصیل و سائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه {مشهور به و سائل الشیعه} (۳۰ جلد) تألیف محمد بن حسن {معروف به شیخ حر عاملی}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۲۳- تنقیح المقال فی علم الرجال (۳ جلد) تألیف عبدالله مامقانی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۱۲۴- تهذیب الکمال فی اسماء الرجال (۳۵ جلد) تألیف جمال الدین المزی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

«ث»

- ۱۲۵- ثواب الاعمال و عقاب الاعمال (۱ جلد) تألیف محمد بن علی بن بابویه قمی {معروف به شیخ صدوق}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ج»

۱۲۶- جامع احاديث شيعه (للبروجردى) (۳۱ جلد) تأليف سيد حسين بن سيد علي طباطبائي بروجردى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

۱۲۷- جامع الدرر (گنجينه اخلاق) (۱ جلد) تأليف حسين فاطمى قمى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

۱۲۸- جامع الرواة وازاحة الاشتباهات عن الطرق و الاسناد (۲ جلد) تأليف محمد بن علي اردبيلي، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

۱۲۹- جلاء العيون (۱ جلد) تأليف علامه محمد باقر مجلسى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

«ج»

۱۳۰- چهره درخشان قمر بنى هاشم ابوالفضل العباس عليه السلام (۵ جلد) تأليف على ربانى خلخالى، شيعه مذهب، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

«ح»

۱۳۱- حبيب السير فى اخبار افراد البشر (۴ جلد) تأليف غياث الدين خواند مير، سنى مذهب، زبان كتاب فارسى.

۱۳۲- حديقه النسب يا شجرة السبطين تأليف مولى ابو الحسن شريف غروى عاملى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

۱۳۳- حضرت ابوالفضل العباس عليه السلام مظهر کمالات و كرامات (۲ جلد) تأليف على موحد ابطحى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

۱۳۴- حلية الابرار فى احوال محمد و آله الاطهار عليهم السلام (۵ جلد) تأليف سيد هاشم بحراني، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

۱۳۵- حلية الاولياء و طبقات الاصفياء (۱۳ جلد) تأليف ابو نعيم احمد بن عبدالله بن احمد بن اسحاق بن موسى بن مهران الاصفهاني، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.

۱۳۶- حياة الامام الحسن بن على عليه السلام (۲ جلد) تأليف باقر شريف قرشى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

۱۳۷- حياة الامام الحسين عليه السلام (۳ جلد) تأليف باقر شريف قرشى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

۱۳۸- حياة العباس (۱ جلد) تأليف شيخ محمد جعفر شاملى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

۱۳۹- حیاة القلوب (۵ جلد) تألیف علامه محمد باقر مجلسی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«خ»

۱۴۰- خزانه الادب و لب لباب لسان العرب (۱۳ جلد) تألیف عبدالقادر بن عمر بغدادی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

«د»

۱۴۱- دائرة المعارف صحابه پیامبر اعظم ﷺ (۷ جلد) تألیف پژوهشگره باقر العلوم ﷺ شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۱۴۲- دار السلام فی ما يتعلق بالروبا و المنام (۴ جلد) تألیف حسین بن محمد تقی نوری، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۴۳- داستان های شگفت (۱ جلد) تألیف سید عبد الحسین دستغیب، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۱۴۴- دست های ناپیدا خاطرات مستر همفر (۱ جلد) ترجمه احسان قرنی، مسیحی مذهب، زبان کتاب فارسی.

۱۴۵- دلائل الامامة (۱ جلد) تألیف محمد بن جریر طبری آملی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۴۶- دلائل الصدق لنهج الحق (۶ جلد) تألیف محمد حسن مظفر نجفی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ذ»

۱۴۷- ذخائر العقبی فی مناقب ذوی القربی (۱ جلد) تألیف ابوالعباس احمد بن عبدالله بن محمد طبری {معروف به محب الدین}، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۴۸- ذخیره الدارین فیما يتعلق بمصائب الحسین ﷺ و اصحابه (۱ جلد) تألیف السید عبد المجید الحسینی الحائری الشیرازی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ر»

۱۴۹- رجال الطوسی (۱ جلد) تألیف محمد بن الحسن طوسی {معروف به شیخ طوسی}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۵۰- رجال العلامة الحلی (۱ جلد) تألیف حسن بن یوسف بن مطهر {معروف به علامه حلّی}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

- ۱۵۱- رجال الكشي، اختيار معرفة الرجال (۱ جلد) تأليف محمد بن عمر كشي، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ۱۵۲- رجال النجاشى (۱ جلد) تأليف احمد بن على نجاشى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ۱۵۳- رسول اكرم صلى الله عليه وسلم (۱ جلد) تأليف حضرت آيت الله استاد حاج سيد حسن ابطحي خراسانى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.
- ۱۵۴- روضة الشهداء (۱ جلد) تأليف ملا حسين كاشفى سيزوارى، مجهول المذهب، زبان كتاب فارسى.
- ۱۵۵- روضة المتقين فى شرح من لا يحضره الفقيه (۱۴ جلد) تأليف محمد تقى بن مقصود على مجلسى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ۱۵۶- روح المعانى فى تفسير القرآن العظيم و اسبع المثانى (۱۶ جلد) تأليف محمود بن عبدالله آلوسى، سنى مذهب، زبان كتاب عربى.
- ۱۵۷- روضة الواعظين و بصيرة المتعظين (۲ جلد) تأليف محمد بن حسن فتال نيشابورى، مجهول المذهب، زبان كتاب عربى.
- ۱۵۸- رياحين الشريعة (۶ جلد) تأليف ذبيح الله محلاتى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.
- ۱۵۹- رياض الابرار فى مناقب الائمة الاطهار عليهم السلام (۳ جلد) تأليف نعمت الله بن عبدالله جزايرى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ۱۶۰- رياض الاحزان و حدائق الاشجان (۳ جلد) تأليف محمد حسن القزوينى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ۱۶۱- رياض القدس المسمى بحدائق الانس (۲ جلد) تأليف صدر الدين واعظ قزوينى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.
- ۱۶۲- رياض المصائب (۵ جلد) تأليف محمد مهدى بن محمد جعفر الموسوى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.

(ز)

- ۱۶۳- زاد المعاد (۱ جلد) تأليف علامه محمد باقر مجلسى، شيعه مذهب، زبان كتاب عربى.
- ۱۶۴- زندگانى حضرت ابوالفضل عليه السلام (۱ جلد) تأليف باقر شريف قرشى، شيعه مذهب، زبان كتاب فارسى.

۱۶۵- زندگانی حضرت ابوالفضل ﷺ (جلد ۱) تألیف سید حسن اسلامی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۱۶۶- زندگانی شخصیت شیخ مرتضی انصاری (جلد ۱) تألیف کنگره جهانی بزرگداشت دوستمین سال تولد شیخ انصاری، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«س»

۱۶۷- سبل الهدی و الرشاد فی سیره خیر العباد (جلد ۱۲) تألیف شمس الدین ابو عبدالله محمد بن یوسف بن علی صالحی شامی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۶۸- سرح العیون فی شرح رساله ابن زیدون (جلد ۱) تألیف محمد بن محمد بن نباته، زبان کتاب عربی، مجهول المذهب.

۱۶۹- سردار کربلاء حضرت ابوالفضل العباس ﷺ (جلد ۱) تألیف ناصر پاک پرو، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۱۷۰- سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار (جلد ۸) تألیف شیخ عباس قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۷۱- سنن ابن ماجه (جلد ۹) تألیف محمد بن ماجه، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۷۲- سنن ترمذی یا جامع ترمذی (جلد ۲) تألیف ابو عیسی ترمذی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۷۳- سوگ نامه آل محمد (جلد ۱) تألیف محمد محمدی اشتهااردی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۱۷۴- سیر اعلام النبلاء (جلد ۲۳) تألیف ابو عبدالله شمس الدین الذهبی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۷۵- سیر الی الله (جلد ۴) تألیف حضرت آیت الله استاد حاج سید حسن ابیطحی خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۱۷۶- سیره الائمة الاثنی عشر ﷺ (جلد ۲) تألیف سید هاشم معروف الحسنی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۷۷- سیره النبویه و الآثار المحمدیه (جلد ۳) تألیف سید احمد زینی دحلان، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۷۸- سيرة حلييه (انسان العيون في سيرة الامين المامون) تأليف علي بن ابراهيم حلي، سني مذهب، زبان کتاب عربي.

«ش»

۱۷۹- شهبای مکه (۱ جلد) تأليف حضرت آيت الله استاد حاج سيد حسن ابطحي خراساني، شيعه مذهب، زبان کتاب فارسي.

۱۸۰- شخصيت حضرت ابوالفضل رضي الله عنه (۱ جلد) تأليف عطايي خراساني، شيعه مذهب، زبان کتاب فارسي.

۱۸۱- شذرات الذهب في اخبار من ذهب (۱۱ جلد) تأليف ابن عماد عبدالحی بن احمد، سني مذهب، زبان کتاب عربي.

۱۸۲- شرح الاخبار في فضائل الائمة الاطهار رضي الله عنهم ابن حيون (۳ جلد) تأليف نعمان بن محمد مغربي، اسماعيلي مذهب، زبان کتاب عربي.

۱۸۳- شرح العقائد النسفيه (۱ جلد) تأليف سعد الدين مسعود بن عمر تفتازاني، سني مذهب، زبان کتاب عربي.

۱۸۴- شرح نهج البلاغه لابن الحديد (۱۰ جلد) تأليف ابو حامد، عبد الحميد بن هبة الله بن ابي الحديد معتزلي، سني مذهب، زبان کتاب عربي.

۱۸۵- شواهد التنزيل لقواعد التفصيل (۳ جلد) تأليف عبيدالله بن عبدالله حسكاني، سني مذهب، زبان کتاب عربي.

۱۸۶- شيفتگان حضرت مهدي رضي الله عنه تأليف قاضي زاهدي گلپايگاني احمد، شيعه مذهب، زبان کتاب فارسي.

«ص»

۱۸۷- صبح الاعشى في صناعة الانشاء (۱۵ جلد) تأليف احمد بن علي قلقشندي، سني مذهب، زبان کتاب عربي.

۱۸۸- صحيح بخاري (۹ جلد) تأليف حافظ ابو عبدالله محمد بن اسماعيل بن ابراهيم بن مغيرة بن بردزبه بخاري، سني مذهب، زبان کتاب عربي.

۱۸۹- صحيح مسلم (۷ جلد) تأليف مسلم بن حجاج نيشابوري، سني مذهب، زبان کتاب عربي.

۱۹۰- صفات الشيعة (۱ جلد) تأليف محمد بن علي بن حسين بن بابويه قمي {معروف به شيخ

صدوق؛ شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۹۱- صفوة الصفوة (۴ جلد) تألیف عبدالرحمن بن علی بن جوزی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

«ط»

۱۹۲- طراز الاول والکناز لما علیه من لغة العرب المعمول (۸ جلد) تألیف علی خان بن احمد مدنی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۹۳- طراز المجالس (۱ جلد) تألیف شهاب الدین احمد بن محمد الخلفاجی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

«ع»

۱۹۴- عجائب المخلوقات و غرائب الموجودات (۱ جلد) تألیف زکریاء بن محمد قزوینی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۹۵- عمدة الطالب فی انساب آل ابی طالب (۱ جلد) تألیف سید احمد بن علی بن عنبه، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۹۶- عمدة القاری فی شرح البخاری (۱۲ جلد) تألیف بدر الدین ابو محمد محمود بن احمد العینی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۹۷- عمدة المطالب فی التعلق علی مکاسب (۴ جلد) تألیف تقی طباطبایی قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۹۸- عوالم العلوم و المعارف و الاحوال من الآیات و الاخبار و الاقوال (مستدرک سیده النساء الی الامام الجواد ﷺ) (۱۰ جلد) تألیف عبدالله بن نور الله بحرانی اصفهانی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۱۹۹- عیون الحکم و المواعظ (للیثی) (۱ جلد) تألیف علی بن محمد لیثی واسطی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۰۰- عیون اخبار الرضا ﷺ (۲ جلد) تألیف محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی {معروف به شیخ صدوق}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۰۱- عیون المعجزات (۱ جلد) تألیف حسین بن عبدالوهاب، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ع»

۲۰۲- غرر الحکم و درر الکلم (۱ جلد) تألیف عبد الواحد بن محمد تمیمی آمدی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ف»

۲۰۳- فتح الباری شرح صحیح بخاری (۱۷ جلد) تألیف احمد بن علی بن حجر عسقلانی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۰۴- فرسان الھیجاء (۱ جلد) تألیف ذبیح اللہ محلاتی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۰۵- فرهنگ ابجدی (۱ جلد) تألیف فواد افرام بستانی، مسیحی مذهب، زبان کتاب عربی و فارسی.

۲۰۶- فرهنگ بزرگ جامع نوین ترجمه المنجد (۲ جلد) مترجم احمد سیاح، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی و فارسی.

۲۰۷- فرهنگ جامع الفبایی تاریخ و جغرافیای مکہ و مدینہ (۱ جلد) تألیف مجتبیٰ تونہ ای، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۰۸- فرهنگ لاروس (۲ جلد) تألیف خلیل الجر، زبان کتاب عربی و فارسی.

۲۰۹- فرهنگ لغة الرائد (۲ جلد) تألیف جبران مسعود، زبان کتاب عربی و فارسی.

۲۱۰- فرهنگ معین (۶ جلد) تألیف محمد معین، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی و فارسی.

۲۱۱- فیض الاسلام (ترجمه و شرح نهج البلاغه) (۲ جلد) مترجم سید علی نقی فیض الاسلام، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۱۲- فیض الدموع (شرح زندگی و شهادت امام حسین رضی اللہ عنہ) (۱ جلد) تألیف محمد ابراهیم نواب بدایع نگار، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«ق»

۲۱۳- قاموس الرجال (۱۲ جلد) تألیف محمد تقی شوشتری {معروف به شیخ شوشتری}، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۱۴- قاموس قرآن (۷ جلد) تألیف علی اکبر قرشی بنایی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی و فارسی.

۲۱۵- قرب الاسناد (۳ جلد) تألیف ابوالعباس عبداللہ بن جعفر بن حسین بن مالک بن جامع حمیری

قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۱۶- قصص العباس (۱ جلد) تألیف ماجد ناصر الزبیدی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۱۷- قمقام زخار و صمصام تبار در احوالات حضرت مولی الكونین ابی عبدالله الحسین (ع) (۱ جلد) تألیف فرهاد میرزا قاجار، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۱۸- قوت القلوب فی معامله المحبوب و وصف طریق المرید الی مقام التوحید (۲ جلد) تألیف ابو طالب مکی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

«ک»

۲۱۹- کامل الزیارات (۱ جلد) تألیف جعفر بن محمد ابن قولویه، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۲۰- کبریت الاحمر (۱ جلد) تألیف محمد باقر خراسانی بیرجندی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۲۱- کتاب سلیم بن قیس هلالی (۳ جلد) تألیف سلیم بن قیس هلالی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۲۲- کحل البصر فی سیرة خیر البشر (۱ جلد) تألیف شیخ عباس قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۲۳- کرامات العباسیه (۱ جلد) تألیف علی میر خلف زاده، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۲۴- کرامات باب الحوائج (زندگانی و کرامات حضرت عباس (ع)) (۱ جلد) تألیف بشیر حسینی طوقی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۲۵- کشف الغمة فی معرفة الائمة (۲ جلد) تألیف علی بن عیسی اربلی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۲۶- کفایت الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر (۱ جلد) تألیف ابو القاسم علی بن محمد بن علی خزار قمی رازی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«گ»

۲۲۷- گنجینه آثار قم (۲ جلد) تألیف عباس فیض قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۲۸- گنجینه دانشمندان (۹ جلد) تألیف محمد شریف رازی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

«ل»

۲۲۹- لسان العرب (۱۵ جلد) تألیف محمد بن مکرم بن منظور، سنی مذهب، زبان کتاب عربی و

فارسی.

۲۳۰- لغت نامه بزرگ دهخدا (۱۶ جلد) تألیف علی اکبر دهخدا و گروهی از پژوهندگان زبان و ادب زبان کتاب فارسی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۳۱- لواعج الاشجان فی مقتل الحسین عليه السلام (۱ جلد) تألیف سید محسن امین عاملی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۳۲- لواعص صاحبقرانی { مشهور به شرح فقیه } (۸ جلد) تألیف محمد تقی بن مقصود علی مجلسی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۳۳- لیلة عاشوراء فی الحدیث و الادب (۱ جلد) تألیف عبدالله، حسن، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

(م)

۲۳۴- مثنوی طاقدیس (۱ جلد) تألیف ملا احمد نراقی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۳۵- مثیر الاحزان (۱ جلد) تألیف جعفر بن محمد بن نما حلی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۳۶- مجمع البحرین (۶ جلد) تألیف فخرالدین بن محمد طریحی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۳۷- مجموع فناوای ابن تیمیه (۳۷ جلد) تألیف تقی الدین ابن تیمیه، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۳۸- مجموعه انوار علمی معصومین عليهم السلام (۱ جلد) تألیف شیخ علی فلسفی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۳۹- محن الابرار ترجمه و شرح مقتل علامه مجلسی (۱ جلد) تألیف حسن بن عبدالله هشترودی تبریزی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.

۲۴۰- مختصر البصائر (۱ جلد) تألیف حسن بن سلیمان حلی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۴۱- مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول صلى الله عليه وآله (۲۶ جلد) تألیف علامه محمد باقر مجلسی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۴۲- مروج الذهب و معادن الجواهر (۴ جلد) تألیف ابو الحسن علی بن حسین بن علی بن عبدالله هذلی مسعودی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۴۳- مسائل علی بن جعفر و مستدرکاتها (۱ جلد) تألیف علی بن جعفر عریضی فرزند امام صادق عليه السلام، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

- ۲۴۴- مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (جلد ۲۸) تألیف میرزا حسین بن محمد تقی نوری، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۴۵- مستدرک علی الصحیحین (جلد ۵) تألیف حاکم نیشابوری، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۴۶- مستطرف الاحادیث المجموعه (جلد ۷) تألیف محمد حسن بن محمد رفیع دشتی اصفهانی متخلص به عاصی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۴۷- مسند احمد بن حنبل (جلد ۶) تألیف احمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن اسد بن ادریس بن عبدالله اشیبانی المروزی البغدادی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۴۸- مسند الامام الشهید ابی عبدالله الحسین بن علی علیه السلام (جلد ۳) تألیف عزیز الله عطاردی قوچانی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۴۹- مشتاقی و مهجوری (جلد ۱) تألیف عبد الحسین بزرگمهر نیا، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۲۵۰- مشکاة الانوار فی غرر الاخبار (جلد ۱) تألیف فضل بن حسن طبرسی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۵۱- مطالب السؤل فی مناقب آل الرسول (جلد ۱) تألیف محمد بن طلحة نصیبی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۵۲- معالی السبطين (جلد ۲) تألیف ملا مهدی مازندرانی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۵۳- مع الרכب الحسینی (جلد ۶) تألیف جمعی از نویسندگان، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۵۴- معجزات و کرامات ائمه اطهار علیهم السلام (جلد ۱) تألیف سید محمد هادی حسینی خراسانی حائری، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۲۵۵- معجم البلدان (جلد ۷) تألیف یاقوت بن عبدالله حموی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۵۶- معجم الرجال الحدیث و تفصیل طبقات الرواة (جلد ۲۳) تألیف سید ابو القاسم خوئی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۵۷- معجم الصحابه (جلد ۱۴) تألیف عبد الباقي ابن قانع بغدادی، مجهول المذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۵۸- معجم المحاسن و المساوی (جلد ۱۹) تألیف ابوطالب تجلیل تبریزی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

- ۲۵۹- معجم المعاجم (۱ جلد) تأليف احمد شرقاوى اقبال، زبان کتاب عربى.
- ۲۶۰- معدن الجواهر و رياضة الخواطر (۱ جلد) تأليف شيخ ابو الفتح محمد بن على كراچكى
طرابلسى، شيعه مذهب، زبان کتاب عربى.
- ۲۶۱- مفاتيح الجنان (۱ جلد) تأليف شيخ عباس قمى، شيعه مذهب، زبان کتاب عربى.
- ۲۶۲- مفردات الفاظ قرآن (۱ جلد) تأليف حسين بن محمد راغب اصفهاني، مجهول المذهب، زبان
کتاب عربى.
- ۲۶۳- مقاتل الطالبين (۱ جلد) تأليف ابو الفرج اصفهاني على بن حسين، زیدی مذهب، زبان کتاب
عربى.
- ۲۶۴- مقتضب الاثر فى النص على الائمة الاثنى عشر عليهم السلام (۱ جلد) تأليف ابو عبدالله احمد بن محمد
بن عبدالله بن الحسن بن عياش جوهرى، شيعه مذهب، زبان کتاب عربى.
- ۲۶۵- مقتل الحسين عليه السلام (۱ جلد) تأليف سيد عبد الرزاق بن محمد موسى مكرم، شيعه مذهب، زبان
کتاب عربى.
- ۲۶۶- مقتل الحسين عليه السلام (۱ جلد) تأليف ابو مخنف لوط بن يحيى، شيعه مذهب، زبان کتاب عربى.
- ۲۶۷- مقتل الحسين عليه السلام خوارزمى (۲ جلد) تأليف موفق بن احمد خوارزمى، سنى مذهب، زبان
کتاب عربى.
- ۲۶۸- مكاتيب الائمة عليهم السلام (۷ جلد) تأليف ميرزا على احمدى ميانجى، شيعه مذهب، زبان کتاب
عربى.
- ۲۶۹- مكاتيب الرسول صلى الله عليه وسلم (۳ جلد) تأليف ميرزا على احمدى ميانجى، شيعه مذهب، زبان کتاب
عربى.
- ۲۷۰- مكارم الاخلاق النبى و الائمة عليهم السلام (۱ جلد) تأليف سعيد هبة الله قطب راوندى، شيعه مذهب،
زبان کتاب عربى.
- ۲۷۱- ملاقات با امام زمان عليه السلام (۲ جلد) تأليف حضرت آيت الله استاد حاج سيد حسن ابطحى
خراسانى، شيعه مذهب، زبان کتاب فارسى.
- ۲۷۲- منازل الاخرة (۱ جلد) تأليف شيخ عباس قمى، شيعه مذهب، زبان کتاب فارسى.
- ۲۷۳- مناقب آل ابى طالب عليهم السلام (۴ جلد) تأليف حافظ ابو جعفر محمد بن على بن شهر آشوب، شيعه
مذهب، زبان کتاب عربى.

- ۲۷۴- مناقب خوارزمی (۱ جلد) تألیف موفق بن احمد خوارزمی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۷۵- مناقب سادة الكرام تألیف سید عین العارفين هندی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۷۶- منتخب التواریخ (۱ جلد) تألیف محمد هاشم خراسانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۲۷۷- منتهی الآمال فی تواریخ النبی و الآل (۲ جلد) تألیف شیخ عباس قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۲۷۸- منهاج البراعة فی شرح نهج البلاغه و تکمله منهاج البراعة (۲۱ جلد) تألیف میرزا حبیب الله هاشمی خویی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی و فارسی.
- ۲۷۹- منهاج البیان علی نهج الاخبار و القرآن (۱ جلد) تألیف شیخ علی قرنی گلپایگانی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- «ن»
- ۲۸۰- ناسخ التواریخ (زندگانی پیامبر) (۱۵ جلد) تألیف محمد تقی لسان الملک سپهر، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۲۸۱- نبوة ابی طالب عبد مناف (۱ جلد) تألیف حسین المیثمی الغدیری، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۸۲- نسب قریش (۱ جلد) تألیف مصعب بن عبدالله، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۸۳- نفایس الاخبار (۱ جلد) تألیف میرزا ابو القاسم بن محمد علی واعظ سدهی اصفهانی، شیعه مذهب، زبان کتاب فارسی.
- ۲۸۴- نفس المهموم فی مصیبة سیدنا الحسین المظلوم (۱ جلد) تألیف شیخ عباس قمی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۸۵- نکت الهمیان فی نکت العمیان (۱ جلد) تألیف خلیل بن ایبک صفدی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۸۶- نور الابصار فی مناقب آل بیت النبی المختار ﷺ (۱ جلد) تألیف مؤمن بن حسن شبلیجی، سنی مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۸۷- نور العین فی مشهد الحسین ﷺ (۱ جلد) تألیف ابراهیم بن محمد اسفرائینی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.
- ۲۸۸- نهایة الارب فی فنون الادب (۳۲ جلد) تألیف احمد بن عبد الوهاب نویری، سنی مذهب، زبان

کتاب عربی.

۲۸۹- نهج البلاغه (للصباحی صالح) (۱ جلد) تألیف محمد بن حسین شریف الرضی، شیعه مذهب،

زبان کتاب عربی.

«و»

۲۹۰- وفيات الاعيان و انباء ابناء الزمان (۵ جلد) تألیف احمد بن محمد بن خلکان، سنی مذهب،

زبان کتاب عربی.

۲۹۱- وقایع الايام فی تنمة محرم الحرام (۲ جلد) تألیف علی تبریزی خیابانی، شیعه مذهب، زبان

کتاب عربی.

۲۹۲- وقعة الطف (۱ جلد) تألیف ابو مخنف لوط بن یحیی، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

۲۹۳- وقعة صفین (۱ جلد) تألیف نصر بن مزاحم بن سيار منقری، شیعه مذهب، زبان کتاب عربی.

«ه»

۲۹۴- همیاران حضرت ابا عبدالله الحسین رضی اللہ عنہ سرور آزادگان (۱ جلد) تألیف احمد سیاح، شیعه

مذهب، زبان کتاب فارسی.

«ی»

۲۹۵- ینابیع المودة لذوی القربی (۴ جلد) تألیف سلیمان بن ابراهیم قندوزی، سنی مذهب، زبان

کتاب عربی.

فهرست

صفحه	عنوان
۵	مقدمه
۱۲	تقدیر و تشکر

فصل اول:

۱۴	ولادت حضرت ابوالفضل العباس ﷺ
	زندگی نامه و شرح احوالات حضرت ابوالفضل العباس ﷺ

بخش اول:

۱۶	اجداد و خویشان حضرت ابوالفضل العباس ﷺ
۱۷	نسب شریف آن حضرت
۱۷	پاسخ به شبهه‌ای در مورد حضرت ابوطالب ﷺ
۲۲	حکایت
۲۳	حکایت
۳۰	حکایت
۳۱	حکایت
۳۴	حضرت عبدالمطلب ﷺ
۳۶	هاشم
۴۰	عبدمناف
۴۱	قصی
۴۲	کلاب بن مره
۴۲	کعب بن لؤی

۴۴	فهر
۴۴	نضر
۴۵	کنانه
۴۵	الیاس
۴۶	نزار
۴۶	اجداد مادری حضرت ابوالفضل العباس <small>عليه السلام</small>
۴۹	لیید
۵۲	همسران علی بن ابی طالب <small>عليه السلام</small> بعد از حضرت فاطمه زهراء <small>عليها السلام</small>
۵۲	امامه
۵۳	حضرت ام البنین <small>عليها السلام</small>
۵۳	خوله
۵۴	ام حبیب
۵۴	لیلی
۵۴	اسماء
۵۴	ام سعید
۵۵	ازدواج علی بن ابی طالب <small>عليه السلام</small> با حضرت ام البنین <small>عليها السلام</small>
۶۱	عموهای گران قدر حضرت ابوالفضل العباس <small>عليه السلام</small>
۶۱	حضرت حمزه <small>عليه السلام</small>
۶۷	حضرت طالب <small>عليه السلام</small>
۶۹	حضرت عقیل <small>عليه السلام</small>
۷۴	علت ملاقات عقیل با معاویه
۷۶	متن نامه عقیل به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب <small>عليه السلام</small>
۸۳	سخنان تاریخی عقیل نزد معاویه
۸۴	فضیلتی که فقط از زبان عقیل نقل شده است
۸۷	دفاع عقیل از یاران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب <small>عليه السلام</small>
۹۲	جعفر طیار <small>عليه السلام</small>
۹۷	جنگ موته و شهادت جعفر طیار <small>عليه السلام</small>

- نام گذاری حضرت ابوالفضل العباس ﷺ ۱۰۰
- برادران و خواهران حضرت ابوالفضل العباس ﷺ ۱۰۲
- برادران مادری حضرت ابوالفضل العباس ﷺ ۱۰۵
- چرا حضرت ابوالفضل العباس ﷺ برادرانش را قبل از خود به میدان جنگ فرستاد؟ ۱۰۷
- عثمان بن علی بن ابی طالب ﷺ ۱۱۵
- علت هم نام بودن بعضی از فرزندان اهل بیت عصمت و طهارت ﷺ با نام خلفاء ۱۱۸
- جعفر بن علی بن ابی طالب ﷺ ۱۲۶
- ماجرای خولی ۱۲۷

بخش دوم:

نام و القاب و کنیه‌های حضرت ابوالفضل العباس ﷺ

- عباس به چه معناست؟ ۱۳۲
- القاب حضرت ابوالفضل العباس ﷺ ۱۳۳
- معنای قمر بنی هاشم ۱۳۳
- معنای باب الحوائج ۱۳۵
- معنای السقاء ۱۳۷
- سقاییت در خاندان بنی هاشم ۱۳۸
- معنای ظَهْرُ الْوَلَايَةِ ۱۴۴
- معنای اطلس ۱۴۵
- معنای الشهید ۱۴۶
- معنای سپهسالار ۱۴۶
- معنای المستجار ۱۴۷
- معنای البَطْلُ العَلْقَمِي ۱۴۹
- معنای کَبْشُ الْكُتَيْبِ ۱۵۱
- معنای حامل اللواء ۱۵۳
- علمداری علی بن ابی طالب ﷺ ۱۵۵
- معنای حامی الطَّعِينِ ۱۵۹

۱۶۰	معناى الطيار.
۱۶۰	معناى العميد.
۱۶۱	معناى السفير.
۱۶۱	معناى العبد الصالح.
۱۶۲	معناى المُستعجل.
۱۶۳	معناى المُضَهَضَب.
۱۶۳	معناى الواقى.
۱۶۴	معناى الساعى.
۱۶۵	معناى الفادى.
۱۶۵	معناى المؤثر.
۱۶۶	كنيه هاى حضرت ابوالفضل العباس <small>عليه السلام</small> .
۱۶۷	معناى ابوالفضل.
۱۶۸	معناى ابوالقاسم.
۱۶۸	معناى ابوقربة.
۱۶۸	معناى ابوقرجه.
۱۶۹	معناى ابوالشّاره.
۱۶۹	دو جريان از غضب كردن حضرت ابوالفضل العباس <small>عليه السلام</small> .
۱۷۲	معناى ابو رأس الحار.

بخش سوم:

دوران کودكى آن حضرت عليه السلام

۱۷۵	علاقه و محبت حضرت ابوالفضل العباس <small>عليه السلام</small> در دوران کودكى به امام حسين <small>عليه السلام</small> .
۱۷۷	ادب حضرت ابوالفضل العباس <small>عليه السلام</small> .

بخش چهارم:

دوران نوجوانى و جوانى آن حضرت عليه السلام

۱۸۲	دلاورى حضرت ابوالفضل <small>عليه السلام</small> در جنگ صفين.
-----	-------	--

۱۸۶	وصیت علی بن ابی طالب ﷺ به آن حضرت
۱۸۷	ازدواج حضرت ابوالفضل العباس ﷺ
۱۸۷	عبدالله بن عباس و فضائل ایشان
۱۸۹	ارادت عبدالله بن عباس به علی بن ابی طالب ﷺ
۱۹۳	پاسخ به شبهه‌ای در مورد عبدالله بن عباس
۱۹۷	ارادت عبدالله بن عباس به حسنین ﷺ
۲۰۰	عاقبت عبدالله بن عباس
۲۰۱	عبیدالله بن عباس از ارادتمندان و محبین پیامبر و اهل بیت عصمت و طهارت ﷺ
۲۰۶	وفاداری عبیدالله بن عباس به امام مجتبی ﷺ
۲۰۸	پاسخ به شبهه‌ای در مورد عبیدالله بن عباس
۲۳۲	علت تهمت به عبیدالله بن عباس
۲۳۵	دومین همسر آن حضرت ﷺ
۲۳۵	فرزندان حضرت ابوالفضل العباس ﷺ
۲۳۵	محمد
۲۳۶	عبدالله
۲۳۶	قاسم
۲۳۷	حسن
۲۳۸	فضل
۲۳۸	عبیدالله
۲۳۹	نوادگان حضرت ابوالفضل العباس ﷺ
۲۴۷	حضرت ابوالفضل العباس در زمان امامت امام مجتبی ﷺ
۲۴۸	وقایع زمان شهادت امام مجتبی ﷺ
۲۵۳	وصیت امام مجتبی به امام حسین ﷺ
۲۵۴	مظلومیت امام مجتبی ﷺ حتی پس از شهادت
۲۵۸	تبعیت آن حضرت از امام حسین در خاکسپاری امام مجتبی ﷺ

بخش پنجم:

۲۵۹	حضرت ابوالفضل العباس در زمان امامت امام حسین <small>عليه السلام</small>
۲۶۰	ولایت عهدی یزید
۲۶۳	خلافت یزید و دستور گرفتن بیعت از امام حسین <small>عليه السلام</small>
۲۶۹	حرکت امام حسین <small>عليه السلام</small> از مدینه به مکه
۲۷۰	اقامت امام حسین <small>عليه السلام</small> در مکه
۲۷۳	عکس العمل حاکم مکه نسبت به ورود امام حسین <small>عليه السلام</small>
۲۷۶	علت حرکت امام حسین <small>عليه السلام</small> به کوفه
۲۷۷	دعوت کوفیان از امام حسین <small>عليه السلام</small>
۲۷۹	ورود سفیر امام حسین <small>عليه السلام</small> به کوفه
۲۸۱	حکم امارت کوفه به ابن زیاد
۲۸۲	مکر ابن زیاد در ورود به کوفه
۲۸۴	در جستجوی مسلم بن عقیل <small>عليه السلام</small>
۲۸۵	دستگیری هانی بن عروه
۲۸۷	آغاز قیام مسلم بن عقیل <small>عليه السلام</small> و مظلومیت ایشان
۲۹۲	اسارت و شهادت حضرت مسلم بن عقیل <small>عليه السلام</small>
۲۹۹	شهادت هانی بن عروه
۳۰۰	حرکت امام حسین <small>عليه السلام</small> به سوی عراق
۳۰۰	خطبه حضرت ابوالفضل العباس <small>عليه السلام</small> در مسجد الحرام
۳۰۵	ملاقات شاعر بزرگ، فرزدق با امام حسین <small>عليه السلام</small>
۳۰۷	خبر شهادت مسلم بن عقیل و عبدالله بن یقظر به امام حسین <small>عليه السلام</small>
۳۰۹	خطبه امام حسین <small>عليه السلام</small>
۳۰۹	پس از شهادت عبدالله بن یقظر و امتحان کردن اصحاب
۳۰۹	آغاز سقایت حضرت ابوالفضل العباس <small>عليه السلام</small> در سفر کربلاء
۳۱۱	ملاقات و سخنان امام حسین <small>عليه السلام</small> با لشکر حر
۳۱۶	نامه ابن زیاد به حر
۳۱۸	فرود در کربلاء، عرفات عشق و شهادت

۳۲۰	نشست عمر بن سعد با امام حسین ﷺ
۳۲۱	نامه ابن زیاد به عمر بن سعد
۳۲۲	تسلط لشکریان عمر بن سعد بر شریعه
۳۲۳	مصیبت عطش
۳۲۵	اولین سقایت
۳۲۷	دومین سقایت
۳۲۷	سومین سقایت
۳۲۹	مهلت گرفتن امام حسین ﷺ از عمر سعد
۳۳۵	تلاش امام حسین ﷺ برای هدایت عمر سعد
۳۳۶	اتمام حجت امام حسین ﷺ با اصحابشان در شب عاشورا
۳۳۷	وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء ﷺ در شب عاشورا
۳۴۰	وفاداری اصحاب حضرت سیدالشهداء از زبان حضرت زینب ﷺ
۳۴۴	تقدم صحابه بر بنی هاشم در جان نثاری
۳۴۵	اولین امان نامه شمر برای حضرت ابوالفضل العباس و برادرانش ﷺ
۳۴۷	امان نامه عبدالله بن ابی محل
۳۴۹	اتمام حجت امام حسین با ابوالفضل العباس ﷺ
۳۵۱	حقیقت عبادت در اعمال حضرت ابوالفضل العباس ﷺ
۳۵۱	سومین امان نامه برای حضرت ابوالفضل العباس ﷺ و دیگر برادران مادری ایشان
۳۵۲	آغاز جنگ در صبح عاشورا
۳۵۴	خطبه تاریخی امام حسین ﷺ در صبح عاشورا
۳۵۹	محبت زهیر بن قین به حضرت ابوالفضل العباس ﷺ
۳۶۱	دلآوری آن حضرت در نخستین ساعات جنگ
۳۶۱	اذن میدان گرفتن آن حضرت برای برادران و فرزندانشان ﷺ
۳۶۴	نبرد ناجوانمردانه
۳۶۴	جنگ‌های تن به تن آن حضرت با شجاعان دشمن
۳۷۲	شهادت قمر بنی هاشم ﷺ
۳۸۱	آخرین دیدار حضرت سیدالشهداء با حضرت ابوالفضل العباس ﷺ

بخش ششم:

وقایع بعد از شهادت آن حضرت علیه السلام

۳۸۶ شهادت قاسم بن عباس و حسن بن عباس علیهما السلام

۳۸۸ امام حسین و اهل حرم پس از شهادت حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

۳۹۰ مصیبت سرهای مقدس شهداء

۳۹۲ امام سجاد و دفن اجساد مقدس شهداء علیهم السلام

۳۹۷ دفن پیکر مقدس حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

۳۹۹ حیرت یزید از علمدار کربلاء علیه السلام

۴۰۰ حضرت ام‌البنین و خبر شهادت فرزندان علیهم السلام

۴۰۱ سوگواری حضرت ام‌البنین علیها السلام بعد از واقعه جانسوز کربلاء

۴۰۴ عظمت حضرت ام‌البنین علیها السلام

۴۰۶ قصاص حکیم بن طفیل طائی

۴۰۹ قاتلین امام حسین علیه السلام در قیامت

۴۱۲ عجایب گودال قتلگاه

۴۱۲ عاقبت علمدار عمر بن سعد

۴۱۷ حکمت کوچکی قبر آن حضرت علیه السلام

۴۱۹ فهرست منابع و مآخذ

۴۴۱ فهرست